

ДѢЯ КРѠЛЕСТВОА

ДВА ЦАРСТВОА

Błogosławiony Męczennik Grzegorz Chomyszyn
Biskup Stanisławowski

DO KRÓLESTWA

REDAKCJA
ks. Ihor Pełechatyj, Włodzimierz Osadczy

Lublin AD 2016

Блаженний Священномученик Григорій Хомишин
Єпископ Станиславівський

ДВА ЦАРСТВА

РЕДАКЦІЯ
о. Ігор Пелехатий, Володимир Осадчий

Люблін РБ 2016

ЦІЄЮ КНИГОЮ ЗАПОЧАТКОВУЄТЬСЯ СЕРІЯ ВИДАНЬ «ГРИГОРІАНА»,
ПРИСВЯЧЕНИХ БЛАЖ. Свмч. ГРИГОРІЮ ХОМИШИНУ,
ЄПИСКОПУ СТАНИСЛАВІВСЬКОМУ, І ЙОГО АРХІПАСТИРСЬКІЙ ПРАЦІ ДЛЯ
ОСВЯЧЕННЯ ЛЮДСЬКИХ ДУШ ТА УТВЕРДЖЕННЯ В НИХ ЦАРСТВА БОЖОГО,
НА ПРОСЛАВУ МИЛОСЕРДНОГО ГОСПОДА ІСУСА ХРИСТА І ЙОГО НАЙСВЯТІШОГО
СЕРЦЯ ПІД ПОКРОВОМ НЕПОРОЧНО ЗАЧАТОЇ ПРЕЧ.
ДІВИ МАРІЇ – ЦАРИЦІ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ.

ТА KSIĄŻKA OTWIERA SERIĘ WYDAWNICZĄ „GREGORIANA”,
POŚWIĘCONĄ BŁOGOSŁAWIONEMU MĘCZENNIKOWI GRZEGORZOWI CHOMYSZYNOWI,
BISKUPOWI STANISŁAWOWSKIEMU, NA CZEŚĆ I CHWAŁĘ MIŁOSIERNEGO PANA JEZUSA
CHRYSTUSA I JEGO NAJŚWIĘTSZEGO SERCA POD OPIEKĄ NIEPOKALANEJ MARYI PANNY
KRÓLOWEJ POLSKI I UKRAINY.

*Присвячується 150-річчю від народження
Блаженного Священномученика
Григорія Холмишина, Єпископа Станиславівського
(25.03.1867 – 28.12.1945)*

ЗМІСТ

Єпископ Мар'ян Бучек

ВСТУПНЕ СЛОВО

8

Ks. bp Marian Buczek

SŁOWO WSTĘPNE

9

О. Ігор Пелехатий

ПЕРЕГЛОВА

11

Włodzimierz Osadczy

GŁOS PROROKA UKRAINY. BŁOGOSŁAWIONY BISKUP GRZEGORZ CHOMYSZYN, ORDYNARIUSZ STANISŁAWOWSKI, I JEGO DZIEŁO „DWA KRÓLESTWA”

67

Блаженный Священномученик Григорій Хомишин Єпископ Станиславівський

ДВА ЦАРСТВА

101

MARIAN BUCZEK
Emerytowany Biskup
Diecezji Charkowsko-Zaporoskiej
Kościoła Rzymsko-Katolickiego w Ukrainie
ul. Gogola 4, 61057 Charków, Ukraina
e-mail: bpmarian.buczek@gmail.com
www.rkc.in.ua

MARIAN BUCZEK
Bishop of the Diocese of Kharkiv-Zaporizha
of the Roman Catholic Church in Ukraine
Ukraine, 61057, Kharkiv,
Gogola str., 4
e-mail: bpmarian.buczek@gmail.com
www.rkc.in.ua

ВСТУПНЕ СЛОВО

У Надзвичайний Ювілейний Рік Милосердя у Вселенській Церкві, а також у переддень 150-ї річниці від народження Блаженного Григорія Хомишина, греко-католицького Єпископа Станиславівського (1867-1945), виходить цікава книга «Два Царства». Це є спогади Блаженного Священномученика Григорія Хомишина, які завдяки Божому Провидінню збереглися до сьогодення. Приготували їх до друку о. Ігор Пелехатий з Івано-Франківська та професор Люблінського Католицького Університету Володимир Осадчий.

Заголовок записок, як і оцінка дійсності, про яку пише Владика Хомишин, є досить характерні і пов'язані зі св. Августином, котрий говорив, що Держава – Царство без Бога – це вертеп злочинців. Оцінка життя Греко-Католицької Церкви, яку виставив впродовж своєї багатолітньої єпископської послуги Блаженний Григорій, відрізняється від тієї, котру давав Слуга Божий архієпископ Андрей Шептицький, греко-католицький митрополит Львова. Втім помітна спільна оцінка релігійного і політичного життя у Блаженного Владика Хомишина і Святого Архієпископа Йосифа Більчевського – львівського митрополита латинського обряду.

Єпископ Хомишин критикує архієпископа Шептицького за його надмірне входження в політику, прагнення за всяку ціну зв'язатися з православ'ям, перебільшене убожнювання нації, що суперечить духові Євангелії. Він вказує на те, що не можна вивищувати нації понад Бога, бо це призведе до втрати людяності у людині. Це власне стало причиною того, що в 1943 р. на Волині були скоєні крайніми українськими націоналістами страхотливі вбивства польського населення. Занадто перебільшене зближення з православ'ям, а також очищення обрядів Греко-Католицької Церкви від латинських впливів, сприяло у 1946 р. легкому переходові греко-католиків на православ'я після тзв. псевдособору.

Блаженний Єпископ Хомишин був великим українським патріотом, він неодноразово критикував польський уряд за несправедливу і нерозумну політику щодо українців. Однак він не дозволяв підлеглому духовенству і віруючим боротися за свої слушні права нехристиянськими методами. У своїх пастирських посланнях він застерігав перед зневажанням Божого Закону, що відкривало дорогу для народу і духовенства до крайнього націоналізму і шовінізму, а також позбавляло здорового глузду і тверезої оцінки дійсності. Він чітко вказував на тзв. «ура-патріотів», котрі тільки завдавали шкоди добрій справі. Блаженний Григорій застерігав духовенство і світських віруючих, щоб передовсім трималися Церкви і слухали її суспільної науки, а не радикальних політиків, що виступали від імені народу. Через це його часто критикували і не розуміли.

В контексті завершення вшанування 150-ї річниці народження архієпископа Шептицького ця публікація відкриває перед нами цікаві інформації про важку і відповідальну у відношенні до Церкви і народу діяльність провідника Греко-Католицької Церкви. Оцінку цієї постаті дає в книжці сам Блаженний Владика Григорій Хомишин, а його застереження неодноразово збувалися. Він сам зазнавав терпіння за Церкву і народ в часі, коли архієпископ Шептицький вже не жив.

Для оцінки мужів Церкви завжди слід сягати до Євангелія від св. Івана: «І пізнаєте істину, й істина вчинить вас вільними» (Ів. 8: 32).

З подякою уділяю пастирське благословення усім, хто приготував цю надзвичайно цінну публікацію.

Владика Мар'ян Бучек
Єпископ-емерит Харківсько-Запорізької дієцезії

+ Мар'ян Бучек

MARIAN BUCZEK
Emerytowany Biskup
Diecezji Charkowsko-Zaporoskiej
Kościoła Rzymsko-Katolickiego w Ukrainie
ul. Gogola 4, 61057 Charków, Ukraina
e-mail: bpmarian.buczek@gmail.com
www.rkc.in.ua

MARIAN BUCZEK
Bishop of the Diocese of Kharkiv-Zaporizha
of the Roman Catholic Church in Ukraine
Ukraine, 61057, Kharkiv,
Gogola str., 4
e-mail: bpmarian.buczek@gmail.com
www.rkc.in.ua

SŁOWO WSTĘPNE

W Nadzwyczajnym Jubileuszowym Roku Miłosierdzia w Kościele Powszechnym oraz w przededniu 150 rocznicy urodzin błogosławionego biskupa Grzegorza Chomyszyna ukazuje się na rynku księgarskim ciekawa książka „Dwa Królestwa”. Są to wspomnienia błogosławionego męczennika Grzegorza Chomyszyna (1867-1945), biskupa greckokatolickiego ze Stanisławowa (obecnie Iwanofrankiwsk na Ukrainie). Cudownym zrzędzeniem Opatrzności zachowały się notatki biskupa męczennika. Opracowali je do druku profesor KUL Włodzimierz Osadczy oraz ks. Ihor Pełchatyj z Iwanofrankiwsk.

Tytuł notatek oraz ocena rzeczywistości, o której pisze biskup Chomyszyn, są charakterystyczne i nawiązują do św. Augustyna, który mówi, że Państwo-Królestwo bez Boga to jaskinia zbójców. Ocena życia Kościoła greckokatolickiego przez błogosławionego biskupa Grzegorza w czasie swojej długoletniej posługi biskupiej jest inna, niż znamy ją z postawy Sługi Bożego arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego – metropolity greckokatolickiego Lwowa. Widać zbieżność oceny życia religijnego i politycznego błogosławionego biskupa Chomyszyna ze świętym arcybiskupem Józefem Bilczewskim – metropolitą Lwowa obrządku łacińskiego.

Biskup Chomyszyn krytykuje arcybiskupa Szeptyckiego za jego zbyt przywiązanie do polityki, za chęć związania z prawosławiem za wszelką cenę, nadmierne ubóstwianie narodu – jako niezgodne z Ewangelią. Mówi, że nie można stawiać narodu ponad Boga, bo to doprowadzi do zatracenia człowieczeństwa w człowieku. Sprawdziło się to w 1943 r. na Wołyniu, w czasie tragicznych mordów na narodzie polskim dokonanych przez skrajnych nacjonalistów ukraińskich. Zbytne jednanie się z prawosławiem oraz oczyszczanie obrządku Kościoła greckokatolickiego z naleciałości łacińskich sprzyjało w 1946 r., w czasie tzw. Pseudosynodu, łatwemu zjednoczeniu z prawosławiem.

Błogosławiony biskup Chomyszyn był wielkim patriotą ukraińskim. Wiele razy krytykował Rząd Polski za niesprawiedliwą i niezrozumiałą politykę wobec Ukraińców. Nie zezwalał duchownym ani wiernym na walkę o swoje należne prawa metodami niechrześcijańskimi. W Listach Pasterskich przestrzegał przed odrzuceniem Prawa Bożego, co łatwo doprowadzi naród i duchowieństwo do skrajnego nacjonalizmu i szowinizmu oraz pozbawi zdrowego myślenia i oceny rzeczywistości. Bardzo wyraźnie mówił o tzw. hurapatriotach, którzy wyrządzają szkodę dobrej sprawie. Przestrzegał kler i wiernych świeckich, by bardziej przywiązywali się do Kościoła i jego nauki społecznej niż do skrajnych polityków występujących w imieniu narodu. Z tego powodu był bardzo krytykowany i niezrozumiany.

W kończących się obchodach 150-lecia urodzin arcybiskupa Szeptyckiego niniejsza publikacja daje nam następne ciekawe informacje o trudnej i odpowiedzialnej przed Kościołem i Narodem działalności pasterza Cerkwi greckokatolickiej. Ocenę tej postaci przedstawia w niniejszej książce sam błogosławiony biskup Grzegorz Chomyszyn, którego obawy wielokrotnie się spełniły. Sam cierpiał za Naród i Kościół greckokatolicki w chwili, gdy arcybiskup Szeptycki już nie żył.

Oceniając postacie ludzi Kościoła, trzeba zawsze czytać Ewangelię wg św. Jana „Ufajcie prawdzie, a prawda was wyzwoli” (J. 8, 32).

Z wdzięcznością błogosławię wszystkim, którzy przyczynili się do ukazania się tej bardzo cennej publikacji.

Biskup Marian Buczek
Biskup senior diecezji charkowsko-zaporoskiej

Marian Buczek

О. Ігор Пелехатий
ПЕРЕДМОВА

Частина I
УЧИТЕЛЬ ЦЕРКВИ І НАРОДУ

Йому не споруджують монументальних пам'ятників і не встановлюють меморіальних дощок, на його честь не проводять незліченних гучних академій і помпезних конференцій, до місця його поховання не здійснюють організованих паломництв, бо воно досі невідоме: або на тюремному цвинтарі, або в спільній могилі в урочищі Биківня під Києвом. Його зневажали при житті, як католицького єпископа, і кували в застінках каральних органів міністерства держбезпеки СРСР як незламного українського патріота, його очорнювали після мученицької смерті як безбожники, так і свої нібито брати по вірі, і продовжують це робити до сьогодні, обзиваючи латинізатором і заподанцем.

А він, від моменту прийняття ієрейських та, особливо, єпископських свячень, незважаючи на численні кпини і, здавалося, непереборні для людських сил труднощі, впевнено йшов за Христом Розп'ятим і Воскреслим, ведучи за собою своїх священників і народ по розлогій, густо порослій терням і бур'янами, занедбаній духовній ниві до Царства Божого.

Його єпархія, його духовна нива, територіально була справді велетенською: як теперішні півтори митрополії. І не було у цій єпархії жодної парафії, куди б не сягав плуг його душпастирської місії. Він орав глибоко

і сів щедро, як справжній Божий сіяч. І засів його духовної праці дає рясні плоди дотепер, хоч як люто їх не витоптував безбожний комуністичний режим, а нині дотоптують невдачні духовні нащадки у гонитві за ефемерною чистотою т. зв. східного, а насправді візантійсько-московського обряду.

Він мав любляче, повне милосердя серце, за що його ще при житті називали в народі Татуньом. Взоруєчись на Пресвяте Ісусове Серце і Непорочне Серце Преч. Діви Марії, він незбагненно поєднував у своїй душі розуміння вселенськості Христової Церкви і глибокий український патріотизм. Не було жодного моменту у житті Церкви і народу, який би не торкав його душі, і він завжди поспішав, щоб врятувати, допомогти, порадити.

Таким Єпископом, справжнім Учителем Церкви й українського народу, був Блаженний Священномученик Григорій ХОМИШИН, Ординарій Станиславівський (1904-1945).

Спадщина його душпастирської праці справді величезна. І почав він її в Станиславові з реформи та формації духовенства, відразу запровадивши обов'язкові щорічні реколекції. Він заснував Духовну Семінарію, яка дала Унійній Греко-Католицькій Церкві (надалі – УГКЦ) цілу плеяду визначних священиків, трое з яких стали єпископами: Йосафат Коциловський, Миколай Чарнецький та Іван Лятишевський.

Єпископ Григорій надавав батьківську моральну та матеріальну підтримку для розвитку численних монаших чинів і згромаджень: ОО. Василіян і СС. Василіянок, ОО. Редемптористів, ОО. Студитів, Сестер Служебниць, Сестер Мироносиць, Сестер Милосердя св. Вінкентія, Сестер Йосафаток. Його найвагомішим здобутком у справі милосердя стало створення чисельної мережі (понад 50) сирітських притулків і захоронок по всій єпархії, Учительського Інституту, Малої Семінарії і Бурси в Станиславові.

Владика Хомишин був Апостолом Місії не тільки в Унійній Греко-Католицькій Церкві, але й в усій Католицькій Церкві. Він особисто провів сто двотижневих парафіяльних місій і ще 25 на схилі своїх літ з допомогою священиків-помічників. Особливо ревно проповідував на Гуцульщині, відвідавши за час свого єпископства кожен парафію по два рази та перетворивши цей край в оазу українства.

Єпископ Григорій був Апостолом католицької преси і книжки, заснувавши і фінансуючи дуже популярні часописи «Нова Зоря» і «Правда», створивши понад 300 парафіяльних читалень «Скала», написавши кілька книг, сотні пастирських листів, послань і статей.

Новоіменований Єпископ Станиславівський Григорій Хомишин. 1904 рік.

Глибоко усвідомлюючи одвічні загрози для України та її Церкви з Північного Сходу, Станиславівський Владика ще 100 років тому запровадив богослужбовий Григоріянський календар, але через лемент і погрози москвофілів й ура-патріотів змушений був скасувати цю реформу, і тому ми й досі не молились єдиним серцем і устами з усією Католицькою Церквою, а залишаємось міцно прив'язаними календарною пуповиною до «руского міра».

З моментом вступу на єпископський престіл Блаж. Григорій офіційно запровадив у своїй єпархії документообіг українською мовою, скасувавши язичіє, що стало початком і запорукою зникнення москвофільства на Станиславщині.

Владика мріяв про незалежну Україну, зокрема – щиро вітав проголошення Західноукраїнської Народної Республіки в листопаді 1918 р., закликаючи, «щоб Українська Держава, сперта на Божому законі, забезпечила щастя, добробут і спокійне життя всім громадянам української землі, без огляду на різниці віроісповідні, національні і суспільні». Але він, як Христовий священик і єпископ, не сприймав, відкидав та відкрито осуджував радикальний націоналізм і терористичні акти, твердячи, що цей шлях богупротивний і може довести український народ до деградації і самознищення.

Єпископ Хомишин мав особливий дар від Бога: випереджувати свій час на кілька десятиліть уперед. Майже всі його починання та реформи в єпархії були новаторськими: і формація духовенства та монашества, і розвиток освіти, і парафіяльні місії, і харитативна діяльність, і новий календар, і розвиток преси й видавництв, і українізація духовно-релігійного життя, і проект побудови Української Держави на засадах християнсько-католицької релігії.

З огляду на сказане вище його без сумніву можна вважати першим і мабуть єдиним євроінтегратором в УГКЦ у I-й пол. XX ст.

Але ось парадокс: Владика Григорія вважали і досі вважають заскорузлим консерватором та послідовним латинізатором УГКЦ.

Для створення такого негативного стереотипу особливо постаралися москвофіли за часів Австро-Угорщини, агентура каральних органів більшовицького режиму, а особливо – т. зв. «чорна рада» львівських богословів на чолі з апостатом Гавриїлом Костельником у 20-30-х рр. за часів Польщі. До цього процесу були причетні певні кола Апостольської столиці в Римі, зокрема, своєрідний французько-русофільський «тріумвірат»

у складі о. Шарона-Королевського, єпископів д'Ербіньї та Тіссерана, а також деякі чільні представники Чину Єзуїтів в Римі і Польщі.

Але найбільше чорної фарби для Блаж. Григорія приготувала радянська пропагандистська машина, знищуючи плоди його пастирсько-катехитичної діяльності та навіть засекретивши місце захоронення його стражденного тіла, боячись, щоб не створився культ вшанування його св. мощів. Проте зерна, засіяні Преосв. Хомишиним, все одно рясно проростали стараннями його учнів – священиків і єпископів, які вийшли на волю зі сталінських таборів і продовжували діяльність Греко-Католицької Церкви в катакомбах.

З великою прикрістю мусимо ствердити, що й тепер в українському суспільстві, та й у сучасній офіційній УГКЦ також, до постаті і діяльності Єпископа Григорія Хомишина й надалі спостерігається, м'яко кажучи, упереджене ставлення. І це й не дивно, адже Блаж. Григорій був і залишається одним з найчільніших й найпослідовніших апологетів, визнаців та оборонців Унійної Церкви, яка впродовж кількох століть, починаючи від собору в Бересті 1596 року, стала духовною опорою та просвітительською українського та білоруського народів. Завдяки рішенням трьох синодів – Кобринського (1626), особливо – Замойського (1720) та Львівського (1891) – в Унійній Церкві на майже усій території Центральної і Західної України сформувався унікальний канонічно-адміністративний устрій та обряд, завдяки яким Церква пережила «золоту добу» розквіту у XVIII-му – першій третині XIX ст.

Першим катастрофічним ударом по цій Церкві стала акція брутального нищення Унії московським царем Ніколаєм I, підлеглим йому Священним Синодом та кількома віровідступниками на чолі з Йосифом Семашком, яка завершилася 1839 року «актом возз'єднання».

Другого фатального удару по Унії Російська імперія на чолі із самодержцем Александром II завдала 1875 року на Підляшші і Холмщині руками апостата Маркела Попеля при підтримці регулярних царських військ, проливши невинну кров численних визнаців католицької віри.

Обидвом цим ліквідаційним актам передувала т. зв. «чистка обряда», тобто усунення та насильне знищення духовної і літургійно-обрядової спадщини Унійної Церкви, натомість – насильне впровадження «вери отцов», тобто візантійсько-московських обряду і догматики.

Власне, Єпископ Григорій Хомишин, пам'ятаючи передумови та наслідки ліквідації Унії на захоплених московською імперією українсько-білоруських територіях, з особливою тривогою і несприйняттям реагував на т. зв.

просхідну й промосковську активність Гавриїла Костельника у Львові та Шарона-Королєвського у Римі, вбачаючи у цьому смертельну загрозу для існування Греко-Католицької Церкви, її обряду та католицької віри.

Побоювання Владики Григорія виявились пророчими: заохочуваний агентами впливу більшовицьких спецслужб, Костельник впродовж 20-30-х років спільно з однодумцями і покровителями та у тандемі з Шароном-Королєвським планомірно готували і впроваджували обрядову реформу УГКЦ за московсько-синодальним зразком, а після ув'язнення всіх греко-католицьких єпископів в ніч на 11-го квітня 1945 р., 28-го травня того ж року очолив т. зв. «Ініціативну групу по возз'єднанню греко-католицької церкви з Православною Церквою», вислідом зрадницької діяльності якої стала ліквідація Греко-Католицької Церкви на псевдособорі у Львові 8-10 березня 1946 року.

Єпископ Григорій Хомишин був схоплений спецзагоном народного комісаріату держбезпеки у резиденції в Станиславові у ніч з 11 на 12 квітня 1945 року та доставлений у внутрішню тюрму НКДБ Лук'янівської в'язниці у Києві. Після 36 допитів-тортур він загинув мученицькою смертю 28 грудня 1945 року.

Ще від початку 1990-х років Святий Папа Іван Павло II при кожній зустрічі з іванофранківськими єпископами Софроном Дмитерком та Софроном Мудрим цікавився станом підготовки до беатифікаційного процесу мученика за віру Григорія Хомишина та інших ісповідників Греко-Католицької Церкви ХХ ст.

За півроку до своєї апостольської подорожі в Україну Папа, за свідченням владики Софрона Мудрого, під час зустрічі з єпископатом УГКЦ в Римі поставив умову, що під час візиту він обов'язково хоче звершити у Львові акт беатифікації українських новомучеників.

Щоб встигнути до означеного терміну подорожі, Святіший Отець дозволив, як виняток, провести беатифікаційний процес за скороченою процедурою, скерувавши до Львова для координації спеціального представника Священної Конгрегації у справах святих монсеньора Роберто Сарно.

Впродовж січня-лютого 2001 року під пильним наглядом о. Сарно беатифікаційний процес було успішно завершено. Під час підсумкового засідання за участю єпархіяльних постуляторів, серед яких від Івано-Франківської єпархії був і автор цієї передмови, було здійснено короткий огляд доказів мучеництва усіх кандидатур на беатифікацію, серед яких, за ствердженням о. Роберто, найбездоганнішою виявилась справа Слуги Божого Григо-

ХРАНИТЬ ВЪСНУ

СССР
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Следственная
часть

УЧТЕНО в 1962 году

Дело № 14837

По обвинению: Коммунист Григорий Акимович и
Партийного Ивана Юлиановича, парт. парт.

Начато 12 апреля 194 г.

Окончено 15 сентября 194 г.

В 2 томах

Том № 1

После судебного рассмотрения и вступ-
ления приговора в силу, настоящее дело
подлежит немедленному вынесению и

К делу должны быть приобщены копии
приговора.

Основание: приказ НКВД Прокуратуры
и НКВД Союза ССР № 00309 от 10 апреля
1949 года.

Передать материалы в про-
куратуру следственных дел,
в том числе акты из архива дел
и другие бумаги или органы
НКВД, хотя бы и временно, про-
водиться исключительно че-
рез

35821

Арх. №

Сданы в архив в 194 г.

75142 ФП

Передавать анкету для заполнения ар-
естованному — запрещается. Заполняется по
слов арестованного и проверяется по до-
кументам.

Анкета арестованного

и от-	Романович
рожд.	Григорий Акимович
рожд.	18.04.1867, Садык-Кызыл, Туркестан
место арест.	Скоп-ры, в Ермоновском обл.
район	Скоп-ры, в Ермоновском обл.
область, край	Скоп-ры, в Ермоновском обл.
имя	Епископ
фамилия	Епископ
полное имя	Епископ Григорий Акимович
а) гражд. (подд.)	СССР
б) паспорт серия	М
анкет	М
высшее, среднее, низшее	Среднее
специальное	Среднее
профессия	Крестьянин
место (состоял судом и след.)	М. судья

Титульна сторінка слідчої справи №75142,
т. 1 та анкета арештованого Єпископа Григорія Хомишина.

У

УРСР

й Комісаріат Державної Безпеки

РДЕР № 634

Станіславським облуправлінням На-
Комісаріату Державної Б

№ 11 - Архів 194

Святий архистроф

Холмишина

Лукиса

Станіслав, у

Смолярської

УНКДБ

Станіславській області

Сакунів

прокоре

Анкета заповнена 4 мая 1945, В.ж. № 26
указать наименование тюрьмы или КПЗ

Город, село, ж.-д. ст. г. Киев

Кем М. М. Мухомов
должность, звание, фамилия

Подпись _____

Место для фотокарточки арестованного

Отпечаток указательного пальца
правой руки
(от одной кромки ногтя до другой)

Личная подпись + Григорий
(арестованного) Григорий

Ордер на арешт та тюремна фотосвітлина
з відбитком пальця Блаженного Григорія Хомишина.

рія Хомишина, адже зберігся головний доказ його мучеництва – офіційний медичний висновок тюремних лікарів про діагноз його смерті. Згідно з цим документом, Владика Хомишин помер внаслідок аліментарної дистрофії – тобто незворотнього згасання організму через нелюдські умови утримання: катування тортурами, голодом і холодом.

27 червня 2001 року у Львові Слуга Божий Григорій Хомишин, разом з іншими героїчними визнавцями католицької віри, був проголошений Блаженним Священномучеником УГКЦ Святим Папою Іваном Павлом II.

РУКОПИСИ НЕ ГОРЯТЬ...

Здавалося, що бурхливі події історії УГКЦ 20-30-х років ХХ ст. досліджені істориками більш ніж достатньо. Більше того, останніми роками з'явилися друком поважні монографії, підготовлені на основі архівних джерел Служби Безпеки України, життєписи визначних постатей УГКЦ митрополитів А. Шептицького і Й. Сліпого, які пролили додаткове світло на той драматичний період нашої церковної історії.

Але, як виявилось, до встановлення істини все ще досить далеко. І свідченням тому – нещодавно віднайдений і дивом збережений, обгорілий у вогні більш як 500-сторінковий манускрипт під назвою «Два Царства», власноручно написаний Григорієм Хомишиним, Єпископом Станиславським.

Рукопис містить ґрунтовний аналіз діяльності Греко-Католицької Церкви в Галичині в розрізі єпархій, монаших чинів і згромаджень, суспільно-політичного життя краю, але передовсім – Митрополита Андрея Шептицького у період з 1918 по 1943 роки. Так, у заключному розділі рукопису «Мое оправдання» Блаж. Григорій на 507 сторінці пише:

«Я мав намір мою працю про «Два царства», написану ще перед другою світовою війною, закінчити на Четвертій Часті. Коли однак в часі другої світової війни накинено нам обрядову реформу, для нас шкідливу і небезпечну, я був спонуканий написати П'яту Часть про Митрополита Андрея Шептицького, котрого діяльність уважав як діяльність під впливом міра (світу. – Ред.) навіть без його свідомости, рівнож як доказ, що можна бути під впливом міра, а при тім вірити, що приноситься службу Господеві. Рівнож я набрав переконання, що

діяльність Митрополита спричинить остаточно як не руїну нашої Церкви, то в кождім разі викличе хаос, замішання і дісорієнтацію, тому я не міг мовчати і відважився піддати аналізу діяльність Митрополита, щоби вказати на жерело і обставини, серед яких та обрядова реформа зродилася, щоби люде доброї волі могли зорієнтуватися, щоби не ходили на потемки і щоби могли зайняти свідоме і ясне відповідне становище».

Цей манускрипт – дуже цінний документ до історії УГКЦ ХХ ст., адже власноручно написаний Єпископом, який понад 40 років очолював Станиславівську єпархію і мав свою сформовану позицію та погляди на непрості процеси, які відбувалися як на рівні ієрархії та духовенства, так і в багатовимірному середовищі УГКЦ.

Початковий розділ присвячений огляду суспільно-політичної та релігійно-церковної ситуації в Галичині після I світової війни. Владика Григорій ретельно аналізує діяльність Митрополита А. Шептицького у цей надскладний період, вдаючись до серйозної критики та підтверджуючи свої висновки аргументованими фактами.

Далі автор оприлюднює два невідомі досі документи: «Меморіал» та «Відозву до духовенства Єпархій Перемиської і Станиславівської» від 11 вересня 1929 року за підписами єпископів Йосафата Коциловського та Григорія Хомишина як реакцію на анонімну брошуру «В обороні прав греко-католицької Церкви», яка з'явилася друком в липні 1929 року, провокуючи глибокий конфлікт як у середовищі Греко-Католицької Церкви, зокрема – між ієрархами й духовенством, так і загалом в галицькому суспільстві.

Розділи «Митрополит Андрей Шептицький – візантієць на тлі русофілізму» (с. 240), «Фантазмагорія» (с. 375), «Божий допуст» (с. 401), «Реституція» (с. 419) та «Мое оправдання» (с. 500) повністю присвячені ретельному аналізу та аргументованій критиці діяльності Митрополита Шептицького, засвідчуючи кардинальну відмінність поглядів автора та його опонента на стан, розвиток, пріоритети і перспективи Греко-Католицької Церкви.

Водночас Єпископ Хомишин у заключних рядках свого манускрипту, усвідомлюючи власну відповідальність за оприлюднену інформацію та можливі наслідки в разі її розповсюдження, пише:

«При тім зазначую, що я не є непомильний. Я міг в тім моїм письмі помилитися в представленню деяких осіб, Чинів, обставин і поодиноких фактів і тому наперед вже відкликую, о скільки я помилився.

Загальний вигляд рукописної книги Блаженного Григорія «Два Царства».

Рівнож не хочу нікому накидувати свого суду: нехай кождий, хто буде читати, сам виробить собі свій власний осуд».

Знайдений і дивом збережений текст рукопису – це підсумковий твір життя і діяльності Блаж. Григорія. Він є синтезою пастирського богослов'я, аналізом релігійно-церковного і суспільно-політичного життя Галичини у першій половині ХХ ст. і прогнозом розвитку Церкви у майбутньому. Особливо цінними є погляди Єпископа Хомишина на реформу освіти духовенства, зокрема – запровадження celibату в УГКЦ, на розвиток і стан Церкви в Галичині загалом, і монаших чинів та згромаджень, зокрема, на колізії відносин між УГКЦ і РКЦ тощо. Рукопис містить дуже багато фактів і подій, які були відомі тільки Блаж. Григорію або дуже вузькому колу осіб, і тому становлять особливо велику цінність для доповнення історії Церкви зазначеного періоду. Червоною ниткою через всю книгу, як вже попередньо зазначено, проходить дискусія Єпископа Хомишина з Митрополитом Шептицьким, пасеїстичну східну візантійсько-московську зорієнтованість якого Блаж. Григорій вважав небезпечною для УГКЦ як на момент написання рукопису, так і в майбутньому. Нарешті, книга є немовби лебединою піснею Єпископа Хомишина і його духовним тестаментом для майбутніх поколінь – зберегти унійну спадщину Греко-Католицької Церкви.

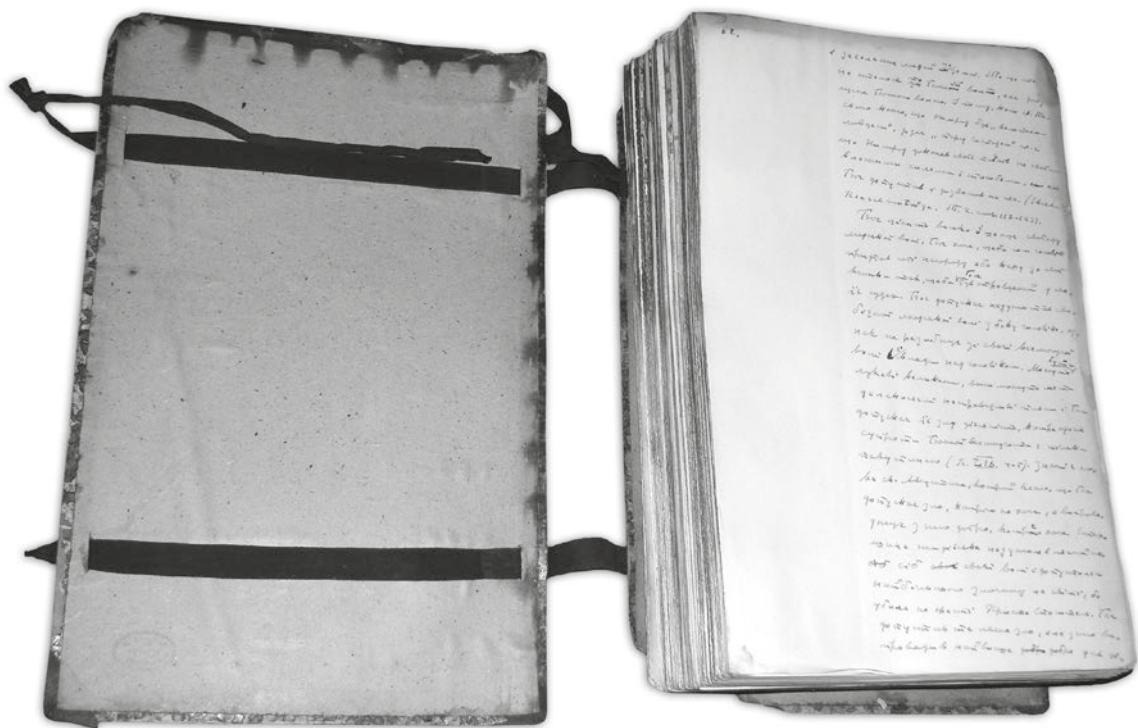
Як виглядає рукопис?

Це об'ємний за розміром манускрипт, обгорнутий двома цупкими палітурками темнокоричневого кольору і стягнутий двома чорними полотняними шнурами. Краї палітурки і самого рукопису пошкоджені вогнем. На звороті титульної сторінки палітурки в нижньому кутку ліворуч нанесено овальний відбиток штемпеля фіолетового кольору розміром 2х3 см, який містить напис: «М. Лозовський переплетня м. Станиславів».

Текст написаний авторучкою, чорнилом синього кольору на аркушах цупкого, злегка пожовклого від часу і термічного впливу паперу. Розмір аркуша – 340х210 мм, текст займає 2/3 площі аркуша. Третина площі ліворуч чиста від записів і призначена для авторських уточнень або виправлень в основному тексті.

Рукопис починається з 55-ї і закінчується на 508 сторінці. Сторінки від 1-ї до 54-ї не збереглися, згорівши, очевидно, у вогні.

Цей рукопис бл. п. Владиці Софрону Дмитерку ЧСВВ (1917-2008), Єпископу-Ординарію Івано-Франківському, передала сестра служебниця Боніфатія Розалія Горбянська, яка в 1930-40-х роках прислужувала у єпископській резиденції в Станиславові, була свідком як ув'язнення

Рукопис «Два Царства» у розгорнутому вигляді.

Владики Хомишина, так і конфіскації органами держбезпеки майна та архіву Єпископа, частину якого як непотріб (зокрема – рукописи) палили у дворі резиденції. Власне, предмет нашого дослідження – обпалений рукопис – монахія вихопила з вогню, заховала, а при кінці 1980-х років він потрапив до рук Владики Дмитерка. Під кінець життя Єпископ Дмитерко довірив цей документ для дослідження і впорядкування своєму вірному приятелеві о. Доротею-Дмитру Шимчію ЧСВВ, який запросив до співпраці редактора видавництва «Нова Зоря» о. Ігоря Пелехатого. Впродовж кількох років манускрипт було ретельно розшифровано, зроблено відповідний науковий апарат і, згідно із заповітом Блаж. Григорія Хомишина, підготовлено до друку, зі збереженням мови й стилістики оригіналу.

ЧАСТИНА II

Рукопис Єпископа Григорія Хомишина у контексті місіонерських та екуменічних ініціатив Римського Апостольського Престолу і, зокрема, Митрополита Андрея Шептицького, на Сході Європи в XX ст.

1.

ВСТУП

Маловідомі та недосліджені сторінки історії Греко-Католицької Церкви першої половини XX ст., сповненої успіхів і невдач, перемог і поразок, духовних пошуків, блукань і невиправданих сподівань, які збулися і яким досі не судилося реалізуватися, завдяки пастирській турботі та відповідальності Єпископа Станиславівського Григорія Хомишина (1904-1945) сьогодні стають доступними для широкого кола читачів та дослідників.

Немає жодного сумніву, що публікація його дивом збереженої заключної рукописної частини книги «Два Царства», котру нині пропонуємо увазі українського суспільства, стане неоціненним матеріалом для створення справжнього, не міфологізованого літопису Унійної Греко-Католицької Церкви – унікальної духовної інституції та життєздатної моделі церковної єдності в історії і бутті Вселенської Христової Церкви.

Нижче пропонуємо короткий огляд та аналіз місіонерських й екуменічних потуг Католицької Церкви загалом і УГКЦ зокрема, щоб Читач міг порівняти їх з актуальністю порушених у рукописі «Два Царства» проблем, які Блаженний Григорій заповів донести до уваги майбутніх поколінь вірних і духовенства Греко-Католицької Церкви.

2. ПРИЧИНИ АКТИВІЗАЦІЇ МІСІОНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ПІСЛЯ 1917 РОКУ

Більшовицький переворот в листопаді 1917 р. призвів до того, що офіційна релігія Російської імперії – православ'є, яка впродовж усієї історії Московії була основою самодержавної ідеології, фактично опинилася поза законом. Більшість вищого духовенства, монашества і «білого» священства були піддані масовим репресіям та ув'язненню, церковне майно конфісковано або розграбовано.

Значна частина духовенства, аристократії, дворянства та військової еліти імперії емігрувала за кордон. На Сході Європи постала абсолютно нова геополітична та конфесійна ситуація.

Це стало причиною переосмислення і зміни пріоритетів місіонерської діяльності Апостольської Столиці у Римі. Ще у часи понтифікату папи Бенедикта XV (1914-1922), а особливо з обранням на Апостольський престіл Пія XI (Акілле Ратті), який ще 1918 року був призначений Апостольським візитатором у більшовицьку Росію (куди так і не був допущений), Польщу і Балтію, а пізніше з травня 1919 року виконував повноваження папського нунція у Варшаві, в Римі почала формуватися політика пропаганди та підтримки т. зв. «східного обряду».

Метою цієї широкомасштабної акції була інкультурація римського католицизму в православну обрядовість для приваблення і прийняття в лоно Католицької Церкви православних росіян, Церква яких була фактично знищена більшовицьким режимом.

Ця діяльність здійснювалась передусім з мотивів християнського гуманізму, оскільки католицькі богослови аж до II Ватиканського Собору вірили, що для досягнення вічного спасіння всі християни обов'язково

повинні перебувати в євхаристійному та адміністративному підпорядкуванні Римському апостольському престолові.

Крім офіційних католицьких структур в цій діяльності брали участь російські християни, послідовники філософа Володимира Соловйова, які вважали, що слід домагатися не духовної капітуляції перед Римом, а рівноправного діалогу з ним.

У 1917 році для них в Росії, при активному сприянні та безпосередній участі греко-католицького Митрополита Галицької церковної провінції графа Андрея Шептицького, було створено особливу католицьку структуру – Апостольський екзархат візантійського обряду на чолі з протопресвітером Леонідом Фьодоровим.

Опинившись на вимушеній еміграції, священники і миряни екзархату намагались впливати на курс римо-католицької Церкви, переконуючи її ієрархію відмовитись від політики прозелітизму, тобто переманювання православних вірних в католицизм. Це російське апостольство поєднувало в собі два підходи: місіонерський та возз'єднавчий. [5]

3.

Зусилля Апостольської Столиці в Римі на «східному» напрямку

Як вже було зазначено вище, в 1917 році в Росії відбулися величезні зміни, які не пройшли повз увагу, в тому числі, й Римської курії. 1 травня 1917 р. папа Бенедикт XV реорганізував відділ у справах Східної Церкви при Конгрегації поширення віри у самостійну Конгрегацію у справах Східної Церкви (надалі – КСЦ) на чолі з секретарем Ніколо Маріні (1843-1923). Декретом Бенедикта XV також був заснований у Римі Східний інститут для спеціалізації випускників папських університетів у галузі християнської орієнталістики. В Інституті викладали французькі сходознавці з конгрегації асумпціоністів (*одна з віток Чину Августинців, заснована 1843 року, визнана Римською курією 1864 року, спеціалізується на богослов'ї Східних Церков та місіонерстві на Близькому Сході і в Східній Європі*), яка мала досвід створення навчальних закладів на Близькому Сході.

Крім цього, в діяльності Інституту брали участь представники Чину св. Бенедикта, котрі викладали в Грецькій колегії св. Атанасія. Допомогу в укомплектуванні бібліотеки надав Василіянський осідок у Гроттаферрата

під Римом, який володів величезною збіркою літургійних книг християнського Сходу.

Чинovníки Римської курії, з огляду на активність мирян, які ще раніше приєдналися до Екзархату Російської Греко-Католицької Церкви, заснованої за участю Митрополита Андрея Шептицького, ввели неологізм «візантійсько-слов'янський обряд» (*ritus byzantino-slavicus*) для відрізнєння московського синодального обряду від обряду галицьких українців та закарпатських русинів, який називався «*ritus ruthenus*». [1] Богослужєння за візантійсько-слов'янським обрядом здійснювалися за літургіконами, однаковими для росіян, сербів і болгар. Ця богослужбова редакція отримала назву «загальнопоширена рецензія».

Пізніше, коли з'ясувалося, що обряд Російської Православної Церкви (надалі – РПЦ) суттєво відрізняється від обряду сербів і болгар, був уведений у термінологічний обіг вдосконалений неологізм «*ritus byzantino-slavicus sinodalis*», тобто обряд, опрацьований і схвалений Священним Синодом РПЦ у XVIII-XIX ст.

У 1920 році КСЦ у підсумку наради з кардиналами Римської курії схвалила «Доповідь про практичні засоби повернення російських схизматиків до католицької єдності». Документ передбачав, що методами місіонерських заходів впливу на російське православ'я вдасться схилити багатьох його визнаєвців до переходу (конверсії) в католицизємо і створити в Росії католицькі громади візантійського обряду, керовані священниками, які проішли підготовку (формацію) в католицьких семінаріях.

Після депортації більшовиками з Петрограда, глава російської римо-католицької ієрархії, митрополит Могилівський Едвард фон Ропп проживав у Варшаві, часто спілкуючись з Апостольським нунцією Акілле Ратті, майбутнім папою Пієм ХІ.

У 1920 році в римському журналі «*La Civiltà Cattolica*», який досі видається ОО. Єзуїтами, митрополит опублікував програму навернення Росії в католицизємо з допомогою польських священників, навчених служити візантійську літургію. Він плекав сподівання, що в майбутньому вдасться підготувати покоління етнічних росіян-священників, які будуть одночасно служити за латинським і візантійським обрядами у стані обов'язкового цілібату. План фон Роппа спирався на традиційних польських поглядах щодо Росії, як відсталого східного деспотії, котру лише польські місіонери здатні привести до підпорядкування Римові з одночасним привнесенням західної культури.

Ця ідея кілька місяців згодом була розкритикована французьким священиком Жаном Франсуа Жозефом Шароном (1878-1959), більш відомим під псевдом Кіріл Королевський, в журналі «Roma e l'Oriente», який виходив заходами василіянського монастиря у Гроттаферрата. Будучи однодумцем і послідовником ідей Митрополита А. Шептицького щодо навернення російського Сходу та перебуваючи з ним майже 40 років у постійному контакті за посередництвом листування та інших, доступних у той час засобів комунікації, К. Шарон-Королевський озвучив чіткий розподіл ієрархій на візантійську – для корінних росіян, і латинську – для етнічних поляків, німців і прибалтів Росії. До цієї дискусії був залучений також екзарх Леонід Фьодоров, який зумів мобілізувати своїх деяких однодумців на заперечення ідеї фон Роппа.

Внаслідок полемічної кампанії місіонерський проект фон Роппа був відкинутий, а натомість помітну вагу впливу на Римську курію і папу Пія XI набули проекти французьких русофілів о. Шарона-Королевського, о. Мішеля д'Ербіньї та єпископа Ежена Тіссерана.

Шарон-Королевський, зокрема, рекомендував для Росії традиційні місіонерські методи, застосовувані латинськими орденами на Близькому Сході і в Північній Африці, до яких свого часу він був безпосередньо діяний. Зокрема, шляхом створення католицьких загальноосвітніх шкіл і семінарій, керованих західними монахами чинами. [5]

4.

СТРАТЕГІЯ МІШЕЛЯ Д'ЕРБІНЬЇ

Мішель д'Ербіньї розвивав ідеї основоположника підходу до проблеми навернення Росії князя Івана Гагаріна (1814-1882). І. Гагарін передбачав, що Римо-Католицька Церква на території Росії повинна витворити зі свого середовища своєрідну квазі-церкву на чолі з латинськими монахами, які вивчать російську мову, приймуть візантійсько-слов'янський обряд, досягнувши, таким чином, успіху серед освіченої частини російського суспільства. [15]

У лютому 1922 року на Римський апостольський престол був обраний кардинал Акілле Ратті, я обрав собі ім'я Пій XI. З усіх ватиканських орієнталістів він відразу ж виділив о. Мішеля д'Ербіньї і доручив йому повні-

Греко-католицька церква Різдва Пресв. Богородиці, збудована в 1913 році за сприянням Єпископа Григорія Хомишина в його родинному селі Гадинківці на Поділлі.

стю зосередитись на російському напрямку. Незабаром Східний Інститут перейшов під опіку Чину ОО. Єзуїтів, а д'Ербіньї був призначений його ректором. До речі, о. д'Ербіньї, як також о. Шарон-Королевський, користувалися особливою довірою папи, маючи привілей безпосереднього доступу до Пія XI.

Після смерті єпископа Жуля Тібірг'єна на його місце радника з російських питань в КСЦ не було іншої кандидатури, окрім ректора д'Ербіньї, який розгорнув енергійну діяльність щодо збору відомостей про становище російської еміграції в Європі. Він особисто об'їхав головні європейські міста, де від імені папи Пія XI радив латинським єпископам надавати матеріальну допомогу біженцям з Росії.

В Римі д'Ербіньї зблизився з князями Волконськими, найавторитетнішими представниками російської еміграції, які побачили в цьому захист від польського впливу на східний апостолят.

У 1925 році папа Пії XI створив при КСЦ спеціальну Апостольську комісію з російських справ, яка латиною отримала назву «Pro Russia». І хоча її президентом став секретар КСЦ Луїджі Сінчеро, однак всі практичні справи йшли через доповідача-релятора комісії о. Мішеля д'Ербіньї, який одноосібно вирішував, які документи будуть розглядатися комісією і про що доповідати папі.

У 1927 році в склад комісії було введено трьох нових членів, серед них – і о. Шарона-Королевського. Мішель д'Ербіньї визначив головну концепцію діяльності комісії: у випадку падіння більшовицького режиму і відкриття кордонів СРСР, католицький апостолят здійснюватиметься, головним чином, у візантійському обряді під проводом нового покоління священників, які будуть до цього підготовлені у спеціальній семінарії в Римі.

У жовтні 1925 році Мішель д'Ербіньї вперше відвідав Москву в якості спостерігача на православний з'їзд обновленського напрямку. На основі своїх вражень він підготував особисту доповідь для папи Пія XI, опублікувавши її скорочений виклад у провідних газетах світу. Він описував стан повного розвалу Російської православної Церкви і радив її членам приєднатися до Риму як гаранта канонічного ладу. [2]

В квітні 1926 році д'Ербіньї здійснив другу подорож в більшовицьку Росію, отримавши по дорозі таємну єпископську хіротонію в Берліні. Під час поїздки він за особистим дорученням папи Пія XI уділив єпископські свячення французькому асумпціоністу з Макіївки (Донбас) Пію Ежену

Нев'є і призначив його координатором та главою екстраординарної католицької ієрархії. [3, 618]

Під час третьої поїздки до Росії в серпні-вересні 1926 року д'Ербіньї доручив передати екзарху Леоніду Фьодорову у в'язницю, що він звільнений від обов'язків екзарха, а Російський греко-католицький екзархат скасовано. [8]

Всі поїздки д'Ербіньї відбувалися під пильним наглядом агентів таємної радянської спецслужби ОГПУ, яким, завдяки стеженню за його контактами, вдалось виявити католицьке підпілля в СРСР і впродовж кількох років запроторити всіх активних католиків у сталінські табори.

З метою практичної реалізації російського апостоляту кардинал Луїджі Сінчеро 11 лютого 1928 року освятив наріжний камінь майбутньої спеціальної семінарії «Russicum» в Римі. У своїй промові з цієї нагоди єпископ д'Ербіньї фактично оголосив хрестовий похід не тільки проти російського православ'я, але й проти світового комунізму, спричинивши те, що цей заклад став об'єктом особливо пильного шпигунства і більшовицької пропаганди з боку органів ОГПУ. [17, II, 52]

В контексті фахового забезпечення діяльності російського апостоляту КСЦ у 1930 році створила Комісію з кодифікації східного канонічного права. Того ж року при КСЦ була створена російська літургійна комісія, до складу якої увійшов, зокрема, Шарон-Королевський, і яка впродовж десятиліття налагодила випуск книг візантійсько-слов'янського обряду синодального зразка у василіянській друкарні в Гроттаферрата. Комісія видала часослов і не допустила включення чинів служіння свят Пресв. Серця Ісусового, Пресв. Євхаристії і Царя Христа, які практикувались в богослуженнях і були дуже шанованими в греко-католиків Східної Європи, зокрема – Галичини.

Мішель д'Ербіньї зумів переконати папу Пія XI у винятковій актуальності і важливості російського апостоляту та необхідності підготовки кадрів для його реалізації, внаслідок чого комісія «Pro Russia» була виведена зі складу КСЦ, а її президентом був призначений сам д'Ербіньї. Користуючись величезними повноваженнями, він на усі складні питання своїх опонентів незмінно відповідав: «Така воля Святішого Отця!»

В листопаді 1930 року д'Ербіньї скликав з'їзд російського католицького духовенства у Римі, який формально проходив у «Руссікумі». З'їзд не визнавав канонічності собору Російської Греко-Католицької Церкви 1917 року в Петрограді, а тому в документах з'їзду імен екзарха Леоніда Фьодорова

і митрополита Андрея Шептицького не було згадано жодного разу. Більшість постанов з'їзду стосувалася дотримання обрядової чистоти.

Мішель д'Ербіньї безуспішно домагався скасування греко-католицького екзархату в Росії і усунення його зі списків папського щорічника «*Annuario Pontificio*», однак так і не зміг цього довершити, не маючи достатнього впливу в Держсекретаріаті Ватикану.

У 1933 році д'Ербіньї був призначений асистентом Папського Трону і очікував номінації на кардинала, але несподівано Пій XI з огляду на численні скарги доручив розслідувати його діяльність. В жовтні 1933 року д'Ербіньї був звільнений з усіх посад, переведений з Риму в Бельгію і заборонений у єпископському служінні. Останні роки життя провів у єзуїтському монастирі у французькому Провансі, де й помер.

1934 року папа Пій XI реформував комісію «*Pro Russia*» і прилучив російський католицький апостолят до структури КСЦ. В майбутньому комісія вже не відігравала жодної ролі у долі російських католиків.

В підсумку слід зазначити, що д'Ербіньї заклав основи стратегії офіційного російського католицького апостольства, яке надалі розвивалося без нього, але за його сценарієм.

5. УЧАСТЬ У РОСІЙСЬКОМУ АПОСТОЛЯТІ ГАЛИЦЬКОГО МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Зацікавлення митрополита Галицького Андрея Шептицького (1901-1944) перспективами навернення Росії до єдності з Католицькою Церквою простежується ще задовго до того, як він став священником і єпископом. Точкою відліку можна вважати 1888 рік, коли юний польський граф Роман-Марія-Александр Шептицький був прийнятий на авдієнції папою Римським Левом XIII та отримав від нього благословення для діяльності заради єдності Вселенської Церкви. [7, 54-57]

З того часу він щораз більше цікавився російським релігійним життям, вбачаючи у благословенні папи Лева XIII своєрідний месіянський знак для себе щодо навернення Росії з метою продовження і завершення місії св. Апостола Андрія Первозванного.

Ще наприкінці XIX ст. він налагодив тісні контакти з кількома російськими духовними інтелектуалами і філософами, які симпатизували ідеї зближення православ'я з католицизмом. Засуджуючи «казенність» російського православ'я і деспотизм державно-політичного устрою північно-східної імперії, А. Шептицький однак ніколи не усвідомлював себе ворогом російського народу і православної Церкви цього народу. Ще задовго до ув'язнення царською військовою жандармерією у вересні 1914 року, А. Шептицький кілька разів інкогніто відвідав Росію, активно цікавлячись тим, що відбувалося в Російській Церкві та богословській думці. [10, x]

Це зацікавлення, зокрема, можна спостерігати вже в молодого студента Романа Шептицького, коли він, здійснюючи у двадцятидворічному віці свою першу подорож до Росії, познайомився зі знаменитим російським філософом Володимиром Соловйовим (1853-1900), провісником християнської єдності і предтечею російського греко-католицизму. [10, xi]

Багато ідей майбутнього Галицького митрополита виникло й було вперше сформульовано у плідному спілкуванні з російською богословською думкою і з росіянами, що шукали шляхів до християнської злагоди. Впродовж свого архієрейства А. Шептицький неодноразово пробував розпочати діалог із представниками православного і старообрядського духовенства про фундаментальні питання церковної єдності й невтомно шукав собі серед росіян однодумців і співробітників, зазнаючи у переважній більшості цих спроб непорозуміння і дуже часто – повного фіаско.

Але все ж, хоч і зовсім незначна, частина росіян після контактів та листування з А. Шептицьким, залишаючись східними християнами, намагались довершити своє православ'я із католицькою Церквою, яку трактували як втілення вселенської церковної повноти. Приклад галицьких греко-католиків заохочував деяких росіян у їхньому шуканні християнської єдності.

Зі свого боку Митрополит А. Шептицький, натхнений месіянською ідеєю, саме в Росії намагався втілити на практиці цілу низку своїх найсміливіших і найдалекосяжніших, хоч і нереальних, задумів, що стосувалися провідної, на його переконання, ролі Унійної Церкви в досягненні єдності Сходу і Заходу. Це проявилось, передусім, у заснуванні ним Російського греко-католицького екзархату в Петрограді в травні 1917 році і призначенні екзархом найближчого митрополитового соратника у Росії о. Леоніда Фьодорова. [10, xiii]

У лютому 1921 року Митрополит А. Шептицький прибув до Риму, де домогся офіційного підтвердження повноважень екзарха Л. Фьодорова в Римській

курії. Головним противником участі Галицького митрополита в російських справах був державний секретар Апостольського престолу (1914-1930) кардинал П'єтро Гаспарі, який вимагав документального підтвердження його повноважень і дій у російському питанні. Відсутність необхідних документів в архівах Римської курії викликала у папи Бенедикта XV сумніви в правочинності заснування Російського греко-католицького екзархату.

Лише те, що, на щастя, у той час ще жив особистий секретар папи Пія X (1903-1914) Д. Брессан, який пам'ятав обставини потвердження згаданим папою (14.02.1908) номінаційної грамоти Митрополита А. Шептицького і надання йому низки повноважень на території Російської імперії, дозволило розвіяти сумніви Бенедикта XV.

Але навіть після того, як А. Шептицькому вдалося надати відповідне потвердження рескрипту папи Пія X, кардинал Гаспарі все ж наполягав і вимагав від Галицького митрополита добровільно зректися цих повноважень. Однак А. Шептицький цього не зробив. [10, xxiy]

Навпаки, 18 лютого 1921 року він прочитав доповідь «Роль монашества у питаннях Унії» в Папському Східному Інституті, закликаючи латинські чернечі чини створювати у себе філії візантійського обряду, а західних монахів – вивчати ісихазм і набувати вигляду східних подвижників благочестя. [3, 455]

Сам Митрополит походив зі старовинного галицького роду князів Шептицьких, які в часи австрійського панування златинізувалися, увійшовши до еліти польської аристократії із титулом графів. Поряд з польською, другою мовою спілкування А. Шептицького з малих літ до схилу віку була французька, а в коло його особистих приятелів входили нащадки аристократичних родів Європи.

Тому, навіть будучи Митрополитом, А. Шептицький вважав провінційну Галичину надто обмеженим й інтелектуально убогим полем для його месіанської діяльності, тим більше, що ця донедавна глуха й відстала домінія Австро-Угорської імперії, перебувала у повній руїні під кожним оглядом внаслідок виснажливої I-ї світової війни і гнітючої поразки Західноукраїнської Народної Республіки у протистоянні з військовою потугою Другої Речі Посполитої.

Отож, втомившись від безнадійних реалій, які запанували в знекровлених і деморалізованих Східній Галичині, Митрополит А. Шептицький на три роки (1921-1923) покинув її напризволяще та вирушив у мандри Європою і світом, фактично пропагуючи навернення Росії, а формально нібито збираючи кошти на потреби сиріт в Галичині тощо.

Єпископська палата на вул. Липовій в Станиславові,
в якій впродовж 41 року мешкав Блаженний Григорій Хомишин.

Повернувшись до Львова, А. Шептицький й надалі провадив і підтримував дуже жваві контакти з членами Російського греко-католицького екзархату, з комісією «Pro Russia» в особі о. Шарона-Королевського, який впродовж майже сорока років був платним інформатором та агентом впливу Галицького митрополита в Апостольській столиці в Римі, [7, 1-18] а також з генералом Володимиром Ледуховським та іншими чільними представниками Чину Єзуїтів, які на початку 1920-х років розпочали впроваджувати разом з римо-католицьким єпископатом Польщі на Волині, Підляшші, Холмщині і Віленщині (ці території після I-ї світової війни увійшли до складу II-ї Речі Посполитої) т. зв. «Неоунію».

Паралельно у своїй архієпархії Митрополит А. Шептицький провадив послідовну лінію на очищення греко-католицького обряду від латинських нашарувань та його максимального наближення до т. зв. візантійсько-слов'янського обряду синодального російського зразка. Однак робив це не особисто, а через своїх довірених осіб – т. зв. «чорну раду» львівських богословів на чолі з каноніком о. д-ром Гавриїлом Костельником (1886-1948), котрий впродовж двадцяти років своїми полемічними публікаціями та провокативними діями готував Греко-Католицьку Церкву Галичини до зближення і вірогідного злиття з Російською Православною Церквою, вважаючи т. зв. уніятизм найбільшою перешкодою до церковної єдності Сходу і Заходу.

Власне, висвітленню цих протиунійних атак з боку Костельника та його однодумців Єпископ Хомишин присвятив значну увагу у своєму рукописі.

6. СХІДНІ ПРОЄКТИ ЧИНУ ЄЗУЇТІВ

Ще 1912 року за вказівкою асистента Чину Єзуїтів Володимира Ледуховського в бельгійському місті Ангієн на базі філософського факультету французьких єзуїтів о. Мішель д'Ербіньї створив маленьку семінарію для російських конвертитів. Однак з початком I-ї світової війни цей проєкт припинив існування.

Після обрання В. Ледуховського генералом Чину в курії було відкрито каплицю візантійського обряду, посвячену його небесному покровителю св. Володимиру Великому, Христителеві Київської Руси. В 1922 році у ві-

дання Товариства Ісусового був переданий Східний Інститут, а в 1929-му – Російська папська колегія.

Єзуїт Мішель д'Ербіньї, призначений релятором комісії «Pro Russia», намагався висунути свій Чин на головну роль в російському апостоляті всупереч волі генерального настоятеля Володимира Ледуховського, який оцінював здатність єзуїтів у просуванні на християнському Сході доволі стримано. Справа у тому, що «Духовні вправи» св. Ігнатія Льойоли (засновника Товариства Ісусового) принципово несумісні з візантійською духовною практикою. Для Єзуїтів характерне прагнення до літургійної імпровізації і допустимість корекції обряду, який вони вважали другорядним у порівнянні з дотриманням непорушності християнського віровчення і догматів Католицької Церкви.

У 1930 році Ледуховський створив *Manipulus Russipetarum* для місійної праці серед російських православних емігрантів. Після створення «Руссікуму» д'Ербіньї вирішив поселити єзуїтських схолястиків з числа «русіпетів» в колегію для дисциплінарного впливу на студентів. Генерал Ледуховський навпаки вважав, що схолястикам корисніше вивчати духовність Ігнатія Льойоли, аніж візантійський обряд. Тому після усунення д'Ербіньї схолястиків повернули в єзуїтський дім. Для них була обладнана окрема церква візантійського обряду при Григоріянському університеті для щоденної участі у літургії, а по неділях вони відвідували богослужіння в «Руссікумі».

Водночас Філіпп де Режіс та інші французькі єзуїти намагались повністю вжитися в російську ментальність та візантійський обряд. Вони відрощували довжелезні бороди, носили клобуки і широкополі рясни з велетенськими рукавами.

З іншого боку, Станіслав Тишкевич (уродженець України, видатний єзуїтський письменник, дослідник історії і духовності Київської Руси, з 1937 року – професор колегії «Руссікум» та Григоріянського університету) та його однодумці навпаки вважали, що виділятися треба інтелектом, а не зовнішнім виглядом, та намагались розвивати духовну діяльність у напрямку виховання дітей і молоді, а також релігійну журналістику.

Через те, що Чин Єзуїтів контролював єдину російську семінарію, в історіографії превалює думка про керівну роль єзуїтів у російському апостоляті, але насправді Римська курія ніколи не видавала декрету про особливі повноваження Товариства Ісусового у справі навернення росіян. [5]

7. ВІЗАНТІЙСЬКА ВІТКА БЕНЕДИКТИНЦІВ

На початку 1920-х рр. бенедиктинський монах Ламбер Бодуен, який викладав у Римі теологію, звернувся до КСЦ з проханням дозволити створення чернечої спільноти, яка буде здійснювати богослужби за уставом Російської Церкви і молитися за церковну єдність. У 1924 році папа Пій XI звернувся з посланням *«Equidem Verba»* до глави Бенедиктинського Чину із закликом сформувавши вітку візантійського обряду. Абат Бодуен здійснив поїздку у східні райони Польської Республіки, де побував у різних греко-католицьких і православних монастирях.

Митрополит А. Шептицький запросив о. Бодуена в Галичину з метою створення там вітки подібних монастирів. Однак, спілкуючись з православними богословами, Бодуен зрозумів, що православних відлякує не лише саме слово «унія», але й служіння іноземців в їх обряді.

Бенедектинець Бодуен заснував франкомовний журнал *«Irenikon»*, сторінки якого були надані також і православним богословам.

Після відмови перепрофілювати діяльність монастиря на підготовку майбутніх місіонарів в Росію, Бодуен був підданий церковній карі на вимогу єпископа д'Ербіньї. Лише після його усунення абат Бодуен зумів повернутися у свою спільноту.

8. «НОВА УНІЯ» ТА «СХІДНА МІСІЯ» В ІІ-Й РЄЧІ ПОСПОЛИТІЙ

«Нова унія» на т. зв. «східних окраїнах» Польщі – один із напрямів місіонерської програми Апостольської столиці в Римі, який був окреслений після встановлення в Росії більшовицької диктатури. Докорінна зміна, зокрема – і релігійної, ситуації на території колишньої Російської імперії зробила ідею унії з Російською Православною Церквою як ніколи актуальною в очах Ватикану. Великі території з оправавленим населенням колишніх Віленської, Гродненської, Волинської та Холмської губерній імперії, яке до насильницької ліквідації унійної Церкви царським режимом у 1839 та 1875 роках було майже всуціль уніятським, на переконання авторів стратегії навернення православного Сходу, мали стати випробувальним

майданчиком поширення нової унії, а також підготовкою кадрового резерву для широкомасштабної місії в більшовицькій Росії.

Одним із зачинателів і покровителів цієї стратегії був сам папа Пій XI, а тому унійна акція весь час була в полі інтересів Римської курії. «Нова унія» була також предметом пильної уваги польського уряду, успіх якої пов'язувався з інтеграцією населення згаданих вище територій у релігійно-суспільне середовище Польської Республіки.

Довкола «Нової унії» точилася гостра полеміка в тогочасній пресі. Однак насправді успіхи новоунійної акції були дуже скромними, значною мірою ілюзорними і аж ніяк не співмірними із затраченими зусиллями, людськими і матеріальними, які були задіяні для її реалізації. [14]

Серед вищого польського духовенства головними прихильниками запровадження «новоунії» були згадуваний вже митрополит Едвард фон Ропп, Підляський єпископ Генрик Пшездецький та Віленський єпископ Єжи Матулевич.

Оскільки поширення унії в її греко-католицькому варіанті (що мав виразне українське забарвлення) було неприйнятне для польської влади та побутувала думка, що почасти латинізований греко-католицький обряд не буде придатним для успішного навернення Росії, то польські єпископи схилилися до того, щоб створити новий уніятський обряд, оснований на синодальному уставі Російської Православної Церкви.

Ще на початку 1920-х років група православного духовенства Волині звернулася до єпископа Пшездецького з проханням прийняти їх як уніятських священників, сподіваючись, що будуть відновлені унійні єпархії, ліквідовані російським царизмом. Їх очікування не виправдались: за умовами конкордату між Польщею і Ватиканом 1925 року греко-католицька Церква отримала право на повноцінне існування лише в Галичині.

Тому ще в 1923 році єпископ Пшездецький представив папі проект, який передбачав утворення на згаданих польських територіях, цілком або частково заселених православними, нової унії у формі Церкви східного обряду, незалежної від Греко-Католицької Церкви. Пій XI поставився до цього проекту прихильно і доручив його апробувати на терені Підляської дієцезії. 10 грудня того ж року КСЦ надала єпископові Пшездецькому тимчасову таємну інструкцію *Zelum amplitudinis*, що регламентувала новий обряд, який у документі іменувався «*ritus byzantino-slavicus*» на противагу до «*ritus graeco-ruthenicus*».

21 січня 1924 року Пшездецький отримав від КСЦ особливі повноваження щодо запровадження унії в своїй дієцезії, зокрема – приймати на унію православних попів із збереженням сану.

Навесні 1925 року Апостольський нунцій у Варшаві повідомив єпископів Луцького, Люблінського, Віленського та Пінського, що їм надаються такі самі повноваження в справі поширення «неоунії», як і єпископові Підляському, після чого унійна акція перекинулася на той бік Бугу. Її поширенню також мав сприяти укладений 1925 року конкордат між Римською Апостольською столицею і Польською Республікою, згідно з яким юрисдикція Греко-Католицької Церкви поширювалася тільки на територію Східної Галичини, а розповсюдження її на Волині, Поліссі і Підляшші обмежувалася т. зв. Сокальським кордоном. [14]

Ще 1923 року в Польщу приїхав перший єзуїт візантійського обряду Базиль Буржуа, який заснував в Альбертині біля м. Слонім на Гродненщині (тепер – Білорусія) єзуїтський дім і поклав початок т. зв. «східній місії». У 1929 році до нього приєднався Філіпп де Режіс та інші співбрати-єзуїти.

Попервах головним кадровим резервом священників для «новоунії» були колишні православні попи-«перелети», як називала їх православна преса. Вони переходили в унію переважно через конфлікт з церковною владою або з меркантильних інтересів, а тому були елементом нестійким і маловартісним.

Для вирішення кадрової проблеми в 1926 році був утворений новіціят при монастирі в Альбертині, а з 1927 року почалась підготовка священників східного обряду в Луцькій римо-католицькій семінарії. У 1928 році Луцький єпископ Адольф-Пйотр Шельонжек з метою досягнення згаданої мети додатково заснував у волинському містечку Дубно третій відділ згаданої вище семінарії. Однак цей заклад функціонував дуже кволо, а тому папа Пій XI оновив його діяльність, утворивши папську семінарію східного обряду під опікою єзуїтів з Альбертина.

До початку II світової війни «нова унія» нараховувала 46 священників, 4 диякони і 23 тисячі прихожан. Після захоплення «східних кресів» Польщі червоною армією «нова унія» припинила існування. Насамперед її покинули ксьондзи-біритуалісти, які повернулися до своїх костелів. Більшість білоруських та українських священників перейшли з «новоунії» в юрисдикцію митрополита Московського Сергія Страгородського. [5]

Єпископ Григорій Хомишин у своєму манускрипті «Два Царства» ретельно розглядає причини постанови і розвитку проекту «новоунія», піддаючи його критичному аналізу.

9.

НОВІ ПОТУГИ МИТРОПОЛИТА Я. ШЕПТИЦЬКОГО НА «СХІДНОМУ НАПРЯМКУ»

З вибухом II світової війни Митрополит А. Шептицький вже 9 вересня 1939 року поспішно скликає у Львові синод греко-католицьких єпископів, який схвалює рішення про створення на території СРСР чотирьох греко-католицьких екзархатів. Зокрема, екзархом Волині (разом з Житомирщиною), Полісся, Холмщини і Підляшшя був призначений єпископ Миколай Чарнецький, який перебував тут на місії ще з середини 1920-х рр., спочатку викладаючи в неоунійній семінарії в Дубно, а в 1931 році був хіротонізований Станиславівським ординарієм Григорієм Хомишиним на єпископа без права юрисдикції. (Деталі цієї події та колізії навколо неї ретельно описані у рукописі «Два Царства»).

До речі, як вже було згадано попередньо, візія навернення Росії була пріоритетною впродовж усієї пастирської діяльності Митрополита А. Шептицького. Ще під час своєї закордонної подорожі в 1921-1923 рр. він не раз підкреслював визначальну роль і особисту місію у наверненні Сходу, назвавши, зокрема, Греко-Католицьку Церкву Галичини «трампліном до навернення Росії». [14]

Водночас А. Шептицький, на відміну від Єпископа Г. Хомишина, позитивно оцінював візантійсько-слов'янський обряд «неоунії» і провадив лінію, спрямовану на те, щоб якомога применшити формально-юридичну та обрядову різницю між греко-католицькою і візантійсько-слов'янською унією, оголосивши їх двома різновидами візантійського обряду.

Справа у тому, що починаючи з середини 1920-х рр. частина греко-католицького духовенства Львівської архієпархії на чолі з А. Шептицьким виступали за очищення обряду від латинських запозичень, запроваджених після Берестейської унії, і така ідея була суголосною з ідеями, що їх сповідували щораз ширші кола у Ватикані (зокрема – й фактичний керівник КСЦ від середини 1930-х до кінця 1950-х років. кардинал Ежен Тіссеран), а саме – відновлення історичної єдності всіх східних обрядів, які вийшли

з Візантії, і поєднання їх під егідою Риму в один візантійський обряд, що домінував би над мовними й національними відмінностями і був би повністю очищений від пізніших нашарувань.

А. Шептицький публічно висловив свої ідеї щодо єдності двох уніятських обрядів в коментарях до папського *motu proprio* «*Quam sollicitudine*», стверджуючи, що галицькі українці «не мають обряду іншого, аніж обряд наших братів на Волині, Поліссі, Підляшші і Холмщині». Однак митрополит Галицький, даючи вираз своїм теоретично-ідейним переконанням, насправді видавав бажане за дійсне, а тому його заяви були офіційно спростовані «Католицькою агенцією пресовою», яка потвердила, що візантійсько-слов'янський і греко-католицький обряд – окремі й незалежні один від одного. [14]

В підсумку слід відзначити, що з багатьох уніоністичних заходів «нова унія» була чи не єдиною спробою запровадити унію знизу, шляхом навернення простих вірних, а не згори, шляхом залучення до єдності з Римом частини вищого духовенства. Але ця спроба виявилась невдалою, бо унія не мала опори в середовищі української і білоруської людности.

Найкраще резюме для «новоунії» дав сам А. Шептицький у листі до кардинала Сінчеро, наголосивши, що сподіватися від неї плодів – це все одно, що «очікувати великого релігійного піднесення у Франції з допомогою німецького духовенства». [11, I, 199]

10.

Папська російська колегія – форпост східного місіонерства Ватикану

Головний ідеолог місіонерського напрямку російського апостоляту Мішель д'Ербіні був упевнений, що у випадку створення єдиної семінарії для росіян у Римі, вона буде просто приречена на успіх.

У 1925 році папа Пій XI канонізував французьку монахиню-кармелітку Тересу від Дитятка Ісуса з монастиря в Лізьє (Нормандія). Настоятелька монастиря, рідна сестра Тереси, вручила папі велику суму грошей, зібраних раніше на потреби канонізації, для використання за його розсудом. У цей час Пій XI, який якраз обдумував російські справи, побачив у цьому жесті дію Божого Провидіння і містичний зв'язок російського апостоляту зі св. Тересою.

Тому нова семінарія, яка була заснована 15 серпня 1929 року, отримала назву «Російська Папська Колегія св. Тереси від Дитятка Ісуса». Колегія призначалася для підготовки католицьких священиків візантійсько-слов'янського обряду у безженному стані (целібат) для місії в Росії або серед російської діаспори.

Мішель д'Ербіньї сподівався, що вже у перший рік вдасться набрати достатньо кандидатів-росіян, для чого у новозбудованому приміщенні в престижному районі Риму Есквілін, неподалік папської базиліки Санта Марія Маджоре, було урочисто відкрито нову семінарію. Але вдалося прийняти лише 10 питомців і ця тенденція щораз погіршувалася, зійшовши до середини 1950-х рр. нанівець.

На останньому поверсі «Руссікуму» проживали єзуїти, маріяни і галицькі студити, які також готувалися до участі в російському апостоляті. Їх часто навідували архімандрит Климентій Шептицький, рідний брат Митрополита Андрія, та ректор Львівської богословської академії о. д-р Йосиф Сліпий.

Барокова церква Сан Антоніо в Есквіліні була реконструйована у візантійському стилі і перетворена у російський храм св. Антонія Великого.

Викладач «Руссікуму» о. Шарон-Королевський переконав Мішеля д'Ербіньї уніфікувати богослужіння в новій церкві суворо за візантійсько-слов'янським обрядом у синодальній редакції. Водночас віце-ректор Йозеф Швайгль рекомендував семінаристам почитання культу Пресв. Серця Ісусового і Непорочного Серця Преч. Діви Марії та вишукував можливості їх адаптації до вимог візантійського обряду.

У 1936 році секретарем КСЦ був призначений кардинал Ежен Тіссеран, блискучий орієнталіст і знавець семітських мов. Під час I світової війни він був офіцером французького генштабу (тобто – військовим розвідником) на Близькому Сході. Він ще з часів своєї військової служби добре запізнав Кіріла Шарона-Королевського і сам у свій час недовго мешкав у «Руссікумі». При першій же офіційній візитації «Руссікуму» в ролі секретаря КСЦ Тіссеран поставив перед вихованцями і викладачами стратегічне завдання – берегти і дотримуватись чистоти російського синодального обряду. Тіссеран, за порадою свого фаворита Королевського, вирішив допустити до керівництва російським апостолятом власне росіян. Незабаром відбулася хіротонія першого російського єпископа візантійського обряду, яким став архімандрит Александр Євреїнов. [17, II, 203]

З моменту свого заснування «Руссікум» перебував у полі зору більшовицької політичної розвідки ГПУ-НКВД. Тому при прийнятті семінаристів ректор проводив спеціальну довготривалу співбесіду, щоб з'ясувати істинні мотиви вступників. У керівництва апостоляту були небезпідставні підозри, що радянська розвідка засилає своїх агентів в середовище студентів «Руссікуму».

Так, зокрема, виходець з Естонії студент Александр Куртна збирав інформацію за завданням НКВД про студентів і викладачів «Руссікуму» всередині 1930-х рр., водночас працюючи також на німецьке гестапо. Тому не дивно, що в розшуковому списку НКВД нараховувалося 32 прізвища студентів «Руссікуму», 11 осіб з якого чекістам впродовж 1939-1948 рр. вдалось арештувати.

Всередині 1950-х рр., за підсумками 25-річчя діяльності, в «Руссікумі» побувало 172 студенти, з яких 81 отримав ієрейські свячення і всього 22 з них були т. зв. росіянами, бо походили з південно-західних регіонів колишньої Російської імперії, а випускник о. Теодор Ромжа – із Закарпаття. Вихідців із центральних областей Росії було дуже мало. [17, II, 248]

У 1938 році з нагоди 950-річчя Хрещення Київської Руси, в соборі св. Петра в Римі, за активної участі «Руссікуму» та у присутності папи Пія XI, була відслужена літургія св. Івана Золотоустого за візантійсько-слов'янським обрядом синодального уставу, в якій взяли участь оо. Йосиф Сліпий і Климентій Шептицький. Цей факт також знайшов відображення та оцінку в рукописі Блаж. Григорія «Два Царства».

До початку II світової війни в усьому російському апостоляті відчувалася загальна втома. Більшості випускників «Руссікуму» не вдалось встановити зв'язки з російськими емігрантами, а кількість формальних навернень на католицизм практично звелась до нуля.

11. «Схилна політика» Ватикану в часи II світової війни та в післявоєнний період

1 вересня 1939 року почалася II світова війна, внаслідок чого КСЦ втратила зв'язок з парафіями «нової унії» і східною місією Єзуїтів у Польщі. Як вже було попередньо наголошено, скориставшись політичними змінами,

Єпископ Григорій Хомишин благословляє вірних свяченою водою на місії
в с. Копачинці Городенківського повіту, 1938 рік.

Галицький Митрополит А. Шептицький здійснив спробу відновити своє керівництво російським апостолятом, заснувавши кілька екзархатів на території СРСР. На підтвердження його дій кардинал Ежен Тіссеран своїм листом від 22 грудня 1941 року повідомив митрополита, що папа Пій XII (1939-1958) призначив архімандрита Климентія Шептицького екзархом східного обряду Росії і Сибіру. А. Шептицький скликав у Львові новоіменованих екзархів для опрацювання стратегії навернення Росії в нових умовах. [11, I, 331]

Під час II світової війни КСЦ почала розсилку в російські закордонні громади і для греко-католицьких парафій богослужбових книг московського синодального зразка, надрукованих у Римі. Внаслідок десятилітньої праці російської літургійної комісії у складі Швайгля, де Режіса і Шарона-Королевського було випущено служебник та ієрейський молитвослов. Цікаво, що часослов, доданий до видання, містив імена російських святих, прославлених тільки до Ферраро-Фльорентійського Собору (XV ст.). Там не було ані московських святителів, ані Серафима Саровського, але зате був уписаний св. Франциск Ассізький. Паризькі православні прихожани негайно заявили протест в КСЦ. В Галичині категоричне несприйняття римських богослужбових синодальних новодруків висловив тільки Станиславівський Єпископ Григорій Хомишин, вбачаючи у них велику небезпеку для Унійної Греко-Католицької Церкви, що він ґрунтовно аргументує у своєму рукописі «Два Царства».

Починаючи з 1945 року, в результаті встановлення комуністичного режиму, на територіях, які були оплотами Унії – в Галичині, на Закарпатті і в Трансільванії, почалися планомірні репресії проти вірних Римові єпископів, духовенства і монашества, кульмінацією яких став Львівський псевдособор 8-10 березня 1946 року, організований народним комісаріатом держбезпеки і Російською Православною Церквою. Внаслідок тотального переслідування Греко-Католицької Церкви, яка опинилась поза законом, унійна ідея постала перед загрозою остаточного знищення і зникнення.

Рядянський Союз, який переміг гітлерівську Німеччину та виготовив для озброєння ядерну бомбу, здавався непорушним, а тому більшість діячів і натхненників російського апостоляту в Римі визнали, що Росія закрита для католицизму назавжди, тож почали шукати шляхи трансформації «східної» місії.

7 липня 1952 року папа Пій XII звернувся з посланням до всіх народів Росії про шкідливість комуністичних лжевчень, закликавши їх увірувати

в Пресв. Тройцю і почитати Божу Матір. Того ж року папа посвятив Росію Непорочному Серцю Преч. Діви Марії згідно з Її об'явленнями у Фатімі. Смерть Сталіна, який невдовзі після цього помер, укріпила визнавців католицької віри в СРСР у провидінності фатімського послання. А невдовзі із сибірських таборів почали звільняти багатьох священників. Трохи пізніше завдяки надзвичайним зусиллям папи Івана XXIII (1958-1963) вдалося звільнити і привезти до Риму багатолітнього в'язня сумління, греко-католицького Митрополита Йосифа Сліпого.

Водночас зі вступом на Римський апостольський престіл Папи Івана XXIII розпочалася поступова переорієнтація зовнішньополітичних пріоритетів Ватикану з метою врегулювання становища католиків в країнах т. зв. східного соціалістичного блоку. Москву перестали називати «престолом антихриста», намагаючись встановити з нею контакти на ґрунті боротьби за мир. Цей напрям з легкої руки німецького канцлера соціал-демократа Віллі Брандта отримав назву «остполітік» і став також терміном на означення нової «східної політики» Ватикану.

Так, для участі у II Ватиканському Соборі (1962-1965) були запрошені спостерігачі з різних православних юрисдикцій. За рішенням політбюро ЦК КПРС у Ватикан була скерована делегація Московської патріархії. [13, 44]

Декрет Собору «*Unitatis Redintegratio*» (Відновлення Єдності) проголосив велику повагу до Східних Церков, які не перебувають у єдності з Римським апостольським престолом, і погодився з тим, що вони повинні й надалі дотримуватися пануючого в них канонічного устрою, а шукати єдності з ними потрібно тільки на цій підставі. [6, 280-291]

Таке формулювання фактично закрило останню сторінку дотеперішніх унійно-місіонерських потуг Католицької Церкви. Гасло «зробити православних католиками» замінено гаслом «зробити православних ще більш православними». Більше того, згаданий Декрет Собору, хоча й не прямо, але фактично поставив під сумнів всі попередні Унії Східних Церков, вважаючи їх помилкою історії та безперспективними моделями християнської єдності в майбутньому.

Тому недарма відомий апологет такого екуменізму митрополит Ленінградський і Ладозький Никодим Ротов (1963-1978) запевнив римських екуменістів, що «після саморозпуску УГКЦ на Львівському соборі 1946 року всі перешкоди до духовної єдності Римської Церкви і російського православ'я зникли».

Цікаво, до речі, що незадовго до своєї раптової смерті у Римі на руках папи Івана Павла I, митрополит Ротов зустрічався з головою УГКЦ Кардиналом Й. Сліпим, а блаженніший Йосиф тричі неофіційно та під суворою таємницею делегував свого довіреного представника у Москву для приватних авдієнцій в Московського патріярха Пімена...

12.

ХРОНІКА «ЕКУМЕНІЧНИХ КОНТАКТІВ» РИМУ І МОСКВИ

Нова «східна політика» Ватикану справді сприяла зближенню з керівництвом СРСР та Російської Православної Церкви. Так, 7 червня 1971 року відбувся помісний собор Московської патріярхії з нагоди інтронізації новообраного патріярха Пімена (1971-1990), на якому за мовчазної присутності посланців папи Кардиналів Йоганнеса (Янса) Віллебрандса, голови Папської ради сприяння християнській єдності (1969-1989), та секретаря цієї ради Жана Війо були підтверджені рішення Львівського псевдособору 1946 року про ліквідацію Греко-Католицької Церкви в Україні, що глибоко травмувало як духовенство і вірних у радянських катакомбах, так і в діаспорі.

А ще раніше згаданий вище митрополит Ротов, увійшовши в довіру римських прелатів, не без успіху домагався від Ватикану відмовитись від критики внутрішньої політики в СРСР, в першу чергу – релігійної несвободи, і припинення моральної допомоги релігійним дисидентам – підпільним єпископам, священикам і вірним (зокрема, шляхом ліквідації української секції Ватиканського радіо). Недарма навіть російські емігрантські газети писали: «Де не проїхав червоний танк, там пройшов червоний митрополит!».

У 1968 році в «Руссікум» прибули на навчання священики Московської патріярхії Петро Раїна і Володимир Рожков. Під час канікул вони відвідували російські католицькі центри та цікавилися, яким чином пересилається релігійна література в СРСР. 4 квітня 1969 року голова комітету держбезпеки Юрій Андропов доповів в ЦК КПРС про інтенсифікацію роботи проти Ватикану: «З метою контролю над уніятським підпіллям в СРСР у Рим було успішно спрямовано двох агентів 5 управління КГБ під псевдами «Петров»

і «Рогулін», які були влаштовані в «Руссікум» на три роки навчання для продовження здобуття богословської освіти». [16]

Того ж 1968 -го року «Руссікум» відвідав митрополит Талліннський і Естонський Алексій Рідігер (пізніше – патріарх Московський), після чого склав секретний звіт в КДБ і ЦК КПРС, де відгукувався про діяльність семінарії негативно і вороже. [17, I, 37]

Наступного 1969 року митрополит Никодим Ротов очолив перше офіційне російське паломництво до святинь Риму. Під час перебування у Вічному Місті він від імені патріярха Алексія I (Сіманського) вручив ордени св. Володимира I ступеня кардиналам Ежену Тіссерану і Янсу Віллебрандсу; префекту КСЦ кардиналу Максиміліяну де Фюрстенбергу було подаровано єпископську панагію.

Кульмінацією урочистостей стала божественна літургія, яку митрополит Ротов звершив у російському католицькому храмі св. Антонія у співслужінні ієромонаха Кіріла Гундяєва (нинішнього патріярха Московського) та згаданих вже священників-агентів Петра Раїни «Петрова» і Володимира Рожкова «Рогуліна» – студентів «Руссікуму».

На початку жовтня 1970 року в Рока-ді-Папа (містечко за 24 км від Риму) відбувся II з'їзд духовенства, монашества і мирян російського апостоляту (перший проходив у 1950 році). Кульмінацією з'їзду стала доповідь ректора «Руссікуму» Поля Майо «Наші відносини з московською Церквою». Доповідь містила історичну апологію РПЦ МП і закликала всіляко довіряти і допомагати Московській патріярхії у справі євангелізації народів СРСР. Це був різкий розворот на 180 градусів в місійно-унійній та політичній орієнтації апостоляту. [1]

5 вересня 1978 року в Римі під час авдієнції у новообраного папи Івана Павла I внаслідок шостого інфаркту на 49 році життя помер митрополит Никодим Ротов, отримавши прощення гріхів з рук самого Римського архієрея. Після смерті Никодима єкуменічну дружбу з Ватиканом розвивав його секретар владики Кіріл Гундяєв, який відвідував Рим декілька разів на рік до самого розвалу СРСР. Майбутній патріярх проживав у «Руссікумі» за кошти Папської ради сприяння християнській єдності.

Наприкінці 1978 року префект КСЦ кардинал Поль Філіпп призначив протопресвітера Георгія Рошка візитатором для російських католиків візантійського обряду. При цьому він повідомив, що конгрегація втратила зв'язок з духовенством апостоляту.

У квітні 1979 році о. Георгій Рошко подав кардиналу Полю Філіппу доповідь, яка засвідчила повне фіяско російського апостоляту через більш як 50 років з часу його заснування: «Ситуація дуже тривожна. Від самого початку створення «Руссікуму» в 1929 році священники – як стадо без пастиря... Певна кількість священників, не маючи опори в єпископаті, взагалі залишила священниче служіння. Інших, не дивлячись на їх бажання служити російським християнам, спіткало розчарування через відсутність достатньої моральної і матеріальної підтримки, тож вони перейшли на служіння в латинському обряді або приєднались до карпаторуських та українських католицьких ієрархій. Треті, нарешті, всупереч усім матеріальним і духовним негараздам, залишились вірними початковому покликанню...». [13, 164-165]

В жовтні 1979 року відзначався 50-літній ювілей «Руссікуму», який зібрав 80 священників, котрі раніше навчалися в його стінах. Росіян серед них були одиниці...

13.

КАМЕНІ СПОТИКАННЯ ЄКУМЕНІЧНОГО ДІАЛОГУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Згаданий вище Декрет II Ватиканського Собору «*Unitatis Redintegratio*» також, зокрема, став поштовхом для створення Змішаної міжнародної богословської комісії для налагодження діалогу між католицькою і православними Церквами, перше засідання якої у повному складі відбулось на Патмосі і Родосі у 1980 році. З того часу пройшло вже понад десять таких зустрічей, найбільш симптоматичною з яких стало засідання комісії у Баламанді (Ливан), котра прийняла в остаточній редакції документ «Уніятизм як метод об'єднання в минулому і сучасні пошуки до нового спілкування». [6, 428-433]

У 2000 році діалог був перерваний.

Голова Папської ради сприяння християнській єдності кардинал Вальтер Каспер з нагоди 50-річчя прийняття Декрету «*Unitatis Redintegratio*» зазначив, що до 1989 року діалог між давніми східними і православними Церквами був плідним, але потім настала велика криза: «Жодного прогресу єкуменічного руху не було: виникли суперечності з відродженими східними католицькими Церквами, забороненими Сталіним, зокрема – в Україні

і Румунії. В 2000 році переговори були призупинені, а відновлені тільки в 2006 році в Белграді, потім в 2007 році – в Равенні».

Наступна цитата кардинала ще цікавіша:

«На Генеральній асамблеї Синоду єпископів порушувались також питання Близького Сходу та України. Необхідно розуміти, що коли на близькому Сході гонінням піддаються всі християни, то в Україні політичні репресії (?), на жаль, призвели до протиріччя принципам екуменізму. Неодноразово ми чули звинувачення Російської Православної Церкви. Тому мова йде про вселенську напруженість, і мені сумно, тому що Церква в Україні повинна примирювати і об'єднувати». [18]

XII сесія Змішаної богословської комісії з православно-католицького діалогу проходила у Відні у вересні 2010 року, а остання подібна зустріч відбулася в столиці Етіопії Аддіс-Абебі.

Підсумовуючи плоди 35-річного діалогу в рамках згаданої комісії, речник РПЦ МП митрополит Іларіон Алфеев від її імені заявив, що праця цієї комісії марна, бо не приводить до кращого розуміння різниць, які склались між Церквами.

Знаковою подією у відновленні католицько-православних контактів можна вважати зустріч папи Римського Франциска і Московського патріярха Кіріла у Гавані 12 лютого 2016 року та підписану ними спільну Декларацію. Цей документ, який охоплює широкий спектр геополітичних, морально-етичних, економічних та екологічних проблем, міжетнічних та міжрелігійних конфліктів, з якими зіткнулося людство на порозі III-го тисячоліття, заторкує також специфіку й актуальний стан католицько-православного діалогу.

Так, зокрема, 25-ий пункт Декларації констатує: «Метод «уніятизму», притаманний минулому, в значенні приєднання однієї спільноти до іншої, відриваючи її від своєї Церкви, не є способом, що дає змогу відновити єдність».

Але зацитований фрагмент не є новотвором. Цю тезу майже дослівно було вперше сформульовано у підсумковому документі Баламандської зустрічі 1993 року. Але і тоді, і тепер, греко-католицьким Церквам, в т. ч. – і в Україні, вчергове відкрито і публічно вказано, що у міжконфесійних перемовинах найвищого рівня для них немає місця і вони й надалі залишаються пасивними об'єктами дипломатичних домовленостей без права голосу.

І хоч ані Баламандська, ані Гаванська зустрічі та прийняті на них документи не мають зобов'язуючої сили, все ж вони суттєво впливають на зовнішньо-обрядову уніфікацію і внутрішньо-психологічний стан Греко-Католицької Церкви в Україні, підштовхуючи її до максимального зближення та повного літургійно-обрядового уподібнення згідно з візантійським зразком у синодальній редакції РПЦ.

14. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Зупинимось коротко на окремих важливих публікаціях, присвячених висвітленню діяльності греко-католицької Церкви в Галичині у першій половині ХХ ст. і, зокрема, – Галицького Митрополита Андрея Шептицького, у співставленні з якими рукописна книга Єпископа Григорія Хомишина набирає неоціненної ваги як унікальний і рідкісний історичний документ.

Серед великого корпусу видань, що з'явилися друком впродовж останніх років, на особливу увагу заслуговують дві монографії, котрі дають змогу порівняти викладені у них факти та оцінки явищ і персоналій з фактами та аналізом зазначеного періоду, які знаходимо у манускрипті Блаж. Григорія «Два Царства».

Отже, спочатку розглянемо контекст книги автора, ім'я і прізвище якого часто фігурує у різних подіях та обставинах, описаних Владикою Хомишином. Мова йде про твір Жана Франсуа Жозефа Шарона, перекладений з французької і виданий під назвою:

Кирило Королевський. Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944). – Львів. – Свічадо: 2014. – 512 с.

Шарон підтримував близькі приятельські стосунки з Митрополитом А. Шептицьким та був одним з найвідданіших йому помічників і радників. Ось як він сам пише про це у передмові: «Наші стосунки завжди відзначалися з мого боку абсолютною відданістю, а з його – батьківською добротою...» (с. 19).

Далі Шарон признається, що він, за дорученням Шептицького, повинен був «стати його штатним радником і тримати його в курсі всіх подій церковного характеру, вартих його уваги», які відбувалися у Ватикані (с. 22).

Хто ж він такий?

Жан Франсуа Жозеф Шарон народився у передмісті Парижа в напіватеїстичній сім'ї. З 15-річного віку зацікавився східним християнством, зокрема – почав відвідувати мелхітську церкву в Парижі. Після двох років навчання в римо-католицькій духовній семінарії подався у Дамаск, навчався в патріаршій колегії в Бейруті. 1902 року отримав ієрейські свячення в мелхітському обряді, але служити на Близькому Сході не мав жодного наміру. Його раптом почала вабити Росія та її синодальна православна Церква.

В липні 1906 року Шарон примандрував у Галичину, відвідавши Чернівці, Станиславів і Львів. Був прийнятий Митрополитом Андреем Шептицьким і провів з ним 4 дні у його літній резиденції. Вже тоді він ще більше утвердився у рішучому намірі покинути Близький Схід, щоб посвятитись служінню Росії. Впродовж трьох років докладає неабияких старань, аби вивільнитись з-під юрисдикції мелхітського патріарха, а в липні 1909 року з цією метою знову їде в Галичину, де 5 днів проводить з Митрополитом А. Шептицьким в його карпатській резиденції в урочищі Підлютому. У вересні того ж року нарешті отримує звільнення з мелхітського патріархату, а через місяць, 20 жовтня, вже отримує інкардинацію у Львові: секретним рішенням митр. Шептицького Шарон призначається в Кам'янець-Подільську єпархію з умовою, що буде називати себе російським священником, а не українським.

Так і не змігши відправити свого нового підлеглого до Росії, Митрополит Андрей пропонує Шарону-Королевському збирати в Римі архівні дані про унійного митрополита Йосифа Вельямина Рутського та всі українські єпархії, за що виплачує йому щомісячну платню на утримання. Перебуваючи на службі в Митрополита Шептицького, Шарон-Королевський, «не був байдужий до всього, що стосувалося Росії», а також «повністю віддавався тій російській справі» (11-12 с.).

З березня 1919 року Шарон-Королевський прийнятий асистентом у Ватиканській бібліотеці, а з обранням на апостольський престол папи Пія XI (Акілле Ратті), який запізнав Шарона ще за кілька років перед тим, Королевський стає штатним працівником бібліотеки.

1926 року Шарона-Королевського призначено консультантом Конгрегації Східних Церков, з 1927-го консультантом Комісії «Pro Russia», а з 1929 року – консультантом Комісії з підготовки Кодексу канонів східного права. Водночас він входив у Комісію в справах кодифікації і видан-

ня літургійних книг за російсько-синодальним зразком, призначених для обов'язкового вжитку в Греко-Католицькій Церкві.

З 1940-х років Шарон-Королевський хворів на невиліковну недугу, мав часті нервові кризи, а перед смертю в 1959 році «відходив із повним усвідомленням беззастережної посвяти свого життя Церкві, її видимому главі і Росії» (18 с.).

Пристрастю Шарона-Королевського, яка збуджувала його впродовж усього життя, було захоплення Росією. Росія, де він на початках своєї кар'єри мріяв працювати, але до якої ніколи так і не потрапив, була для нього найвищим виразом автентичності Сходу. Бути «справжнім східним священиком» означало для нього бути схожим на російського священика. (XV-XVI с.).

Француз Шарон-Королевський постійно піддавався спокусі сприймати українське унійне християнство як дещо вторинне, інструментальне, до того ж «гібридне», немилосердно засуджуючи ті його риси, які нібито перешкоджають головній меті – справі сопричастя Московської Церкви з Римським Престолом.

Найвищим виявом ненависті Шарона-Королевського до св. Унії стала його скандальна стаття «Уніятизм» написана французькою мовою і видана в бельгійському видавництві «Irenikon» на початку 1927 року. Її зміст виявився настільки провокаційним і ксенофобським, що вона була заборонена Ватиканом до використання і вилучена з обігу.

Однак після появи цієї статті з легкої руки Шарона-Королевського став побутувати термін «уніятизм», яким найбільше послуговується Російська Православна Церква, немов вироком, для засудження, приниження і поборення Унійної Греко-Католицької Церкви. Цей термін РПЦ нав'язала Ватиканові, і ним також залюбки сьогодні послуговується частина сучасних греко-католицьких богословів-«єкуменістів».

Завершуючи мову про Шарона-Королевського, щоб мати стислу уяву про цю суперечливу персону та її психологічний портрет, зачитуємо слова видатного французького богослова Луї Буйє:

«Королевський повставав проти всього, що мало навіть найменший на-
тяк на латинізацію. Він адресував всьому латинському прокляття, яким,
напевно, позаздрив би й Михаїл Керулярій. Насправді, однак, у ньому не
було зовсім нічого східного, окрім бороди. Це був типовий уродженець
Парижу на ім'я Шарон. Але в ньому був дуже розвинутий смак до актор-
ства» (с. XIV).

Власне, у своїй рукописній книзі Блаж. Григорій приділяє значну увагу критиці обрядової реформи Митрополита Шептицького, яку той проводив за синодальним зразком РПЦ, вказуючи, що найближчим його соратником у проведенні цієї русофільської лінії в Римі був Шарон-Королевський. Крім того Владика Хомишин із сумом констатує, що Митрополит Андрей мало дбав про духовне добро українського народу, зосередивши всі зусилля та засоби для реалізації стратегічної мети свого життя – навернення Росії.

Цей висновок виглядає доволі суворим, але після прочитання книги Шарона-Королевського, у якій представлені істинні, справді грандіозні масштаби русофільської діяльності Шептицького, читач зрозуміє, що Єпископ Григорій насправді у своїй оцінці був дуже коректним.

Ось лише окремі цитати з біографічного твору Шарона-Королевського про Митрополита Шептицького.

«Роман часто думав про Росію як цілісну державу».

«...Він любив росіян, які назагал є чесними, і водночас хотів, щоб й інші любили їх». (с. 53)

«Митрополит жив посеред народу, який у своїй більшості відчував себе українським і все більше і більше таким ставав; і Митрополит поводив себе як українець. Якщо б він жив серед російського народу, він поводив би себе як росіянин». (с. 105)

«Можна стверджувати, що Митрополит завжди думав про Росію». (с.234)

«Кир Андрей постійно думав про Росію». (с. 241)

«Він багато читав; у Росії на Сході мав нагоду усвідомити ті абсолютно штучні, але численні і шокуючі розбіжності між чистим обрядом і тим обрядом, що практикувався в Галичині».

«Він сповнився переконанням про те, що до росіян іти зі змішаним обрядом українців неможливо...» (с. 393)

Шарон-Королевський був послідовним промотором повного очищення Унійної Церкви від «латинських» впливів і для досягнення цієї мети використовував всі можливі засоби, вдаючись не раз до нечесних методів поборювання опонентів: приниження гідності визнавців і симпатиків Унії, їх очернення і навіть ксенофобії. Особливо не шкодував в'їдливих слів для оцінки діяльності Станиславівського Єпископа Григорія Хомишина, вважаючи його принципову позицію головною перешкодою у проведенні обрядово-літургійної реформи за московсько-синодальним зразком.

Щоб нейтралізувати цю перешкоду, Шарон-Королевський пропонував наступне:

«Кир Хомишину, корифеєві опозиційного табору, треба би було написати таємного листа, в якому його було би зобов'язувано до зберігання абсолютної мовчанки у всіх стосовних до сфери літургіки питаннях, – як в його пастирських посланнях, так і на сторінках його єпархіяльного періодичного видання «Нова Зоря» (...). Одним словом, слід попросити Владика трохи вгамувати свій шал...». [12, 319]

Незважаючи на те, для творення біографії А. Шептицького русофіл Шарон-Королевський використав колосальну кількість відомостей, які він почерпнув від безпосереднього спілкування з Митрополитом та з його найближчим оточенням, а також з матеріалів особистого і родинного архівів Шептицьких, доступних тоді лише дуже вузькому колу осіб, все ж ця праця містить багато неточностей у датах, іменах, назвах тощо.

Але найбільший її недолік в тому, як, до речі, майже всіх численних досліджень про життя і діяльність Шептицького, – це надмірна глорифікація та агіографічність у висвітленні насправді суперечливої й контраверсійної постаті Митрополита Андрея.

На цьому тлі вигідно вирізняється новизною наукового підходу монографія львівської дослідниці **Ліліани Гентош «Митрополит Шептицький. 1923-1939. Випробування ідеалів»**, яка побачила світ у видавництві «Класика» наприкінці 2015 року. Це 586-сторінкове дослідження, за свідченням авторитетних фахівців, – перша в Україні наукова біографія Митрополита А. Шептицького, створена на основі ретельного опрацювання величезного обсягу джерельного матеріалу.

У передмові авторка констатує, що охоплений нею період 1923-1939 років у біографії А. Шептицького є ключовим для розуміння його спадщини, «оскільки тоді його діяльність набула розквіту, а плани стосовно реформи греко-католицької Церкви та бачення єкуменічного діалогу з Православним світом повністю сформувалися». (с. IX) Власне, фактично цей самий період часу для характеристики і оцінки діяльності Шептицького охоплено і в рукописі Єпископа Хомишина.

Л. Гентош на основі різних архівів України, Польщі і Ватикану, а також спогадів і публікацій в тогочасній пресі, намагається сконструювати багатовимірний портрет Митрополита. У порівнянні з іншими дослідженнями на цю тему її праця справді є найбільш об'єктивною, бо у ній постать Шептицького нарешті виходить за межі «житійного» жанру. Ми бачимо

його не тільки в образі «Мойсея українського народу», «етнарха» і «князя Церкви», але як звичайну німечну людину, яка не була ані непомильною, ані всезнаючою, ані надміру сміливою, яка переносила складні фізичні недуги, переживаючи час до часу розчарування та відчуття пригніченості.

Але все ж Л. Гентош так і не змогла уникнути стереотипу про месіанізм Митрополита Андрея, що у значній мірі нівелює об'єктивність висновків у її дослідженні. Вона стверджує, що А. Шептицький «був людиною надзвичайних якостей, а його непохитність і виняткова мужність, впевненість у власних переконаннях були гідними подиву. Він ніколи не боявся йти проти течії і говорити правду, яка була неприємною для багатьох». (с. X)

«(...) У багатьох справах Церкви Шептицький таки був провісником». (с. XI)

Єпископ Хомишин має на постать Митрополита Андрея докорінно відмінні погляди. Грандіозні плани Шептицького щодо навернення Росії, а ця ідея була домінантною у його діяльності, Блаж. Григорій пов'язує з аристократичними амбіціями графа, якому здавалося, що цей процес піде гладко, якщо максимально усунути обрядові відмінності між Унійною Греко-Католицькою Церквою і Російською Православною Церквою шляхом повного уподібнення з останньою.

Власне, підтвердження цьому знаходимо в книзі Л. Гентош: «Православна Росія досить довго перебувала в центрі інтелектуальних зусиль та практичної діяльності митрополита. Він хотів віддати життя за навернення Росії...

І праця в Росії, і праця задля росіян, на його думку, вимагала відкинення будь-якої латинізації обряду та повного збереження візантійських обрядових традицій». (с. 298).

Заради реалізації цієї ідеї він жертвував інтересами своєї Церкви і йшов на небезпечні віровизнавчі компроміси, які загрожували втратою віри і національної гідності українців.

Аристократична вдача Шептицького негативно позначилася і на його взаєминах з єпископами сусідніх єпархій: як греко-католицьких, так і римо-католицької та вірменської. Він не зміг налагодити довірливих відносин, і це також визнає Л. Гентош, зі своїм найближчим оточенням: з єпископами-помічниками, настоятелями монаших чинів і згромаджень тощо. Повне порозуміння у Митрополита було хіба що з його рідним братом Казимиром – ігуменом студитів Климентієм. Обидва аристократи спілкувалися між собою польською або французькою мовами...

У суспільно-політичному житті, щоб не втратити громадської опінії, А. Шептицький намагався йти за лінією найменшого опору, часом навіть ризикуючи авторитетом Церкви як Божої установи.

Егоцентризм Митрополита, авторитарний стиль керівництва, непередбачуваність його планів, яких він ніколи зі своїми співбратами-єпископами не обговорював і не узгоджував, ігнорування думками та позиціями своїх співбратів-єпископів – все це в сукупності призвело до самоізоляції А. Шептицького, спричинивши всередині Церкви недовіру, протистояння і навіть дезорганізацію.

У рукописі Владики Хомишина причини і наслідки такої неконструктивної постави Митрополита Андрея висвітлені достатньо широко й аргументовано.

Єпископ Григорій стверджує, що власне Митрополит Андрей спричинив гостру полеміку навколо розпочатої ним обрядової реформи у другій половині 1920-х років, хоч сам намагався стояти осторонь дискусії, обравши роль пасивного арбітра.

Цікаво, що такого ж висновку доходить і Л. Гентош:

«Митрополит, який публічно не брав участі в полеміці, в листі до папи однозначно висловився на користь Костельника, спростовуючи закиди супротивників останнього». (с. 320).

«Митрополит намагався знизити градус дискусії, однак, не хотів публічно брати в ній участі. Але з огляду на те, що саме його дії, погляди і негласна підтримка найзапальніших візантиністів, в особі Костельника, розпалили дискусію, такі намагання не дали очевидного результату. Публічні дискусії на сторінках преси стихли, але розкол поглибився». (с. 321)

«Шептицький бачив, що його реформування привело до поділу ГКЦ на два протилежні та ворогуючі табори, але вважав свої дії абсолютно виправданими і правильними» (с. 323)

Єпископ Хомишин у своєму рукописі доволі виважено стверджує, що Шептицький задля просування обрядової реформи задіяв впливові ресурси не лише в Галичині, але й в Апостольській столиці в Римі.

Ліліана Гентош, маючи доступ до архівів у Ватикані, висвітлює цілий пласт кореспонденції Митрополита, адресованої папі Пію XI та впливовим представникам Римської курії. У своїх листах він намагався заручитися підтримкою Ватикану для реалізації своїх обрядових реформ, часто вдаючись, м'яко кажучи, до некоректних випадів на адресу опонентів. А в багатьох випадках його листи виглядають, як звичайні доноси.

Ось, наприклад: «У листі від 10 червня 1931 р. до кард. Сінчеро, секретаря Конгрегації для східної церкви, Шептицький акцентував увагу кардинала на Згромадженні св. Василя Великого. Загалом отців і монахів Василіянського чину Шептицький означував «найбільш екстремальними представниками латинізаторської тенденції», яку він вважав на той час «найбільшою загрозою для Церкви і всієї Уніюстичної праці не тільки в Польщі, але й в усій Церкві». (с. 324)

Подібного змісту листи Митрополита стосувалися єпископів Г. Хомишина, Й. Коциловського, К. Богачевського, низки священників і громадських діячів, які не поділяли його оптимізму щодо користі й актуальності докорінної обрядової реформи.

До речі, сама Л. Гентош, підсумовуючи, стверджує:

«З огляду на таку ментальну настанову митрополита й ідеологічне підґрунтя, конфліктні зіткнення між митрополитом та єпископами Хомишиним і Коциловським набули особливої гостроти. Шептицький, хоч і усвідомлював руйнівну силу суперечностей, не бажав йти на компроміс у питаннях, які він вважав підставовими для існування і розвитку ГКЦ. Його реакцією на неприйняття його погляду і програми реформування ГКЦ була радше боротьба, ніж компроміс. Митрополит не допускав компромісу, бо не бачив можливості віднайти його між двома протилежними напрямками». (с. 334)

Врешті, підводячи ризик у стислому огляді монографії Л. Гентош, хочеться з приємністю відзначити, що її висновки щодо результатів діяльності Митрополита А. Шептицького між двома світовими війнами майже повністю збігаються з висновками Єпископа Хомишина в його рукописі.

Ліліана Гентош пише:

«Митрополит не мав чіткого плану, які саме зміни він хоче привнести до життя ГКЦ, а також не припиняв розмірковувати над питаннями загального реформування ГКЦ (...). Найважливішим чинником, що змінив обличчя ГКЦ, стала літургійна реформа». (с. 363)

А ось цитата із заключного розділу рукопису Григорія Хомишина «Два Царства»:

«Маємо клясичний примір на Митрополиті Андрею Шептицькім, котрий захоплений орієнтальними фантазіями обрядовими, посвятив для них весь майже свій труд, працю і енергію, а занедбав найважнішу справу, а саме – духове оновлення в клирі і народі і придбання нашій Церкві належного їй достоїнства і авторитету. Він пішов крутими дорогами і тому

застряг. І Росії не напевне, і нас готов звести в пропасть. Та синодальна реформа обрядова, котру він спричинив, або не удасться і не прийметься, або спричинить заколот, замішання і духову руїну, бо в половичности нема Божого благословення». (с. 456-457)

«З всього його розмаху і розголосу його діяльності зродилась тільки мертва зовнішня східна російсько-синодальна обрядовість». (с. 506)

Водночас, докорінна відмінність цих двох висновків полягає в тому, що Л. Гентош вбачає безсумнівний позитив від діяльності А. Шептицького попри всі суперечності, а Єпископ Хомишин однозначно стверджує:

«...Я набрав переконання, що діяльність Митрополита спричинить остаточно як не руїну нашої Церкви, то в кождім разі викличе хаос, замішання і дісорієнтацію». (с. 507)

15.

КІЛЬКА ЗАУВАГ ПРО ТЕКСТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДАННЯ РУКОПИСУ «ДВА ЦАРСТВА»

Упорядники пропонованого видання при підготовці його до друку ставили перед собою насамперед церковно-історичні та богословсько-пасторальні завдання. Однак з огляду на специфічний характер публікованого матеріалу, необхідно було дати відповіді на низку суто текстологічних питань.

Зокрема, перед видавцями постала проблема ідентифікації почерку автора, особливо його численних цитат, занотованих латиною, церковно-слов'янською, німецькою та польською мовами і їх фахового перекладу на сучасну українську літературну мову. Принагідно сердечно дякуємо за це доцентам о. Івану Козовику (переклади з латини), п. Василеві Угринюку (переклади з німецької) та п. Інні Беляєвій (переклади з польської), п. Ользі Лупуляк (переклад цитати-резюме з книги «Два Царства» на англійську мову), а о. Віталію Храбату за переклад резюме італійською мовою.

Чималий обсяг праці довелося виконати при пошуку посилань на численні джерела, книги, періодичні видання та їх авторів, на великий обшир персоналій, подій та фактів, які Блаженний Григорій цитує, на які посилається, підтверджуючи авторитетність аргументів, наведених у манускрипті.

У зв'язку з мовними особливостями документа перед видавцями поставала ще одна текстологічна проблема, тобто виникли певні лінгвістичні труднощі при підготовці рукопису до друку.

Ці труднощі полягають у тому, що українська мова Блаж. Григорія для публікації потребувала певної коректури, оскільки в ній трапляється чимало діалектних і застарілих слів та форм, латинізмів, германізмів, полонізмів тощо, не завжди зрозумілих сучасному читачеві. Це в повній мірі стосується також і синтаксично-стилістичних особливостей рукопису, який виконаний згідно з панівним в останній чверті XIX-го – першій половині XX ст. в Галичині т. зв. фонетичним правописом або «желехівкою».

Слід наголосити, що Владика Григорій Хомишин був особливо ретельним у написанні своїх послань згідно з прийнятими й усталеними на той час граматично-синтаксичними нормами і правилами. Він також уважно стежив за еволюцією українського правопису. Це особливо помітно на основі лінгвістичного аналізу тексту його пастирського послання «Про візантійство», яке увійшло у рукописну книгу «Два Царства». Згадане послання було опубліковане у 1931 році на основі фонетичного правопису, а в рукописі «Два Царства», написаному на межі 1942-1943 років, воно вже дуже скрупульозно виправлене автором згідно з харківським правописом та словником Григорія Голоскевича, які були запроваджені наприкінці 1920-х років в радянській Україні і, зрозуміло, стали обов'язковими для використання з приходом більшовиків у Галичину в 1939 році. Єпископ Хомишин прагнув, таким чином, щоб його рукописна книга-сповідь, книга-заповіт була доступною для сприйняття сучасними українськими читачами.

Водночас, з огляду на велику історичну цінність рукопису «Два Царства» як автентичного документа епохи, написаного дуже авторитетним ієрархом Греко-Католицької Церкви першої половини XX ст., упорядники і видавці здійснювали коректуру лише тоді, коли це було конче необхідно з огляду на граматичні, лексичні чи стилістично-синтаксичні особливості і вимоги сучасної української літературної мови. При цьому упорядники намагались якомога менше відступати від оригінального тексту.

Для зручності читання видавці пояснення іншомовних слів, термінів та фразеологічних зворотів, рідковживаних застарілих слів і форм, а також – запозичених з інших мов, відразу позначають у тексті «зірочкою» з підрядковими поясненнями чи уточненнями. А ідентифікацію персоналій, джерел, видань, періодики, пояснення термінів, переклади цитувань

з іноземних мов тощо, виносять у примітки внизу кожної сторінки тексту, на котрій згадуються ці особи, факти, джерела.

Такий метод публікації, з одного боку, суттєво полегшить читачеві сприйняття і розуміння рукописного тексту, а з іншого – збереже для дослідників недоторканим текст оригіналу.

Для наочної ілюстрації автентичності розшифрованого тексту в книзі збережено нумерацію сторінок рукопису, а також подається значний обсяг точних копій сторінок оригінального тексту, щоб дослідники могли переконатись в їх ідентичності.

16.

PARIUNT MONTES, ET NASCITUR VIDIULUS MUS – ГОРА НАРОДИЛА МИШУ (ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГУ)

У зв'язку з більшовицьким переворотом в Російській імперії, в першій половині ХХ ст. у Римській курії сформувалася концепція місіонерського вирішення проблеми християнської єдності як на території СРСР, так і серед російської еміграції. Для здійснення цієї мети було задіяно великі духовні, інтелектуальні та матеріальні ресурси, але на жодному з проаналізованих вище напрямків, методів і заходів не вдалося досягнути навіть мінімального успіху.

Замість подолання перешкод між церковними традиціями були створені нові перепони у вигляді численних римських місіонерських структур т. зв. «східного візантійсько-слов'янського обряду», що було вкрай негативно сприйнято як Російською Православною Церквою в СРСР і за кордоном, так і греко-католицьким екзархом Росії о. Леонідом Фьодоровим та його послідовниками.

На жаль, жодних результатів у справі навернення Росії не досяг також Галицький Митрополит Андрей Шептицький, який впродовж півстоліття робив титанічні зусилля, задіявши свій вплив, дипломатичний хист, великі фінансові й людські ресурси та створивши систему і програму повного очищення Унійної Греко-Католицької Церкви від післяберестейських обрядових нововведень, щоб максимально наблизитись до візантійсько-мос-

ковського синодального обряду і нарешті перетворити Унійну Церкву в Галичині у «трамплін навернення Росії». [9, 525-526]

Координаторами та агентами впливу в цьому його месіянському задумі стали добре фінансовані та патроновані ним о. Кіріл Королевський (Жан Франсуа Шарон) у Римі та о. Гавриїл Костельник з «чорною радою богословів» у Львові.

Таким чином, впродовж 20-30-х і першої половини 40-х рр. Греко-Католицьку Церкву в Галичині під пильним наглядом Митрополита Андрея Шептицького його однодумці поступово готували до повернення «у веру отцов». Яким мав стати фінал цього повернення, сьогодні важко спрогнозувати, адже другий прихід в Галичину більшовиків у 1944 році прискорив процес «возз'єднання» Греко-Католицької Церкви з Російською православною в брутальний спосіб. Всі єпископи були заарештовані в квітні 1945 року, а через рік на Львівському псевдособорі Унійну Греко-Католицьку Церкву було остаточно ліквідовано.

Сталося все навпаки: чистка обряду виявилась чудовим «трампліном» для знищення і поглинання Греко-Католицької Церкви Російською Православною.

У середині 1960-х рр. за підсумками II Ватиканського Собору в Апостольській Столиці в Римі окреслився докорінний поворот від місіонерського напрямку до єкуменічного. Але в ході розвитку єкуменічного діалогу між Римським апостольським престолом і Московською патріархією виявилось, що навіть незначні, раніше досягнуті домовленості не мали під собою реальної основи у спільності віровчення і носили навіть не унійний, а швидше прозелітичний характер.

Після розпаду СРСР у 1991 році хід розвитку релігійно-політичної ситуації в Росії, Україні, Білорусі та в інших новоутворених державах поставив також під сумнів результати єкуменічного діалогу. До наших днів, незважаючи на деяке потепління у відносинах після знакової зустрічі папи Франциска і патріярха Кіріла у Гавані, тема досягнення повноти спілкування католицької Церкви, зокрема, з російським православ'ям залишається нездоланною проблемою. Та й, зрештою, сама концепція єкуменізму не передбачає у підсумку і не окреслює шляхів та процедури для досягнення повного євхаристійного та юрисдикційного єднання, а декларує тільки взаємне визнання і толерантне співіснування католицької і православних Церков.

Отож, наважимося ствердити, що такий єкуменізм, як не парадоксально це звучить, був і залишається нездоланною перешкодою на шляху досяг-

нення повної євхаристійної єдності Христової Церкви згідно із заповітом її Засновника: «Щоб усі були одно!».

Таким чином, у підсумку, разом з Блаж. Свмч. Григорієм Хомишиним з огляду на нульові здобутки спочатку місіонерських, а від 1965 року -єкуменічних потуг Католицької Церкви доводиться констатувати: ГОРА НАРОДИЛА МИШУ.

Після ознайомлення з цією передмовою до видання рукопису, а особливо після прочитання книги «Два Царства» Блаженного Григорія, вдумливий читач і сумлінний дослідник зможе самостійно дійти висновку щодо оцінки непростих явищ у міжцерковних та внутріцерковних стосунках в Галичині у першій половині ХХ ст., безпосереднім учасником яких Єпископ Хомишин був, маючи усталені погляди на ці катастрофічно небезпечні для Унійної Греко-Католицької Церкви процеси. Ось, як він сам пише про це в прикінцевих рядках свого манускрипту:

«Нехай кождий, хто буде читати, сам виробить собі свій власний осуд».

Видавці сподіваються, що публікація рукописної книги Блаж. Свмч. Григорія Хомишина стане першим кроком на шляху видання повного зібрання пастирських листів, послань, брошур і книг цього Великого Єпископа Унійної Греко-Католицької Церкви ХХ ст. на основі неупередженого й об'єктивного наукового підходу до вивчення його життя й діяльності та фахової публікації його багатющої спадщини.

Водночас немає сумніву, що видання цієї праці, чого так бажав Станиславівський Єпископ Григорій Хомишин, значно доповнить і розширить нашу, доволі часто тенденційно трактовану (як світськими, так і релігійними дослідниками) церковну історію згаданого періоду і, можливо, застереже від стереотипних висновків та помилкових або передчасних оцінок у майбутньому.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

- Архів Екуменічного центру в Мюлліярві (Фінляндія). Доповіді II з'їзду Російського апостольства духовенства, монахинь і мирян. – Рока-ді-Папа, 5-8 жовтня 1970 р. – с. 10.
- Бердяев Николай. О. д'Эрбиньи о религиозном образе Москвы в октябре 1925 г.// Путь. Орган русской религиозной мысли. Книга 1 (I-VI). – М. – Информ-Прогресс: 1992. – с. 378-379.
- Василий (фон Бурманн) диакон ЧСВ. Леонид Федоров. Жизнь и деятельность. – Рим. – Студион: 1966. – 834 с.
- Гентош Ліліана. Митрополит Шептицький. 1923-1939. Випробування ідеалів. – Львів. – ВНТА-Критика: 2015. – 586 с.
- Голованов о. Сергей. Очерк истории католического апостольства в русском зарубежье в 1917-1939 гг. www.vselenskiy.narod.ru
- Знаки часу: до проблеми порозуміння між Церквами// Упоряд. З. Антонюк, М. Маринович. – К. – Сфера: 1994. – 504 с.
- Королевський Кирило. Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944). – Львів. – Свічадо: 2014. – 512 с.
- Логос, №48, 1993. – с. 152.

- Лужницький Григор. Українська Церква між Сходом і Заходом. Нарис історії. – Львів. – Свічадо: 2008. – 640 с.
- Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Книга 1. Документи і матеріали, 1899-1917// Упоряд. Ю. Аввакумов, О. Гайова. – Львів. – Видання Українського Католицького Університету: 2004. – 924 с.
- Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Т. 1. Церква і церковна єдність. Документи і матеріали, 1899-1844. – Львів. – Свічадо: 1995. – 524 с.
- Рим і обрядово-літургійні дискусії в патріаршій Київській вселенській Церкві між двома світовими війнами// Упоряд. о. д-р Дмитро Блажеїховський. – Львів: 2002. – 326 с.
- Рошко о. Всеволод и Мень о. Александр. Переписка// Вестник РХД, №165, II. – 1992. – с. 44.
- Скакун Роман. Нова унія в східних воєводствах Польщі (1923-1939). www.academia.edu/4714692/
- Юдин А.В. Униональное движение в России и русской эмиграции в 1917-1924 гг.// Логос, № 48, 1993. – с. 119.
- Gstrein H. 75 Jahre Russicum – Was nun?// G2W, 12, 2004. – s. 18.
- Simon C., SJ Russicum. Pioneers and Witnesses of the Struggle for Christian Unity in Eastern Europe.
- Book 1: Leonid Feodorov, Vendelin Javorka, Theodore Romza. – Roma: Opere Religiose Russe, 2001. – 181 p. (Simon I) Book 2: The First Years 1929-1939. – Roma: Opere Religiose Russe, 2002. – 280 p. (Simon II).
- katolik.ru/vatikan/120792 від 19.11.2014.

WŁODZIMIERZ OSADCZY

GŁOS PROROKA UKRAINY

BŁOGOSŁAWIONY BISKUP GRZEGORZ CHOMYSZYN,
ORDYNARIUSZ STANISŁAWOWSKI, I JEGO DZIEŁO „DWA KRÓLESTWA”

„Prawdziwy – bo świadomy celu – biskup”¹

Po wyjściu z podziemia Kościół greckokatolicki zaczął utrwalać się w przestrzeni religijnej terenów dawnej Galicji Wschodniej, na których od początku XVIII w. był wyznaniem zrzeszającym większość ludności ruskiej, tworzącym obszar życia duchowego, a także kulturowego i narodowego jego wiernych. Za czasów panowania komunistycznych władz radzieckich wszystko, co dotyczyło spuścizny tradycji unickiej, było piętnowane i przedstawiane w wypaczonej postaci. Kontynuowano dawne metody zwalczania unii kościelnej, praktykowane jeszcze przez carat, odwołujące się do pojęć zdrady i odstępstwa od rodzimych korzeni. Po II wojnie światowej doszły jeszcze szykany związane z nacjonalizmem.

---

¹ *Księżęta Kościoła katolickiego w Polsce*, Lwów 1926, kartka „Ks. dr. Grzegorz Chomyszyn grecko-katolicki biskup stanisławowski”.

W nowych warunkach dziejowych Kościoł grekokatolicki zaczął poszukiwać swej nowej tożsamości. W ramach państwa ukraińskiego powstała możliwość wydostania się ze swoistego galicyjskiego getta i funkcjonowania jako Kościoł w skali całego kraju. W sposób symboliczny dokonało się to wraz z przeniesieniem głównego ośrodka Kościoła grekokatolickiego do Kijowa. Wymiar „wszechukraiński” grekokatolicyzm usiłował zdobyć jeszcze w okresie międzywojennym. Gdy w wyniku I wojny światowej dawna Galicja Wschodnia znalazła się w obrębie państwa polskiego, środowiska grekokatolickie blisko współpracowały z ośrodkami nacjonalistycznymi, przyjmując wizję narodu i państwa w ich wydaniu. Ta symbioza zacieśniła się na uchodźstwie po II wojnie światowej. Kościoł grekokatolicki przyjął wówczas nazwę Ukraiński Kościół Katolicki na emigracji, którą po powrocie na Ukrainę zmienił na Ukraiński Kościół Grekokatolicki.

W postsowieckim kraju, zróżnicowanym pod względem doświadczeń kulturowo-cywilizacyjnych, narodotwórcza oferta przywieziona zza oceanu przez duchownych unickich znalazła szerokie grono adeptów. Kościół grekokatolicki stał się jedną z najbardziej unarodowionych konfesji we współczesnej Ukrainie. Stanowiąc część Kościoła powszechnego, grekokatolicyzm w postaci Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego usiłuje pozostawać jak najdalej od Kościoła łacińskiego, podkreślając przy wszystkich sposobnościach swój dystans względem katolików łacińskich, a bezprawnie przejmując ich świątynie, nie kryje swej nieprzyjaznej postawy².

Wielowiekowa tradycja katolicyzmu trzech obrządków jako fenomenu na skalę światową, którym szczyliły się dawne ziemie galicyjskie, obecnie prawie całkowicie zanikła. Poszczególne przypadki spotkań duchownych obu rytów

² W związku z 25. rocznicą reaktywowania struktur łacińskiej archidiecezji lwowskiej jej metropolita abp Mieczysław Mokrzycki tak przedstawiał relacje z Kościołem grekokatolickim: „Szczególnie bolesnym jest to, że większość naszych świątyń bezprawnie przejął Kościół grekokatolicki, który w czasach prześladowań i represji komunistycznych tyle doświadczył życzliwości ze strony rzymskich katolików. Kościoły są nam zabierane dzięki wsparciu władz, dość często dochodzi do sytuacji skandalicznych i gorszących. Przykładem może być casus kościoła w Komarnie, zabranego łacinnikom przez grekokatolików w sytuacji posiadania przez nich już kilku świątyń. Dość często jedyną motywacją nie oddawania nam świątyń jest hasło »nie oddać kościoła Polakom«. Jak inaczej można wytłumaczyć fakt zabrania nam kościoła MB Gromnicznej przylegającego do łacińskiej Lwowskiej Kurii Metropolitalnej. Ci, którzy naprędce utworzyli parafię grekokatolicką za ścianą Kurii, nie wstydzą się rażącej nienormalności tego stanu rzeczy, który ze zgorzleniem na co dzień obserwują mieszkańcy miasta i turyści”. Zob.: M. Mokrzycki, *Archidiecezja lwowska. XXV lat wolności, demokracji i dyskryminacji. Referat wygłoszony na KUL 9 maja 2016 r. z okazji inauguracji działalności Instytutu Pamięci i Dziedzictwa Kresów w Lublinie*, „Nasz Dziennik” 2016, nr 135 (5583), s. M 7.

przy okazji odpustów czy uroczystości państwowych nie odtwarzają dawnego klimatu wielokulturowości i braterstwa chrześcijan i nie tylko – należy bowiem mieć w pamięci przykładowy obraz współżycia ludności katolickiej i Żydów, jaki cechował duchowość terenów pogranicza.

Trudno się dziwić, że nowa tożsamość grekokatolicyzmu na Ukrainie tworzy się w znacznej mierze w oparciu o wzorce nacjonalistyczne³, z założenia obce chrześcijaństwu, pomijając przy tym wszystko, co przypominałoby czasy przykładowej historii współżycia grekokatolików i łacinników. Nie sposób znaleźć w świątyniach „ukraińskich” nie tylko dawnych śladów wielowiekowej koegzystencji katolików obu rytów – wyrzucanych jako „polskie naleciałości” – do których gorące głowy zaliczały także nabożeństwo różańcowe, majówkę, drogę krzyżową itd., ale i świadectw wierności Stolicy Apostolskiej w postaci kultu męczenników pratalińskich czy też niektórych z męczenników najnow-

³ Abp grekokatolicki Lwowa Ihor Woźniak w swej nauce głoszonej z katedry pasterskiej przedstawiał lidera terrorystycznej organizacji Stepana Bandere jako „skarbu narodu” (zob.: Син українського священика став символом нації, – Архієпископ Ігор Возняк про Бандеру, <http://galinfo.com.ua/print/8091.html>). Nawet Parlament Europejski w swej rezolucji z 25 lutego 2010 r. przestrzegał naród ukraiński przed gloryfikacją tej postaci kojarzonej z kolaboracją z nazistami i zbrodniczą ideologią (zob.: Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 25 lutego 2010 r. w sprawie sytuacji na Ukrainie, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0035&language=PL&ring=B7-2010-0120>). Bezkrzytyczna fascynacja nacjonalizmem stała się istną plagą Kościoła grekokatolickiego, o czym świadczą zarówno wypowiedzi jego hierarchów, jak i duch, w jakim są kształceni przyszli kapłani w seminariach. W 2006 r. kardynał Kościoła rzymskiego, zwierzchnik Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego Lubomyr Huzar wyraził słowa uznania dla uczestników XVII Wielkiego Zebrania Ukraińskich Nacjonalistów. Zwrócił uwagę m.in. na „wysoki osobisty poziom moralności członków [OUN]”. Kontynuując, ksiądz kardynał dodał: „Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów – to nie tylko przeszłość, nie tylko historia. Jest to współczesność, w której trzeba nie mniej niż kiedykolwiek walczyć o realizację szczytnych ideałów. Jest to przyszłość, którą w oparciu o najlepsze tradycje chcemy budować” („Українське Слово” 33 (3285), 16-22 серпня 2006, s. 2). Rok 2013, rok 70. rocznicy Zbrodni Wołyńskiej, był obchodzony w Kościele katolickim jako „Rok Wiary”. Na oficjalnej stronie Lwowskiego Seminarium Duchownego św. Ducha nauki wiary grekokatolickim alumnem udzielał Stepan Bandera w artykule *Stepan Bandera o potrzebie wiary* (Степан Бандера про необхідність віри, www.lids.lviv.ua/Статті/Степан-Бандера-про-необхідність-віри, wydruk komputerowy w: Archiwum Ośrodka Badań nad Historią i Tradycją Metropolii Lwowskiej Obrządku Łacińskiego we Lwowie (AOBHT-ML), teczka „Wołyń 70”). Jeszcze bardziej skandaliczna sytuacja zaistniała w grekokatolickim lubelskim seminarium duchownym, którego oficjalna strona stała się miejscem kpín i szyderstw z tragedii wołyńskiej. Szydercze wpisy umieszczał prefekt tego grekokatolickiego seminarium w przededniu obchodów uczczenia ofiar ludobójstwa (zob.: M. Walaszczyk, *Nobel za szyderstwa*, „Nasz Dziennik”, 18 lipca 2013, <http://www.naszdziennik.pl/polska-kraj/48411,nobel-za-szyderstwa.html>). Dopiero po interwencji u arcybiskupa lubelskiego, Stanisława Budzika, skandaliczne teksty zostały usunięte, a sam hierarcha stwierdził, iż „miejscem takiej polemiki nie powinna być strona seminarium grekokatolickiego w Lublinie” (zob.: Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, *Nie będzie pojednania bez prawdy*, <http://www.klubinteligencjipolskiej.pl/2015/08/ks-tadeusz-isakowicz-zaleski-nie-bedzie-pojednania-bez-prawdy/>).

szej historii Kościoła greckokatolickiego. Do tego grona z pewnością należy także postać błogosławionego biskupa Grzegorza Chomyszyna, ordynariusza stanisławowskiego, wielkiego pasterza na trudne czasy, a zarazem wielkiego patrioty, który niczym starotestamentowy prorok wyprowadzał swych wiernych z odmętów powstałych po wielkich burzach geopolitycznych, wskazując ścieżki wąskie, ale pewne, którymi krocząc, można dojść do zbawienia wiekuistego, jak też osiągnąć wolność dla swego narodu w oparciu o ład moralny.

Przyszły pasterz urodził się 25 marca 1867 r. w rodzinie chłopskiej na Podolu, w Hadyńkowcach koło Husiatyna. Po ukończeniu gimnazjum w Tarnopolu rozpoczął formację duchową w greckokatolickim seminarium duchownym we Lwowie, studiując równocześnie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego. 18 listopada 1893 r. Grzegorz Chomyszyn został wyświęcony na kapłana i rozpoczął pracę duszpasterską jako wikariusz przy katedrze stanisławowskiej. Następnie skierowano go, by kontynuował studia w Zakładzie Naukowym „Augustineum” w Wiedniu, podczas których (1894-1899) przygotował rozprawę doktorską z zakresu teologii. W stolicy cesarstwa ks. Chomyszyn udzielał się także jako duszpasterz przy greckokatolickiej parafii św. Barbary. Jeszcze nie tak dawno – do lat 80. XIX w. – w czasie studiów wiedeńskich galicyjscy duchowni nasiąkali duchem panslawizmu zaszczerpianego przez ambasadę rosyjską. Niektórych z nich droga zaprowadziła nawet do apostazji⁴.

Ks. Chomyszyn czerpał inspiracje z innych źródeł w związku z tym, że przebywał w ośrodku wielkiej monarchii katolickiej uosabiającej potęgę zachodniej cywilizacji. Wiedeń był miejscem, w którym ścierały się nowoczesne nurty umysłowe reprezentujące światopoglądy liberalny i katolicko-ultramontański. Pobyt w wirze walki światopoglądowej, niedocierającej do wschodnich obrzeży galicyjskiej ojczyzny przyszłego pasterza, zahartował jego ducha i uwrażliwił na inne sprawy życia religijnego niż tylko ustawiczne dociekanie, jaka wersja obrządku wschodniego jest dla Rusinów najwłaściwsza.

Po powrocie z Wiednia doktor teologii został katechetą w Stanisławowie i Kołomyi. Zetknął się tam ze sporym zamieszaniami w umysłach rodaków, którzy oscylowali pomiędzy zapatrującymi się w prawosławie zwolennikami

⁴ Podobny los spotkał ks. Hipolita Krynickiego, prefekta greckokatolickiego Wiedeńskiego Seminarium Duchownego, który na zaproszenie władz rosyjskich przeniósł się do Chełma, gdzie został rektorem tamtejszego Seminarium Duchownego. Prowadząc działalność na rzecz oczyszczania obrządku unitów chełmskich, w końcu popełnił apostazję i przeszedł na prawosławie, przygotowując kadrę likwidatorów unii na Chełmszczyźnie. Zob. W. Osadczy, *Święta Ruś. Rozwój i oddziaływanie idei prawosławia w Galicji*, Lublin 2007, s. 212.

moskalofilskich poglądów a narodowymi liberałami topornie aplikującymi nowocześnie zachodni antyklerykalizm galicyjskim chłopom. Młody i energiczny ksiądz nie próbował zakotwiczyć się w jednym ze zwalczających się obozów, ale mając twarde przekonania katolickie, wprowadzał w umysłach grekokatolików ład, którego rękojmnią była nauka Kościoła z nieomylnym pasterzem na czele. W gnuśnej Galicji, gdzie spod skostniałych patriarchalnych relacji społecznych i narodowych, sztucznie utrzymywanych przez konserwatywno-ziemiańskie władze kraju, próbowały się wyrwać na scenę polityczną rewolucyjne nurty liberalno-socjalistyczne, potrzebni byli przywódcy duchowni, którzy potrafiliby poprowadzić lud ciemny, łatwo radykalizujący się i podatny na manipulacje. Zrządzeniem opatrzości prawie w tym samym czasie na stolicę biskupie zostali powołani wybitni pasterze, którzy tworzyli katolicki episkopat trzech obrządków: abp Andrzej Szeptycki (31 października 1900 r.), halicko-lwowski metropolita grekokatolicki, abp Józef Bilczewski (17 grudnia 1900 r.), metropolita obrządku łacińskiego, i abp Józef Teodorowicz (16 grudnia 1901 r.), metropolita ormiańskokatolicki. Ks. Grzegorz Chomyszyn dołączył do tej grupy pasterzy najpierw jako rektor grekokatolickiego seminarium duchownego we Lwowie w 1902 r., a od 1904 r. (6 maja) pasterz trzeciej grekokatolickiej diecezji w Galicji – ordynariusz stanisławowski.

Zadanie, które stało przed hierarchią obrządku wschodniego, było nader trudne. Pomimo kwestii społecznych i światopoglądowych tradycyjnie nurtujących w tym okresie dziejowym społeczności narodów europejskich, galicyjscy Rusini toczyli zawziętą walkę dotyczącą własnej tożsamości narodowo-politycznej. Jak wyraził się prof. Marian Zdziechowski, „[...] reprezentują oni jedynie w świecie przykład narodu (czy plemienia), w którym klasy inteligenckie dotąd prowadzą między sobą zawzięty spór na temat tego, część jakiego narodu stanowią – ukraińskiego czy rosyjskiego”⁵. W tej sprzeczce narodotwórczej sprawy etyczne odnoszące się do religii, a w szczególności Kościoła katolickiego, znalazły się na marginesie dyskusji. Brane były pod uwagę najwyżej jako zewnętrzny element kwestii narodowej, o znaczeniu „kosmetycznym” dla całokształtu sprawy narodowej. Wspominani „moskalofile” dla podkreślenia swej rosyjskości zapatrywali się w rosyjskie prawosławie, a w czasie I wojny światowej nie omieszkiwali nawet dokonywać apostazji, narodowi zaś „ukrainofile” tworzyli swą tożsamość na liberalno-ludowych podwalinach, postrzegając Kościół jako konserwatywny przeżytek hamujący postępowy rozwój narodu.

⁵ М. Здѣховскій, *Польско-русинскій споръ*, Москва 1907, s. 11.

Sam bp Chomyszyn w rozmowie z abp. Józefem Bilczewskim tak oceniał sytuację narodowo-wyznaniową Rusinów: „ukraińcy [czyli zwolennicy kierunku narodowego – W.O.] ciągną do radykalnego błota, a moskalofile do schizmy”⁶.

W sytuacji zamieszania, radykalizacji, braku wspólnych wartości łączących naród biskup stanisławowski dokładał wszelkich wysiłków, aby Kościół greckokatolicki jako widoczna wspólnota wiernych stał się narodową opoką Rusinów, broniąc ich przed demoralizacją zrewolucjonizowanych czasów i wynarodowieniem. Kościół ten miał być czymś więcej niż dotychczas „Cerkiew ruska”, oddzielająca Rusinów od Polaków, łącząca z pobratymcami prawosławnymi w Rosji, czasem ponad depozyt wiary wynosząca wschodnią tradycję bizantyńską. Kościół greckokatolicki w tych trudnych czasach musiał jak najbardziej określić się jako część Kościoła powszechnego, katolickiego zarówno w kwestiach nauczania wiary, jak i zewnętrznych, liturgiczno-pastoralnych. Jego katolickość powinna być widoczna w zewnętrznych formach kojarzonych z katolicyzmem, stosowanych w tradycji łacińskiej.

W szczególności po rosyjskiej inwazji w Galicji i powszechnych przejawach rusofilstwa wśród unickiej ludności ruskiej oraz jej otwartości na prawosławie rosyjskie jako swoją „ruską wiarę” bp Chomyszyn podjął szereg kroków uewnętrzniających „katolickość” Cerkwi unickiej. Zdaniem hierarchy, rękojmią ocalenia unii i narodu jest jak najściślejsze zbliżenie się do praktyk pobożności katolickiej stosowanych w tradycji łacińskiej. Nieokreślone, ciągle poszukujące osobnej tożsamości kulturowo-liturgicznej wyznanie, z którym utożsamiali się w przeważającej większości Rusini galicyjscy, nie mogło zapewnić im kulturowej odrębności względem postępującej ekspansji Rosji. W czasie I wojny światowej Rosjanie z politowaniem patrzyli na unię w Galicji, nie widząc w niej zagrożenia dla realizacji swych planów zjednoczeniowych. Zarówno trendy zmierzające do ujednolicenia się obrządku greckokatolickiego z prawosławnym, jak i znikoma wśród ludu świadomość przynależności do Kościoła katolickiego zapewniały szybkie i bezkolizyjne przejście na urzędowe rosyjskie wyznanie galicyjskich „Ruskich” przy zaistnieniu sprzyjających okoliczności historycznych, na przykład w razie rosyjskiej wygranej w wojnie. Bp Chomyszyn po doświadczeniach

⁶ „Dzienniczek Sługi Bożego Józefa Bilczewskiego abpa Lwowa o. ł., Lwów 1900-1921”, Archiwum Archidiecezji Lwowskiej w Krakowie, b. sygn., mps, s. 58.

rosyjskiej okupacji z przykrością stwierdzał, że wiernych unitów Rosjanie traktowali jak swoich pod względem wiary, dla nich to było „все право”.

Swą katolickość wierni unicy powinni manifestować zarówno poprzez przywiązanie do wszystkich tych form praktyk religijnych, które w ciągu wieków wspólnej koegzystencji z katolikami obrządku łacińskiego weszły do praktyk pobożnych w cerkwiach greckokatolickich, jak i upowszechnienie zalecanych przez Rzym na nowe czasy kultów Najświętszego Serca Jezusowego i nabożeństw maryjnych. Pogłębić należało wyróżniający katolicką pobożność kult Eucharystii.

W czasie I wojny światowej bp Chomyszyn, pozostając jedynym czynnym hierarchą w Galicji, podjął bezprecedensowe dotychczas w Cerkwi kroki w kierunku radykalnego zerwania z prawosławiem. Obwieszczał to jego list pasterski o posłannictwie narodu ukraińskiego w Kościele katolickim z 15 lutego 1916 r.⁸ Ordynariusz podawał w nim do wiadomości duchowieństwa i wiernych swej diecezji szereg ważnych zmian, które wprowadził w życiu powierzonego mu Kościoła w niezwykle trudnym okresie wojennym. Do tak zdecydowanych posunięć zmusiły go niesprawiedliwe posądzania Rusinów o niełojalność względem monarchii i państwa. Zdaniem władzy, źródłem tego rodzaju opinii był nie do końca klarowny stosunek wiernych grekokatolików do najwyższej władzy w Kościele, wynikający z utartej obyczajowości i przestarzałych tekstów liturgicznych. Niedorzecznością było częste wspomnianie w liturgii mszy św. i innych nabożeństwach cesarza, natomiast stosunkowo rzadkie – papieża. W związku z tym zarządzał, aby odtąd we wszystkich modlitwach liturgicznych wspomnieniem papieża poprzedzać wezwanie za cesarza. Ponadto z tekstów liturgicznych usuwano stare słowiańskie słowo „царь” na określenie osoby władcy, które w galicyjskich warunkach jednoznacznie kojarzyło się z cesarzem rosyjskim⁹. Do niedorzeczności liturgicznych bp Chomyszyn zaliczał i to, że w kalendarzu liturgicznym Cerkwi greckokatolickiej obchodzi się wspomnienie jedynie sześciu pierwszych soborów powszechnych i osobno siódmego, co trudno pogodzić ze świadomością katolicką. To prawosławni uznają tylko siedem pierwszych soborów powszechnych, natomiast w Kościele katolickim „podówczas odbyło się już przecież dwadzieścia Soborów powszechnych i na nich zostało ogłoszonych wiele nowych dogmatów wiary katolickiej, które każdy, kto chce być katolikiem,

⁷ *Послання пастирське Григорія Хомишина єпископа Станіславівського до Духовенства і Вірних своєї Єпархії о посланництві українського народу в католицькій Церкві, Станіславів 1916, s. 27.*

⁸ Jak wyżej, s. 27.

⁹ Jak wyżej, s. 10.

powinien przyjąć i w nie wierzyć”¹⁰. Dlatego też biskup usunął z kalendarza specjalne wspomnienie wspólnych z prawosławnymi soborów powszechnych.

W ciągu długich lat w środowisku Kościoła grekokatolickiego nie ustawała dyskusja, czy godzi się zachować często wymieniane w tekstach liturgicznych i modlitwach cerkiewnych słowo „православний”. Wp Chomyszyn zwracał uwagę na to, że słowo to straciło w społeczeństwie galicyjskim pierwotny sens i znaczy tyle, co schizmatyk. W taki też sposób znaczenie terminu „prawosławny” – jako ortodoks – rozumie cały świat. Trudno więc zgodzić się na używanie w grekokatolickich nabożeństwach wyrażenia, które powszechnie kojarzy się ze schizmą. Słowo „prawosławny” stało się dla grekokatolików punktem starć różnych opcji, dla wielu zaś przyczyną zgorszeń. Tworzyło złudę, że unici galicyjscy i prawosławni w Rosji wyznają tę samą wiarę. Z drugiej strony dawało podstawy prawosławnym do tego, by uważać grekokatolików za ludzi tego samego wyznania, i zniechęcało do przechodzenia na katolicyzm.

Władyka przypominał, że w tej kwestii w 1887 r. zabrała głos rzymska Kongregacja Propagandy Wiary, która podjęła decyzję o zachowaniu słowa „prawosławny” w tekstach liturgicznych, z zastrzeżeniem, by w języku potocznym wyznawców prawosławia określać jako schizmatyków. Zwolenników zachowania tego słowa wśród grekokatolików biskup nazwał „rafinowanymi faryzeuszami i ludźmi złej woli”, gdyż używając określenia „prawosławny” w stosunku do unitów, nie zaniechali stosowania go wobec „schizmatyków”. W takich więc okolicznościach ordynariusz stanisławowski podjął decyzję o zastąpieniu terminu „prawosławny” wyrazem „prawowierny”, a „prawosławie” – słowem „prawowierie”, tym bardziej że w podporządkowanej mu diecezji już utrwalił się zwyczaj używania w nabożeństwach wyrażenia „prawowierny”¹¹.

Sprawą wagi nadzwyczajnej była kwestia kalendarza kościelnego. W Cerkwi grekokatolickiej, podobnie jak i w prawosławnej, obowiązywał stary – juliański – powszechnie nazywany „rosyjskim”¹². Trzymając się kalendarza juliańskiego, grekokatolicy dawali kolejny powód do posądzeń o rusofilstwo, zwłaszcza

¹⁰ Jak wyżej, s. 11.

¹¹ Jak wyżej, s. 15-16.

¹² Kalendarz juliański obowiązywał w Rosji do 1918 r. zarówno jako kalendarz świecki, jak i cerkiewny. Nawet Kościół rzymskokatolicki w Cesarstwie Rosyjskim zmuszony był do używania tego kalendarza i obchodzenia wszystkich uroczystości 12 dni później niż cały katolicki świat. W Kościele rzymskokatolickim na terenie Ukrainy kalendarz gregoriański został przywrócony na mocy rozporządzenia bp. Ignacego Dub-Dubowskiego 8 lutego 1918 r. Zob.: *Listy pasterskie Ks. Dr. Ig. Dub-Dubowskiego, biskupa Filippolańskiego byłego biskupa Łuckiego i Żytomierskiego*, St. Louis Mo [b.r.w.], s. 55.

w czasie wojny światowej. Bp Chomyszyn stawiał pytanie: „Jeśli nie mamy nic wspólnego z państwem rosyjskim, to dlaczego zachowujemy kalendarz rosyjski?”. We wciąż nieuregulowanej sprawie kalendarzowej widział on przyczynę dotkliwych represji, które spadły na Rusinów posądzanych przez wojskową administrację austriacką o moskalofilstwo. Oprócz tego wspólny z Rosjanami kalendarz był naturalnym mostem szerzenia agitacji rosyjskiej. Wprowadzenie gregoriańskiego kalendarza miałoby, zdaniem hierarchy, nie tylko znaczenie kościelne, ale i narodowe. A to, że dotychczas kwestia ta nie została uregulowana, świadczy o słabości przekonań katolickich i uczuć narodowych:

Gdyby u nas katolicyzm był nadzwyczaj zdecydowany i skryształizowany w stałą formę, wtedy byłyby u nas i wszystkie sprawy narodowe znormalizowane i w jeden potężny nurt skierowane. Wtedy również samym naturalnym zmysłem odczulibyśmy, że wszystko, co niesie niebezpieczeństwo dla wiary – niesie niebezpieczeństwo i dla narodu, i tym samym dawno już byśmy prawie że odruchowo odrzucili kalendarz rosyjski jako przeszkodę i zagrożenie nie tylko ze względu na katolicyzm, ale też ze względu na narodowość¹³.

Za pozostawieniem kalendarza juliańskiego przemawiały racje duszpasterskie. Wyznawcy obrządku grekokatolickiego mieli poważne trudności z obchodzeniem uroczystości i świąt religijnych. Ubiegali się oni o specjalne dyspensy, by móc uczynić zadość chrześcijańskiemu obowiązkowi świętowania dnia świętego. W wielu sytuacjach nie było jednak możliwości uregulowania wynikających z różnicy kalendarzy rozdźwięków. Uwzględniając te wszystkie okoliczności, ordynariusz stanisławowski zarządził w swojej diecezji wprowadzenie kalendarza gregoriańskiego w stosunku do świąt ruchomych i nieruchomych wraz z dniem Zwiastowania NMP bieżącego – 1916 r. Wyraził on pewność, że krok ten poparliby wszyscy hierarchowie grekokatolicy w Galicji. Jednak ze względu na to, że metropolitę abp. Szeptyckiego wojsko rosyjskie wywiozło w głąb Rosji, a stolica przemyska została osierocona, zmiana kalendarza nie objęła całej galicyjskiej prowincji kościelnej. Decydując się na ten krok, bp Chomyszyn zdawał sobie sprawę z ewentualnych trudności, jakie z pewnością pojawią się w kontaktach wiernych grekokatolików z różnych diecezji czy też w parafiach na pograniczu diecezji. Jednocześnie podkreślał, że są to problemy

¹³ *Посланіє пастирське Григорія Хомишина*, dz. cyt., s. 19.

wtórne i prowizoryczne, które muszą ustąpić razem z przyjęciem nowego kalendarza w całej metropolii. Na zarzut, że różnica kalendarzy wywoła jeszcze większe podziały między Rusinami w Galicji a braćmi Ukraińcami na Wołyniu, Podolu i Ukrainie Naddnieprzańskiej, odpowiadał: „w imię katolicyzmu i sprawy świętej pójdziemy z otwartą przyłbicą i tym prędzej i pewniej zdobędziemy ich dla prawdziwej wiary”¹⁴.

Kolejnym krokiem ku wzmocnieniu świadomości katolickiej w narodzie ukraińskim było ożywienie wiary wobec Eucharystii i podniesienie kultu Najświętszego Sakramentu. Historycznie tak się złożyło, że na Wschodzie po nastąpieniu schizmy zaniechano pobożności do Najświętszego Sakramentu. W swym liście pasterskim biskup stanisławowski pisał, że cały sposób oddania czci Najświętszemu Sakramentowi wskazuje na to, że prawosławni raczej nie wierzą, iż w nim jest ukryty żywy Chrystus.

Ta martwość eucharystyczna, która jest u schizmatyków, i u nas zostawiła swe ślady. Można to poznać po tym braku jasnego i właściwego pojmowania Najświętszego Sakramentu, można o tym wnioskować z tej obojętności i oziębłości, którą częściowo jest u nas przesiąknięta pobożność do Najświętszej Eucharystii [...] W końcu trzeba zauważyć, że tak jak martwość eucharystyczna jest przymiotem schizmy, tak żywy i rozbudzony kult eucharystyczny jest przymiotem katolicyzmu¹⁵.

W związku z tym biskup postanowił uroczystie i publicznie obchodzić w swej diecezji święto Najświętszej Eucharystii – Boże Ciało – „żeby klarowniej pokazać nasze zbliżenie się do Kościoła katolickiego i pogłębić nasze uczucia katolickie”. Święto ma być obchodzone w dziewiąty czwartek przypadający po Wielkanocy, bez przenoszenia go na najbliższą niedzielę.

Zgodnie z podjętymi przez bp. Chomyszyna rozporządzeniami szczególnego znaczenia nabierał kult św. Józafata, którego wspomnienie miało być odtąd obchodzone jako uroczystość 12 listopada według kalendarza gregoriańskiego:

Św. Józafat przecież to nasz rodzimy święty. Jesteśmy z nim złączeni nie tylko duchem, ale i ciałem, i krwią. Ten Święty to nasz, on kość z kości i krew z krwi naszej. Ten Święty walczył o wiarę katolicką w naszym na-

¹⁴ Jak wyżej, s. 22.

¹⁵ Jak wyżej, s. 23.

rodzie. On, jak o nim Cerkiew mówi, „jawnie głosił zjednoczenie”. Nie drogami okólnymi, nie dyplomacją ludzką, lecz klarownie i zdecydowanie stanął w obronie najwyższego dobra swego narodu i przypieczętował to krwią męczeńską zabity przez schizmatyków¹⁶.

Jednocześnie, aby zachować bilans świąt w roku, biskup przeniósł uroczystość św. Dymitra z 8 listopada na 1 listopada. W ten sposób obowiązujące święto przypadało na dzień wolny, obchodzony w całym świecie katolickim jako uroczystość Wszystkich Świętych. Zgodnie ze zwyczajami Cerkwi w sobotę św. Dymitra grekokatolicy obchodzili wspomnienie zmarłych. Bp Chomyszyn zarządził, by razem z rzymskimi katolikami Dzień Zaduszny obchodzić 2 listopada, czyli następnego dnia po św. Dymitrze¹⁷.

Wśród innych bardziej istotnych nowości wprowadzonych w grekokatolickiej diecezji stanisławowskiej należy wspomnieć przeniesienie święta archanioła Michała na 29 września, czyli dzień, w którym jest ono obchodzone w Kościele rzymskokatolickim. Zharmonizowano również uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP, która w Cerkwi grekokatolickiej po przyjęciu kalendarza gregoriańskiego wypadła 7 grudnia. Biskup zarządził, by uroczystość tę świętować wraz z łacinnikami 8 grudnia¹⁸.

Wprowadzając szereg zmian obrzędowych w swej diecezji, stanisławowski władca położył kres prowadzonej od dłuższego czasu linii zbliżenia z prawosławiem. Uzasadniano ją między innymi pragnieniem nawrócenia prawosławnych na katolicyzm. Bp Chomyszyn stwierdził natomiast, że linia ta się nie sprawdziła i dała wręcz odwrotne od oczekiwanych wyniki:

Nawrócenie nigdy nie może odbywać się kosztem wiary katolickiej. Co innego zachować wyrozumiałość i takt względem schizmatyków czy innowierców, nie zrażać ich tam, gdzie nie ma potrzeby i nie wypada, a co innego nie podkreślać prawdziwej wiary tam, gdzie tego domaga się prawo Boże i sumienie. Gdzie chodzi o podkreślenie prawdziwej wiary, tam nie można kierować się jakimiś względami ludzkimi czy wyrozumiałością, tam nie można ustępować ani o włos, chociażby ustępstwo miało być tylko z pozoru. Dość już tych ustępstw! Dość tych „wyro-

---

¹⁶ Jak wyżej, s. 25.

¹⁷ Jak wyżej, s. 24, 42.

¹⁸ Jak wyżej, s. 41, 42.

zumiałych względów”! Dość tych okólnych sposobów nawracania! Bo inaczej i schizmatyków nie nawrócimy, i sami przepadniemy. Przez to „zbliżenie się” do schizmatyków dojdziemy chyba do tego, że nawrócimy wprawdzie, ale nie schizmatyków, ale nas samych na schizmę...¹⁹.

W nowych okolicznościach dziejowych, które nastąpiły po wcieleniu dawnych ziem galicyjskich do odrodzonego państwa polskiego, biskup stanisławowski znalazł się w sytuacji nader niejednoznacznej. Linia sanacyjna w Cerkwi, którą prowadził hierarcha, nie znalazła poparcia u metropolity Andrzeja Szeptyckiego. Marząc cały czas o nawróceniu Rosji, lwowski arcybiskup pragnął uczynić z podporządkowanej mu prowincji kościelnej przyczółek przyszłych misji na wschód. Dlatego też popierał nurt „wostoczników” w Cerkwi unickiej, optujących za najściślejszym obrzędowym zbliżeniem unitów do prawosławnych. Pozycja metropolity była dość nieokreślona i dwuznaczna. Z jednej strony był on niekwestionowanym przywódcą religijnym i narodowym Rusinów galicyjskich, w swojej większości określających się w pierwszej połowie XX w. jako Ukraińcy, z innej zaś – niepohamowanym marzycielem nęconym widmem nawrócenia Rosji i gotowym złożyć największą ofiarę nawet z własnego życia dla osiągnięcia tego celu. Nie znajdował zrozumienia ani nawet szacunku pośród współbraci w biskupstwie. Ormiański abp Józef Teodorowicz mówił, że Szeptycki „siedzi na dwóch stołkach [...] łączy się z ukraińcami (sic!) i kadzi Rosji”²⁰.

Grekokatolicki metropolita obsesyjnie wyglądał koniunktury politycznej, która pozwoliłaby mu zrealizować wielkie marzenie o nawróceniu Rosji. W czasie I wojny światowej abp Szeptycki przygotował projekt przekształcenia Ukrainy, w razie jej okupacji przez wojska państw centralnych, w odrębne państwo pod protektorem Habsburgów, którego Cerkiew uznawałaby zwierzchność Rzymu²¹. Gdy wydarzenia potoczyły się odmiennym torem i wojska rosyjskie okupowały Galicję wraz ze Lwowem, władcyka uznał wówczas za swego suwerena cara rosyjskiego i złożył mu wyrazy uniżonej lojalności. W liście do cara pisał:

¹⁹ Jak wyżej, s. 28.

²⁰ „Dzienniczek Sługi Bożego Józefa Bilczewskiego abpa Lwowa o. ł., Lwów 1900-1921”, dz. cyt., s. 403.

²¹ Dokładniej na ten temat zob.: П. Ісаїв, *Меморандум митрополита Андрея Шептицького до урядів центральних держав з 15 серпня 1914*, Рим 1968.

WASZA CESARSKA MOŚĆ

Zwycięska armia WASZEJ CESARSKIEJ MOŚCI zajęła Lwów i wielką część halickiego *ruskiego* księstwa. Trzymilionowa *ruska* ludność Galicji z radością wita *ruskich* żołnierzy jak swoich braci. Najpokorniej podpisany duszpasterz tego ludu, prawosławno-katolicki Metropolita Halicki i Lwowski od szeregu lat gotów codziennie, i pragnący, złożyć w ofierze swe życie za pomyślność i zbawienie Świętej Rusi i WASZEJ CESARSKIEJ MOŚCI składa do nóg WASZEJ CESARSKIEJ MOŚCI swe serdeczne pozdrowienia i radosne gratulacje z racji kończącego się zjednoczenia pozostałych części Ziemi *Ruskiej*.

Siedem lat temu prosiłem WASZĄ CESARSKĄ MOŚĆ polecić w prywatnych modlitwach wszystkich poddanych mocarstwowemu berłu nieograniczonemu Miłosierdziu i Miłości Boskiego Chrystusa Zbawiciela. WASZA CESARSKA MOŚĆ raczył usłuchać mej prośby i błogosławieństwu Boskiego Serca Zbawiciela, któremu została Rosja polecona przez jej Monarchę trzeba zawdzięczać tryumfy armii rosyjskiej. [...]²²

Metropolita zwracał się do cara: „w uroczystą chwilę zwycięstw rosyjskiego wojska najpokorniej powtarzam moją pokorną dawniejszą prośbę: raczy WASZA CESARSKA MOŚĆ zawierzyć całą świętą Ruś z jej nowo nabytymi częściami Boskiemu Sercu Chrystusa Zbawiciela”. Zaznaczał też, że pisze list, nie oczekując żadnych korzyści dla siebie – był wówczas aresztowany i jechał na zesłkę do Rosji – ale w trosce o Świętą Ruś i naród halicko-*ruski*, nad którym opiekę „Opatrzność wręczyła w carskie ręce”. Podpisał się jako „najpokorniej modlący się o WASZĄ CESARSKĄ MOŚĆ Andrzej Szeptycki, Metropolita Halicki i Lwowski”.

Wielki cel, do jakiego dążył lwowski władyka, uświęcał środki. Potwierdziły to później także inne dziejowe zawieruchy, jakich nie omieszkał on wykorzystać dla swej misji, w którą święcie wierzył. Tak było podczas okupacji Małopolski Wschodniej przez wojska niemieckie w 1941 r. i przy ponownym zajęciu tych terenów przez Sowieciów w 1944 r.

Oczywiście dwie tak radykalnie odmienne postawy hierarchów dotyczące kwestii konceptualno-kulturowej życia narodu i przyszłości Cerkwi nie mogły się

²² List abp. A. Szeptyckiego do cara Mikołaja II, Kijów 10 września 1914 r., oryginał, list odręczny pisany przez metropolitę, Российский Государственный Исторический Архив, ф 821, оп. 12, д. 150, с. 22.

№ 10. 1914. 16. 10. 1914. 22
Об. Рух. Об. Св. Ст. Ст.
Ум. Б. 1914

Ваше Императорское Величество. Кср. 1914.

Гордоносная армия Вашего Императорского
Величества заняла Ловово и великую часть гал. и
русского княжества. Трехмиллионное русское население
Силизии приветствует в радости русских войсковых
как своих братьев. Смирненский подписанный думается
этого народа, православно-католический Митрополит
Тамбовский и Лововский, отъ рда лавы готовый ежене
и желавший пожелать своей жизни за благо и спасение
свотой Руси и Вашего Императорского Величества
повергаетъ къ ногамъ Вашего Императорского Величества
свои сердечный и благожелатель и радостный приветъ
по слугамъ завертаются объединить остальных
частей Русской земли.

Императорское Величество, не о
своемъ благе только о Вашемъ. Трехмиллионное
братство в Вашу Рух судьбу и счастье
Тамбовско-русского народа. Главным думается
этого народа передается въ Рухъ Ваши отъ
надежды и проситъ для него о милости,
милости и молитвы Монарха, для блага и блага
спасения которого Смирненский подписанный
Архиерей ежене готов и желаетъ сложить
на жертвенникъ Господний свою жизнь и думу

Вашего Императорского
Величества

Смирненский молитвенникъ

Г. Андрей Шейтманский
Митрополит Тамбовский
и Лововский

Киев 10. 10. 1914.
10. 10. 1914.

Фрагмент власноручного листа митрополита Андрея Шептицького до російського царя Миколи II. (збережено стиль з використанням сучасного російського правопису).

ВАШЕ ИМПЕРАТОРСКОЕ ВЕЛИЧЕСТВО.

Победоносная армия ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА заняла Львов и велику часть галичско-русского княжества. Трехмиллионное русское население Галичины приветствует русских воинов как своих братьев. Смирненнейше подписанный душпастырь этого народа, православно-католический Митрополит Галицкий и Львовский, от ряда лет готовый ежедневно и желающий пожертвовать свою жизнь за благо и спасение святой Руси и ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА повергает к ногам ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА свои сердечнейшее благожелания и радостный привет по случаю завершающегося объединения остальных частей Русской земли. [...] По любви Божьей и по любви к ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ и к святой Руси, по обязанности душпастырской, как Архиерей Христова Стада, именем Господа прошу всемирненнейше ВАШЕ ИМПЕРАТОРСКОЕ ВЕЛИЧЕСТВО, не о своем благе, только о Вашем. Промысел Божий вручает в Ваши Руце судьбу и счастье Галичско-русского народа. Главный душпастырь этого народа передает в Руце Ваши опеку над ним и просит для него о милости, любви и молитве Монарха, для блага и вечного спасения которого смирненнейше подписанный Архиерей ежедневно готов и желает сложить на жертвенник Господний свою жизнь и душу

ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА

Смирненнейший молитвенник

+ Андрей Шептицкий

Митрополит Галицкий и Львовский

Киев дня 10 сент.

р. Б. 1914

pogodzić. Reprezentowali oni dwa różne sposoby pasterzowania, pojmowania swej misji jako hierarchów i siłą rzeczy działaczy narodowych. Jeżeli Szeptycki tworzył i wykorzystywał wszelką nadarzającą się koniunkturę, by przybliżyć wymarzony cel – zjednoczenie z Rzymem całej historycznej Rusi wyrosłej z tradycji chrztu św. Włodzimierza, to bp Chomyszyn pragnął w oparciu o zachodnie wzorce duchowości wytworzyć taką wspólnotę Kościoła unickiego, która zdecydowanie odcięłaby się od prawosławnych wpływów, a jednocześnie maksymalnie ujednoliciła z resztą katolickiego, zachodniego chrześcijaństwa. Prawda wiary była dla niego wartością nadrzędną w stosunku do integralności narodu ukraińskiego podzielonego granicą na Zbruczu. Jedność mogła być tylko w prawdzie, a prawdą był katolicyzm. Wszystkie zapożyczenia z tradycji zachodniej – jeżeli służyły umocnieniu świadomości katolickiej – były, jego zdaniem, korzystne i przydatne. Zbliżenie zaś z prawosławiem niosło niebezpieczeństwo apostazji.

Ważnym elementem tej konfrontacji postaw była trwająca od dłuższego czasu dyskusja nad tożsamością liturgiczno-obrzędową Kościoła unickiego. Tradycyjnie dochodziło do ścierania się ze sobą nurtu zwolenników czystości obrządku i pielęgnowania ruskiej tradycji cerkiewnej jako ważnego elementu życia narodowego oraz katolickich doktrynerów, przedkładających zasady wiary i etyki katolickiej ponad formy zewnętrzne życia religijnego. Pierwsi stanowili grupę większościową wśród kleru grekokatolickiego, tworzyli przez lata jądro inteligencji narodowej. Drudzy nie cieszyli się zbyt dużym szacunkiem wśród patriotów i stanowili kameralne grono klerykałów niemających wpływu na rozwój życia narodowego. Dla ruskiego duchowieństwa Galicji w XIX w. naczelnym zadaniem była działalność narodotwórcza, rozwijająca się w ostrej konfrontacji z Polakami. Widoczną cechą Rusina była przynależność do Cerkwi ruskiej. Stąd podkreślenie inności wobec Kościoła „polskiego” i eliminowanie praktyk łacińskich z życia cerkiewnego należało do kanonu działalności patriotycznej okresu unaradawiania się chłopów ruskich. Niepostrzeżenie obrządek grekokatolicki po takich zabiegach „oczyszczających” zaczął upodabniać się w wielu sytuacjach do prawosławia rosyjskiego. W parze ze wzrostem nastrojów moskalofilskich i nasileniem się propagandy rosyjskiej w przededniu i w czasie I wojny światowej powstawało realne zagrożenie odpadnięcia od katolicyzmu Rusinów-unitów. Świadomość bycia katolikami dość często była znikoma nie

Єпископ Григорій Хомишин (другий ліворуч в окулярах) у процесійному поході вулицями Станиславова у день коронації чудотворного образу Матері Божої Ласкавої з вірменського костелу 30 травня 1937 року.

tylko wśród ludu, ale i wśród duchowieństwa²³. Odrębność rytu, kalendarz juliański z osobnym trybem obchodów świąt, żonate duchowieństwo różniące się od polskich księży ubiorem i trybem życia – wszystko to tworzyło swoisty kanon nietykalnych świętości narodowych.

Bp Grzegorz Chomyszyn swą działalność reformatorską zaczął realizować właśnie w tych obszarach. Kalendarz gregoriański, ujednolicenie świąt według wzorców łacińskich, wprowadzenie celibatu wśród duchowieństwa – były to posunięcia, które zraziły do hierarchy niemal całe ukraińskie społeczeństwo w Małopolsce Wschodniej. Zarówno liberałowie, jak i klerykalni tradycjonaliści obrzędowi zwartymi szeregami zaczęli zwalczać poczynania biskupa stanisławowskiego. Nie szczędzono obelg i szykan, okrzyknięto go „średnio-wiecznym religijnym fanatykiem”, narzędziem w ręku obcych narodowi sił²⁴.

Wizja przyszłości Kościoła i narodu bp. Chomyszyna znalazła się w konfrontacji z projektem unii realizowanym przez abp. Szeptyckiego. W latach 20.-30. arcybiskup inicjował szereg działań w kierunku ujednolicenia obrządków w Kościele greckokatolickim drogą odzyskania pierwotnej czystości wschodniej tradycji. Innymi słowy – chodziło o maksymalne zbliżenie tradycji unickiej do prawosławia. W tle cały czas ukrywała się niezrealizowana idea nawrócenia Rosji w oparciu o metody, które już kilkakrotnie przysłużyły się polityce russyfikacyjnej caratu w dziele likwidacji unii – na Ukrainie, Podolu, Wołyniu i Litwie w 1839 r. oraz na Chełmszczyźnie w 1875 r. W czasie forsowania przez abp. Szeptyckiego reform obrzędowych bp Chomyszyn wystosował w 1931 r. list pasterski „O bizantynizmie”, który zwolennicy oczyszczania rytu określili jako „niesławny” i skierowany przeciwko metropolicie²⁵. Obie wizje przyszłości unii odwoływały się do bogatej tradycji historyczno-kościelnej, do autorytetów spośród mężów świętobliwych i mądrych. Obie dążyły do utwierdzenia

²³ Wymowne było głosowanie ruskich posłów do austriackiej Rady Państwa w 1874 r. dotyczące liberalnego ustawodawstwa szkolnego godzącego w interesy Kościoła katolickiego. Liczna grupa kapłanów tworząca ruską reprezentację w parlamencie wiedeńskim głosowała na liberalne ustawy, chcąc wesprzeć centralizację państwa i zmniejszyć wpływ Polaków na życie polityczne (zob.: W. Osadczy, *Kościół i Cerkiew na wspólnej drodze. Concordia 1863*, Lublin 1999, s. 207). W tym też nurcie należy rozpatrywać masowe apostazje księży „Galicjan” na prawosławie w trakcie akcji russyfikacyjnej na Chełmszczyźnie czy na emigracji na kontynencie amerykańskim.

²⁴ О. Єгрешій, *Єпископ Григорій Хомишин. Портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча*, Івано-Франківськ 2006, s. 56-57.

²⁵ Рим і обрядово-літургичні дискусії у патріаршії Київській вселенській Церкві між двома світовими війнами. З Архіву Отців Василян у Римі збірка спостережень та дискусій, зібрана та передана до Східної Конгрегації о. Кирилом Королевським, Львів 2002, s. 165.

i rozpowszechnienia Kościoła greckokatolickiego, a ich zwolennicy działali z niespożytą energią i ofiarnością, a także świętym przekonaniem o słuszności wybranej przez siebie drogi.

Która perspektywa miała zapewnić unii trwanie, miało się okazać dopiero później, w ciężkich próbach, jakich doświadczyli unicy w czasie prześladowań. W 1946 r. na Kościół greckokatolicki został wydany wyrok. Kończąc zapoczątkowaną jeszcze przez Romanowów politykę zbierania ziem ruskich, Sowietci postanowili usunąć z zagarniętych Polsce terenów grekokatolicyzm jako ślad obcego panowania. Podobnie jak za czasów poprzednich kasat wykonawcami tego planu byli zagorzali ideowcy, zwolennicy zbliżenia z prawosławiem w środowisku Kościoła greckokatolickiego. W metropolii lwowskiej byli to intelektualiści kościelni z kręgu abp. Szeptyckiego, których poglądy korespondowały z globalnymi wizjami metropolity. Ks. Gabriel Kostelnik, przewodniczący Grupy Inicjatywnej na rzecz zjednoczenia Kościoła greckokatolickiego z prawosławiem rosyjskim, był jednym z najbliższych współpracowników metropolity, powołanym zresztą przez niego na kaznodzieję w archikatedralnej cerkwi św. Jura²⁶.

Dla grabarzy unii abp Szeptycki pozostawał niekwestionowanym autorytetem, który przybliżał moment zjednoczenia z prawosławiem. Uczestnicy tzw. synodu Kościoła greckokatolickiego z 1946 r., który doprowadził do likwidacji unii, oddali cześć „wielkiemu metropolicie”, sprawując z „wielkim pietyzmem” żałobną panichidę przy jego grobie w krypcie cerkwi św. Jura. Zaznaczali przy tym: „Przecież ten wielki metropolita był prekursorem Prawosławia na naszych ziemiach. Dołożył on niemałego wysiłku, by zbliżyć Cerkiew greckokatolicką z Prawosławnym Wschodem i pozyskał wielkie uznanie wśród prawosławnych w Polsce jako obrońca wiary ojców [...] W końcu to, że Rzym nie zniszczył ks. dr. Kostelnika jako kapłana, jest wyłączną zasługą śp. metropolity Andrzeja. W tym kontekście decyzje Synodu o odejściu od Rzymu nie jawią się jako jakaś rewolucja polityczno-kościelna, lecz są ewolucyjnym etapem w rozwoju naszego życia religijnego”²⁷.

Dzieło bp. Chomyszyna żyło w czasach zejścia wiernych unitów do podziemia. Umocniony w zasadach wiary katolickiej lud dawał świadectwa wierności katolicyzmowi, wznosząc się ponad podziały obrządkowe i narodowościowe. Nie mogąc uczestniczyć w nabożeństwach w swoich świątyniach przejętych

²⁶ Р. Ярема, *Відновлення Православ'я на Західній Русі в 1946 р.*, Київ 2010, s. 102.

²⁷ Zob.: *Діяння Собору греко-католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946. Видання Президії Собору*, Львів 1946, s. 44.

przez Cerkiew prawosławną, niezłomni unicy podążali do nielicznych czynnych kościołów łacińskich, od których dzieliły ich nieraz setki kilometrów, by przynajmniej raz na jakiś czas skorzystać z sakramentów świętych. Pracujący jako proboszcz w kościele w Borszczowie na Podolu późniejszy ordynariusz diecezji łuckiej bp Marccjan Trofimiak tak wspominał swe doświadczenia duszpasterskie z owych czasów:

[...] starsze niewiasty, babcie, przyjechały z gór, bo dowiedziały się, że jest kościół w Borszczowie. Przyszły i mówią: „Proszę księdza, jesteśmy w niebie, że jeszcze przed śmiercią byliśmy na katolickiej mszy świętej. To nasza msza święta, myśmy tę mszę poznały. Tak się u nas odprawiało przed wojną”. Byłem zdziwiony. Mówię im: „Ale w cerkwi to przecież było w obrządku wschodnim, w języku cerkiewnosłowiańskim, a tu obrządek łaciński i odprawia się po polsku”. – „To nie szkodzi. My rozumiemy, że to Kościół łaciński i wszystko po polsku, ale jaka to różnica? Przecież to nasza msza święta, poznaliśmy ją”. Byłem zdumiony. To była teologia najwyższego polotu! „Jaka różnica, w jakim języku i w jakim obrządku. To była nasza msza święta”. Tak mocno podkreśliły słowo „nasza”, że dostałem mrowienia. Te kobiety były tak szczęśliwe. Przypomniały mi Symeona: „Teraz, o Panie, opuszczasz sługę Twego w pokój”, bo nie wiadomo, czy kiedykolwiek jeszcze przyjechały. Podobnych przypadków było więcej. Powiem tak, ów *sensus fidei* – to wycucie wiary było tak wielkie, że nieraz byłem zdumiony tą głębią u ludzi, którzy nie umieli nawet czytać ani pisać. Ci ludzie żyli wiarą przez całe życie, to było powietrze, którym oddychali²⁸.

Mocno stojąc na fundamentach wiary katolickiej, bp Chomyszyn musiał sprostać jeszcze jednemu zadaniu – poprowadzić powierzony mu lud przez jakże trudne okoliczności dziejowe, kiedy omamy i widma nowych czasów nęciły sfrustrowany naród łatwymi i radykalnymi rozwiązaniami jego problemów. Elity ukraińskie podjęły walkę o ustanowienie suwerenności państwa ukraińskiego na ziemiach Galicji Wschodniej, co doprowadziło do wojny polsko-ukraińskiej. W walce między aspirującymi do bytu niepodległego narodami siły były nierówne i ukraiński zryw niepodległościowy zakończył się fiaskiem. Jeżeli

²⁸ W. Osadczy, *Władcyka Markijan. Wywiad-rzeka z księdzem biskupem Marccjanem Trofimiakiem ordynariuszem diecezji łuckiej na Ukrainie*, Lublin-Łuck 2009, s. 86-87.

niepodległość Polski w granicach historycznych była postulatem oczywistym, wynikającym z zasad tradycji historycznej, prawa międzynarodowego i sprzyjającej koniunktury politycznej, to aspiracje polityczne Rusinów były kwestią bardziej skomplikowaną. Społeczność ruska dopiero na początku XX w. określiła się w swej większości jako ukraińska. Niegdyś potężny nurt rusofilski zorientowany na Rosję został wyeliminowany z życia politycznego między innymi przy użyciu przemocy. Tysiące przedstawicieli inteligencji rusofilskiej zostało internowanych do obozów koncentracyjnych Talerhof i Teresin; reszta straciła jakiegokolwiek wpływ na rozwój życia narodowego²⁹.

Tworzenie samodzielnych państw na zachodnich rubieżach imperium rosyjskiego leżało w interesie mocarstw bloku centralnego i przede wszystkim Niemiec, realizujących plan Mitteleuropa. Ukraina miała być kluczowym państwem regionu, którego powstanie zadałoby druzgocącą klęskę Rosji. Po upadku władzy przez bolszewików osłabienie wschodniego mocarstwa stało się także zadaniem politycznym państw Ententy. Przy nader słabej kondycji świadomości politycznej elit i znikomym zaangażowaniu ludności w dążenia niepodległościowe klęska ruchów separatystycznych na obrzeżach imperium stała się kwestią czasu. Włoski dyplomata obserwujący te wydarzenia z rozbijającą szczerością pisał: „[...] twory te były tylko przejściowymi i mogłyby istnieć tylko aż do czasu ponownego wzmocnienia się Rosji”³⁰.

Dlatego poparcie Polski w jej starciach o kształt wschodnich granic było dla Europy żywotną kwestią zatrzymania Rosji w jak najdalszej odległości od cywilizacji zachodniej. Ukraińcy galicyjscy – najbardziej upolityczniona część narodu – popierani przed dłuższy czas przez władze austriackie w celu tworzenia naturalnej przeciwwagi dla Polaków w Galicji, doznali klęski. Frustracja i żal zrodziły radykalne nastroje nacjonalistyczne, w założeniu antypolskie. Początkowo mała, ale agresywna grupa działaczy nacjonalistycznych, odwołując się do neopogańskiej etyki, którą zasilał się także rodzący się w Niemczech nazizm³¹, stosując metody terroru i czynnego sprzeciwu wobec państwa polskiego, rozszerzała swój wpływ wśród ludności ukraińskiej. Oczywiście, proces ten postępował wraz z dechrystianizacją życia społecznego, Cerkiew była instrumen-

²⁹ P. R. Magocsi, *A History of Ukraine*, University of Toronto Press Incorporated 1996, s. 464-465.

³⁰ F. Tommasini, *Odrodzenie Polski*, Warszawa 1928, s. 325.

³¹ Ideologia integralnego nacjonalizmu wywodziła się z pogańskiej mitologizacji i ubóstwiania narodu, sięgając wprost do rasizmu. Zob.: J. A. Armstrong, *Ukrainian Nationalism*, third edition, Ukrainian Academic Press 1990, s. 25.

talizowana jako element walki o prawa narodowe. Dla wielu upolitycznionych duchownych taka rola nie była czymś niewłaściwym, lecz stanowiła kontynuację dawnej tradycji sprzed czasów austriackich. Różnica polegała jednak na tym, że poparcie dla faszyzujących nacjonalistów w okresie międzywojennym jakościowo było czym innym niż angażowanie się w parlamentarne ruchy narodowo-demokratycznej proveniencji w monarchii habsburskiej.

Władysław Stanisławowski z zaniepokojeniem obserwował postęp relatywizmu etycznego wśród wiernych grekokatolików i szerzenie się radykalizmu o antychrześcijańskim podłożu. W 1933 r. napisał pracę pt. „Problem ukraiński”, w której poddał wnikliwej analizie kondycję współczesnego mu społeczeństwa ukraińskiego. Bp Chomyszyn zwrócił uwagę na niebezpieczeństwo „wypaczonego” nacjonalizmu jako antychrześcijańskiej ideologii zatruwającej atmosferę życia narodowego:

Ów wadliwy, zatruty i szkodliwy nacjonalizm stał się u nas nową religią, podobnie jak materializm u bolszewików. „Ukraina nade wszystko” – to dogmat naszego nacjonalizmu. Sprawy wiary, Kościoła i religii nie mają w ogóle znaczenia, albo ustąpiły na drugi plan, z łaski tolerowane jeszcze dla tradycji albo zwyczaju. Wszystko, co jest narodowe, uważa się za święte, cenne i konieczne, a sprawy wiary, Kościoła i religii uważane są jako zbyt zbyteczne, nieproduktywne, zacofane. Stąd owa obcość, nieuprzejmość, niepopularność, a nawet wrogi stosunek do wszelkiej akcji, do wszystkiego, co tchnie duchem religijnym [...] Duchowieństwo ma u nas o tyle tylko znaczenie, o ile składa materialne ofiary na cele narodowe, zapędza naród w sieci działaczy narodowych – przede wszystkim pod czas wyborów – i rzetelnie spełnia ich rozkazy. Obelżliwe słowo „pop” – to powszechna nazwa kapłana. Biskup powinien być również tylko służalcem wszelkich narodowych komitetów i słuchać ich rozkazów, nawet w sprawach kościelnych. Prasa nacjonalistyczna albo też ulica – to trybunały, które mają u nas już tradycyjne prawo sądzenia biskupów³².

Biskup proroczo zwracał uwagę na niebezpieczne cechy etycznego nihilizmu, jak również nienawiści tkwiące w ideologii nacjonalizmu, które w nieodległej

³² G. Chomyszyn, *Problem ukraiński*, w: *Materiały i studia z dziejów stosunków polsko-ukraińskich*, red. B. Grott, Kraków 2008, s. 17.

przeszłości doprowadziły do strasznego ludobójstwa na Kresach. W związku z tym przestrzegał swych wiernych:

Nacjonalizm począł u nas przybierać cechy ducha pogańskiego, albowiem wprowadza pogańską etykę nienawiści, nakazuje nienawidzić wszystkich, którzy są innej narodowości, a nawet wzbraniając nieść im pomoc i okazywać miłosierdzie w ich nieszczęściu. To właśnie jest przeciwnie etyce chrześcijańskiej, Chrystus bowiem nakazał słowem i swoim przykładem miłować bliźnich swoich i to nie tylko przyjaciół i swoich, ale również i wrogów osobistych i ludzi obcych narodowością.

Dalej hierarcha przestrzegał: „Ale nie tylko duchem pogańskim począł zionąć nasz ukraiński nacjonalizm. Co gorsza, na tle nacjonalizmu ukraińskiego zjawily się oznaki pewnego rodzaju satanizmu”³³. Biskup z przerażeniem przewidywał nieszczęścia i klęski, które sprowadzi zbrodnicza ideologia na miły jego sercu naród. Już współczesna mu sytuacja społeczno-polityczna nie rokowała dobrej przyszłości ludności ukraińskiej:

Hurrapatrioci narodowi, szowiniści i krótkowzroczni politycy ukraińscy spowodowali również gorzki los narodu ukraińskiego. Ludzie ci, którzy postępowali raczej jak obląkańcy aniżeli jak przywódcy, oni to właśnie opluwali wszelki poważny prąd. Oni to wprowadzali ten duchowy rozkład w narodzie, oni to podkopali wiarę i moralność, oni to oślepiли i zatruli naród. Oni to i nadal wywołują gniew Boży i gotowi do tego doprowadzić, że z kipiącego kotła Wschodu poleje się lawa ognista, która może nas całkowicie zniszczyć z oblicza ziemi³⁴.

Dla uzdrowienia społeczeństwa ukraińskiego w Małopolsce Wschodniej bp Chomyszyn inicjował powstanie politycznych partii i ruchów odwołujących się do nauki Kościoła. Dzięki jego wysiłkom w 1925 r. została powołana Ukraińska Chrześcijańska Organizacja, a jej organ prasowy „Nowa Zorja” stał się trybuną inteligencji katolickiej. W 1930 r. ordynariusz stanisławowski zainspirował powstanie Ukraińskiej Katolickiej Partii Ludowej, wobec której chłodną postawę

---

³³ Jak wyżej, s. 25.

³⁴ Jak wyżej, s. 37.

Єпископ Григорій Хомишин (в центрі) у процесійному поході католицького єпископату під час пленарного Синоду в Ченстохові 16 серпня 1936 року.

przyjął metropolita Szeptycki³⁵. W kwestii społeczno-politycznej bowiem również zaistniał spór światopoglądowy między bp. Chomyszynem a metropolitą Lwowa. Biskup uważał szerzący się wśród Ukraińców nacjonalizm za zło uniwersalne, absolutne wypaczenie moralne i wielkie zagrożenie dla egzystencji narodu. Żaden kompromis z tą ideologią, podobnie jak i z komunizmem, nie był dla niego możliwy. W niniejszej edycji piątej części swego utworu „Dwa Królestwa” bł. Grzegorz używa dość dosadnej charakterystyki tej ideologii i jej niebezpiecznych skutków:

Głównym naszym sprzeniewierzeniem się jest herezja nacjonalizmu. Ta herezja jest najcięższą i najbardziej niebezpieczną herezją naszego czasu. Opętała ona umysły i serca prawie wszystkich narodów ziemi. Ona spowodowała prawie całkowite duchowe zboczenie. Stawia ona nacjonalizm ponad wszystko, nawet ponad Boga, ponad Kościół, ponad prawa Boże. Chrystus jako król wszystkich ludów nie jest brany w rachubę. Jest lekceważony albo i wprost zaprzeczany. Skutki tej herezji są straszne. Narody jęczą w jarzmie, karzą same siebie, nienawidzą się nawzajem i wyniszczają się.

Ta herezja nacjonalizmu opętała także nasz naród i stała się prawie bałwochwalstwem. „Naród ponad wszystko”, łaskę robimy Bogu, gdy postawimy imię Boże na drugim miejscu: „Naród i Bóg”. Postawiliśmy prawdę naszą ponad prawdę Bożą, czyli jak mówi Paweł Apostoł: „Zamieniliśmy prawdę na kłamstwo” (Rzym I, 25). Liczy się dla nas sumienie narodowe. W imię tegoż sumienia proklamuje się zasada, że wszystkie środki, nawet nieetyczne, są dozwolone, gdy chodzi o dobro narodu i budowę państwa. Kościół ma służyć polityce, wiara i religia ma stanąć do jej usług. Kto myśli inaczej, kto się temu sprzeciwia, uchodzi za wroga narodu (s. 405).

Metropolita Szeptycki, korzystając ze wszystkich nadarzających się koniunktur politycznych dla realizacji swych wizjonerskich projektów kościelno-narodowych, nie omieszczał także ułożyć współpracy z rosnącymi w siłę nacjonalistami. Amerykański badacz nacjonalizmu ukraińskiego John Armstrong twierdził, iż metropolita od lat był „energicznym zwolennikiem ukraińskich nacjonalistycz-

³⁵ О. Єрешій, *Єпископ Грузопію Хомішин*, dz. cyt., s. 61, 70-71.

nych ruchów”³⁶. Zaznaczał co prawda, że poprzez dialog chciał odwieść radykałów od skrajności i zbliżyć do chrześcijaństwa. Wysiłki te przypominały jednak zamiary nawrócenia prawosławnej Rosji poprzez maksymalne zbliżenie się do niej obrzędowo i mentalnościowo. Jakie były wyniki tych podejść – doskonale wiemy. Podnosząc nacjonalistycznych watażków do rangi partnera w relacjach z Kościołem, metropolita relatywizował zło tkwiące w ideologii zawartej w ich dokumentach programowych. Nie potępił on antychrześcijańskiego w swej istocie tzw. Dekalogu nacjonalistycznego, nie przestrzegał wiernych przed szerzącym się niebezpieczeństwem demoralizacji narodu³⁷.

Bp Chomyszyn nie mógł się pogodzić z bezczynnością metropolity w tak ważnych dla narodu sprawach. W drukowanym obecnie dziele „Dwa Królestwa” jego postawę wobec szerzącego się radykalizmu oceniał jako druzgocącą:

Metropolita to wszystko zaniedbał i dlatego zamiast trzeźwej i rozważnej polityki [wśród Ukraińców – W.O.] rozpoczął się kurs akcji terrorystycznych podziemnych bojówek naszej młodzieży organizowany na własną rękę przez różnych niepowołanych „wodzów”. Metropolita nie tylko nie spełnił swego obowiązku, ale zajął biernie stanowisko wobec bojówek terrorystycznych, a może raczej pośrednio sprzyjał im, w każdym bądź razie aprobował milczeniem [...]

Rozumny i kochający swe dzieci ojciec nie tylko troszczy się o ich dobro, ale także gdy jest potrzeba, napomina je i karci, a nawet karze. Przysłowie mówi „Kochaj dziecko jak duszę i trzęś nim jak gruszką”. Metropolita, który rościł sobie prawo do bycia ojcem narodu, nie spełnił tego obowiązku. Milcząc, patrzył on biernie przez palce na wszystkie nasze uchybienia, a nawet pośrednio wspierał. Przez to urósł on na wielkiego patriotę, lecz wyrządził krzywdy nam więcej niż jakiś otwarty wróg, ponieważ nie troszczył się on o dobro narodu ukraińskiego, zależało mu na własnej wielkości, a nie na wielkości narodu ukraińskiego (s. 71, 75).

Będąc patriotą swego narodu, bp Chomyszyn szczerze życzył swemu narodowi zdobycia niepodległości. Nie szczędził słów krytyki względem polityki dyskryminacyjnej władz polskich wobec mniejszości ukraińskiej, wytykał też

³⁶ J. A. Armstrong, *Ukrainian Nationalism*, dz. cyt., s. 151.

³⁷ A. Kubasik, *Arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego wizja ukraińskiego narodu, państwa i Cerkwi*, Lwów-Kraków 1999, s. 26-27.

duchowieństwu łacińskiemu brak chrześcijańskiej miłości i wyniosłość w stosunku do greckokatolickich współbraci. Nie nawoływał jednak do nienawiści ani przemocy, ale zachęcał do pokojowej rozbudowy struktur narodowych. Taka uczciwa postawa zjednywała biskupowi stanisławowskiemu szczere poważanie w episkopacie łacińskim. Cieszył się on szacunkiem u św. abp. Józefa Bilczewskiego, z którym łączyło go środowisko chłopskie, z którego wywodzili się obaj świętobliwi hierarchowie, wyczulona wrażliwość na prawdę i sprawiedliwość, zaangażowanie w kwestie społeczne. Łaciński arcybiskup Lwowa niejednokrotnie wspierał i protegował bp. Chomyszyna w obliczu narastających fal wrogości ze strony społeczeństwa ukraińskiego, w szczególności po podjęciu przez niego kroków skierowanych na wzmocnienie ducha katolickiego wśród wiernych diecezji w czasie I wojny światowej. Św. Arcybiskup pisał: „Gloryfikacja Ks. Szeptyckiego rozzuchwiała duchowieństwo i pismaków, którzy obrzucają go teraz ostatnimi wyzwiskami”³⁸. Wsparcie cieszącego się wielkim poważaniem hierarchy kościelnego miało dla bp. Chomyszyna wielkie znaczenie. „W nie-szczęściu pokazuje się prawdziwa przychylność i życzliwość. Za pomocą Bożą znoszę wszystko spokojnie” – odpowiadał z wdzięcznością ordynariusz stanisławowski abp. Bilczewskiemu³⁹. W wydany w Lwowie katalogu hierarchii katolickiej „Książęta Kościoła katolickiego w Polsce” bp Chomyszyn uzyskał jedną z najprzychylniejszych opinii i ocen swego pasterzowania:

Ksiądz biskup Chomyszyn idzie wytrwale i energicznie śladami Swego Patrona i Papieża Grzegorza VII. Całe życie poświęca wzniosłej idei jak największego zespolenia obrządku grecko-katolickiego z rzymsko-katolickim. Tak jak papież Grzegorz VII walczył o celibat duchowieństwa, tak i ksiądz-biskup krzewi na terytorium swojej diecezji bezżenność kleru i to z bardzo dodatnim skutkiem. – Zaprowadzenie jednolitego kalendarza w kościele obydwóch obrządków jest również programem Tego wielkiego biskupa – który dzieli los wielkich ludzi: za życia zawiść i zazdrość małych ludzi – lecz historia już zapisała imię biskupa Chomyszyna złotymi zgłoskami. Prawdziwy – bo świadomy celu – biskup⁴⁰.

³⁸ J. Wołczański, *Listy biskupa Grzegorza Chomyszyna do arcybiskupa Józefa Bilczewskiego z lat 1904-1922*, „Śląskie Studia Humanistyczno-Teologiczne” 2003, t. 36, z. 1, s. 237.

³⁹ Jak wyżej, s. 250.

⁴⁰ *Książęta Kościoła katolickiego w Polsce*, dz. cyt., kartka „Ks. dr. Grzegorz Chomyszyn grecko-katolicki biskup stanisławowski”.

Trudne czasy związane z początkiem II wojny światowej, a wraz z nią – okupacją sowiecką i niemiecką, wystawiły posuniętego w latach biskupa Stanisławowskiego na próbę. Musiał on stawić czoło totalitarnym reżimom, które wkroczyły na tereny jego diecezji, a także zmierzyć się z pokusą przyjęcia „oferty” niepodległego państwa ukraińskiego pod auspicjami III Rzeszy. Grzegorz Chomyszyn zdecydowanie nie godził się na rządy komunistyczne, które przyniosła wraz z agresją na Polskę 17 września 1939 r. Armia Czerwona. Terror i represje wraz z wojującym ateizmem nie pozostawiały najmniejszej przestrzeni dla dialogu hierarchy z nową władzą. Przyjście najeźdźcy nazistowskiego w 1941 r. z deklaracjami wolnościowymi dla Ukraińców, a także przywrócenie wolności religii przez wielu było odebrane jako wyczekiwana chwila oswobodzenia. Proklamowana przez banderowską frakcję OUN we Lwowie 30 czerwca 1941 r. „Niepodległa Ukraina” okazała się awanturniczym krokiem kompromitującym samą ideę niepodległości i wprowadzającym w błąd ukraińskich patriotów. Szczególnym nieporozumieniem było aktywne zaangażowanie w banderowską inicjatywę metropolity Szeptyckiego, który entuzjastycznie poparł tzw. „akt wznowienia ukraińskiej państwowości” i nawet objął honorowym przewodnictwem powstałą we Lwowie Ukraińską Radę Narodową⁴¹.

Bp Chomyszyn uczył, że niepodległość ma być wynikiem mozolnej pracy pokoleń, przemyślanym i poważnym wysiłkiem opartym na narodowej solidarności i twardych zasadach chrześcijańskiej moralności. Informacja o powstaniu państwa ukraińskiego, opatrzona pismem od metropolity, wzbudziła satysfakcję u władzy. Jednak, jak zeznawał później w trakcie przesłuchiwań sowieckich, nigdy nie łudził się co do właściwych intencji niemieckich dotyczących Ukrainy. Zapoznał się z dziełem Hitlera „Mein Kampf” i wiedział, jakie były plany niemieckiego wodza względem polityki wschodniej. Dlatego bp Chomyszyn powstrzymał się z wystosowaniem gratulacyjnego pisma z tej okazji, a tekst odezwę przygotował jakiś zakonnik⁴².

Niemcy wymagali od duchowieństwa unickiego zaangażowania się w proces rekrutacji ochotników do dywizji SS Galizien. Bp Chomyszyn, zmuszony do wykonania zarządzenia okupacyjnych władz, zabronił swym kapłanom chcą-

⁴¹ A. Kubasik, *Arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego wizja ukraińskiego narodu, państwa i Cerkwi*, dz. cyt., s. 138.

⁴² Ліквідація УГКЦ (1939-1946). Документи радянських органів державної безпеки, Київ 2006, т. 6, s. 564.

Єпископ Григорій Хомишин серед першопричасників перед входом до учительської семінарії Сестер Василіянок в Станиславові, середина 1930-х років.

cym zaciągnąć się do tej formacji pozostawienia dotychczasowych obowiązków w parafiach⁴³.

Ordynariusz stanisławowski zdecydowanie potępił ludobójcze zbrodnie popełnione przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej. Był on zdeklarowanym przeciwnikiem „ostrych form działalności OUN”. 8 lipca 1943 r. zwrócił się do Szeptyckiego z prośbą o wystosowanie wspólnego listu pasterskiego wszystkich biskupów greckokatolickich w sprawie „upadku moralności w naszym narodzie”. Podkreślił, że potępia „podziemną pracę nieodpowiedzialnych czynników”, gdyż – jak twierdził – prowadzi ona do formalnego bandytyzmu, a w konsekwencji również do anarchii⁴⁴.

Bp Chomyszyn wraz z całą hierarchią greckokatolicką został zaaresztowany przez NKWD po ponownym wkroczeniu Sowietów na tereny Małopolski Wschodniej. Podobnie jak i innym biskupom inkryminowano mu kolaborację z nazistami i działalność antyradziecką. Z powodu wycieńczenia i nieludzkich warunków bp Grzegorz Chomyszyn zmarł śmiercią męczeńską w szpitalu więzienia NKWD w Kijowie 28 grudnia 1945 r.⁴⁵

Kustosz pamięci o Grzegorzu Chomyszynie, ks. Ihor Pełechatyj, redaktor naczelny założonego przez hierarchę pisma katolickiego „Nowa Zorja”, tak przedstawia losy Błogosławionego Biskupa Męczennika:

Na jego cześć nie powstają monumentalne pomniki ani nie są odsłaniane tablice pamiątkowe, nie organizuje się niezliczonych głośnych uroczystych akademii ani konferencji naukowych, nie odbywają się pielgrzymki do miejsca jego pochówku, bo nie jest ono znane: spoczywa na cmentarzu albo w grobie zbiorowym w Bykowni pod Kijowem. On był zniesławiany za życia jako biskup katolicki, katowany w kazamatach NKWD-MGB jako gorący patriota ukraiński, oczerniany po śmierci męczeńskiej zarówno przez bezbożników, jak i wydawałoby się swoich braci w wierze, którzy nadal to czynią, do dziś wyzywając go od latynizatora i zdrajcy. On zaś od święceń kapłańskich, a zwłaszcza od sakry biskupiej, nie patrząc na liczne kpiny i na ludzki rozum, nieznośne trudy, twardo kroczył za Chrystusem Ukrzyżowanym i Zmartwychwstałym, prowadząc

⁴³ Jak wyżej, s. 582.

⁴⁴ W. Osadczy, *Kościół wobec konfliktu polsko-ukraińskiego w czasie II wojny światowej*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 1-2 (96-97), s. 75.

⁴⁵ О. Ерпешій, *Єпископ Грузопію Хомишин*, dz. cyt., s. 136-137.

za sobą swych kapłanów i lud rozległą drogą gęsto porośłą chwastem i cierniem, zaniedbanym żniwem duchownym do Królestwa Bożego, plenił moralne badyle i głosił Słowo Boże i prawdziwą wiarę św. Kościoła katolickiego⁴⁶.

Wbrew złej woli i próbom wymazania z pamięci dzieła i postaci bp. Chomyszyna, podczas pielgrzymki papieża św. Jana Pawła II na Ukrainę 28 czerwca 2001 r. został on wyniesiony do chwały ołtarza jako błogosławiony wraz z innymi męczennikami i wyznawcami Kościoła greckokatolickiego. Opatrzność Boża czuwała, by w czasach trudnych, choć nienaznaczonych już cierpieniem i represjami, odbierał cześć i opiekował się dziełem Świętej Unii Kościołów jej wielki orędownik i promotor. Również Opatrzności należy zawdzięczać to, że cudownie przetrwał i doczekał się publikacji rękopis wspomnień błogosławionego Grzegorza pt. „Dwa Królestwa”.

Jak zaznacza na wstępie autor, jest to piąta część jego wspomnień, z których poprzednie cztery najprawdopodobniej bezpowrotnie przepadły w wirze wojny i represji. Opasły, ponad 500-stronicowy manuskrypt siostra służebniczka Bonifacja Rozalia Horbiańska, pracująca w rezydencji bp. Chomyszyna, wyciągnęła z płonącego stosu, na którym po aresztowaniu biskupa enkawudziści palili jego papiery. Częściowo opalony rękopis przechowywany był aż do legalizacji Kościoła greckokatolickiego. Po reaktywowaniu diecezji stanisławowskiej (iwano-frankowskiej) dokument przeszedł w posiadanie jej ordynariusza bp. Sofroniusza Dmyterki, który pod koniec życia przekazał go wraz z inną korespondencją na ręce o. Doroteusza Szymczija, bazylianina, który przy pomocy ks. Ihora Pełecha-tyja, redaktora naczelnego gazety „Nowa Zorja”, przygotował tekst do druku.

Praca „Dwa Królestwa” jest bezcennym źródłem historii Kościoła greckokatolickiego w pierwszej połowie XX w., a także życia społeczno-politycznego Ukraińców w Polsce. Przedstawia fakty i opinie autora na temat procesów zachodzących w tym środowisku, zawiera przemyślenia i rady hierarchy dotyczące nurtów religijnych, politycznych i światopoglądowych ścierających się w burzliwych latach emancypacji narodowej i odnajdywania się w nowych okolicznościach historycznych jego wiernych. Twardo stojący na fundamencie prawd wiary i nauki Kościoła bp Chomyszyn miał zdecydowane przekonanie, iż katolicyzm jest jedynym punktem odniesienia i weryfikacji burzliwych i sprzecznych ze sobą prądów ideowych nurtujących umysły jego wiernych. Z lektury doku-

⁴⁶ І. Пелехатий, *Апостол Нескореної Церкви*, „Нова Зоря” 2015, nr 47-48 (1099-1100), s. 1.

mentu wyłania się obraz Kościoła i społeczeństwa pobudowanego na konkretnych, precyzyjnych wytycznych pochodzących z wiernego odczytywania ducha Ewangelii dostosowanej do współczesnych warunków w nauczaniach papieża. Obraz ten różnił się jednak od koncepcji realizowanej przez abp. Szeptyckiego. Biskup nie krył zaniepokojenia w związku z forsowaną przez metropolitę reformą obrządkową. Nie wątpił, że zwierzchnik Kościoła greckokatolickiego postępuje w dobrej wierze, ale jego motywacja wynika z inspiracji świeckiej. Jednocześnie bp Chomyszyn żywił głębokie przekonanie, iż nie może biernie przyglądać się temu, co według niego prowadzi do osłabienia Kościoła i sprzyja relatywizacji zasad życia narodowego. Swe rozważania kończy podsumowaniem, które nazwał „Moje usprawiedliwienie”. Wyjaśnia nim, że to nie zazdrość ani też animozja w stosunku do metropolity spowodowały napisanie tej pracy, ale głęboka troska o losy Kościoła i narodu. Podaje następującą motywację napisania swych rozważań:

Miałem zamiar pracę o „Dwóch Królestwach”, napisaną jeszcze przed drugą wojną światową, zamknąć na Czwartej Części. Kiedy jednak w czasie drugiej wojny światowej została nam narzucona reforma obrzędowa, szkodliwa i niebezpieczna dla nas, byłem zobowiązany napisać Piątą Część o Metropolicie Andrzeju Szeptyckim, którego działalność uważałem za działalność pod wpływem świata nawet bez jego świadomości, a też za dowód na to, że można być pod wpływem świata i wierzyć przy tym, że służy się Panu. Byłem też przekonany, że działalność Metropolity doprowadzi ostatecznie jeżeli nie do ruiny naszego Kościoła, to w każdym razie wywoła chaos, zamieszanie i dezorientację. Dlatego nie mogłem milczeć i zdecydowałem się poddać analizie działalność Metropolity, żeby wskazać na źródło i okoliczności, w których powstała reforma obrzędowa, żeby ludzie dobrej woli mogli się zorientować, żeby nie poruszali się w ciemnościach i żeby mogli zająć odpowiednie stanowisko świadome i jasne (s. 507).

Współczesne biskupowi dzieje narodu jawiły się w kategoriach „Dwóch Królestw” św. Augustyna – Królestwa Bożego i Królestwa Ziemskiego. Ład oparty na chrześcijaństwie, którego wzorcem był Kościół hierarchiczny, znajdował się w nieustającej konfrontacji z porządkiem ziemskim, świeckim, naznaczonym anarchią, brakiem powagi i nowościami światopoglądowymi negujący-

mi odwieczny porządek Boży. Niestety, działalność metropolity Szeptyckiego bł. Grzegorz rozpoznał po stronie „świata”.

Nacjonalizm, rusofilstwo, ateizm – były to plagi trapiące życie narodowe. Uczucie krzywdy i upokorzenia po przegranej walce o własne państwo usprawiedliwiało w świadomości zagorzałych „budowniczych państwa” użycie wszelkich środków dla „dobrej sprawy”. Tak sprzeczne i – wydawałoby się – wzajemnie wykluczające się postawy światopoglądowe regularne rodziły się w chwilach wielkich wstrząsów i rewolucji wśród Ukraińców. Ład i porządek Boży były nie na czasie i wyglądały na mało skuteczny środek w tak wzniosłych chwilach. Ci, którzy choć trochę orientują się w historii Ukrainy, wiedzą, że po tym zrodzonym w wirach rewolucji chaosie, któremu zazwyczaj towarzyszyły okrutne rozlewy krwi i demoralizacja, następował upadek i wieloletni, a czasem rozłożony na wieki letarg. Czy obecna chwila dziejowa nie wpisuje się w tę zaklętą prawidłowość?

Dlatego tak potrzebne jest słowo Proroka w czasach, kiedy wyuzdane emocje zagłuszyły rozum i głos sumienia. Tak potrzebne słowo niepopularne, obalające idoli wykreowanych przez pogubiony i rozpaczony lud i nawracające do Boga! Słowo napominające, karcące, czasem szokujące, ale wypowiedziane z ojcowską miłością i szczerą troską o naród, do służenia któremu skierował swego sługę Pan. Słowo, które w ślad za starotestamentowym prorokiem Ozeaszem wzywałoby:

Wróć, Izraelu, do Pana Boga twojego,
upadłeś bowiem przez własną twą winę.
Zabierzcie ze sobą słowa
i nawróć się do Pana!
[...]
Bo drogi Pańskie są proste:
kroczą nimi sprawiedliwi,
lecz potykają się na nich grzesznicy. (Oz 14, 2-3, 10)

Cudownie uratowany z ognia wznieconego przez bezbożników manuskrypt Błogosławionego Grzegorza z pewnością ukazuje się we właściwej chwili i przed dziesięcioleci będzie wołał do tych, których tak kochał za życia i którymi opiekuje się z nieba wielki Prorok Ukrainy!

Блаженний Свещеномученик
Григорій Хомишин Єпископ Станиславівський

Два Царства

(...)¹ Двір остав* знищений, часть підмінована розлетілася, а часть, яка остала, покрили люди солом'яними сніпками. Бібліотека знищена, всі документи, які відносилися до роду Шептицьких, пропали, як не вивезли большевики.

* * *

Час з 1917 на 1919 рік був переломовий в історії українського народу. Тоді рішалась його доля. Не буду займатися подрібно подіями, чи радше блудами і похибками наших провідників, те лишаю історикам. Зверну увагу тільки на одну подію, а саме, на французьку місію, котра приїхала до Львова, щоби пактувати** з представниками Українців. Генерал Бартельмі, чи Бартлємі², як провідник місії жадав від Українців, щоби погодилися відступити Польщі Галичину по Львів і Дрогобич, а решту Галичини мали дістати Українці, а за те обіцяв дати військову підтримку проти большевиків і здобути самостійну Україну для українського народу. Наради наших патріотів тоді, як і взагалі в часі українсько-польської війни, мали відбуватися переважно в митрополичій палаті. В кождім однак разі Митрополит

.....
* залишився

** домовлятися

брав участь в тих нарадах безпосередно, або посередно. Наші патріоти замість ратувати бодай те, що було можливе, то є взяти часть Галичини і здобути Україну, а відтак в майбутности скріпитися і при

¹ Рукопис зберігся, починаючи з 55 стор. Попередні аркуші, очевидно, згоріли у вогні під час знищення архіву Блаж. Свмч. Григорія Хомишина у дворі єпископської палати в Станиславові в середині квітня 1945 р. У першому абзаці Владика Хомишин описує стан родинного маєтку Шептицьких у с. Прилбичі на Яворівщині Львівської обл., після того, як його пограбувала і знищила окупаційна більшовицька влада наприкінці вересня 1939 р.

² Французький генерал **Жозеф Бартелємі** за дорученням Найвищої Ради Країн Антанти очолив комісію у складі 70 осіб, яка працювала в Галичині з 22 лютого до 2 березня 1919 р., з метою налагодити перемир'я і встановити лінію розмежування між армією Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) і польськими військами.

догідних обставинах порухатися з Польщею, – наші патріоти стали при крайно нерозумнім, у нас утертій і зловіщій кличі: всьо, або нічо, нехай рішає залізо і кров³. І які з того вийшли наслідки, відчуваємо тепер болючо.

Та нема що дивуватися „бистроумному” розумови наших дипломатів, але чому тут не сказав рішучого слова Митрополит? Його слово було би переважило. Не тверджу напевно, що він не сказав свого слова рішучого, але можна припускати з всякою правдоподібністю, що не сказав, бо як був би заняв рішуче становище по домаганню французької місії, то його те становище не було би було без успіху, бо він мав великий авторитет в очах наших патріотів. Що він не сказав свого рішучого слова, можна догадуватися також по його звичайнім поведінню, а саме, що він в прикрих і непевних справах щодо наслідків усувався, або займав пасивне становище; вкінці ще може й тому не сказав свого рішучого слова, бо йому не конче лежало

с. 57

ла на серцю доля українського народу, бо як була би лежала йому на серцю доля українського народу, то без огляду на всякі евентуальності* був би сказав те, що йому лежало на серцю.

Д-р Кость Левицький⁴ з нагоди 25ліття вступлення на владичий престол Митрополита помістив в „Богословії”⁵ (м.ц.) згадку про національну діяльність Митрополита, а саме день 26 січня 1914 р., в котрім то дни удалося Митрополитові допровадити до порозуміння між Українцями і Поляками в справі соймової виборчої реформи. Впадає мимоволі в очі, чому д-р Кость Левицький не спімнув про діяльність Митрополита в часі 1918-1919 р. З того виходить, що Ми-

³ Ці слова належать командувачу Української Галицької Армії генералу **Михайлові Омеляновичу-Павленку** (08.12.1878 – 29.05.1952), який у відповідь на пропозицію місії про перемир'я в Галичині сказав генералу Бартелемі: «Хай розсудить залізо і кров!».

⁴ **Левицький д-р Кость** (1859 – 1941) – гром.-політ. діяч, співзасновник Української Національно-Демократичної Партії (УНДП), голова Держсекретаріату ЗУНР.

⁵ **«Богословія»** – кварталний часопис Українського Богословського Наукового Товариства, заснованого 1923 р. при Львівській духовній семінарії, з 1926 р. при Богословській Академії, виходив до 1939 р. згодом у 1941-2 рр., відновлений 1963 р. митр. Й. Сліпим в Римі. З 1997 знову видається в Україні.

Справляється в тій пораді Саджиса
 радно, а до підсудно. Кош: контрибуція
 змисли про те, що бодай те, що було
 монетне, т.е. взяти єсть величезна і
 ] добудути Україну, а відтак в мабуть,
 ності армії і при доїзних діста.
 Винак порекувати,] Говоримо, — ко,
 ми по приїзді ситуації при справно
 керуванні, ч. пос. утворює і зовнішнім
 ким: в селі, а до того, наскільки триває, не,
 міже і трив. Таки з того величезна посеред,
 відгукується підсуду болю.

Та нема ч. збудованим «Симфонією»
 му"розумово ^{збудованим} ~~потрапляти~~, але тому
 тут не сказав французького слова Ми.
 трохи пошукати? Чого слово було потрібне,
 немо. Не твердять нічого, що він не
 сказав свого слова французького, але можна
 припускати] великого іфалого збудованого,
 що не сказав, бо як було і сказав французького
 стіновисто по романсному французької
 м'яси, то що не стіновисто не було було
 без усього, бо він мав величезну авіацію
 істи в осях кожен підсуду. Що він
 не сказав свого французького слова, можна
 догадуватися тільки по його зважанні
 ним поведінню, а саме, що він в іфалі
 і невідки сирави що послідків усього,
 а до того мав підсуду стіновисто, він
 чи не можна і тому не сказав свого
 французького слова, бо йому не каже нічого.

трополит або цілком тоді усунувся від всякої участі, або хотай брав участь в нарадах, не заняв свого рішучого становища.

Другий важкий час, се був 1923 рік, в котрім рада амбасадорів мала рішати про автономію Галичини. Митрополит тоді виїхав – чому якраз тоді? – і перебував за границею Галичини через три роки. Можна було сподіватися, що він, маючи зв'язки з ріжними впливовими особами, займеться тою справою, або бодай дасть вказівки нашим дипломатам, перебуваючим тоді у Відні. Тимчасом

* можливості

с. 58

Митрополит займався в Бельгії і Голяндії складками на релігійні цілі (може на монастир Студитів) і для убогих українських дітей, як подав тоді о. Схрейверс⁶, Редемпторист („Богословія”, м. ц.). Рівно ж перебував в Римі і в Парижі і на конференціях, там же виголошуваних, так само як в Бельгії і Голяндії, пропагував навернення Росії. Наші дипломати були безраді і вивідувались у якогось Катамая⁷ у віденських жидів про опінію* в політичних колах. Жиди поставлені Поляками порадили, щоби наші дипломати віддали справу до порішення самим амбасадорам.

Сего якраз Поляки бажали, котрі з радости аж руки затирали. Так оповідав потім граф Станислав Лось⁸ в домі о. митрата Тита Войнаровського⁹ І так справа наша рішена без нас на нашу лиху долю. Ми були предметом, котрим другі розпоряджали. І тут дальший доказ, що Митрополит не інтересувався долею українського народу.

⁶ **Схрейверс о. Йосиф** (1876 – 1945) – ієромонах Чину Найсв. Ізбавителя (ЧНІ). 1913 р. іменованний митр. Андреем Шептицьким засновником східної вітки ЧНІ в Україні. Папа Римський Пій XI 1932 р. іменував його Апостольським Візитатором усіх черниць схід. обряду в Україні і на поселеннях.

⁷ **Катамай Дмитро** (1887 – 1935) – публіцист, редактор, і гром. діяч, родом з с. Ямниця коло Станиславова. З 1918 р. – член Центрального Військового Комітету.

⁸ **Лось Ян-Станіслав** (1890 – 1974) – польський політик, дипломат, публіцист, історик, речник польсько-українського порозуміння, прихильник автономного статусу Сх. Галичини в складі Польщі. Провадив листування з укр. діячами, зокрема – з Єп. Гр. Хомишиним.

⁹ **Войнаровський-Столобут о. митр. Тит-Євген** (1856 – 1938) – галицький громадський і економічний діяч, кустос Львівської гр.-кат. капітули, адміністратор митрополичих дібр, посол до австр. парламенту.

Коли ми ганебно всьо програли і всьо стратили, і то з власної вини,

.....
*думку

с. 59

то простий розум наказувався примінити ся до нашого положення, хотяй як гіркого і нещасного, та старатись у всякий можливий спосіб бодай щось зискати* від Поляків і домагатись, щоби дали нам можливість розвиватись бодай культурно. „*Nach der Decke muss man sich strecken*”¹⁰, каже німецька пословиця, треба нам було би примінитися до кінцевих заістнованих обставин.

Тим часом у нас взяв верх нимродизм, котрого генеза походить від старозавітного Нимрода¹¹. Про той нимродизм хочу ширше пояснити.

Нимрод був, як каже св. Письмо, велитень-ловець (І. Мойс. X, 8). Він виріс в пралісах і в диких околицях, де вправлявся в оружу. Він був не тільки велитнем-ловцем в польованню на звірину, але також в гнобленню людей, бо св. Письмо під висловом «велитень-ловець» розуміє не тільки звичайного ловця на дикі звірі, але також на людей.

Нимрод відзначався не тільки в управі оружом і сильною войовничістю, але також підпольною і скритою роботою, котрою потрафив незрячих людей заманювати у свої сіті. Імя Нимрод значить по нашому «бунтуймося». Се був його клич, його девіза і його тактика і звідси він отримав своє ім'я.

.....
* здобути

с. 60

Тут відбіжу також від предмету і хочу представити походження правної влади, як також неправне присвоєння і надужиття влади через надужиття свободної людської волі, щоби тим докладніше і яс-

¹⁰ У перекладі українською: «Які вжитки, так і живи»

¹¹ **Німрод**, внук Хама, син Куша: «Куш зродив Німрода, який був першим могутнім на землі. Він був великий ловець перед Господом, тому й кажуть: «Неначе Німрод, великий ловець перед Господом!». Початки його царства були Вавилон...» (Буття 1, 8-10).

ніше представити наш дідичний* нимродизм, котрий є нашою болючою, ятристою і смертельною раною, котра спричи(ни)ла і спричинює нещасну долю нашого народу.

Нема влади, як тільки від Бога, каже Дух. Св. (Рим. XIII.1). Першу владу надав Бог Адамові в раю, поставивши його головою в першій подружжю, а відтак над цілою родиною, зродженою з того подружжя. З того подружжя зроджені діти становили свої власні родини і сини Адама були головами тих родин, однак Адам доки жив, був понад ними сувереном. Коли Адам умер, на котрім спочивала єдність, всі родини вже не мали одного монарха. Повстали віддільні племена з своїми особливими головами, чи настоятелями, котрим ті особливі племена були підчинені. І та влада тих особливих провідників над всіма поодинокими племенами походила також від Бога, бо вона взяла початок від влади, даної Богом Адамові, а крім сього на основі природного права, бо Бог є Творцем і законодавцем всіх природних прав,

* успадкований

с. 61

в котрих є зазначена і міститься Його влада і воля. Як все, що сотворене, є підчинене абсолютній владі Бога, так також чоловік, від Бога сотворений і всі люди, а разом і влада людська, яку може мати чоловік, є залежна і підчинена Богу.

При великій силі гріха можна було передвидіти, що жажда влади може колись трунути* чоловіка до того, що він в несправедливий спосіб і в неправий пірве** для себе влада, а поставлених у правній владі усуне.

Перший такий знайшовся Нимрод «велитень-мисливий». Він насильством і підступом завоював всі тодішні племена і над ними запанував. Справедливий опір остав розторощений. Неправда і насильство взяли верх. Нимрод остав першим основателем великої держави на землі. Та держава остала основана на насильстві і несправедливості на перебір Богу. Бог однак дозволив, що намір Нимрода удався. Божі пляни є таємничі і незглибимі. Був допуст Божий, що справедливий опір племен остав зломаний і усунені остали провід-

ники поодиноких племен. Ті починання Нимрода взяв Бог у свої пляни в поведенню з людством

.....
* *штовхнути*

** *захопити*

с. 62

і заселення людей на землі. Те, що ста(лося), не сталося по Божій волі, але допущене Божою волею. І тому, коли св. Письмо каже, що Нимрод був «велитнем-ловцем, додає «перед Господом» т. є. що Нимрод доконав своїх плянів не своїми власними силами і способами, але Бог допустив і дозволив на те (*Eberhard. Kanzel vor trade. T. 2. стор. 117-123*)¹².

Бог цінить високо і шанує свободу людської волі. Бог хоче, щоби сам чоловік придбав собі нагороду або кару за свої вчинки так, щоби Бог був оправданий у своїх судах. Бог допускає надужиття свободної людської волі з боку чоловіка, однак не резигнує* зі своєї всемогучої волі і влади над чоловіком. Можуть бути лукаві великани, вони можуть мати далекосяглі несправедливі пляни і Бог допускає їх злу діяльність, котра однак супроти Божої всемогучости є тільки павутиною (Іс. LIX. 4-5). Знані є слова св. Августина¹³, котрий каже, що Бог допускає зло, котрого не хоче, а випроваджує з него добро, котре хоче. Старшина жидівська надужила в лячний** спосіб своєї волі і допустилася найбільшого злочину на світі, бо убила на хресті Христа Спасителя. Бог допустив те лячне зло, але з него випровадив найвисше добро для ці-

.....
* *не відмовляється*

** *жахливий*

¹² **Ебергард Матіас** (1815 – 1876) – єпископ м. Трір (Німеччина), визначний богослов, бібліїст, автор го-мілетичних книг з поясненнями Мойсеєвого П'ятикнижжя.

¹³ **Св. Августин Аврелій** (354-430) – християнський теолог і церковний діяч, головний представник за-хідної патристики, єпископ міста Гіппон Регій, родоначальник християнської філософії історії, Отець Вселенської Церкви.

лого людства, бо остало довершене відкуплення і спасення цілого людського роду, як також зазначена безмежна Богочоловіча любов Христа Спасителя.

Почавши від Нимрода, були різні узурпатори, деспоти, тирані і інші несправедливі володітелі, котрі допускалися несправедливостей, кривд і насильства, однак все діялось за допустом Божим в міру, як вимагали справедливі і святі пляни і постанови Божого Провидіння. Ті всі володітелі не мали сами від себе особистої сили, але власть була їм дана Богом, бо вони сами з себе були нічим, бо були сотворіннями, сотвореними з нічевости Божою всемогучістю. Коли Пилат сказав до Христа, що має власть Його розп'яти і пустити, відповів Христос: не маєш ніякої власти, як не була би дана тобі свише. (Йоан. XIX. 10-11).

Ціла історія людства – се неустанна майже боротьба, походяча з надужиття свободної людської волі проти Божих законів, так природних як і надприродних. Те діється в державах, народах, громадах, установах, в родині і в життю поодиноких людей. Жажда влади не перебирає в середниках. Звідси тиранство, деспотизм, війни, бунти, непослух, революції, гноблення і утиснення.

Однак над тим людством, подібним

до розбурханого моря, царствує Христос – найвисший вождь всіх держав, народів і поодиноких людей. Він рядить, кермує і розсуджує та рішає після справедливости і випроваджує свої наймудріші і найсвятіші пляни. А при кінці світа видасть остаточне своє рішення для добрих і злих і положить кінець надуживанню свободної людської волі.

Вертаючи до перерваного предмету, не можна заперечити, що коли вглянемо в історію українського народу, то в тій історії аж надто яскраво зазначається систем нимродизму. За княжих часів неустанні межиусобиці. Ще гірше за часів козащини. Атаманщина сталась звичаєм. Козаки з насолодою ляли грязь і сипали сміття на голови своїх старшин. Загальний брак розуміння і пошани авторитету і влади. Нимродизм вкорінився в нашій народі і остав дідичним.

Нимрод заохочував, під'юджував до бунту, але бодай велитень в оружу, завоював тодішні племена і дав почин до основи великої держави Вавилону, вправді на несправедливості і насильстві збудованої, але все ж таки чимсь відзначився і чогось доконав, а наш нимродизм

с. 65

лежить в тім, щоби завсігди бути невдоволеним і бунтуватися проти влади і авторитету. Кождий хоче розказувати і ділати на власну руку. «Чому той має розказувати, а не я», такий у нас клич і засада.

Війну з Поляками ми програли з крежесом* і то з власної вини. Коли ми опинилися під Польщею, то замість погодитися з нашим нещасним положенням і дбати, щоби бодай сяк так учинити можливим наше життя та кріпитися і набирати сил до здобуття в будучности лучшої долі, то у нас витворилися укриті боївки нашої молоді, котра поховалася в підземелля і створила організації терору і саботажу. Через те ми дали польській владі на себе бич, котрим вона смагала наш нарід і винищувала. До того дійшло, що нашої молоді остав майже замкнений вступ на університет, урядничі посади для Українців обмежені до мінімум, а наш простий зарібник не міг бути навіть замітачем вулиці, як не перейшов на латинський обряд і не став Поляком.

.....
* з тріскотом

с. 66

Ті терористичні боївки остали украшені сяєвом націоналізму. Клич «Нація понад все» став немов чародійним талізманом в тій боротьбі. Постуляти, а властиво «заповіді» тої «Нації» кождий з провідників видумував та укладав після своїх особистих мрій і фантазій, бо під словом «Нація» уважав кождий з них себе самого. Ті головні провідники, то були українські «Нимроди», які сиділи за границею, давали себе ужити як агенти чужих держав, брали за те добрі платні, а для нашої молоді висилали всякі інструкції, інформації і прикази. Ті отже наші домородні «Нимроди» становили і були уособленням «Нації», котра виконувала вплив на розвій політичного руху в народі, досягала духовенства, а навіть Церкви.

З того українського нимродизму вийшли великі страти для українського народу. Молодь, похотна і нерозважна, горнулась до боївок і наражувала своє життя на тюрми, або на смерть. Замість працювати, студіювати, кріпити духові сили, гартувати волю до позитивних і трудних діл,

с. 67

замість того всего, — фантазувала, мріяла нездійсними пляни і кінець кінцем опинювалася в тюрмах. За часів Польщі многі молоді люде змарнувалися в тюрмах і в концентраційних таборах, або пожили смерти. Коли прийшли большевики, вони також нашу молодь виарештували, саджали в тюрми або вивозили за націоналізм. Прийшли німці, та сама історія. І так переважна часть нашої молоді стала пригожим матеріалом до тюрми і до винищення.

До влади правильно дістаються мужі, котрі відзначилися хоробрістю на военнім полі в обороні свого народу, або котрі своєю благородною діяльністю з'єднали собі в народі славу і жичливість. Рівно ж ті, котрі правом дідицтва* отримують владу в державі, як се діється в монархіях, вкінці правом вибору, як се діється в республіках. Коли однак хто насильством або підступом доходить до влади, той є Нимродом.

В часі українсько-польської війни виринув «Нимрод» Семен Петлюра¹⁴, котрий повалив владу гетьмана Павла Скоропадського¹⁵ і став головним винувником, що большевики заняли Україну і спричинили страшну катастрофу. Його уважають

.....
*спадковості

с. 68

і виносять похвалами наші націоналісти як героя. Тимчасом він був звичайний масон, як подала преса, він був звичайним, і то лихої

¹⁴ **Петлюра Симон** (1879 – 1926) – укр. державний, військовий і політичний діяч, Головний Отаман Військ Української Народної Республіки (УНР), Голова Директорії УНР (з 09.05.1919 по 10.11.1920 рр.).

¹⁵ **Скоропадський Павло** (1873 – 1945) – державний, військовий і політичний діяч, Гетьман Української Держави (з 29.04. по 14.12.1918 р.).

✓ Не можна додуму-
ти ідею Гітлера,
якби, хотіли бачити
себе у своїх ідеях
вирішувально.

і виникли похвалити нас, на-
мента, як герої. І тимчасово він
був збуряний масою, як розраха-
вся був збуряний і на його моменти
«Гімнором» «Кто ізраїлем іаківа»,
яко гід українців віти і Тимчасово,
виринув Поговинець з ф. упрям. Гімн.
прозв., хотіли гордо підняти інтерпретацію
своїх і не кинути в передувачому
саме за іранію як адміністратив-
ну мою зрештє, від Гітлера і Тод крам.
Він сів за шпирівки в дисципліну
виринув ідеологію маси, і в ідеї
і ідеї виводили матеріали коротко
перез виводили німеччини - німеччини в ідеї,
Рікани і зрештє про іранію, і справу
тоту шпирів. Він і збуряний від націона-
лістів і є найбільш національного герою.
Рікани перез сивою німеччини - німеччини
в ідеї пошлює матеріали Меланка
як вона українською герою, До і він
був збуряний сивою в ідеї і
німеччини і сивою німеччини і
німеччини, від ідеї в ідеї і
зав свої матеріали. В ідеї хотіли
німеччини іранію Тимчасово,
виринув з ідеї іранію Тимчасово,
німеччини іранію Тимчасово. Зав ідеї і
в ідеї іранію іранію іранію іранію
іранію іранію іранію іранію.
Меланка не гід іранію. Німеччини іранію
іранію іранію. Німеччини іранію.

марки «Нимродом». Не можна поминути також Винниченка¹⁶, котрий відзначався в своїх письмах порнографією.

По трагічним закінченню для Українців війни з Польщею, виринув Коновалець¹⁷ як другий «Нимрод», котрий організував теро(ри)стичну боївку і нею диригував, перебуваючи сам за границею як агент якоїсь чужої держави, від котрої брав гроші. Він остав замордований в Амстердамі вибухом пекольної машини, чи якимсь іншим вибуховим матеріалом коротко перед вибухом німецько-польської війни. Ріжні є здогади про справців чи справця того морду. Він є уважаний від націоналістів за найбільшого національного героя.¹⁸

Рівно ж перед самою німецько-польською війною появився маніфест Мельника¹⁹ як вождя українського народу. Досі він був звичайним службовиком в лісах Львівської митрополії, відтак втік за границю і видав свій маніфест. Вкінці коли німецька армія прогнала большевиків, виринув досі незнаний Бандера²⁰ (як начальний вожд України). Здавалося, що всі згодилися на Бандеру як головного начальника України. Тимчасом партія Мельника не дала за програну. Настала межиусобиця. Німці положили кінець.

с. 69

Цілу ту історію українського нимродизму, якщо вона не мала би так трагічних наслідків, можна би назвати театральною опереткою. Бо хто знав тих «вождів» народу? Чим вони властиво вславилися і прислужилися до загального добра народу? Семен Петлюра дібрав собі директорію і валив Павла Скоропадського, Коновалець організував боївки і диктував, так само Мельник на власну руку видав маніфест, а Бандера зовсім невідомий, тільки священик є знаний

¹⁶ **Винниченко Володимир** (1880 – 1951) – укр. політичний і державний діяч, письменник і художник. Генеральний Секретар Внутрішніх Справ УНР (1917), Голова Директорії УНР (1918).

¹⁷ **Коновалець Євген** (1891 – 1938) – полковник армії УНР, Голова Проводу Українських Націоналістів, перший Голова ОУН.

¹⁸ Насправді Євген Коновалець загинув 23 травня 1938 р. у Роттердамі (Голландія) в результаті спецоперації, проведеної органами НКВС СРСР.

¹⁹ **Мельник Андрій** (1890 – 1964) – полковник армії УНР, військовий і політичний діяч. З 1938 р. – Голова Проводу ОУН-м, в'язень нацистських концтаборів.

²⁰ **Бандера Степан** (1909 – 1959) – укр. політичний діяч, ідеолог і теоретик укр. націоналістичного руху. Провідник ОУН-б з 1940 р., в'язень нацистських концтаборів.

того імени, може то його батько²¹, котрий своїм обрядовим візантійством спричинив у своїй парохії перехід на латинський обряд около 300 парохіян. І та дідична аномалія анархізму виродилася в систему «героїчного бунтарства». В ім'я тої системи міг Петлюра мати претенсію бути вождом України, то чому також не Коновалець або чому не Мельник, то чому не Бандера, а як не Бандера, то чому не хто будь інший? І так без кінця будуть виринати «герої» і «вожди» народу, котрі легким коштом отримують імена національних героїв, а сам нарід загине.

с. 70

І тут якраз було головне завдання Митрополита, котрий був уважаний за батька народу. Він повинен був зайняти рішуче становище і видячи, як діти заводять кровавий танець, повинен був з розпростертими руками стати перед ними і закликати сильним і рішучим голосом: так не може бути, бо то карколомна і шалена забава, котра приводить до загибелі! Він повинен був скликати розумних і тверезо думаючих людей з світської інтелігенції і з прочими єпископами видати маніфест до українського народу, подати витичні* лінії здорової і розумної політики, а заразом до польського народу, і заявити лояльність для польської держави, а заразом поставити конкретні домагання для українського народу. Думаю, що се був єдиний можливий вихід. Поляки мусіли би з тим числитися і були би не мали відваги зайняти агресивного і ворожого становища зглядом українського народу. Вправді не можна було сподіватися по Поляках жичливості і позитивних уступок в хосен** українського народу, однак в кождім разі були би мали зв'язані

* визначальні

** на користь

²¹ Мова йде про **о. Андрія Бандеру** (1882 – 1941), батька Степана Бандери, гр.-кат. священника, культурно-громадського і політичного діяча ЗУНР. Був парохом сіл Старий Угринів і Бережниця Шляхоцька на Калушині. В 1932 р. 60 родин (300-400 душ) греко-католиків Бережниця Шляхоцької в знак протесту проти запровадження о. А. Бандерою причастя стоячи, відміну дзвоників та згадування «православних» на Літургії перейшли на латинський обряд.

руки, а ми могли би були мати яку-таку можливість культурно розвиватися і набирати сил.

Митрополит те все занедбав і тому замість тверезої і розумної політики зачався курс терористичної акції підземельних боївок нашої молоді, організованих на власну руку різними непокликаними «вождями». Митрополит не тільки не сповнив свого обов'язку, але заняв пасивне становище зглядом терористичних боївок, а може радше посередньо їм сприяв, а в кождім разі мовчанкою апробував. З нагоди смерти чи страчення якогось визначного терориста чи провідника, відбувалися поминальні Богослуження в святоюрській Катедрі. Коли молоді хлопці Білас і Данилишин замордували в Трускавці Голуфку²², діяльного і визначного Поляка, і остали засуджені на смерть через повішення, то в хвили виконання присуду бито в звони в св. Юрі. Мимоходом треба для пояснення запримітити, що ті два хлопці були сліпим орудям большевицької Г.П.У.²³, а замордували Поляка, котрий був один з білих круків, що сприяв українській справі.

В справі націоналістичної горячки і терористич-

ної акції реагував Станиславівський Єпископ в своїх Пастирських листах, але його голос не тільки не мав значіння, але навіть осуджуваний з боку української суспільности, а для Митрополита було се на руку, бо оскільки Станиславівський Єпископ падав вниз, остільки Митрополит ріс в гору в очах українських патріотів.

Вправді написав Митрополит «Слово до української молоді» («Мета»²⁴ 1932 р.22/5 ч. 19) і то мною спровокований, про що буде бесіда пізніше, в котрім досить лагідно і делікатно представив хиби і блуди цілої терористичної акції, як також нерозвагу молоді, однак

²² **Білас Василь** (17.09.1911-23.12.1932) і **Данилишин Дмитро** (02.04.1907-23.12.1932) – бойовики ОУН, які вчинили грабіж пошти в Трускавці, Бориславі і Городку, а 29.08.1931 р. вбили у Трускавці польського державного діяча Тадеуша Голувку. Згідно з вироком суду страчені 23.12.1932 р. у тюрмі «Бригідки» по вул. Городоцькій, 24 м. Львова.

²³ **ОГПУ** – Державне Політичне Управління СРСР. Засн. 1917 р. як ЧК (Чрезвычайная Комиссия) – каральний орган радянської влади. Пізніше мав назви: НКВД, НКГБ, МГБ, КГБ.

²⁴ ***«Мета»** – укр. тижневик та орган Українського Католицького Союзу (УКС). Виходив з благословення митр. А. Шептицького у 1931 – 1939 рр.

щоби не зрадити молоді на вступі свого «Слова» Митрополит між іншим так висловився: «Всі Ви неначе ще з тих, що з ентузіазмом йшли в бій, щоби покласти буйні голови на полю не так слави, як радше широких і далеких надій для майбутнього. Прикро, що це перша і може найважливіша прикмета, якою молодь може відзначатися, а мушу сказати, що це прикмета по своїй суті дійсно християнська (підкреслення моє). Християнство, Дорогі, це любов, так як Євангеліє – це наука любови. А що Ваша любов Батьківщини готова на всякі жертви,

с. 73

то це також прикмета глибока і дійсно християнська».

Те «Слово» Митрополита зовсім не могло зрефлектувати молоді, навпаки терористи могли пояснювати собі у своїм дусі і значінню і ще більше могли бути заохочені до своєї терористичної акції. Митрополит доперва тоді осудив рішучо ту терористичну акцію, коли терористи зачали добиратися до своїх, а саме, коли замордували директора гімназії Д-ра Бабія²⁵.

Але те було вже запізно. Поляки роз'ярені уживали всяких способів, щоби нам шкодити, нас гнобити і винародовлювати.

Не хочу тут ширше розводитися, бо те все всім відомо. Для приміру подам, що наших священиків засуджувано за виставлення метрик на вязницю. Одного священика засуджено на 6 місяців в'язниці без завішення, що у виставленій ним метриці написав «Лемішка» замість «Lemisza». Завзяття польське дійшло до того, що не вільно було нашим людям купувати поля, не конче у Поляків, але навіть у своїх людей. Польське духовенство в переважній частині йшло в парі, або навіть перевищало польських шовіністів. Один польський священик крикнув до нашої жінки,

с. 74

котра промовила по українськи, і то не до него, але до людей, щоби зробили дорогу, коли той же приїхав на похорон одної умерлої дитини лат. обряду,- в той спосіб: „Milcz babo, nie mów na kabańskim

²⁵ Бабій Іван – директор Української академічної гімназії у Львові, убитий у 25.07.1934 р. членом УВО.

języku, bo dam ci w mordę”²⁶. Безцеремонно перетягано наших людей, старших і дітей, на латинський обряд, що було рівнозначне з польонізацією.

* * *

Лихим настоятелем є не тільки той, хто не любить підчинених, їм шкодить, їх кривдить, але також той, хто через пальці дивиться на їх блуди, щоби собі їх не тільки не зразити, але навпаки, щоби собі їх каптувати*, щоби позискати їх похвалу і жичливу опінію. Таке поведення настоятеля псує підданих і робить їх нещасливими. Розумний і любячий свої діти батько не тільки дбає про їх добро, але також як треба, їх напоминає і картає, а навіть карає. «Люби дитину як душу, а тряси нею як грушу», каже пословиця. Митрополит, котрий мав претенсію бути батьком народу, не сповнив того

* з фр. від лат.: означає «хапати, ловити»

с. 75

обов'язку. Він мовчки, пасивно дивився через пальці на всі наші промахи, а навіть посередно пособляв. Він через те справді виріс на великого патріоту, але більше нам зашкодив, ніж який отвертий ворог, бо він не дбав про добро українського народу, він дбав про свою великість, але не про великість українського народу.

Може тут дехто замітити, що тут завинила його лагідна і миролюбива вдача. Однак так воно не є. На доказ нехай послужить такий факт. В перших роках могого Епископства я в одній розмові звернув увагу Митрополитові, що наш нарід веде спори і сварки як діти, котрі сваряться, б'ються і нема спокою. Щоби між дітьми завести лад, треба одних напімнути, других насварити, а інших укарати. Так треба і між нами зробити. Митрополит зрозумів, до чого я те говорив, і відповів мені, що його успособлення на те дозволяє, що він радше перебував би в монашій келії і молився. Я на те нічо не відповів, але

²⁶ В перекладі з польської: «Мовчи бабо, не говори свинячою мовою, бо дам тобі в морду».

як я мав би був відповісти, то я був би сказав: то чому він не остав в монашій келії, але взяв митрополичу

с. 76

митру, або щоби лишив митрополичу мітру і вернув до монашої келії.

По довгих літах вже за часів Польщі повідомив мене один Єпископ письмом з дня 26/4 1932 р., що на мене є сплянований атентат. Те було в часі розгару акції терористичних боївок. Отримавши ту відомість, я написав до Митрополита письмо під днем 2/5 1932 р. слідуючого змісту: «Ваша Ексцеленціє! Один з Єпископів повідомив мене на підставі інформації з Риму, що українські національні терористи рішили мене убити, а се якраз годиться з вістями, поданими в пресі про масові арештовання польськими поліційними органами тих Українців, які приготовляли особистий терор, між іншими також проти так званих Українців-угодовців, між котрими також мене за такого вважає націоналістична преса, хотия в Бозі і совісти заявляю, що я ніколи ніякої політичної угоди з ніким не робив і не роблю. Життя моє в руках Божих. На всякий однак випадок вважаю своїм обов'язком звернути увагу Вашої Ексцеленції на те, що коли би дійсно наступив висше згаданий

с. 77

злочин, то відповідальність за него публична опінія може вмістити окруженню Вашої Ексцеленції, а посередно Вашій Ексцеленції, а то для того, бо як я довідався, один з осіб Вашого окруження є уділовцем часопису «Нового Часу»²⁷, який є найбільше екстремістичним органом непримиримих українських націоналістів, а який знаний є також з острих і підбурюючих нападистий проти мене.

А відомо є, в якім відношенню стоять націоналістичні українські екстремісти до українських націоналістичних терористів. Крім сего Ваша Ексцеленція виступом своїм в часописі «Мета» з дня 10/4 с. р. Ч. 14 в статті під заголовком «Український Католицький Союз і політика» висказалися про екстремістів, навіть католиків так, що україн-

²⁷ «Новий час» – український часопис, фінансований українською діаспорою США та Канади, який почав виходити 1923 року у Львові за дорученням Української Військової Організації.

ські націоналістичні екстремісти той висказ прийняли з вдовolenням як оправдання своєї акції.

Ту повисшу статтю взяла вся опінія, так наша як і чужа, як виразний виступ Вашої Ексцеленції проти мене, через що психічне наставлення українських терористів сталося ще острійше. Смію запитати, чи Ваша Ексцеленція свідомі є цілої ситуації

с. 78

та її послідовностей? Остаю з найвисшим поважанням Вашої Ексцеленції найнизший слуга в Христі. Григорій Хомишин Епископ».

На те письмо відповів Митрополит аж 27/5 1932 р., з найвищим обуренням зазначуючи, що так міг писати тільки чоловік, що не при здорових змислах – при горячці. Зміст того письма є слідуєчий: «Ваше Преосвященство! Я доси на Ваш лист з дня 2 мая ц. р. не відповідав, бо взагалі уважав я за неможливе на такий лист яку небудь давати відповідь. Днесь дійшов я до пересвідчення, що мушу відповісти, хотяй би тільки для наших наслідників, – на часи коли нас обох Бог буде судити. З найвищим обуренням відкидаю інсинуацію*, яку той лист мені приніс: так говорити чи писати міг тільки чоловік, що не при здорових змислах – при горячці. Почуття обурення і заданої мені Вашим листом кривди і зневаги так сильне, що прямо не дозволяє мені відповідати на поодинокі точки у Вашому листі. З належною пошаною. Андрей

* з лат.: злісна вигадка, наклеп

с. 79

Митрополит».

Те письмо Митрополита дуже мене вразило, бо се означало вже отверте виповідження мені війни. Вичекавши якийсь час, я відповів Митрополитові моїм письмом під днем 9/6 1932 р. слідуєчого змісту: «Ваша Ексцеленціє! Хотяй лист Вашої Ексцеленції з дня 27/5 с. р. є того рода, що не надається до відповіді, однак я дійшов до пересвідчення, що мушу відповісти «хотяй би тільки для наших наслідників, – на часи коли нас обох Бог буде судити». В моїм листі з дня 2/5 с. р. я не висловив ніякої інсинуації, а тільки хотів звернути увагу Вашої Ексцеленції на теперішну ситуацію і обставини та на можливі

послідовності. Я розумію терття відмінних пересвідчень, відмінних напрямів, але особиста анімозія*, вибухаюча аж особистою зневагою, се для мене зовсім чуже і дуже далеке. Мій лист з дня 2/5 писав я не як «чоловік, що не при здорових змислах – при горячці», але з цілковитим спокоєм і з розвагою, бажаючи лишень щиро і отверто остерегти Вашу Ексцеленцію перед евентуальною дуже прикрою ситуацією, а зовсім не мав на гадці

.....
* з лат.: *упередження*

с. 80

спричинити кривду і зневагу Вашій Ексцеленції. І за сю мою отвертість і щирість дізнав я так тяжкої і прямої зневаги з боку Вашої Ексцеленції. Можливо, що стилізація мого листу викликала недорозуміння, а вслід за тим обурення на мене Вашої Ексцеленції. В кождім однак разі лист Вашої Ексцеленції відкрив мені в цілій повноті настрій душевний Вашої Ексцеленції до моєї особи. Бо навіть хотяй би я дійсно і свідомо промахнувся, то все ж таки можна було сподіватися по Вашій Ексцеленції иншого способу вислову свого обурення, тим паче по упливі довшого часу від отримання мого листу. З належною пошаною остаю найнизший слуга в Христі. + Григорій Епп»²⁸.

І так той конфлікт обійшовся без війни, а скінчився тільки виміною дипломатичних нот, а крім сего дав приноку* до статті «Слова до української молоді», котре оголосив Митрополит в «Меті», як те попередньо остало сказане, вправді з обережними остереженнями і без «найвищого обурення», котре висказав у своїм письмі для мене,

.....
* *привід*

с. 81

і тому «лагідна вдача» уступила, а заняло місце «найвище обурення».

---

²⁸ Оригінали обидвох листів єпископа Гр. Хомишина до митр. А. Шептицького зберігаються в Центральному державному історичному архіві м. Львів, ф. №358, опис №1, спр. №164 «Листування Шептицького А. з Станіславським єпископом Хомишином Г.», Т.2.

Я тому навів той інцидент, щоби виказати, що мимо своєї лагідної вдачі потрафив Митрополит також обуритися. Я певний, що якби його реагування проти нездорового нашого націоналізму, проти терористичних боївок йому позискало би ще більше опінію, то він був би цілою парою проти того ділав, незважаючи на «своє лагідне успособлення і спокійну вдачу».

* * *

У нас не було і нема людей, котрі могли би провадити розумну і мудру політику та народні справи, бо не було нагоди навчитися провадити хосенну політику та кермувати народними справами. У нас були літерати, професори, але не практичні і мудрі політики. І тому не диво, що у нас процвітав нимродизм. Виринали всякі молоді «герої», котрі провадили політику, та впливали на національне життя на власну руку, як хто з них хотів, а радше управляли терористичну підпольну роботу, котрій піддатися були поневолені навіть старші і поважні інтелігенти і патріоти.

с. 82

Серед такої ситуації з браку відповідних світських політиків повинна Церква дати почин до мудрої і хосенної політики, не ангажуючись однак безпосередньо до проводу в політиці і національних справах. До сего надавався якраз Митрополит, котрий заняв перше становишко не тільки в нашій Церкві, але й народі. Та Митрополит понехав той обов'язок, хотяй мав до того всякі дані також особисті. Та не тільки понехав і занедбав, але ще й перепиняв політичну організацію, основану за почином Станиславова через Д-ра Володимира Охримовича²⁹, Д-ра Степана Томашівського³⁰, Д-ра Осипа Назарука³¹ та інших інтелігентів під назвою: «Українська католицька народна

²⁹ **Охримович Володимир** (1870 – 1931) – галицький гром.-політ. діяч, учений, журналіст, правник. Діяч Української радикальної партії (УРП), співзасновник УНДП.

³⁰ **Томашівський Степан** (1875 – 1930) – укр. історик, публіцист і політик. Радник делегації ЗУНР на мирній конференції в Парижі. Підготував Меморіал про потребу утворення незалежної західноукраїнської держави – Галицької Республіки.

³¹ **Назарук Осип** (1883 – 1940) – укр. гром.-політ. діяч, письменник, журналіст, публіцист. Член уряду ЗУНР, міністр преси і пропаганди УНР. У 1928–1939 рр. – головний редактор часопису «Нова Зоря».

партія» (У.К.Н.П.)³². Та партія була зачатком політичної організації на католицьких основах. Коли та партія вже існувала, Митрополит запросив на день 1 січня 1931 р. всіх визначних патріотів і інтелігентів з цілої галицької провінції на збори до Львова, котрі відбулися в в дух. семінари і тут під прово-

с. 83

дом приявного Митрополита проголошено католицьку партію: «Український Католицький Союз»³³ (У.К.С.) як політичну партію. Многі з учасників, як мені подав тоді до відома справознавець з тих зборів, були сконстерновані*, бо перед тим говорено, що се не буде політична партія, а на зборах проголошено як політичну партію. І та організація мала подвійне лице: як католицька організація і як політична, а властиво ні се ні те. Та організація не була чисто католицька, бо сказано в статуті: «Головна Рада може прийняти в члени також особу, що не є гр. католицького обряду, якщо ісповідує католицьку, або взагалі християнську віру та своїм життям дає за поруку, що поширятьме щиро цілі і завдання Союзу». Отже могли бути членами греко-католики, римо-католики, православні (шизматиками), протестанти, євангеліки і всякі сектярі, які називалися християнами. Справді «*Nette Gesellschaft*».³⁴ Та організація не була також політичною партією, бо в статуті сказано: «У всіх

* заскочені, ошелешені

с. 84

справах активної політики, в яких ненарушена католицька віра і мораль та вище подані суспільні і національні основи, лишаємо членам нашого Союзу цілковиту свободу». Той У.К.С. остав зорганізований на те, щоби повалити, а бодай перепиняти розвій У.К.Н.П.

³² **Українська Католицька Народна Партія** (УКНП) заснована у Львові під опікою Станіславівського єпископа Гр. Хомишина. з 1931 р. перейменована в Українську Народну Обнову (УНО). Пресовий орган УКНП-УНО – газета «Нова Зоря».

³³ **Український Католицький Союз (УКС)** – суспільно-релігійна організація, заснована 1931 р. у Львові з ініціативи митр. А. Шептицького.

³⁴ З нім.: «поважне товариство»

Митрополит у своїй статті, поміщеній в «Меті» ч. 14 з 10/4 1932 р. під заголовком: «Український Католицький Союз і політика» зазначив, що не може бути політичної католицької партії, і старався оправдати і погодити подвійне лице УКС-а. Докази Митрополита в тій статті, що не може бути політичної католицької партії не були без основи, але його оправдання, що УКС хочай католицький, а однак zarazом є політичною партією, не можна ясно зрозуміти. Вслід тої статті Митрополита УКНП змінила свою назву на: «Українську народну основу» (УНО), не змінюючи однак свого змісту.

УКС отже остав оснований наперекір УКНП, зглядно УНО. Через те остав перепинений нормальний

с. 85

розвиток і зріст УНО, а сам УКС з часом змарнів і не перепинив розвою і скріплення українських терористів, до чого повинен був стреміти, а не щоби перепинювати діяльність і розвій УНО. Та УКС не тільки не перепинив акції українських терористів, але як я чув, навіть між членами Католицької Акції у Львові були терористи.

Митрополит отже занедбав дати почин ані під оглядом політичним, ані під оглядом національним до створення позитивного і хосенного наряду на основі засад католицької віри і етики, а герма-фродита³⁵ створив на перекір УНО, як також, щоби заховати свій престиж супроти діяльності УНО, котрого почин вийшов з Станиславова. Тому не дивниця, що націоналістична горячка змагалася щораз більше, що всякі Донцови³⁶ мали рішальний вплив на молодь, а політика перетворилася в терористичний бандитизм.

Митрополит не здавав собі справи з того нашого нещасного політичного і національного положення. Се видко з того, що коли я йому написав моє письмо з нагоди отриманої

с. 86

відомости про плянований атентат на мене і звернув йому увагу, що в данім разі може чужа і своя опінія звернутися посередньо про-

³⁵ Людина, в організмі якої одночасно присутні чоловічі і жіночі статеві ознаки.

³⁶ **Донцов Дмитро** (30.08.1883-30.03.1973) – український літературний критик, публіцист, філософ, політичний діяч, засновник теорії інтегрального націоналізму.

ти него, то він висловив своє найвисше обурення не з того приводу, що Єпископ може бути замордований, але що він чувся зневаженим, бо не почувався до ніякої вини і тому поклався навіть на Божий суд. Я не перечу, що я в моїм письмі між лініями дав йому до розуміння, що він в данім разі був би посередно моральним виновником, і він так зрозумів і тому так обурився.

Передчуваючи отверту війну Митрополита проти мене, я йому відповів спокійно і річево. Рівнож я висказав жаль, що я за мою отвертість і щирість дізнав від него такої зневаги. Тут мушу справити мою провину проти правдомовности, а саме, що я моє перше письмо написав не з щирости і жичливости, але радше з досади і упередження. Я написав тільки з отвертости, бо я міг відомість про атентат сховати до бюрка і всьо замовчати.

с. 87

Як можна пояснити собі ту байдужність і занедбання Митрополита супроти нашого нещасного положення так під оглядом політичним, як також національним? На те може бути двояка відповідь: або він був зайнятий своїми орієнтальними фантазіями обрядовими і тому не дбав про добро українського народу, або уважав за найвигідніше йти по лінії найменшого опору супроти діяльности наших патріотів і націоналістів, щоби через те з'єднати собі ще більшу опінію та ще більше зискати на піднесенню свого авторитету, а тим самим, маючи повне довір'я, міг тим лекше пропагувати синодально-російський обряд, про що буде пізніше бесіда.

В кождім однак разі Митрополит був посередним моральним співвиновником нашої нещасної долі і всіх її послідовностей, а то тим більше, що ті послідовности доторкали дуже уємно* і шкідливо Церкву, віру і етику. Він був обов'язаний з свого уряду і свого першорядного становища дати точки до хосенного унормовання і напряду нашому політичному і національному

.....
* негативно

с. 88

життю. Чи се удалося би було в цілости, то інша справа, але в кождім разі був би дав почин до уформовання певної організації в ціли

хосенної сталої діяльності, дав би був точки до скристалізовання певної позитивної сили, був би запобіг безхребетности наших патріотів і політиків, був би вказав просту дорогу для людей доброї волі, котрої вони шукали і не могли знайти в нашій духовній замішанності і хаосі, а вкінці через те був би вирвав оружа з рук непокликаних чинників, або бодай ослабив їх погубний розмах.

* * *

Коли хто сповнить злочин убійства з особистої ненависти, коли допуститься рабунку для особистої користи, або якого іншого злочину з особистих мотивів, то тоді є відповідальний сам за себе. Але хто сповнить злочин в справі загальної ваги з мотивів політичних або національних, через котрі політика чи націоналізм провадить нарід в

с. 89

пропасть, тоді відповідальність паде не тільки на безпосереднього справця, не тільки на цілу організацію осіб, активних в даній справі, але також на всіх, котрі заховуються* пасивно і не реагують, хотяй можуть і повинні. Возьмім прим. злу пресу. Тут винні не тільки редактори, не тільки акціонари, не тільки кореспонденти і дописователі, але також всі, котрі предплачують, хотяй не мають потреби; рівнож всі, котрі поширюють ту злу пресу і в який небудь спосіб причиняються добровільно і свідомо до впливу даної преси; вкінці відповідальні ті, котрі пасивно заховуються, а можуть і повинні протиділати. І коли під впливом лихої преси діються злочини на тлі політичним і національним, як також на тлі віри, церковно-релігійним і етичним, – то відповідальні є не тільки безпосередні винуватники, але також стягають на себе моральну відповідальність ті, котрі в більшій або меншій мірі причиняються до впливу нездорового і шкідливого напряду і погубної акції, а найбільше ті, котрі могли і були обов'язані протиділати, а занедбали. Тут належить клир, а в першій мірі кожний Єпископ,

.....
* *поводяться*

котрий проводить клиром, а якщо кожний Єпископ, то передовсім Митрополит, котрий у нас займає перше становище у нашій Церкві.

І тому не можна оправдати Митрополита від всякої вини, бо він міг і був обов'язаний всіми можливими способами, хотів би без успіху, хотів мав претерпіти, протиділати проти убійної горячки націоналістичної, проти ворожої нашої преси, як також проти терористичної акції українських боївок, а то тим більше, що ті справи шкідливо і уємно впливали не тільки на народне добро, але також підкопували Церкву, віру і етику. Пригадую собі, як в тім часі, коли наша преса безпощадно мене плюгавила з нагоди чинного нападу на мене упавшого священника³⁷, то одна монахиня сказала відрухово: а що на те Ексцеленція Митрополит?

Так отже Митрополит чи в поодиноких разях, чи в загальних справах не ділав проти нездорових і убійчих у нас проявів. Він виступив вправді проти терористичної акції української молоді, але й то аж тоді, коли я йому звернув увагу в моєму письмі про плянований на мене атентат. Митрополит

* мимоволі

в тім своїм «Слові до української молоді» потрактував терористичну справу акції української молоді обережно та по «батьківськи», а на самім вступі признав «жертві» терористів прикмету «по суті християнську», що не дається оправдати ані догматично, ані етично, бо хто, не маючи правного і справедливого титулу, убиває ближнього з ненависти національної чи патріотичної, і то убиває скрито, то не є ніяка жертва, ані по суті не має прикмети християнської жертви, але є найтяжчий злочин морду. Терористи не тільки не взяли собі до серця тих упімнень Митрополита, але зачали добиратися до своїх і убили скрито Д-ра Бабія, директора гімназії. Дперва тоді Митрополит виступив рішучо і осудив терористичну акцію без застереження у «Львівських Архієпархіяльних Відомостях» ч. VIII з дня 15/8 1934 р.

³⁷ Мова йде про священника **Павла Камінського**, який 10.XI.1911 р. вдерся у стані алкогольного сп'яніння у єпископську палату в Станиславіві, щоб зневажити владу Гр. Хомишина.

Нехай отже всі, котрі є поставлені на відповідальних становищах, чи світських чи церковних, – возьмуть собі до серця відповідальність за провини занедбання «*peccata omissionis*»*, чи радше «*cooperationis*»**, за котрі чекає також перед Богом справедливий суд і відповідальність.

.....
* з лат.: *гріхи опущення*

* з лат.: *об'єднання*

с. 92

* * *

Нespoжита сила, правдива сила, невмируща і непобідима великість так одиниць, як і народу, лежить у духовій силі і великості. Тіло без душі є мертве і підлягає гнилому розкладови, таксамо нарід чи держава без правдивої духової сили мусить улягти розкладови. Всякі дочасні справи, здобутки матеріяльні, всяка мілітарна сила без моральної сили не мають правдивої вартості і тривалості і спричинюють упадок і загибель народу і держави. Тому Христос приказав шукати перше Божого царства і праведности, і то у нутрі душі, а всьо проче додасться, бо де є сила духова життя, там мусить бути праця, хосенний і тривалий дорібок тої праці і на зовні у всяких справах, так дочасних як і вічних.

Те Боже царство вислужив нам Христос своїм життям на землі і кривавою смертю на хресті. Він те Боже царство, ту силу і вартість духову уділяє через свою Церкву, а саме через священників, в ній Ним поставлених, почавши від видимої Голови тої Церкви т.е. Папи,

с. 93

відтак Єпископів і священників. Христос отже продовжає своє священство і уділяє свою духову силу через священників, котрі мають священство Христове, дане їм від Христа. Кождий священник не має свого особистого священства, але священство Христове, після того, на яким степені він поставлений, і через него Христос продовжає і виконує своє священство. Священник отже після того, на яким степені

ни поставлений (Папа, Єпископ, священник, диякон) є продовженням священства Христового.

Зі сказаного виходить, як високий, важкий і далекосяглий, а за-разом і відповідальний є священничий стан. Священик має бути передовсім слугою Христовим і завідателем Божих таїнств (I Кор. IV.1.2), він має убагороднювати, усвятювати людські серця, підноси-ти у духову вишину з земних низин і матеріалізму до ідеалізму. Має виціплювати в людські душі непорожність обичаїв, благородність, почуття і розуміння правди і справедливості і прочих чеснот, а го-ловно любови Бога

с. 94

і ближнього. І коли він те сповняє, тоді він причиняється до вся-кого загального добра вічного і дочасного так цілого людства, як і поодиноких людей.

Священик поставлений в тім так високім і важнім становиску, має присвічувати всьому своєму оточенню і вказувати на правдиву дорогу життєву, як також на способи хосенної праці, згідної з заса-дами віри і етики під кожним оглядом, навіть громадянської, полі-тичної, національної і освітньої, не мішаючись однак безпосередно і особисто до тих справ. Він має zarazом остерігати і упоминати пе-ред всякими звихненням і поблудженням проти віри і етики, а навіть в данім разі спротивитися, хотяй мав би наразитися на прикrostи і всякого рода терпіння.

Мір* лежить в злім, каже св. Йоан (I.Йоан.V.19) і пережертий зі-псуттям. Однак серед того зіпсуття має Христос свої душі, котрі мо-ляться, покутують і жертвують за людство та стримують Божий гнів і виеднують благодати і благословення для людства. Такими душами мають бути також, і то передовсім, священники. А коли

* *ceim*

с. 95

Христос покликуює котрихсь з них до висшого завдання, тоді вони виступають з жаром і ревністю і вірно сповняють своє післанництво подібно як св. Йоан Хреститель, котрий перед тим весь час жив на

пустині в молитві, умертвленню та запереченню себе. А коли до него прийшов поклик Божий, він вийшов з укриття і сповнив прилюдно своє післанництво як Предтеча Христовий. Се видимо також в св. Католицькій Церкві, в котрій по всі часи виринали і виринають великі і святі мужі, котрі роз'яснювали тьму міра сего, високо підносили прапор правди і голосили опам'ятання і навернення до покути.

Не кождий вправді священик є покликаний від Божого Провидіння до висшого післанництва, але кождий священик є обов'язаний зрозуміти свій священичий стан, його вагу і достоїнство, ним дорожити і пам'ятати на те, що священство, котре він посідає, є священством Христовим, а відтак має виконувати обов'язки, злучені з священичим станом.

Коли однак священик не зрозуміє свого священичого стану, коли не зрозуміє свого священичого післанництва, коли не сповняє як слід своїх обов'язків, тоді стає чистим духовним

с. 96

ремісником, уважає своє звання як ремесло, з котрого має тягнути матеріальні зиски. Він тоді є геласом* на церковнім організмі, він сам духово мертвий і душі, віддані під його провід, таксамо мертві. А ще більше споневірюєсь такий священик, коли, занедбавши свої священичі обов'язки, віддається світським справам дочасним, працює з захопленням в світських організаціях і установах, а священство уважає як щось низшого, нереального, добавочного. Він тоді є сліпим провідником сліпих і провадить до руїни моральної і матеріальної, бо, як каже Христос, що коли сліпець провадить сліпця, оба в яму впадуть (Лук. VI. 39).

Коли попередно сказане про священичий стан примінімо до нашого духовенства, то треба взяти на увагу, що воно не отримало ніколи належного духовного виховання, бо й де мало його отримати? Семинар не виховував, радше деморалізував. Не отримало також богословського образования, бо те

.....
* *наростом*

с. 97

образования було радше глумом з богословських студій. Крім сего наше духовенство, як жонате, остало з самого початку засуджене

на духовні низини і не могло піднятися до високих ідеалів священичого стану. Не хочу тут ширше розводитися, бо я те представив на своїм місці в четвертій частині про «Два царства».

В часах, коли священичий стан тішився великим поважанням, а до того був матеріально добре рентований*, священичі сини вступали до духовного семинара, але коли відтак зачав більше імпонувати світський стан, від тоді зачали священичі сини радше вчитися на адвокатів, лікарів, судіїв, гімназійних професорів, інженерів і інших, з котрих, розуміється, виходили майже самі ліберали, а в переважній частині радикали і атеїсти. Священичі жінки зачали тратити духа давних поважних їмосців, а доньки зачали перейматися духом еманципації³⁸, бо коли ходило прим. о вибір між питомцем, стараючимся о руку священичої доньки, а світським прим. лікарем або адвокатом, то першенство мав світський, хотия він був ліберал, радикал чи навіть атеїст, і на те батько священик радо годився, бо се була

.....
* забезпечений

с. 98

добра партія для його доньки. І тому з часом священичий стан зачав тратити повагу найперше в очах самого духовенства, а відтак і світських. Один священик сказав до селянина, котрий посилав свого сина до гімназії, такі слова: «вчіть свого сина, але тільки не на ксьондза», а другий священик в поїзді між другими подорожними так висловився: «спосібніших моїх синів я післав на світські факультети, а менше спосібного до духовного семинара».

До духовного семинара вступали кандидати звичайно без покликання, бо де мали його отримати? Вступали для вигідного і матеріально рентовного становиска, вступали для хліба. За Польщі було дуже много кандидатів, бо був заборонений або дуже утруднений вступ для української молоді на світські факультети, рівнож були недоступні посади для українських урядників. Тоді справді було много кандидатів-хлібоїдів. За большевиків семинара не було, а коли при-

³⁸ **Емансипація** – звільнення від будь-якої залежності, скасування обмежень, зрівняння в правах чоловіків і жінок.

йшли німці, то з шістьдесят питомців з попередніх трох років вернуло всего вісім. Деякі вправді остали вивезені більшовиками, або

с. 99

примусом взяті до більшевицького війська, але інші* знайшли хліб на світських посадах. Значить у нас занепало поняття і розуміння ідеалу священичого стану. Може дехто замітити, що тому інші не вернули, бо перешкодою є цілібат, а зате у Львові є багато кандидатів, бо там вільно женитися. Коли так, то з того виходить, що без жінки нема священства. У Львові є багато кандидатів, бо там не тільки можна женитися по укінченню семинара, але навіть жонатих приймають до семинара. Нема що дивуватися, бо там є духовний склеп мішаних товарів, або духовна ґрайзлярайня³⁹.

До Ісуса Христа прийшов молодець і спитався, що має робити, щоби отримати вічне життя. Тоді Христос відповів: заховай заповіді. Молодець відповів, що змалку хоронив всі заповіді, а понеже** чув в собі голос до чогось висшого, запитався: чого йому ще не достає. На те сказав Христос: коли хочеш бути совершенним, йди, продай все своє майно, роздай убогим і йди в слід за мною. Молодець, учувши ті слова, відійшов засумований, бо був дуже багатий (Мат. XIX. 17-22)

Приложім те до молодих кандидатів, котрі зголошуються до духовного семинара,

.....
* інші

** оскільки

с. 100

щоби остати священиками. Священичий стан є висший від кожного іншого звичайного світського стану, має висші і тяжші обов'язки, і тому Церква вимагає не тільки чесного життя і заховання всіх Божих заповідей, котрі має заховувати навіть кожний звичайний християнин у світському стані, але також ставить, і до того має право, висші домагання, а саме, зречення женячки і родинного життя, щоби міг свобідно і неподільно віддатися на службу Богу і олтареві. Кандидати, котрі вступають до семинара для вигідного і достаточного

³⁹ З нім.: **die Greislereien** – маленька крамничка з товарами ширвжитку.

прожитку, а до того ще щоби мати жінку, то вони з малими виїмками, є кандидати на хлібоїдів, котрі не здають собі справи з свого покликання.

А коли в недавніх часах в двох Дієцезіях поставлено їм домагання зречися женячки, бо що до майна, то злишне, бо майже всі зголошуються задля убожества, а заможні йдуть на світські факультети, то засумовані відходять, як той молодець від Ісуса, не вступають до семинара або глипають* до Львова, бо там в духовній грайзлярайні вони мають приміщення. Умовини безженства є одною з найважливіших проб покликання до священничого стану.

.....
* приглядаються

с. 101

Вправді може кандидат без покликання вступити до семинара, щоби висвятитися в безженнім стані, щоби бути хлібоїдом, але все ж таки умовина безженства уменшує число непокликаних.

У нас з часом зачав брати верх дух зісвітчення духовенства. Олтар зачав повседніти, служба страшному престолу, як кажеється в архієрейських молитвах перед Службою Божою, зійшла по більшій частині на духовне ремесло. Священики зачали забувати на свою священничу гідність і на важність і святість своєї священничої діяльності, а натомість зачала їм імпонувати діяльність на чисто світським полі.

Тій діяльності зачали многі священники віддаватися з захопленням і невсипущим трудом, бо те знаходило признання в очах світа. Священики зачали минатися з своїм званням і духовенство зачало брати свою назву від недуховности, подібно як кажеється в латинській мові *lucus a non lucendi*⁴⁰. Світські діячі, видячи також священників у своїх рядах, не тільки не утверджувалися в засадах віри, але навпаки зачали тратити в собі релігійне почування і усяпляти свою совість в справі сповнення своїх

⁴⁰ Lucus (гай) від «non lucet» (не світить). Приклад нісенітної етимології «за протиставленням»; термін вживається для означення безглуздої назви, висновку, що суперечать здоровому глузду.

християнських обов'язків, бо виділи між собою таких священиків, як вони сами. Світські діячі, щоби ще більше успокоїти свою забабнену* совість, зачали виносити похвалами таких священиків як ідейних. І до того зачало доходити, що у нас цінення, пошана і почесть зачала віддаватися не як священикам, як слугам Христовим і завідателям Божих таїнств, як сего домагається св. Ап. Павло, але як діячам національним, політичним, як директорам кооператив, касіерам, бухгалтерам, крамарам, купцям у світських установах. Бракує ще, щоби священики були згінниками** і свинарами. З такими «ідейними» священиками Церква мусить занепасти, а з Церквою й нарід, бо Церква є найважливішим і найконечнішим чинником в справі духовного відродження і культурального двигнення і всякого хосенного поступу під кожним оглядом.

Духовий ідеалізм і надприродний чинник не має у нас правдивого розуміння і примінення. Сотворити нове сонце, се чудо Божої всемогучости в природнім світі, однак одну душу усвятити, се

.....
* занечищену

** погоничами худоби

ще більше діло в світі надприроднім. Сонце є матеріяльне, дочасне, колись його не стане, але свята душа є важніша, бо духовна і вічно ясніє.

Один акт розрішення в св. Тайні Покаяння вимагає більше ніж всемогучости Божої в світі природнім, бо вимагає всемогучої сили Духа Св., вислуженої кровавою жертвою воплощеного Божого Сина. Нерозумне, бо за слабе є порівняння між виграною битвою під Ватерльо⁴¹, або винаходом парової машини, а визволенням одної душі з чистилища. Так отже треба розуміти і важити ті справи, так і всі прочі в світі надприроднім, в порівнянні з справами природними, земними і дочасними.

В світі природнім не всім знані є тайні, укриті ділання природних сил. Тільки учений дослідник може їх відкривати і на них розу-

⁴¹ **Битва при Ватерлоо** (18.06.1815), містечку в Бельгії, внаслідок якої союзницькими військами була повністю знищена французька армія імператора Наполеона I Бонапарта.

мітися, він навіть в каплі води відкриє животини* нам невідомі. Ще більше в надприроднім світі, в невидимім світі нам є закриті ділання сили Божого Провидіння, нам є закриті ділання Божої Благодати. І тому справи Божі, в світі надприроднім нам невидимі, треба брати в світлі віри. В тім світлі віри, між іншими, треба брати силу і ділання молитви. Ні-

* мікроорганізми

с. 104

коли аж до кінця світа не пізна(є)мо впливу молитви на долю Церкви і народу на цілі століття. Возьмім прим. молитву св. Стефана в часі його каміновання. Він вимолвив навернення св. Павла, котрий тоді як Савло пильнував одіж убійників св. Стефана. Розважмо, що зділав св. Павло за свого життя, що ділає щоденно і буде ділати аж до кінця світа. А все те є ділом св. Стефана, бо є овочем його молитви. Треба тільки молитися о відповідні справи, часто і витривало просити і вірити, що ми їх отримаємо не після убожества наших глупих бажань, але після багатства мудрости і щедрот Бога. Се є непомильна правда, що ми їх отримаємо. Бог сам ставиться до нашої розпорядимости, дозволяє не тільки нині, колись, але завсігди Його просити і маємо Його обітницю, що нас вислухає і що отримаємо те, о що просимо (*W. Faber. Alles fuer Jesus. стор. 60 і 75-76*)⁴².

Так отже треба трактувати і розважувати справи в надприроднім світі, котрі є так великі і значні, що не можна їх рівняти з справами дочасними, земними. Тимчасом у нас те ціниться, що в очи впадає, чого дотикаємось руками. І тому не диво, що дійшло до того, що праця свяще-

с. 105

ника в світських організаціях і установах більше і висше ціниться, як діяльність духовна, душпастирська. З того також можна зрозуміти, чому у нас культ свяченої води є більший як культ евхаристійний,

⁴² **Фабер Фредерік Вільгельм** (1814-1863) – англійський духовний письменник і теолог. 1845 р. навернувся до Католицької Церкви, став священником. Його найвідоміший твір «Все для Ісуса або Легка дорога до милосердного Бога» (1865) досі популярна серед представників різних християнських конфесій.

ника в свѣдѣніяхъ орденовѣхъ и у епископовъ
 Синодъ и всѣхъ членовъ, въ гласномъ
 дѣловѣ, гласно и тайно. У того итакъ
 можно признать, кому у насъ купятъ
 свѣдѣніе о томъ, что Синодъ въ дѣлѣ
 свѣдѣніи, кому нѣтъ. Понимая
 Синодъ употребляетъ, какъ и приписано
 Синоду и епископамъ. Понимая
 признать Синодъ и насъ, какъ епископы
 по слову до членовъ Синода, по членамъ,
 нѣтъ, по членамъ, а по членамъ, по членамъ
 Синодъ и Синодъ. Синодъ, итакъ, какъ
 Синодъ, что мы записали въ дѣлѣ, а
 какъ Синодъ и Синодъ, а не записано,
 и въ словахъ и въ дѣлѣ, а не въ дѣлѣ,
 Понимая въ Синодъ и не приписано
 въ Синодъ и не приписано
 въ Синодъ и не приписано
 въ Синодъ и не приписано
 въ Синодъ и не приписано
 въ Синодъ и не приписано

х х

+

Митрополитъ Андрей Мейтисъ
 обнимая въ дѣлѣ Синодъ и
 повиненъ былъ знать и знать о Синодѣ
 что по членамъ Синода, что Синодъ
 и Синодъ и Синодъ и Синодъ
 Синодъ и Синодъ и Синодъ
 Синодъ и Синодъ и Синодъ
 Синодъ и Синодъ и Синодъ
 Синодъ и Синодъ и Синодъ
 Синодъ и Синодъ и Синодъ

чому ті Богослуження більше практиковані, котрі приносять більше матеріального зиску. Після того розуміння Церква у нас має служити головно до цілей економічних, національних, політичних, а поза тим можна без неї обійтися. Словом, треба сказати, що ми застрягли в землю, а Царство Боже є формою, а не змістом, є в словах і в теорії, а не в практиці. Нерозуміння як слід і не примінення як належить надприродного чинника в діяльності духовенства сумно відбилося і відбивається на нашій Церкві і долі нашого народу.

* * *

Митрополит Андрей Шептицький, обнимаючи владичий престол, міг і повинен був знати і здати собі справу про положення нашої Церкви, про стан клиру і релігійного життя в нашій народі. Він хотів би навіть не хотів був признавати нас як український нарід, але як частину російського

с. 106

народу, то однак повинен був знати і здати собі справу з своїх обов'язків як Єрарх в тім народі, до котрого прийшов. Він прецінь виріс в атмосфері Католическої Церкви, жив в монастири, отже міг пізнати всі наші недостатки і занедбаня. Тому він був в совісти обов'язаний старатися передовсім всіми можливими способами нашу Церкву, оброслу, немов нещасне дерево, геласами, очистити, освободити з поневолення зісвітчення, показати її як місто, на горі стояче, і дати їй можливість сповнити своє післанництво. Він повинен був перепровадити реформу клиру, після певного, добре обдуманого пляну і його послідовно виконувати. Він повинен був пригадати священикам їх гідність і важкість священичого стану і їх далекосяглі духовні обов'язки. Треба їм було пригадати, що вони не є наймитами у світських панів, але робітниками в Христовім винограді. Треба було закликати рішучим голосом: так не може дальше бути. Треба було старатися піднести клир з земних мраковин у сферу світла і вказати працю на церковній ниві, запущеній і облогом лежачій. Його обов'язком було збудити духовенство з духовного запаморочення і пригадати на апостольську працю, на

уздоровлення і усвячення душ, на виконання чеснот, словом, на уформування Христа Спасителя в людських душах, як те каже про себе св. Ап. Павло: «Дітоньки мої, котрими терплю болі родження (духового), доки Христос не уформується у вас» (Галат. IV. 19), бо тільки через те духове родження священики можуть бути і називатися отцями духовними. Рівнож з другого боку треба було звернути увагу клирови, щоби священики, як то кажуть, для святого спокою не обмежилися тільки до захристії, але щоби слідили всякий рух і всякі струї в народі і були регулятором для цілого життя народу, щоби всякі добрі напрями апробували, до них заохочували, а всяке зло осуджували, або іншими словами, щоби були совістю народу.

Щоби однак реформа клиру була запевнена по всі часи, треба було ту реформу перепровадити в коріні, а тим корінем є духовний семінар. Як нема доброго доросту в клирі через нових священиків, то реформа перепроваджена минеться і настане

стан ще гірший, як попередний перед реформою, «будуть послідня горшая первых». Семинар се колиска клиру, з котрої можуть вийти або апостоли, або ідовиті вужі. Тому на семинар треба було звернути головну увагу і доложити всіх можливих старань, щоби питомці отримували належне духовне виховання і богословське обрзовання. Те духовне виховання і обрзовання мало до того стреміти, щоби з часом можна було запровадити стан безженний нових кандидатів до священичого стану. Без целібату клиру нема що думати про двигнення Церкви і клиру.

Не можна було вправді домагатися, щоби Митрополит зміг перепровадити відразу реформу, бо духовне занедбання у нас тривало століттями, майже з самого початку запровадження християнства в нашій народі, бо треба було також ломити застарілі і вкорінені звихнені традиції, а на те треба довшого часу і многих зусиль, на що кождий Єрарх мусить бути у нас приготований, однак був би много причинився до двигнення у нас Церкви і духового відродження клиру і народу, даючи позитивний почин

до того духового відродження. Безперечно був би дізнав много прикростей, напастей, прослідуювань, а навіть може мученичої смерти, але тоді був би правдивим духовним батьком нашого народу, був би другим святим Йосафатом, був би правдивим Апостолом Андреем нашого народу (бо про св. Андрея як Апостола в нашій народі, є тільки легенда, видумана Москвою), тоді був би справді великим перед Богом, перед Церквою і перед слідуючими поколіннями народу. Бо так звичайно буває, що коли одно покоління народу у своїм упередженню, нерозумі і завзяттю якогось праведника прослідуює і убиває, то слідуючі покоління опам'ятовуються, відчують поповнений злочин, оцінюють його жертву і його виносять і слав'ять.

Подібна доля могла стрінути й Митрополита і тоді остав би був правдиво великий.

І в тій справі так важній, так конечній і далекосяглій не сповнив Митрополит свого завдання. Не видно було познаків, котрі могли би були вказувати на акцію переведення ґрунтовної духової реформи клиру і від-

новлення релігійного життя. Мається вражіння, що він звернув свою діяльність радше на зовні. Однак не тільки один, але навіть сто музеїв⁴³, як також інші установи не заступлять його занедбання обов'язку Архипастиря клиру і вірних в Архієпархії. Пастирські листи, канонічні візитації з парадами, то тільки плястри на зверх*, але не лік, ділаючий у нутрі організму. Вправді скликував від часу до часу священиків на добровільні реколекції, але реколекції відбувалися без заховання потрібних і конечних до добрих і з успіхом відправлених духовних вправ. Священики з'їжджалися, слухали наук, виходили на місто для полагодження орудків, між собою свобідно розмовляли та передавали собі різні новинки і відомости. Такі реколекції подібні були до наших празників, на котрі з'їджаються наші вірні, щоби

⁴³ Мається на увазі **Національний музей у Львові**, закладений митр. А. Шептицьким у 1905 р., який міститься на проспекті Свободи, 20 і по вул. Драгоманова, 42 (колишній палац Дуніковських). 13. 12. 1913 р. музей передано у дар українському народові.

побачитися з знайомими, поговорити з ними, погоститися, а відтак вертають додому.

Управи Архієпархії не взяв безпосередно в свої руки, але по більшій частині заступався Архіпресвітером-Офіціалом⁴⁴

* пластирі назовні

с. 111

виїжджав на довший час за границю, де він більше займався іншими справами, як справами своєї Архієпархії. Священики скаржилися, що не знати хто рядить і до кого треба удаватися про поладження справи, чи Митрополит рішає, чи треба ще колядою обійти всіх оо. Крилошан. Зісвітчення клиру щораз більше змагалось. Священики чулися свободними, бо Митрополит в тій справі не реагував і дивився через пальці. В Архієпархії настав духовий розклад і упадок дисципліни.

Митрополит ще більше занедбав свій обов'язок в справі виховання клиру в семінарі. Семінар остав далі з своїми звихненими давніми традиціями і звичаями. Далі виховувалися питомці на женихів і на хлібоїдів. Свого часу запровадив був поділ між питомцями на кандидатів до женячки і до целібату, що було проти всяких розумних і слухних засад виховання взагалі, а духовного виховання на кандидатів до священства передовсім. Се було без всякого успіху, бо кандидати до целібату, котрі не мали нічого платити за своє удержання

с. 112

в семінарі, по укінченню семінара звичайно женилися, а наречена платила відтак за ціле удержання. Та половичність, то не було вихованням, але деморалізацією. В таких обставинах навіть ОО. Василіяни, покликані до провадження семінара, не могли з успіхом виховувати кандидатів на священиків.

⁴⁴ **Білецький о. митр. Андрій** (15.06.1847—19.05.1926 рр.) — генеральний вікарій, препозит, архипресвітер, офіціал Львівської капітули, совітник і референт митрополичої консисторії. Керівник Львівської архієпархії за відсутності Митрополита.

В 1919 р. Митрополит і оба Єпископи⁴⁵ постановили в торжественній формі висвячувати в будучности кандидатів тільки в безженнім стані. Тимчасом Митрополит виїхав з Архієпархії за границю на три роки, а до ректора семинара написав, щоби не ургував* повзятої ухвали і так, по неудачі перепровадження целібату половично, цілком понехав**. (Зпершу хотів ту справу целібату перепровадити половично, а коли те не удалося, понехав цілковито). Про хаос і занепад духовного виховання в семінари нехай свідчить дивоглядний і незрозумілий постулат, який клав свого часу о. ректор Сліпий⁴⁶ кандидатам женихам, а саме, вимагав від них слова честі, що в супружжю не будуть примінювати методи мальтузіанізму⁴⁷, немовби слово честі мало більше значіння і більше в'язало в совісті ніж

.....
* не дотримував

** занедбав

с. 113

Заповідь Божа. Завсігди так буває, хто не бере справи просто і поважно, доходить до дивоглядної смішности. Вкінці дійшло до того, що у Львівськiм семінарі виховувалися не тільки кандидати на женихів, але навіть були в семінарі вже жонаті питомці як кандидати на священиків. Значить духовне виховання кандидатів на священиків дійшло до абсурду, якого здається нема навіть у шизматиків.

Що сказалося про духовне виховання в семінарі, то треба сказати також про богословське образования. Бо основана Богословська Академія⁴⁸ се тільки шумний титул, се тільки буфонада і бомбаст без реального змісту. Переважно катехити і світські люде не могли заступити поважних і солідних сил наукових, яких вимагає Академія.

⁴⁵ Єпископи Станиславівський Григорій Хомишин і Перемиський Йосафат Коциловський.

⁴⁶ **Сліпий Йосиф Коберницький-Дичковський** (1892 – 1984) – митрополит Галицький і Львівський (з 1944 р.), Верховний Архієпископ УКЦ (з 1963 р.). З 1926 р. – ректор Львівської духовної семінарії, з 1929 – ректор Богословської академії.

⁴⁷ **Мальтузіанство** – названа по імені англ. економіста Т. Мальтуса (1766–1834) – соціологічна доктрина, заснована на антинауковій системі поглядів щодо закономірності відтворення народонаселення.

⁴⁸ **Львівська Богословська Академія** – вищий греко-католицький теологічний навчальний заклад, заснований митр. А. Шептицьким у 1928-1929 рр. В 1992 р. реорганізована в Український Католицький Університет.

І як колись наші священники чванилися «університетськими студіями», так тепер хваляться академічними студіями. Однак, як одні так і другі, се тільки шумні фрази.

с. 114

І так замість двигнення Церкви з неволі зісвітчення, замість духової реформи клиру, замість віднови з життя віри, Митрополит постарався про обрядову реформу, котра грозить ще більше ослабленням у нас й так слабого духового життя, чи радше прибив печаті в дальшій будучности на замерття нашої Церкви в шизмі. Хіба Христос в своїм милосерддю перепинить і дасть нам силу перебути ту лячну духову кризу. Та про те буде бесіда пізніше.

* * *

Монашество в католицькій Церкві є найсильнішим і найважливішим чинником, воно становить немов стрижень і духовий хребет в організмі Церкви. Тому не можна поминути діяльності Митрополита у відношенню до монашества в нашій Церкві.

Митрополит вийшов з Чина ОО. Василіян, котрий, можна сказати, був містком до його церковної кар'єри. Він, ставши Митрополитом, старався мати вплив на той Чин

с. 115

і тому домагався, щоби мав право брати участь в капітулі (раді) Чина. Тодішній протоігумен о. Філяс⁴⁹ тому спротивився і звів формальний спір з Митрополитом. Справа оперлася в Рим, котрий заняв пасивне становище, і Чин не допустив Митрополита до участі у своїй капітулі. І се було щастя для Чина, бо в противнім разі Митрополит був би мав вплив на Чин, а з часом міг над ним запанувати.

В перших літах своєї митрополичої влади просив Митрополит Чеховича⁵⁰, Перемиського Єпископа, щоби він впровадив його в чин

⁴⁹ **Філяс о. Плятонід Петро** (1864 – 1930) – ієромонах Чину св. Василя Великого. У 1904-1917 рр. – протоігумен Галицької провінції ОО. Василіян. В 1918-1920 рр. – генеральний вікарій Чину.

⁵⁰ **Чехович Константин** (1847 – 1915) – гр.-кат. єпископ Перемишля.

Архімандрита, що Єпископ й учинив. Те сказав мені Єпископ Чехович під строгою тайною, котру я й заховав і виявив аж тепер по смерті Чеховича. Ані Єпископ, ані я не могли збагнути, що те мало означати. Доперва тепер можна догадуватися, що Митрополитові ходило про те, щоби в данім разі остати Архімандритом в Чині ОО. Василіян, або щоби мати фіктивний титул Архімандрита, подібно як давно кождий київський митрополит був zarazом Архімандритом Чина.

с. 116

Чи мій здогад правдивий, не можу ручити.

Митрополит, не маючи урядового впливу на василіянський Чин, старався бодай на поодиноких Василіян впливати і собі приєднувати, а в кождім разі вивідуватися, що діється в Чині. І правдоподібно мав деяких монахів собі прихильних, котрі йому доносили, бо нераз знав, що монахи між собою говорили на рекреації. Мав також декого з монахів братчиків, занятих у василіянській друкарні в Жовкві.

Того способу уживав Митрополит не тільки щодо Чина, але також щодо священників з інших Дієцезій. Цікаво випитувався, що діється в даній Дієцезії, а навіть в делікатній формі заохочував, щоби йому доносили. Се мені сказав один з моїх священників, котрого Митрополит до того заохочував. Він мав також свого інформатора, чи радше агента в Римі⁵¹. Взагалі Митрополит старався вивідуватися де і що діється, тільки, здається, мало інтересувався і цікавився справами своєї Архієпархії.

Коли не удалася справа з Василіянами, тоді Митрополит оснував

⁵¹ Мова йде про довголітнього таємного платного інформатора і лобіста митр. А. Шептицького в Апостольській Столиці в Римі **Жана Франсуа-Жозефа Шарона** (1878 – 1959), фанатичного русофіла і лютого ненависника св. Унії, який ховався під псевдонімом Кіріл Королєвській. К.К. – член Папської Комісії з кодифікації Східного Канонічного Права, учасник Російського апостоляту в Зарубіжжі, історик, публіцист і церковний письменник. В 1902 р. рукоположений на священника мельхітського обряду. В 1909 р. інкардинований Митрополитом Шептицьким в клир Кам'янець-Подільської єпархії. Був консультантом Російської Літургічної Комісії. Працював в архіві та бібліотеці Студитського монастиря Гроттаферрата під Римом.

свій Чин Студитів, щоби мати Чин після свого типу. Уложив для него правила досить строгі. Коли один священик оповідав з похвалами про правила Студитів, як там поділений час на молитву і працю, які там строгі пости приписані, то з боку слухаючий священик сказав іронічно: «то не штука по чужих животах до неба лізти». Се може загрубий і з'їдлиий сарказм, але має також певне своє обосновання. Знаємо з історії кожного Чина, що кождий основатель сам перше виконував правила свого Чина, а в кождім разі вложив много молитви, труду, терпіння і жертви, заки той Чин сформувався і зачав виконувати свою діяльність. А Митрополит уложив устави того Чина, подібно як укладаються статuti світського Товариства, підперезався ремінцем замість василіянського пояса і поставив себе ігуменом чи протоігуменом того Чина, але правил того Чина не виконував, бо й не міг, остаючи Митрополитом, хіба що перших

кількох з тих монахів висвятив на священиків, деяких навіть без відповідних богословських студій.

В кождім разі однак історія буде писати, що Митрополит Андрей оснував монаший Чин Студитів. Вправді відтак о. Климентій⁵², брат Митрополита, остав безпосередним настоятелем того Чина, т. є. ігуменом, однак і він перебував переважно в Прилбичах⁵³, або в палаті Митрополита, а тільки від часу до часу приїжджав до монастиря і там якийсь час перебував.

Можна сумніватись, чи той Чин має запевнену будучність і свій розвій. Він або заскорузне без належного хосенного впливу в нашій Церкві, якщо не спричинить лиха, або по якімсь часі розлетиться. В першій світовій війні Чин той був розсипався.

По скінченню війни раз мене радився Митрополит, чи той Чин понехати, чи відновити. Я порадив, щоби відновити, будучи тої гадки, що о. Климентій, оставши безпосередним настоятелем, попровадить

⁵² **Шептицький Казимір** (монаше ім'я – Климентій) (1869 – 1951) – архимандрит монахів Студійського уставу, брат Слуги Божого митр. А. Шептицького, Блаж. Свмч. УГКЦ.

⁵³ **с. Прилбичі** – родинний маєток польських графів Шептицьких.

той Чин так, як належиться. Та однак як та справа взяла свій оборот, той Чин не має вигляду на хо-

с. 119

сенний розвій і позитивну діяльність.

До нас прийшов Чин ОО. Редемптористів з Бельгії, котрого монахи прийняли наш обряд. Якийсь час сиділи в Уневі, не уділяючись місійній праці, бо уважані були як не наші, як чужі. Дорогу до нашого народу промостив йому Станиславів. До того Чина вступив о. Николай Чарнецький⁵⁴, духовник і професор в духовнім семінарі в Станиславові, за ним вступили кілька питомців з того семінара і в той спосіб змогли монахи того Чина зачати свою діяльність в нашій народі. Можна було сподіватися, що той Чин дасть нам западну культуру і духовний смак катол. Церкви. Тимчасом він перенявся духом Митрополита. (Тут не розумію цілий Чин, але частину членів. Беру тут *pars pro toto*⁵⁵. Головна управа чина є западного духа). Зачав грати ролю нездорового українського патріотизму, а разом орієнтального візантійства.

З самого початку я прийняв той Чин в Станиславові з щирим серцем і великою надією на хосенність його діяльності. Однак я дізнав відтак великої прикраси. В Станиславові,

с. 120

де ОО. Редемптористи оснували свій дім, з візантійством вони не виходили, бо не мали відваги, але зачали зате пописуватися національним шовінізмом.

Коли відбувався в Станиславові Конгрес української молоді в дусі ліберальнім і радикальнім, то ніхто з клиру не брав участі, ані не вислав привіту, тільки одні Редемптористи вислали свій привіт. В катедральнім храмі в Станиславові відмовлено заупокійне Богослуження за Біласа і Данилишина, убійників Голуфки, бо се була тільки політична демонстрація, а Церква не може вдаватися в полі-

⁵⁴ **Чарнецький Миколай ЧНІ** (1884 – 1959) – вихованець єп. Гр. Хомишина, професор духовної семінарії в Станиславові, єпископ, Апостольський візитатор гр.-католиків на Волині.

⁵⁵ З лат.: «частина замість цілого».

тичну акцію, але зате ОО. Редемптористи правили те Богослуження при великій участі нашої патріотичної інтелігенції. В той спосіб те Богослуження було не тільки політичною маніфестацією, але також демонстрацією проти Єпископа. Коли я відтак зробив вимівку* і сказав своє невдоволення тому монахови, котрий на те дав позволення, то він відповів, що тому дав позволення, що в разі відмови інтеліген-

.....
* зауваження

с. 121

ція від них відвернулася би або готова вікна вибити в монастири. Дивна вимівка! Коштом Церкви і Єпископа єднати для себе інтелігенцію, але чи з'єднали для Церкви? Для ощадження шиб у вікнах понизити авторитет Єпископа, то не по монашому, ані по церковному.

Коли Станиславівська філія «Просвіти» обходила свій ювілей, відправили Богослуження ОО. Редемптористи у своїй каплиці. В інших обставинах те не впадало би в очи, бо свобідно «Просвіті», де хоче, просити о Богослуження і вільно ОО. Редемптористам відправити те Богослуження, але тут ходило про «Просвіту», котра своєю діяльністю і впливом заняла вороже становиско для Церкви, котра назвала Станиславівського Єпископа «святотатником» за те, що він осудив діяльність «Просвіти». Вправді, як я чув, мав проповідник в часі Богослуження діяльність «Просвіти» не конче дуже хвалити, однак ціле те торжество в каплиці ОО. Редемптористів було штовханцем для Єпископа з боку наших патріотів, а посередно ОО. Редемпто-

с. 122

ристів, котрі повинні були відмовити відправу Богослуження, або бодай повинні були спонукати наших патріотів, щоби вони просили Єпископа о позволення.

І так спровола зачала формуватися в ОО. Редемптористів осібна церква, незалежна від дієцезальної Церкви, або церква в Церкві. Не можна проте дивуватися, що один з їх «парохіян», котрий належав до їх «парафії», котрий брав участь завсідги в їх Богослуженнях, адорував Найсв. Евхаристію з свічкою в руках, а відтак написав об'ємисту,

нечесну і напасливу статтю в ліберальнім часописі «Діло»⁵⁶ з повним своїм підписом проти Станиславівського Єпископа.

Наша патріотична інтелігенція постановила урядити в Станиславіві академію в честь Митрополита, не питаючись Єпископа ані не повідомляючи про своє постановлення. Скликала комітет і по доконанім факті просила Єпископа, щоби він вислав свого делегата до того комітету. Се був чистий глум з Єпископа, а та академія – то була демон-

с. 123

страція проти Єпископа. То так виглядало, як парохіяни якоїсь парохії хотіли би урядити концерт чи якесь торжество в честь священика з іншої парохії. Митрополит є Митрополитом в своїй Архієпархії, а Єпископ є незалежним Єпископом в своїй Епархії. Станиславівський Єпископ не є сотрудником Митрополита, є винятий з під юрисдикції Митрополита. Зрештою, коли та академія мала би була відбутися в добрім дусі і щирім наміренню, за обопільним порозумінням з Єпископом, а не як демонстрація проти свого Єпископа, то можна було би те вирозуміти і поладнати. Однак в тих обставинах Єпископ не міг вислати свого делегата, ані не міг бути на тій академії. Рівнож ніхто з клиру не явився, тільки двох Редемптористів.

Що наші патріоти-ліберали демонструють проти Єпископа, то се у них прийнятий звичай, але коли се монахи роблять, се дуже разить. Чи зробили те свідомо, не входжу в справу. Та академія в честь Митрополита, то не була з пієтизму як для Єрарха, але щоби

с. 124

тим сильніше доскулити Єпископови, бо у наших патріотів також увійшло було в звичай, що вони тим більше лізли під омофор Митрополита, щоби тим сильніше ударити Єпископа.

Був також такий ігумен ОО. Редемптористів, що у своїй нерозвазі і екзальтації пописувався ріжними виступами і робив церковно-ду-

⁵⁶ «Діло» – найстаріша щоденна газета Галичини, яка виходила у Львові з 1880 по 1939 рр, та представляла ідеологію народовецької партії, УНДП (з 1899 р.), УНДО (з 1925 р.).

ховні експерименти, що спричинювало прикрість для мене і для Єпископа Суфрагана⁵⁷.

На оправдання виступів ОО. Редемптористів треба сказати, що не всі тим духом переняті, а відтак що ходило їм, щоби зазначити, що вони нам не чужі. Однак в кождім разі, то не була проста дорога і не відповідала духови Церкви, а зрештою і злишна, бо той Чин вже промостив собі дорогу до нас і нема ніякого упередження з боку української суспільности до того Чина. Вкінці треба ще й те додати, що зачали взоруватися на «Львові».

Редемптористи прийшли до нас, щоби, як то кажуть, відновити нашу духовну кров, щоби вляти нове

с. 125

життя в наш церковний організм. Тимчасом замість відновити нашу духовну кров, вони готові ще більше ослабити, вони здається хотять дорівняти ОО. Василіянам, котрі також дорівнюють хоробливому націоналізмови наших патріотів, а може навіть де в чім перевищують. Вони також нераз дали сильного штовханця, вони навіть екскомунікували Єпископа від «Божого воза», як те сталося в однім числі «Місіонара»⁵⁸, ними видаваного, де представлений Митрополит і Єпископ Чехович, як вони тягнуть з іншими Божий віз, а пропущено тільки Станиславівського Єпископа, на що мені звернув увагу один з моїх священиків. Дуже то не смачний дотеп, котрий лицював би хіба ліберальному гумористичному часописові. Однак Василіяни вирости в нашій малярничній духовній атмосфері і тому не можна їх так сильно осуджувати. Тут зрештою не хочу посуджувати цілого Чина ОО. Василіян, але частину. Але Редемптористи прийшли до нас з чистої і здорової духовної атмосфери, щоби прочистити і відсвіжити наш душний воздух. Не хочу однак зовсім осуджувати Чин ОО. Редемптористів. При-

⁵⁷ Мова йде про станиславівського єпископа-помічника **Івана Лятишевського** (17.10.1879 - 27.11.1957). Хірононізований на єпископа 26.01.1930 р.

⁵⁸ «**Місіонар**» – український греко-католицький часопис, заснований Чином св. Василія Великого у 1897 р. Закритий з другим приходом більшовиків у 1944 р. Відновлений 1992 р.

знаю їх успішну місійну працю між народом, їх релігійно-духовну працю в Церкві, не можу однак похвалити і одобрити їх вплив на звихнений наш націоналізм. Нам треба апостолів, нам треба Божих проповідників, нам треба духовних лікарів, котрі лічили би нас з хворобливої духової горячки, котрі вляли би в нас життя з віри і любови Бога, котрі научили би нас виконувати чесноти і приносити жертву з надприродної віри і любови.

Ось в тім лежить відновлення духової крови, в тім відновлення і уздоровлення організму. Як Чин ОО. Редемптористів перейметься духом «Львова», то сам зманерується* і його діяльність буде для нас без хісна.

Чин ОО. Василіян був у своїм часі в цілковитім занепаді. Коли відтак відновився, то через него остав відновлений також Чин СС. Василіянок, котрий має велике завдання у вихованню женської молоді. Однак він остав відтак зманерований також через Митрополита. Після його східного переконання кождий дім СС. Василіянок повинен бути незалежний, т. є. для себе існуючий, без центрального головного заряду. Се є ве-

* зісвітчиться, перейме сумнівні манери

ликою перепоною не тільки в заряді цілого Чина, але також в розвою і поступі монашого життя. Рівнож запроваджений поділ Сестер на дві кляси, т.є. на хористки і домашні Сестри, перепинює правдиву любов між Сестрами, як те має бути в духовній родині після правила св. Василія Великого. Сестри хористки з титулом Матерей уважають себе за висших від звичайних Сестер, званих домашніми, а домашні сестри чуються пониженими, хочай складають ті самі обіти і ті самі тягарі поносять. Через те повстають часті непорозуміння і напруження.

Крім того Митрополит робив різні монаші експерименти. Зарядив, щоби монахині заховували клявзуру на взір контемплційних Чинів. З приходячими гістьми вільно розмовляти тільки через решітку (железні ґрати). Не вільно виходити поза монастир. Служби Божої мають слухати за перегородкою через решітку, так само св.

Причастя приймати через віконце в решітці. Однак монахині виходять до міста, або виїжджають в дальші сторони, що противиться монашій клявзурі, запровадженій Митрополитом, хіба, на сміх сказавши, повинні би носити з собою решітку і через решітку розмовляти з людьми. Така половичність

с. 128

не повинна мати місця. Або повна цілковита клявзура, як се є в контемплятивних Чинах, або звичайна клявзура, як се є в інших монастирях і згромадженнях.

В однім монастирі ігуменя, вибрана через три рази безпосередно на той уряд, оставала нею дальше аж до кінця життя без вибору. Одну таку ігуменю іменував Митрополит щось в роді Аватиси⁵⁹, дав їй жезл і всі монахині складали їй гомагію⁶⁰, приклякаючи і цілуючи її руку. Бракувало ще, щоби дати було якийсь вінець на голову, щось в роді мітри. Відтак та Аватиса мала бути усунена за якусь провину. Дперва один о. Редемпторист полагодив ту справу і вона остала дальше Аватисою. (Я навів той інцидент на доказ, як Митрополит з легким серцем робив експерименти, немов для забавки. Чин прецінь то не театр).

В другім монастирі ігуменя присвоїла собі всякі прерогативи і привилеї. Уділяла монахиням реколекції, відбирала від монахинь справу совісті і рішала, чи монахиня може приступати до св. Причастя, чи ні. Бракувало ще, щоби сповідала і уділяла розрішення як в св. Тайні Покаяння. Та сама ігуменя, здається за відомістю, чи радше за призволом Митрополита, казала себе замурувати в келії

с. 129

і тільки через віконце подавано їй страви і полагоджувано природні потреби. І з тої замурованої келії вона управляла монастирем. По якімсь часі на приказ візитатора о. Схрейверса, Редемпториста, казала себе відмурувати, бо не добре діялося в монастирі, бо одна монахиня французжанка втікла з монастиря з капеляном. Той скандал затушовано. Як те було би сталося в Станиславівській Дієцезії, то був

⁵⁹ **Аватиса** – ігуменя католицького жіночого монастиря.

⁶⁰ **Гомагія** – церемоніальне привітання.

би знав Рим і цілий світ, бо така вже доля тої Дієцезії, бо навіть тінь стається чорною великою хмарою, комар волом, а що в ній доброго, то про те мовчиться, або навіть на зле толкується.

Столиця Апостольська віддала о. Схрейверсови, Редемптористови провід над Чином СС. Василіянок і поручила зайнятися уложенням правил того Чина. Він те учинив і готові правила предложив Апостольській Столиці, котра мала ті правила вже апробовані переслати до Митрополита в цілі їх оголошення і примінення. Митрополит мав ті правила затримати у себе, бо вони мали впровадити центральний заряд Чина і знести поділ Сестер на дві класи. Так я чув, і о скільки в тім правди, не можна нічого певного сказати. Ціла та справа покрита якоюсь таємничістю.

с. 130

Щасливим є Згромадження Сестер Служебниць Пр. Д. Марії. Устави того Згромадження, остаточно зредаговані о. Схрейверсом, остали потверджені через Апостольську Столицю і впроваджені в життя. Те Згромадження має свій центральний заряд, а саме: Сестра Генеральна є настоятелькою над всіми домами Згромадження так в Галичині, як і поза Галичиною, а в кожній поодинокій церковній провінції заряджує С. Провінційальна, а в кожному особнім домі С. Настоятелька. Митрополит вправді занявся зредагуванням уставів того Згромадження при помочи о. Лозинського⁶¹, Василіянина, в нічім не шкодив, але й не помагав, бо те Згромадження є уформоване після западного типу. І тому може те Згромадження не мало ані одної захоронки у Львові. Доперва в п'ятьдесятьліття існування того Згромадження 1942 р. подарував дім з городом на личаківським передмістю вул. Пасічна ч. 2, призначений на осідок генерального заряду цілого Згромадження і на провадження захоронки. Найменше домів того Згромадження у Львівській Архієпархії.

У Львівських Архієпархіяльних Відомостях ч. 9-10 1942 р. Митрополит оголосив письмо до Сестер Служебниць на руки С. Генеральної з нагоди

⁶¹ **Лозинський о. Арсеній ЧСВВ** – церковний письменник, каноніст, упорядник статутів жіночих монаших згромаджень УГКЦ, перший ректор-українець Української Папської Колегії св. свмч. Йосафата в Римі.

солітнього ювілею існування того Згромадження. В тім письмі він зазначив успішну і хосенну працю Згромадження. Як основника того Згромадження подав о. Кирила Сілецького⁶², пароха в Жужели, що не відповідає дійсности, бо о. К. Сілецький не був дійсним основником, він з початку дав був тільки фірму для того Згромадження. В кождім разі Митрополит не признав також заслуги ОО. Василіян і о. Ломницького⁶³ для того Згромадження.

Правдивим і дійсним основником був Чин ОО. Василіян, а в його імени о. Єремія Ломницький, монах Чина ОО. Василіян. Його заслуга, що Згромадження існує, він надав цілий духовний напрям тому Згромадженню. Він положив много труда для Згромадження, він поборов всі перепони і трудности, які стояли на дорозі розвою в перших початках Згромадження. Без него було би ціле Згромадження розлетілося і не було би навіть сліду. Ціле Згромадження традиційно обходить торжественно в дни св. Єремії Пророка пам'ять свого основателя о. Єремії Ломницького. Думаю, що не мило вразило Згромадження те письмо Митрополита в справі твердження, що о. К. Сілецький є основником. Справу основання Згромадження СС. Службниць Пр. Д. Марії я подав в другій части «Два царства», де бесіда про душевну простоту, або просто-

лінійність. Ще обширніше і докладніше подав ту справу Архимандрит Чина ОО. Василіян о. Дионізій Ткачук⁶⁴ в «Добрім Пастири»⁶⁵, який виходив в Станиславові.

⁶² **Сілецький о. Кирило** (1835 – 1918) – священник Перемиської гр.-кат. єпархії, засновник першого приюту для дітей в с. Жужель на Сокальщині (1893). Сприяв створенню Згромадженя СС. Службниць Преч. Діви Марії і СС. Св. Йосифа Обручника.

⁶³ **Ломницький о. Єремія Іван ЧСВВ** (1860 – 1916) – засновник Згромадження СС. Службниць Преч. Діви Марії, у 1907–1915 рр. – ректор духовної семінарії в Станиславові.

⁶⁴ **Ткачук о. Діонізій ЧСВВ** (1867 – 1944) – ігумен багатьох василіянських монастирів, з 1931 р. – Архимандрит Василіянського Чину в Римі.

⁶⁵ **„Добрий Пастир”** – кварталний богословський журнал Станіславівської духовної семінарії, заснований 1930 р. Єп. Гр. Хомишиним. Редактори: о. Авксеній Бойчук (1930–1936); о. Симеон Лукач (1936–1939). Відновлений 2007 р. як альманах Івано-Франківської Теологічної Академії УГКЦ.

Чому Митрополит так написав, не можу зрозуміти. Чейже він мусів знати цілу історію Згромадження з самого початку. Може тому, що Чин ОО. Василян не по нутру Митрополита, а ще більше о. Єремія Ломницький.

Про Чин СС. Студиток не можу нічо докладно сказати, бо не є ще ширше знаний. Згромадження СС. Йосафаток, на котре Митрополит дозволив, марніє і не має запевненої будучности. На основання того Згромадження дозволив Митрополит без уставів і монашої організації. Для него вистарчило, щоби побожно Сестри жили, але як те життя розвинеться і якою піде дорогою, він про те не думав. От, щоби було більше, то був звичай у Митрополита.

Східна ментальність про монашество, котрою перенявся Митрополит, є великою перешкодою в розвою і розрості монашества, бо монашество лежить не тільки в заховуванні монаших обітів, але також в добрім зорганізованню і адміністрації, подібно як се є в Западній Церкві. Якраз без тої організації монашество на Сході, котре в перших віках християнства так сильно процвітало, з часом змарніло і сталося майже карикатурою як

с. 133

те було в царській Росії.

Де нема правдивої і сильної організації, де нема центрального заряду, там поступ і розвій монашества є майже не можливий. Возьмім перший лучший дім монахинь незалежний, без центрального заряду цілого Чина. Коли в таким є мало монахинь, там нераз трудно про вибір відповідної настоятельки, а де є головний заряд над поодинокими домами, там той заряд може назначити на настоятельку монахиню з іншого дому.

Часом в монастири є непорозуміння, нераз невдоволення Сестер з настоятельки, а коли нема головного вищого заряду, тоді нема апеляції до вищої інстанції, тоді монахині духово формально дусяться. Вправді вищою інстанцією є дієцезальний Єпископ, але він не може займатися всіми справами монастиря, а не раз і не лицює йому вмішуватися в домашні справи. Вправді може бути назначений ординаріятський комісар, але той не може всьо рішати, бо не мешкає в монастири, а тільки від часу до часу візитує.

Для повного представлення впливу Митрополита на положення нашої Церкви, мушу ще раз порушити

с. 134

справу Єпископату. Маючи на увазі душевний настрій Митрополита, можна здогадуватися, що він бажав уважати власть Митрополита в значінню минулих століть, коли кождий Митрополит мав широку власть над Єпископами, котрі були йому підчинені, немов сотрудники парохам. Тимчасом Митрополит галицької провінції має першенство тільки преценції⁶⁶, має право провадити на всяких церковних зібраннях і конференціях, є представником цілої галицької провінції, через него пересилає Апостольська Столиця зарядження відносно цілої провінції, рівнож є другою інстанцією в справах дисциплінарних і супружих. Кождий однак Єпископ, так Перемиський як і Станиславівський, не є підчинений Митрополит(ов)і, але безпосередньо Апостольській Столиці в Римі. Кождий з них має порядочну власть (*ordinariam iurisdictionem*) у своїй Дієцезії, незалежну від Митрополії.

Митрополит, обнявши Митрополію, примінювався до сего стану справи. Єпископи з'їжджалися і під проводом Митрополита нараджувалися, укладали спільні Пастирські Листи. Се було Митрополитові на руку, як я попередно представив. Пізніше, коли Митрополит

с. 135

чув запевнений свій авторитет, ті конференції були щораз рідші. Крім сего він заховувався пасивно, а може в душі був вдоволений, як преса на котрогось з Єпископів нападала і огидила, і то безоглядно і безпощадно. А прецінь того не повинно було бути, бо коли паде авторитет Єпископа, то паде також авторитет Митрополита як Митрополита, хотяй особисто він може рости в очах опінії. Треба знати, що наші патріоти є артисти в інтригах. Як я попередно спімнув, вони як треба ударити Єпископа, тоді вони лізуть під омофор Митрополита, вони навіть чваняться своїм католицизмом, щоби тим

⁶⁶ З лат.: **presidentis** – «той хто йде попереду народу».

сильніше вдарити католицького Єпископа. В таких разях Єпископат повинен захищати солідарність, бо сего вимагає повага і добро Церкви, і спільно реагувати.

Коли в 1908 році «Діло» закинуло Митрополит(ов)і валєнродизм⁶⁷, то Станиславівський Єпископ рішучо разом зі своїм клиром, зібраним на Синоді, станув в обороні Митрополита і осудив поступок «Діла». Але коли в 1912 році упавший священник Павло Каміньський, дідично обтяжений, п'яниця, картяр і гіршитель, вдерся до мого дому в стані п'янім, щоби Єпископа чинно

с. 136

зневажити, що однак йому не удалось, і коли з того приводу вся преса з виїмком «Руслана»⁶⁸ Єпископа огидила і плюгавила, тоді Митрополит ані слівцем не відізвався, і не тільки не став в обороні, але в Перемишлі в часі конференції в присутности Єпископа Чеховича осудив мене, закидуючи мені «тяжку і тверду руку».

Богу дякую, що я тоді змовчав, бо я міг встати, подякувати йому за «науку» і забратися. Один Христос знає, як я тоді був терплячий з огляду на напасти преси і на осуд опінії, а Митрополит ще доправив. Може бути, що Митрополит був тої гадки, що я несправедливо поступив зглядом того священника, хотяй я йому ніякої кривди не заподіяв, а тільки переніс на іншу посаду, до чого я мав право, бо той священник не був сталим парохом, однак повинен був Митрополит перше мене запитатися або вивідатися про того священника, а в кождім разі повинен був Митрополит стати в моїй обороні супроти так нечесної і огидної кампанії преси. Митрополит відтак прийняв того священника до своєї Архієпархії і переконався,

с. 137

хто він був за один, пізнали його також дооколишні тамошні священники.

⁶⁷ **Валєнродизм** – вкорінення у ворожі лави (організацію, військо тощо) з метою їхнього розвалу і знищення. Походить від імені Великого Магістра Тевтонського Ордену Конрада Валєнрода (XIV ст.), який, будучи іноземцем, ввійшов у довіру лицарів і підірвав могутність Ордену.

⁶⁸ **„Руслан“** – проурядовий щоденний часопис, який виходив у Львові з 1897 по 1914 рр. Редактор О. Барвінський.

Митрополит мовчав так само, коли й даліше преса нападала не тільки на мене, але також на Перемиського Єпископа Коциловського. Безмежним зухвальством вуличних напастей на Перемиського Єпископа відзначався з поміж преси «Український голос»⁶⁹, редагований в Перемишлі.

Вправді на домагання Е-па Коциловського Митрополит осудив тільки загально боротьбу проти церковної влади, перестерігаючи також вірних, що книжки і часописи того рода є заборонені правом Божим і церковним. Однак то було за мало. Треба було скликати нараду Єпископату і заняти рішуче становиско, хотяй би навіть Єпископи не годилися між собою що до напрямних у своїх діланнях.

Той «Український голос» оголосив в об'ємистім додатку з дня 4/12 1927 р. під заголовком: «Під прилюдний суд», себто під осуд вулиці, якраз в тім часі, коли відбувалася конференція цілого греко-католицького Єпископату у Львові в палаті Митрополита. В тім додатку подав той часопис зміст скарги проти Перемиського Єпископа, внесеної до Апостольської Столиці в грудні 1926 р. Скарга та підписана «членами українського вірного католицькій церкві громадянства» своїм змістом і формою нагадує звичайні резолюції ліберально-радикального віча. Не видно в ній форми приличности, наведено в ній без

с. 138

засоромлення всякі «докази», котрі мали свідчити, що той Єпископ неможливий і що належить його усунути. Між іншими «сильними доказами» проти Єпископа подано й той, «що не тільки в різних українських часописах находимо часто різні обидливі для Єпископа дописи, але в найбільше почитній укр. часописи «Український голос» впало страшне слово на адресу Єпископа Йосафата: «Шубравець»*. Більшої обиди ледви, чи коли який Єрарх діждався від своїх вірних». І тому остаточна конклюдзія** тої скарги була така:

⁶⁹ «Український Голос» – тижневик, який виходив у Перемишлі з 1919 по 1932 рр. як орган спершу Трудової партії, а згодом – на засадах гетьманського руху. Редактори – Є. Зиблікевич, З. Пеленський.

«Якби у нас була своя держава, а бодай своя територіальна автономія, то такого рода шкідники єпископи ані хвилі не сміли би збещувати наш старинний славний Єпископський Престол».

Хто розуміє і цінить священничий і єпископський стан, той не відважиться плюгавити особу, хочай би навіть упавшу, котра є поставлена в тім стані, але радше старається закрити блуди і упадки, як вони є особисті і приватні, або в інший спосіб запобігти, а як вони явні і природні, то можна у відповідний спосіб реагувати, але треба заховати приличність що до змісту і форми. Бо понижаючи особу, понижається також стан священничий чи єпископський і дається згіршення, а то тому, бо трудно в практиці відрізнити особу священничого чи єпископського

.....
* мерзотник, негідник

** висновок

с. 139

стану, а то тим більше, що священство чи єпископство не є власністю даної особи, але Христове. І як могли ті «члени вірні віддані католицькій Церкві» таку скаргу підписати, а відтак ще дозволити прилюдно оголосити і віддати під суд вулиці? А ще дивніше, що ті «члени українського вірного католицькій церкві громадянства» по якимсь часі прийшли з поклонами до Єпископа «Шубравця»! Справді безхребетність нашого громадянства переходить всяке поняття. Раз воно плює і осуджує, а відтак злизує і хвалить.

Столиця Апостольська, котра вже не від нині мала і має до ділання з такими «вірними католиками», осудила ту цілу скаргу як «якийсь рід зле укриваного порозуміння чи конспірації між декотрими священниками і світськими, в цілі спричинення усунення власного Єпископа Ординарія від його престолу, що ясно пробиває з самої скарги». Рівнож Апостольська Столиця ужила певного рода іронії, коли ужила також слів у своїй відповіді: «Та мимо цього св. Конгрегація хоче вірити, що навіть підписані на скарзі, котрі подають себе в совісти за християн католиків, не розуміли або не звернули уваги

на темні, нестерпимі і негідні вискази як отцей: Якщо ми мали би свою власну державу, або хотяй її заряд, то

с. 140

цего рода Епископи ні хвилинки не могли би удержатись на своєму єпископському престолі».

Зміст рішення, котрим Апостольська Столиця осудила і відкинула скаргу, остав поданий для Епископа Коциловського через Апостольську Нунціятуру Польщі у Варшаві під днем 28/5 1927 ч. 17,251, а відтак остав оголошений в «Перемиських Відомостях» за липень 1927 р. ч. 143/орд.

Та мимо рішення Апостольської Столиці в додатку «Українського Слова» оголошено: «по зрілій і всесторонній розвазі заявляємо, що ми сього оречення св. Конгрегації зусім не узнаємо справедливим, ані таким, яке би нас взагалі зобов'язувало». Значить іншими словами: «громада не приймається».

Митрополит взагалі мовчав на всякі того рода напасти у світській пресі і у всяких брошурах. Та мовчав не тільки на напасти у світській пресі, але навіть в клирикальній «Ниві»⁷⁰, видаваній за дозволом Митрополичого Ординаріату головно за часів редаговання через о. Д-ра Гавриїла Костельника⁷¹. Той «клирикальний» часопис, видаваний священиками і для священиків, безцеремонно дозволяв собі тягнути Епископів перед свій трибунал і їх осуджувати. Се був чисто «клирикальний» бандитизм. І Митрополит не реагував. «Нива» так була роззу-

с. 141

хвалилася, що я мусів в 1939 р. заборонити читати і пренумерувати «Ниву» в моїй Дієцезії. Тут ніяк не міг Митрополит оправдатися. Що до світської преси, то міг казати, що не мав впливу, хотяй те не годилося цілком з правдою, бо міг реагувати в Архієпархіяльних

⁷⁰ «Нива» – часопис українських греко-католицьких священиків, що виходив у Львові з 1904 по 1939 рр.

⁷¹ Костельник о. Гавриїл (1886-1948) – гр.-кат. священик, редактор «Ниви» у 1920-1929 рр. У співпраці з НКВД-МГБ очолив «ініціативну групу» щодо примусового переведення УГКЦ в лоно московського православ'я.

Відомостях, але що до клирикального часопису, то мав повну і цілковиту владу.

Як те поведення Митрополита належить скваліфікувати, не можу видати свого осуду. Можна догадуватися, що Митрополит(ов)і ходило про те, щоби Єпископи були в тіні, стояли на боці, а він як Митрополит, не маючи вправді юридичної влади, яку мали давні Митрополити, то бодай фактично може зазначити свою висшість понад прочих Єпископів. Або може ходило йому, щоби упала справа celibату, котрого не хотів, чи не міг у себе запровадити. Беручи те все на увагу, не можна дивуватися, що в Єпископаті прийшов розлом, серед котрого Митрополит виріс на «Великого Митрополита», а повага Єпископів остала підкопана.

Константин Богачевський⁷², Єпископ в Америці, написав до Митрополита письмо, датоване в Филадельфії під днем 30 липня 1926 в. в справі пре-

с. 142

сової діяльності о. Костельника слідуючого змісту: «До Їх Ексцеленції Митрополита Андрея Шептицького у Львові. Ваша Ексцеленціє!»

«Отсим маю честь звернутися до Вашої Ексцеленції у справі проявів, які виразно виступають у моїй дієцезії, а мають жерело в публичній діяльності частини духовенства, що підлягає юрисдикції Вашої Ексцеленції. Маю на думці пресову діяльність всеч. о. Костельника і тої групи священства, котра його підперає у його видавничій діяльності. Той напрям «Ниви» вносить очевидний хаос у думки всего священства, особливо ж молодой генерації, котра мала б бути «надією нашої Церкви». Для прикладу зверну увагу Вашої Ексцеленції на 5 ч. «Ниви» за май 1926 р., котре є ярким доказом, до якої міри дотеперішня пресова діяльність о. Костельника переняла деяких духовних.

І так о. Миревич⁷³ пише в тім ч. «Ниви», що о. Костельник «відчуває знать прикру долю Унії, яку «добрі люди» загнали! на запічок – ?

⁷² **Богачевський Константин** (1884 – 1961) – церковний і громадський діяч, з 1924 р. – Апостольський екзарх для українців-католиків США, з 1958 р. – митрополит Филадельфійський.

⁷³ **Миревич протоєрей Григорій** – один з членів т. зв. «чорної ради» львівських богословів на чолі з Гавриілом Костельником, апостат-відступник від УГКЦ.

ба ще і промовляють: сиди там тихо та світови не показуйся, ти вже своє пережила». Переложена на більше зрозумілу мову тутейшої агітації має таке писання ось який зміст: «Бачите, що в краю виписують

с. 143

про унію? То пережита ідея, з якою годі перед світом показуватися, та ідея загнана в кут, зацькована таки римськими потентами – бо хто ж як не они ті добрі люди? Ми погорджені уніяти – стор. 156. – з якими ніхто! – не числиться. Провидіння Боже має вже досить унії від припадку» – дослівно ст. 154. і в окремій відбитці! – і т. д.» А все те бачить і признає рацію навіть Митрополичий Ординаріят, бо ж інакше не давав би апробати на «Ниву»!..

«У практиці така агітація, сперта на «Ниві», апробованій Львівським Ординаріят, мусить довести до абсолютного ослаблення поваги нашої св. Церкви в масах. А що в масі нема ніяких посередніх думок, ото ж кінець кінців таке писання доведе до прямого вже клича: «Геть з Римом»? Коли унія така зла і погорджена, коли навіть Ординаріяти се становиско апробують, – то що ж може бути більш льогічного, як покинути унію та стати до національної автокефалії?»

«Коли взяти під увагу модні тепер націоналістичні кличі, то не підлягає ніякому

с. 144

сумніву, що они покориються основно тим матеріалом, який появляється в «Ниві». Вони вже зачали ним користуватися. І так нпр. Амер. «Свобода»⁷⁴, котра від 30 літ воює проти нашої Церкви, перепечатує вже статті о. Костельника, на разі без коментарів, але певно підбере їх. І що ж на місце тої валеної унії дає о. Костельник в «Ниві»? Як видно з його відбитки «Нова Доба» і з його замітки на стор. 156-158 дає якусь напушисту і абсолютно не зрозумілу суматоху мрій, що прекрасно надається до скріплення розбиття нашої св. Церкви без найменшого вигляду на яку небудь ясність думки у того рода реформаторів. Усе те викликає тут дискусії, котрі на сім ґрунті мусять скінчитися чисто протестантським способом думання навіть у духовенстві, не кажучи вже мірян».

⁷⁴ «Свобода» – найстарша у світі україномовна газета в США, яка безперервно виходить з 1893 р.

«Прошу прийняти від мене найщиріші запевнення, що я особисто переконаний у добрій волі о. Костельника і тих, що восхищаються ним, як. прим. Мирович. Одначе добрими замірами і пекло вистелене. А до пекла вже довів тут давно брак вірности

с. 145

Апостольській Столиці у частини нашого духовенства, котре тут колись прийшло. Публікації о. Костельника се олива до огню того пекла. Вона розгориться на сім ґрунті напевно і перенесеться до старого краю, але не в формі неозначених мрій реформаторських, тільки у виразній формі руїни. Думаю, що Ваша Ексцеленція самі побачать се і то доволі скоро, коли не буде перепинена така праця о. Костельника та його групи».

«З тих всіх причин уважаю своїм обов'язком звернути увагу Вашої Ексцеленції і Львівського Ординаріату на те жерело, з котрого плинуть необчислені шкоди на будуче, а проти впливу котрого я навіть боронитися не можу, поки Львівський Ординаріат дає свою апробату на всі необдумані і хаотичні кличі в «Ниві».

«Прошу дуже не взяти мені за зле мого письма, бо добро моєї дієцезії, на якій сильно відбивається хаос, ширений частиною людей покрову о. Костельника, прямо приневолює мене до сего кроку».

«Остаю з правдивою пошаною для Вашої Ексцеленції в надії на вглянене в порушену тут справу. + Константин Епп.»

с. 146

Лист Єпископа Богачевського є аналогічний до могого письма, яке я написав до Митрополита 1932 р. в справі плянованого на мене атентату з тою різницею, що письмо Єпископа Богачевського трактує про церковно-релігійні справи, а моє письмо про політично-національні, відтак з тою різницею, що Єпископ Богачевський тільки посередно торкнув Митрополита, а я безпосередно. Мені відповів Митрополит з найвисшим обуренням, а Єпископови Богачевському через о. Костельника, котрому передав Митрополит до перечитання. Єпископови Богачевському відповів о. Костельник своїм письмом з дня 17/11 1926 р. в спосіб, не тільки нечесний, але прямо зухвалий, даючи йому упімнення і наставлення. Зміст того письма, котрого копію прислав мені Єпископ Богачевський, є слідуєчий:

«Сл. Іс. Хр. Преосвященний Владико. Їх Ексцеленція Митрополит дали мені перечитати Ваш лист з 30 липня с. р. Прикрій лист для мене, а для Ексцеленції певно ще прикрійший. Я розумію Ваше тяжке положення, але не розумію Ваших закидів проти моєї «пресової діяльності». Даруйте, що буду зовсім свобідний у вислові, бо коли чоловіка

с. 147

«ріжуть», то має право навіть кричати. Як Ви основуєте свої закиди? Вириваєте з «Ниви» по кілька слів – навіть не речень, – і натягаєте їх зовсім довільно. Ба, але тим способом воюють всі єретики: виривають поодинокі речення зі св. Письма й «доказують», що їм любо. Але чи з того слідує, що св. Письмо треба спалити? або що оно руйнує католицьку Церкву?

Всі ті місця в «Ниві», які Ви зачіпаєте, мають ясне і не двозначне значіння. Не о Рим тут. Рим був і підчас Австрії, тай було з нашою унією добре. Але по розпаді Австрії постала Польща і вона то спричинила внутрішню кризу нашої унії. Поляки хочуть нас «з'їсти» на всіх полях – отже і на церковному. Все те Ви і самі добре знаєте. Така дійсність. А я в «Ниві» саме так, а не інакше, справу ставлю все і всюди, без виімку. В ч. 5 «Ниви» з с.р. в тім, з котрого Ви якраз черпаєте закиди проти мене – на стор. 156. стоїть ясно написане: «Поляки політично сильніші, а ми слабші..! І ось тут основне жерело кризи для нашої унії». А коли підношу

с. 148

слабі сторони історичної унії, то виключно в тій цілі, щоб ми отряслися з тих слабостей і змагались нашу унію зробити славною тай притягаючою бодай для тих, що вже є уніятами. Хочу викликати запал і одушевлення до унії, що в нинішних часах вже *ipso facto*⁷⁵ є додатним явищем, бо піддержує людей на душі. А чи ідеї, якими я хочу викликати одушевлення, є мудрі чи не мудрі, се інша справа. Як для кого! Якщо вони є «абсолютно незрозумілою суматохою мрій», «необдуманними і хаотичними кличами», як Ви їх класифікуєте, то дивне, чому доси ніхто прилюдно не зважився критикувати їх в тому напрямі.

⁷⁵ З лат.: «силою факту».

Чи Вам не звісно, що є вже і чужинці, тверді католики, котрі іншою дорогою дійшли до таких самих ідей, як я? Так нпр. Венедиктинець о. Стулин – гл. «Нива» цит. число стр. 188-189. Приватно в листі писати що небудь – не штука. Доносите, що «Свобода», яка від 30 літ воює проти нашої Церкви, вже перепечатує деякі мої статі – «на разі без коментарів». А хто ж тоді робить ті немилосердно натя-

с. 149

гнені коментарі, які Ви подали яко аргументи проти моєї пресової діяльності? Чи Ви тільки самі так догадуєтеся, як будуть виглядати ті коментарі, що їх собі «Свобода», як пишете, «певно підбере»? Але якби дійсно якісь ворожі Церкві часописи подібно натягали поодинокі вирази моїх статей, чи Ви дійсно були би супроти того такі безраді, як пишете, що Ви тепер є безраді? А вже ж маєте свій орган; а вже ж я є той самий, що написав цілу розвідку проти автокефальної церкви – «Народна чи вселенська Церква», – яку також американські-канадійські газети були перепечатали з «Ниви»; авжеж знайдете сотки місць у моїх статтях, де я ясно і недвозначно бороню католицизм, унію, Рим. А всякі коментарі на основі вирваних слів в протилежному значінню противляться чесній (вже не кажу розумній) герменевтиці»*.

«Отже могли би Ви мене вповні успішно боронити, а тим самим ворогів Церкви, що покликувались би, поскромлювати. «Але замість цього Ви домагаєтесь припинення моєї пресової діяльності».

«Вам здається, що то я своїми статтями валю унію. Доси не чув я того від нікого. Натомість дістав я листи не лише від тутешнього нашого духовенства, але й від Ваших священиків та

---

* 3 гр. – тлумаченню, поясненню

с. 150

з Прикарпатської Руси з признанням і подякою за світлу оборону унії. Не перечу, що многі нині мають непотішні погляди на долю унії. Але чи думаєте, що, приміром, о. Мирович від мене перебрав такі чорні погляди на будучність унії? Або що Ваше духовенство не диспутовало би про унію в тім самім напрямі що нині, якби «Нива» і не існувала на світі і якби я навіть в Галичині не був оженився?

Ні, Преосвященний Владико, се не моя маленькість присиловує наших галицьких уніятів робити ревізію своїх поглядів на унію, але світовий переворот. Поляки надуживають унії для розбиття нашого народу: відобрали сотки церков православним Українцям ніби з того титулу, що се були колись уніятські церкви, ба але тих церков не віддали нам, уніятам, тільки собі їх задержали; нашу галицьку унію знеславляють по світі, не признають її за унію, а роблять свою «унію» ніби то «правдиву», якою деморалізують наших православних братів, бо зробили ту свою унію асилом⁷⁶ для таких, що їм місце в криміналі, а тим кидають чорну пляму також на початки нашої унії і т. п. Ось се «псує» кров українцям і каже їм при-

с. 151

задуматись... Се, а не я, вносить хаос у ряди цілої нашої думаючої суспільности і тут, і там у Вас. Ціла моя «вина» в тім, що 1) я прилюдно голошу потребу ревізії наших поглядів на унію, одначе виключаючи догматичну сторону з під дискусії 2) що бажаю створити таку ідеологію унії, яка могла би одушевити наш загальний всупереч всьому тому, що Поляки з унією виробляли і виробляють. За ту мою «вину» готов я стати перед кождим судом – не лиш з огляду на мою добру волю, якою Ви *nota bene* пекло вистеляєте, але також з огляду на її логічний і догматичний зміст».

«А коли б я своєю «ноюю» ідеологією не був взяв верх в нашій суспільности, будьте певні, що замість мене проговорив би пориваючого хтось инший. Не такий, якого Ви собі бажали би, бо як такий є, то його слова і вплив повинні би і нині зазначитися. Але проголосив би своє слово апостат о. Федів⁷⁷ і в Галичині лунав би клич «*los von Rom*»⁷⁸. Не говорю я того лишень з голих припущень, як Ви про мене, але на підставі твердих фактів. Вам не звісно, скільки я вложив тайної і явної праці в те, щоби переломити струю,

⁷⁶ З лат.: *asylum* – притулок для психічно хворих.

⁷⁷ **Федів В.** – один з представників реформатського руху в Східній Галичині у 1920-1930-х рр., який очолював автономну протестантську групу зі 320 осіб – визнавачів кальвінізму – на теренах Коломийщини і Тернопільщини.

⁷⁸ Націоналістичний рух «**Los von Rom**» («Геть від Риму»), організований Георгом фон Шонерером (1842-1921), австр. політичним діячем, членом райхсрату, провідником групи крайніх німецьких націоналістів та антисемітів.

якої речником є о. Федів. Їх Ексц. Митрополит дещо більше знають про се, тай взагалі досвідом, інтелектом і зручністю в полагоджуванню тяжких справ можуть бути взором для Вас, молодого Епископа, до того ж Їхнього вихованка. І Ви, якщо маєте якісь сумніви про мою пресову діяльність, повинні були удатись до них з просьбою о пораду і вказівки. А Ви, замість сього, написали письмо до Ексцеленції, яке є недвозначним докором для Львівського Ординаріату.

Чи тим способом не відтручуєте від себе людей, з якими Ви повинні би співрацювати, – пригадуйте над тим».

«Будьте спокійні за нашу архієпархію. В ній не заноситься ні на що такого, чим Ви погрожуєте Їх Ексцеленції. Так бодай доти, доки життя Митрополита, який з'єднує собі людей, а не щоби їх відтручувати від себе й робити їх податливими для агітації проти Церкви. Прикро мені, що я до Вас, як епископа, мусів написати якраз такий перший мій лист. Припускаю, що Ви і до Риму мусіли післати подібні інформації про мою пресову

діяльність. Але якби з Риму прийшли якісь реприменди⁷⁹ для мене, то я для власної оборони – опублікую Ваші закиди і отсей мій лист до Вас. Нехай нас всі люди судять, бо ж се не приватні, але явні справи».

«Зрештою, якщо смію, подаю вам одну раду. Відколи Ви є єпископ, то Ви вже не сам свій, але й «чужий». Усі Ваші піддані повинні знайти в Вас своє завершення. Отже не беріть своїх поглядів занадто *acute*⁸⁰, не довіряйте їм занадто, бо инакше прийдесь Вам, замість сполучувати своїх підданих, розбивати їх, як се робить на жаль – єп. Коциловський. А прецінь нині люди також думають і хочуть доброго, а Ви не можете мати об'єктивної певности, що якраз Ваші особисті погляди є всюди міродайні і трафні». Пишу се з правдивою шаною у Львові 17 падолиста 1926. о. Гавриіл Костельник».

Епископ Богачевський, отримавши те письмо від о. Костельника, передав копію Митрополит(ов)і під днем 30 грудня 1926 р. Цілий той інцидент нагадує економа, котрий батожив форналя на панському дворі.

⁷⁹ З франц.: **Réprimande** – докір, догана.

⁸⁰ З лат.: «гостро»

Митрополит, отримавши письмо від Єпископа Богачевського, повинен був закликати о. Костельника зажадати від него оправдання зглядно пояснення. Відтак повинен був відповідь Костельника перечитати, скорегувати, але не давати о. Костельникови свободну руку, котрий відповів по «свому», як се є його звичаєм.

(Видко Митрополит чувся сильно діткненим письмом Єпископа, котрий властиво мірив в о. Костельника, а вцілив Митрополита. І слушно, бо властиво Митрополит старався перепроводити «ревізію» нашої унії ріжними способами безпосередно сам за границею, або посередно. Хотяй не безпосередно, головним агентом тут в краю був о. Костельник, а в Римі о. Кирил Королевський. Він не дбав про скріплення і піднесення значіння нашої унії, бо йому, як русофілови, була на заваді наша унія в тій формі, як вона у нас заістнувала і розвинулася, він прямував до реформи нашої унії через візантійство з синодально-російським обрядом. Та про те буде осібно бесіда).

Митрополит на те письмо Єпископа відповів також від себе, як вказує на те лист Єпископа до Митрополита з дня 16 падолиста 1926 в справі культу Івана Франка⁸¹, де на самім вступі Єпископ дякує Митрополит(ов)і за письмо в справі на пряму «Ниви». Як і що відписав Митрополит, мені не відомо, бо Єпископ Богачевський не переслав мені копії того письма.

* * *

Дух міра побиває Боже царство головно опінією. Опінія спричинила засуд смерти Христа Спасителя на хрестну смерть. Відколи настала преса, мір уживає злої преси до вироблення опінії проти Церкви, віри і релігії. Тому кожний віруючий християнин, а тим паче кожний Єрарх не може легковажити справи преси взагалі, а злої преси зосібна, котра в нинішних часах володіє людськими умами. У нас розпаношилася ліберальна, радикальна, а навіть почасти безбожна

⁸¹ **Франко Іван** (1856-1916) – укр. письменник, публіцист, вчений, громадсько-політичний діяч, співзасновник Радикальної партії (1890).

преса і без стриму підкопує авторитет Церкви і нищить вплив релігії. Се річ знана і нема потреби доказувати. Та Митрополит не тільки злегковажив справу нашої преси, але навіть використовував до позискання для себе опінії, як я те попередно на своїм місци

с. 156

представив. Він мовчав не тільки, коли наша преса нищила авторитет Єпископів, як те попередно сказано, але навіть коли в нашій пресі, і то почитній загалом нашої суспільности, поміщувані були богохульства.

Коли я раз звернув на те увагу Митрополит(ов)і і запропонував, щоби zareagувати, то він збув мене нічим.

Зі Львова взяв початок і розвій культ атеїсти Івана Франка. Культ той зачав поширюватись по цілій тут галицькій провінції і поза морем, а передовсім в Америці. У Львові не ставлено перепон тому культу, бо-ж по смерті Франка відбувся церковний похорон, вправді неправний «крадений», але все ж священник провадив той похорон, бо тодішній Офіціал-Крилошанин, котрий адміністрував Архієпархію в неprisутности Митрополита, таке заняв «дипломатичне» становиско, що священник похоронив атеїста. З того приводу, що похорон був церковний, українські патріоти поширювали культ Франка тут і за границею. Відтак коли поставлено пам'ятник Франкови, то при відкриттю того пам'ятника відбувалася

с. 157

маніфестаційна дефіляда* перед памятником всіх верств і станів української суспільности. Дефілювали віруючі і невіруючі, дефілювали українські сектанти, дефілювали також учениці католицької школи СС. Василіянок. З боку Митрополита не було ніякого реагування, бодай я нічо не чув.

Zareagував проти культу Франка Єпископ Богачевський в Америці і з того приводу дізнав великого спротиву від тамошних патріотів. І тому Єпископ удався до Митрополита з слідуючим письмом з дня 16/11 1926:

«Найсердечніше дякуючи за ласкаву відповідь у справі напряду «Ниви», чуюся прямо приневолений ходом подій звернутися до Ва-

шої Ексцеленції з подібною справою ще більшої ваги, чи радше ще більше пекучою».

«Та справа – се т. зв. «культ» покійного Івана Франка. За прикладом наших львівських світських товариств оповістило той «культ» і тутейше «Об'єднане», котре вже кілька літ намагається розбити католицьку Церкву і робить се під позором** добра Церкви. Хоч як Вашій Ексцеленції відомо, всі католицькі церкви стоять

.....
* урочистість

** під виглядом

с. 158

тут виключно на добровільній жертвенности народа, відважився я в ім'я засад нашої св. Церкви виступити проти ширення «культу» атеїста в народі нашім. Руководило мною щодо тактики розуміється не бажання боротьби з частиною безвірної інтелігенції, котра нарочно розбиває Церкву католицьку,- тільки звичайна запопадливість на будуче. Бо коли допустити без спротиву «культ» атеїста, то нема ніякої змоги не допустити роздавання й поширювання в народі його атеїстичних творів та насміхів з нашої св. Церкви і навіть з віри в Бога.

Вправді пасивність хвилю могла принести «мир», але на будуче відбилабся жорстоко на долі Церкви і моралі народа, як усяке зломання церковних засад. Таким чином зважився я на оборону Церкви перед вношенням в неї культу Франка.

При Божій помочи і при праці одиниць удалось з трудом таки переломити опінію про мниму потребу того «культу». Одначе значна часть народа і навіть частинка духовенства далася безвірним елементам ужити до ширення «культу» атеїста, і то в церквах. Знайшлися і такі священики, а між

с. 159

ними і бувший адміністратор дієцезії, котрі виголосили навіть проповіді в церквах про потребу ширення «культу» Франка. Се ще скріпило страшну вічеву нагінку безбожників на здисципліновану й вірну церковним засадам більшість духовенства і на мене, Епископа».

«З прикростію, але з повною отвертістю подаю до відома Вашій Ексцеленції, що головним аргументом безбожників у їх розвальній

агітації є ось що: «Чому Митрополит Шептицький, в котрого Дієцезії помер і похоронений І. Франко, не виступає проти «культу» того «генія»? Видно ясно, що Митрополит признає рацію нам, а не тим, котрі противляться ширенню того «культу».

«На той аргумент дійсно трудно відповісти, і то тим більше, що в Дієцезії Вашої Ексцеленції священники брали чинну участь у святкуванні Франка та його «культі», а преса приносить сюди описи їх участі з іменами священників, котрих тутейша еміграція знає часто й особисто. І все те остає без вістей про які небудь заходи львівського Ординаріату в цілі припинення участі священства в тім «культі».

с. 160

«Що моя Дієцезія відчуває удари безбожної агітації сильніше ніж Дієцезії краєві, се річ природна ізза матеріального незабезпечення значної частини будинків церковних та духовенства. Агітація «Свободи» й «Об'єднання», і проти мене як Єпископа й особисто, на тлі сего культу має, розуміється, підклад матеріальний у тих, що її ведуть. Однак загал слабо орієнтується в цілях тих агітаторів і значна частина народу стає по їх стороні, а проти Церкви.

Через те поносимо значні шкоди. «Свобода» отверто накликає, щоб народ не давав «ні цента» на цілі Дієцезії. І се має свої наслідки: жертвенність у церквах паде, навіть жертви на сиріт упали до половини, а на Семинар Духовний, на котрий ми сподівалися зібрати значну суму, жертви ледви-ледви пливуть».

«Усе те нехай буде оправданням моїм отсего кроку, яким я звертаюся до Вашої Ексцеленції з просьбою видати Духовенству заборону участі в «культі» Франка у Дієцезії Вашої Ексцеленції. Ще краще поділяло би тут збірне зарядження краєвого Єпископату, але се осталяю під розвагу Вашої Ексцеленції».

с. 161

«Прошу дуже не взяти мені за зле, що я вже вдруге звертаюся в публичній справі до Вашої Ексцеленції і може ще прийдеться звернутися з подібними справами. Спонукує мене до сего, поруч принципального ставлення справи, також страх за будучність того народу, котрого мораль і спасення повірене моїй опіці, бо річ ясна, що коли

згадані агітатори ослаблять повагу Церкви, то велика часть народу нашого здеморалізується і попаде у всякі пороки, які опозорять ім'я його в сій другій батьківщині, котра нас так гостинно прийняла на своїй землі. Для скріплення просьби додам, що нема потреби боятися публичної opinio в справі згаданої заборони, бо навіть дуже ліві органи преси признають рацію принципіальному становиску Епископату в боротьбі проти культу Франка».

Чи і як відповів Митрополит на те письмо Епископа Богачевського, нічо мені на відомо. Рівнож мені нічо не відомо, чи Митрополит реагував проти участі духовенства в культі Франка.

Тепер інша справа. Д-р Осип Назарук, редактор «Нової Зорі», звернувся

с. 162

до мене з письмом з дня 17 травня 1936 р., в котрім подав мені до відома, що в «Ділі» з неділі 17 травня 1936 появилася благословення Митрополита Андрея Шептицького на відправи в церквах Львівської Архієпархії за душу Симона Петлюри і т. д. «Супроти того прошу ласкаво відповісти, чи можу в «Новій Зорі» ч. 20 з 17 с.м. помістити статтю п.з. «Незаслужена почесть». Стаття та зачинається словами: «Дивні дива роблять наші пани в тім Львові». Ту статтю призначив я до огляду преси. Коли її поміщу, то загал возьме се очевидно за полеміку з Митрополитом. А коли не поміщу, то виглядатиме, що ми вицофуємося* з боротьби з огляду на становище Митрополита і з огляду на те, що «Нова Зоря» виходить на території його дієцезії». Відтак д-р Назарук подав в своїм письмі, що він переглянув оба католицькі лексикони Гердера⁸² і в обидвох сказано, що масони підлягають екскомуніці, отже і Симон Петлюра, котрий був масоном. Рівнож просив д-р Назарук, щоби задепешувати «так» на знак, що я годжуся на оповіщення згаданої статті з «Правди». Ро-

* *виходимо*

⁸² **Гердер Йоганн Готфрід** (1744 – 1803) – німецький філософ, письменник, енциклопедист і видавець. У 1876–1879 рр. побачила світ 4-томна католицька «Універсальна енциклопедія Гердера».

зуміється, я задепешував сей час: «помістити».

Повний текст розпорядку Митрополита в «Ділі» звучав так: «Благословення на відправи дня 24 травня у церквах Львівської Архиепархії. – Міжорганізаційний Комітет для святкування 10-літних роковин смерти бл. пок. Гол. Отамана Симона Петлюри дістав з греко-католицького Митр. Ординаріату у Львові ч. 27/36 орд. таке письмо: У відповіді на цінне письмо з дня 1 травня с.р. в справі нашого благословення на відправу дня 24 травня Служб Божих і панахид по всіх церквах Львівської Архиепархії за душу покійного Петлюри Симона і всіх вояків, що згинули у визвольній війні, подаю до відома, що радо годжуся і благословляю відправу тих Служб Божих і панахид за душі всіх вояків, що згинули у визвольній війні за волю Батьківщини і не сумніваюся, що наші Отці Душпастирі прохання хвально-го Комітету у тому напрямі радо сповнять. Львів дня 11 травня 1936. +Андрей Митрополит».

Те благословення Митрополита, дане на відправу тих заупокійних Богослужень, було дуже дипломатично устатковане, бо вправді написав, що благословить ті Богослуження за всіх поляглих вояків 1926 р., але не зазначив виразно, що не за Симона Петлюру, хоча подав повний зміст прохання Комітету о благословення на відправу за душу Симона Петлюри і всіх вояків. Через те виробилося переконання, що Митрополит благословив відправу також за Симона Петлюру, котрий був не тільки масоном, але й шизматиком, а крім сего Симон Петлюра не загинув у війні, бо десять літ взад т.є. 1926 р. був в Парижі, а там тоді війни не було, на що звернув мені увагу д-р Назарук в дописці висше поданого свого письма.

І так через своє пасивне заховання, толерування і невиразне становиско Митрополита супроти нашої злої преси спричинив занепад авторитету нашої Церкви, як також пониження авторитету Єпископату.

Що до Єпископату, то можна ще оправдати Митрополита, бо у нас вже традиційно не було єдності і солідарності між Єпископа-

ми, а тим більше, що кождий Єпископ має свою юрисдикцію в своїй Дієцезії. Однак можна було сподіватися, що він зрозуміє і відчує ту пекучу аномалію в організації нашої Церкви, що запровадить єдність між Єпископами, солідарність в акціях церковно-релігійних, що через те двигне з поневолення нашу Церкву, а клир зі зісвітчення.

Світські стани мають свої організації, а тільки між Єпископами і клиром роз'єднання. Коли хто порушить якусь світську організацію, то вона реагує і боронить себе, тільки у нас можна безкарно управляти моральний бандитизм супроти Церкви, Єпископів і клиру.

Як хто, а хто, то Митрополит повинен був те зрозуміти і відчути. І те було його першим і головним обов'язком. Він тимчасом того не учинив. Зискав на опінії, але коштом, можна сказати, Церкви і Єпископату. Бо він зискав на авторитеті не як Єрарх, як Митрополит, але як особа, як Андрей Шептицький.

Но хотяй як можна ще оправдати Митрополита під тим

с. 166

оглядом, то однак ніяк не можна оправдати його толерування, пасивного заховання супроти шкідливих, ворожих і згіршаючих виступів нашої преси в справах Церкви, віри і релігії. Через те витворилися замішання і релігійний хаос, чи радше релігійний і етичний занепад. Ісус Христос, на рівні ставлений з Буддою⁸³ і Толстоем⁸⁴, хула проти Божого Материнства Пр. Д. Марії, культ Франка, Симона Петлюри, виношування почестями різних «героїв» нимродистів, разом помішані католики і шизматики та різні сектанти, словом – духовна мрака і затемнення покрило наш нарід. І тут ніяк, а в кождім разі тяжко оправдати занедбання Митрополита.

Самим реагуванням проти впливу ворожої преси вправді не можна цілком запобігти, але реагувати, остерігати клир і вірних, се є свя- тим і конечним обов'язком

⁸³ **Будда** – в релігії буддизму істота, що досягла пробудження і вийшла з кола страждань. Дослівно на мові санскрит «будда» означає «пробуджений».

⁸⁴ **Толстой Лев** (1828 – 1910) – російський письменник, проповідував нову віру, згідно якої Бог – це вищий, чистіший початок в душі людини, втілення етичного принципу. Більше про це – у трактаті Л. Толстого «Сповідь» (1884). Синод РПЦ 1891 р. відлучив Толстого за цю єресь від церкви.

кожного Єрарха. Та Митрополит не тільки не реагував, але навіть толерував, коли деякі священники пописувалися своїми виступами в ліберальнім щоденнику. Між тими священниками знаний Єремія Теольог, чи «священик» з «Діла», підчинений Митрополит(ов)і. Мовчав Митрополит і толерував всякі напасливі брошури, також навіть згіршаючі виступ(и) в клирикальній «Ниві», як я попередно спімнув.

Найуспішнішим однак реагуванням проти злої преси є створення доброї католицької преси, котра не тільки має реагувати проти виступів злої преси, але також поширювати засади католицької Церкви, віри і етики. То Митрополит занедбав, хотяй міг те легко учинити, маючи величезні доходи з митрополичих дібр.

Добра преса, ним створена, була би більше причинилася до добра нашого народу, ніж всі установи, двигнені Митрополитом. Яке значіння має добра преса, свідчать

знані слова бл. п. Папи Пія Х, котрий сказав, що даремно будуються церкви і школи, як нема доброї преси, бо зла преса знищить і найвеличніші матеріальні установи.

Та Митрополит того не зрозумів, або не хотів розуміти і доперва, коли Станиславівський Єпископ постарався про основи «Нової Зорі»⁸⁵ для клиру і світської інтелігенції, а «Правди»⁸⁶ для народу, тоді доперва постала «Мета» і «Христос наша сила»⁸⁷, і то головно для конкуренції з «Новою Зорею» і «Правдою». Однак «Мета» і «Христос наша сила» зовсім не були небезпечні для нашої ліберальної і радикальної преси. Вони були властиво тільки пошмінковані* і помальовані по католицьки і тому ліберальна преса нераз навіть покликувалася на ті часописи, щоби побивати католицьку справу. Та не треба сему дивуватися, коли зважиться, що навіть «Нива» патрону-

⁸⁵ «**Нова Зоря**» – тижнева газета, заснована єп. Григорієм Хомишиним 7.01.1926 р. як орган Української Католицької Народної Партії, згодом – Української Народної Обнови. Виходила у Львові до вересня 1939 р. Довголітнім редактором «Нової Зорі» був д-р Осип Назарук.

⁸⁶ «**Правда**» – тижнева газета, заснована єп. Г. Хомишиним майже одночасно з газетою «Нова Зоря». Була призначена для читання серед простого народу. Редагував «Правду» Осип Назарук.

⁸⁷ «**Христос – наша сила**» – греко-католицький часопис, який з благословення митр. А. Шептицького виходив друком у Львові в 1934–1939 рр.

вала ліберальній пресі, котра маючи за собою такі «духовні» письма, могла тим сміліше поширювати свій шкідливий вплив. «Нова Зоря» була не по нутру Митрополит(ов)і і тому старався деяких

* *загримовані*

с. 169

співробітників з редакції «Нової Зорі» відмовляти і щодо деяких йому удалося.

Наша ліберальна преса без стриму нападала на мене і Перемиського Єпископа головню з причини запровадження обов'язкового celibату в тих обох Дієцезіях. Тоді наші патріоти розпочали агітації також на вічах. Пущено в рух всі можливі і неможливі середники. Боротьба розгорілася на цілій лінії. Головним кличем був celibат як найбільше зло і небезпека для Церкви і народу. Все те я вже представив в четвертій частині про «Два царства».

Головним командантом в тій війні був о. д-р Гавриїл Костельник. Він був головною пружиною у світській пресі і «Ниві», котру тоді редагував. Він головним автором всіх напастей, хочай не всі походили від него безпосередно. У Львові утворилися «чорна рада»⁸⁸, котра становила воєнний штаб тої війни, а о. Костельник був його головою. Митрополит на все мовчав, або навіть був в душі вдоволений. І тому о. Костельник і цілий його штаб був тим більше роззухвалений,

с. 170

бо чув за собою плечі Митрополита.

Вицвітом і зреасумованням тої неетичної боротьби проти обох нас Єпископів була брошура «В обороні прав греко-католицької Церкви», видана в липні 1929 р. анонімними авторами: «оборонці прав гр.кат. Церкви». Брошура та дуже з'їдлива і підкопуюча авторитет Єпископів.

Видячи ту всю нечесну роботу, і то під крилом Митрополита, ми оба Єпископи, т.є. Єпископ Перемиський і я, уложили меморіал до

⁸⁸ «Чорна рада» – неофіційна назва групи львівських священиків, згуртованих всередині 1920-х рр. навколо Львівської духовної семінарії та журналу «Нива» під проводом о. Гавриїла Костельника. Група пропагувала візантійщину і русофілізм, нещадно критикуючи єпископів Гр. Хомишина і Й. Коциловського, зокрема – за запровадження безженного стану гр.-кат. духовенства тобто celibату.

Митрополита, в котрім ми виказали його розкладову роботу. Крім сего ми уложили об'ємисту відозву до духовенства Перемиської і Станиславівської Дієцезії, де ми висказали і осудили цілу шкідливу і небезпечну діяльність о. Гавриїла Костельника і остерегли своє духовенство перед того рода небезпекою. Відозва вже була видрукована в першій відбитці в друкарні ОО. Василян в Жовкві і переведена перша коректа. Тим часом Єпископ Коциловський довідався, що один з братчиків монахів, котрий був зецером⁸⁹ в друкарні,

* підсумком

с. 171

про все поінформував Митрополита.

З тої причини Єпископ Коциловський зрезигнував* з висилання меморіалу і друкування Відозви. І так та справа пішла до актів, хочай властивої основної причини до понехання тої справи не було.

Що до Відозви, то по їй появі вже не можна було щось гіршого сподіватися, бо противники вже зужили були цілу свою амуніцію. Інша справа могла бути з меморіалом до Митрополита, котрий, отримавши той меморіал, міг або приватно відповісти і висказати своє найвище обурення, а відтак мовчати і зрефлектуватися**, або виповісти отверту війну нам, обом Єпископам.

В тій війні Митрополит мав би був за собою могутну армію, змобілізовану з духовенства і патріотів з світської інтелігенції. Ми оба Єпископи були би були під перевагою морального насильства побіджені, однак та поразка була би тільки хвилева і позірна, бо в Божім царстві побіджує побіджений і прослідований, чого доказ дав нам Христос, котрий побіджений, поганьблений, на хресну лянчу смерть засуджений, а однак в тріумфі побідив. Тому шкода, що Перемиський Єпископ не принявся тої боротьби, котра вправді була би

* відмовився

** очікувати

⁸⁹ «Зецер» в перекл. з ідиш означає «наборщик»

дуже тяжка і болюча, однак багато була би причинилася до добра нашої Церкви як не зараз, то в будучности.

Хотяй меморіал і відозва остали понехані, однак я постановив їх оприлюднити, бо з перспективи довшого часу вони набрали тим більше об'єктивного осуду. Меморіал, відбитий на машині самим Епископом Коциловським, мав бути ще переглянений і дещо поправлений, а відтак висланий до Митрополита, є слідуючий:

«До Його Ексцеленції Андрея Шептицького, Високопреосвященного Митрополита і Архієпископа у Львові».

«Ваша Ексцеленціє! Недавно тому в липні с. р. появилася брошура під заголовком: «В обороні прав нашої Греко-Католицької Церкви», видана авторами під анонімом: «Оборонці прав гр. кат. Церкви». Брошура та є повна клевет, підкопує в сильний спосіб авторитет Епископів, поширює велике згіршення, відчужує від католицької Церкви, ображує католицькі засади і почування і грозить розвалом і руїною нашої Церкви».

«Хто би не був автором сеї брошури, однак моральна відповідальність

за її зміст і за всі можливі злощасні її наслідки спадає на Вашу Ексцеленцію, бо та брошура є вицвітом цілої пресової діяльності під боком Вашої Ексцеленції, т. є. о. Д-ра Гавриїла Костельника і його одномишленників, є завершенням шкідливого напрямку часописи «Нива», яку редагує висше згаданий священик».

«Не входимо в те, чи він ті свої засади і кличі поширює в «Ниві» за виразною апробатою, – на що вказувало би уділення від Митрополитичого Ординаріату дозволення на печатання, уміщуване на кождім її числі, – чи зовсім без відома Вашої Ексцеленції; то однак Ваша Ексцеленція є за всьо таки відповідальні, бо Ваша Ексцеленція як Настоятель Архієпархії повинні знати, що в ній дієсь і лиху запобігти, а то тим більше, що не бракувало звернення уваги Вашій Ексцеленції на шкідливу пресову діяльність о. Костельника, як се зробив Епископ Богачевський до Вашої Ексцеленції з дня 30 липня 1926 р.»

«Що до справи celibату, проти котрого головню веде нечесну роботу о. Костельник і «оборонці»-автори названої брошури, то Ваша Ексцеленція найбільше причинилися до роз-

с. 174

ярєння* умів і споводовання** згиршаючої роботи з боку противників. Прецінь Ваша Ексцеленція і ми, оба Епископи, згодилися на ухвалу в справі celibату, повзяту*** на конференції у Львові дня 20 вересня 1919 р. Однак Ваша Ексцеленція заняли відтак таке становище в тій справі, що немовби хотіли закпити собі і з самої справи, і з нас, обох Епископів.»

«По тій ухвалі Ваша Ексцеленція вкоротці виїхали за границю майже на три роки, а відтак по повороті Ваша Ексцеленція так покермували справою celibату, щоби спричинити ще більше роз'ярєння і щоби в той спосіб унеможливити виконання повзятої ухвали».

«Могли Ваша Ексцеленція сказати на конференції, що не можуть чи не хотять справу celibату рушати, тоді й ми, оба прочі Епископи, були би заняли зглядом тої справи належне становище. А коли однак Ваша Ексцеленція згодилися, а відтак не хотіли ухвали виконувати, то бодай могли о. Костельникови і його одномишленникам заборонити на ріжного рода писання і агітації. Тимчасом Ваша Ексцеленція не тільки що самі не виконували повзятої ухвали, але ще й нам обом Епископам, кинули і кидають

.....
* озлоблення

** спричинення

*** схвалєну

с. 175

під ноги колоди. Се виглядає на те, що Ваша Ексцеленція хотіли би зазначити там де треба, що є за celibатом, а тут знова в краю занимають становище противне».

«Друга справа, не менше важна, то впроваджування у нас східної обрядовости «чистого типу» та східних реформ на церковно-релігійнім полі. Сего рода експерименти у нас є дуже небезпечні і можуть мати у наслідках сектантство або шизму. Ще пам'ятаємо ті часи, як ми боролися проти затій шизмофільських русофілів, які під плащи-

ком чистоти обрядовості зміряли до російської шизми. Ми щойно вигоїлися з ран східної шизми, ми щойно зачали віддихати життям католицької Церкви, а тут Ваша Ексцеленція починають до того самого нас наворачтати, що ми покинули. Ми не хочемо посуджувати Вашу Ексцеленцію про якісь злі та свідомі наміри; ні ми далекі від того; однак рішучо твердимо, що сего рода «чисто східного типу» обрядовість та реформи на полі церковного

с. 176

життя по східному зразку, можуть нас загнати в пропасть. Можна любитися в орієнтальних формах, можна теоретично про них диспутувати, але в практиці їх примінювати і то у нас, що ми від них відвикли, се може мати дуже гіркі і тяжкі наслідки».

«Впрочім могли Ваша Ексцеленція явно виступити з своїми східними поглядами і теоріями, могли піддати під дискусію і розвагу прочим Епископам, але впроваджувати їх в практику непомітно і немов крадьком, спричинює і витворює тільки хаос замішання і всякого рода непорозуміння і підозріння. А вже зовсім не ялося лишати вільну руку в сій справі о. Костельникови, який в своїй загонистій зарозумілості, а до того заохочуваний своїми одномишленниками, зайшов за далеко і тільки католицькій справі шкодить, а Вашу Ексцеленцію

с. 177

компромітує».

Що Ваша Ексцеленція були схильні для діяльності о. Костельника в тім напрямі видно з сего, що коли він і його одномишленники пописувалися своїми небезпечними візантійством⁹⁰ чи геленізмом⁹¹, то Ваша Ексцеленція мовчали; але коли «Нова Зоря», одинокий у нас католицький орган, зачала проти сего реагувати, то Ваша Ексцеленція заборонили всякі виступи на тему візантійства. Се є дуже значуче, в очи впадаюче і допускає різні толки».

⁹⁰ **Візантійство** – 1) особливості устрою і побуту Візантійської імперії (V-XV ст.); 2) деспотизм, бюрократизм, підлабузництво, інтриги, розтління.

⁹¹ **Еллінізм** – філософсько-естетична культура, сформована у стародавній Греції-Елладі (IV ст. до Р. Хр. – I ст. по Р. Хр.), яка сповідувала культ зовнішньої краси і сили.

«Трета справа, то толерування і nereаговання з боку Вашої Ексцеленції на різного рода вільнодумні кличі: знаний є у нас лібералізм, Церкві і вірі ворожий, який обняв загал інтелігенції, пресу і майже цілу нашу літературу. Сим духом почасті перенялось і наше духовенство, яке, читаючи ліберальні часописи, мимохіть надихалось тим духом. Не диво проте, що в такій атмосфері родяться кличі і засади ворожі і небезпечні для віри

с. 178

і Церкви, далися чути навіть богохульства, – а однак Ваша Ексцеленція ніколи не реагували як слід проти тих об'явів занепаду релігійного життя. А деяких кроків Вашої Ексцеленції то й пояснити собі не можна, як приміром посвячення прапора українських пластунів під назвою «лісових чортів» в червні с.р. в Архікатедральнім Храмі зі згіршенням для вірних. Чи се не мусить боліти кожного віруючого християнина, який бачить в тім свого рода зневагу І. Христа, нашого найвисшого Господа і Спасителя? Що молодики пластуни прибрали собі таку назву, то можна би витолкувати се їх нерозумом, – хоч в кождім разі се свідчить про брак свідомости їх християнської віри: але що Ваша Ексцеленція не звернули на се їх уваги і не зажадали зміни назви, а до того ще й допустили до посвячення їх прапора, то се болить кожного віруючого християнина».

«Якщо таким зазначуванням своїх українських почувань росли би навіть симпатії і популярність

с. 179

Вашої Ексцеленції, то се мало би місце коштом віри і Церкви».

«Вкінці з річчю звісною, що Ваша Ексцеленція ніколи не реагували на понижування і підкопування авторитету прочих Епископів, головно через священників Вашої Ексцеленції; а як трактує прочих Епископів о. Костельник і група деяких священників львівських, се річ Вам рівнож добре знана. Коли свого часу Преосв. Богачевський, Епископ у Філядельфії, в своїм письмі, про яке була висше згадка, звернув увагу Вашої Ексцеленції на шкідливу діяльність пресову о. Костельника, то дістав від него таку відправу, яка виглядає немов на вибатоження форналя через економа на панськім подвір'ю. На те поведення львівських священників ми скаржились перед Вашою

Ексцеленцією, але без успіху. І тому не диво, що те їх роззухвалення дійшло аж до безсоромної безличности, якою пописуються автори «оборонці» у своїй брошурі. Як ходило би тільки про наші особи, ми терпіли би і зносили се в покорі; але тут

с. 180

ходить про єпископський авторитет і авторитет Церкви. Ми, люди смертельні, минемся, але єпископський уряд остане. А які наслідки, коли той авторитет в нас так споганий і зневажений?»

«Най Ваша Ексцеленція не думають, що своїм авторитетом урятовують авторитет єпископський і Церкви, бо ті, що Вас тепер хвалять і в очі Вам світять, не роблять се з чистих мотивів, але або для особистих користей, або щоб могли тим сильніше поборювати цілібат та поширювати шкідливі свої кличі та засади, а вкінці щоб тим сильніше могли побивати прочих Єпископів. Інакше може справа виглядала би, якби Ваша Ексцеленція заняли супроти них інше становище. Справді, деколи мається вражіння, що авторитет о. Костельника має більший вплив, ніж авторитет Вашої Ексцеленції».

«Взявши під розвагу всьо дотепер сказане, мимоволі насувається питання: до чого те все доведе? Як довго Ваша Ексцеленція живуть, то все те ще штучно тримається, але по найдовшій життю Вашої Ексцеленції, готово те все, що дотепер кисне і вариться, вибухнути необчислимою

с. 181

катастрофою. Дай, Боже, щоби ми ошибалися».

«Ми се письмо написали, не щоби давати поучення чи вказівки Вашій Ексцеленції. Ні! Ми далекі від того. Ані ми не написали сего письма, щоби дістати від Вашої Ексцеленції якесь задоситьучинення, бо се нам не набагато придалобися; завдяки тактиці Вашої Ексцеленції ми прецінь зовсім обдерті з чести. Впрочім боїмося, щоби нас не стрінуло те, що стрінуло Єпископа Богачевського. Ми оба написали се письмо тому, щоби Ваша Ексцеленція знали, яке ми, оба Єпископи, заняли становище супроти діяльності Вашої Ексцеленції, як небезпечної для Церкви». «Остаємо з висловами найвисшого поважання Вашій Ексцеленції найнижші в Христі слуги. Дня 11-го вересня 1929 р.»

Меморіал той був уложений сильно і рішучо, але zarazом й по-важно. Тому ще раз зазначую, що велика шкода, що він не остав висланий до Митрополита. Без сумніву, той меморіал був би його болючо діткнув, але дав би йому також нагоду до задуми і рефлексії. Дуже сумніваюся, чи Митрополит був би

с. 182

відважився виповісти отверту війну нам, обом Епископам. Мені одному міг висказати своє найвисше обурення і був би навіть оправданий, бо не зрозумів своєї провини, але виповісти війну обом Епископам був би не відважився, йому прецінь ходило про те, щоби не зривати з Епископами. Розголос такої його отвертої війни набрав би був широкого відгону і міг би був опертися о Рим. А в Римі ми, оба Епископи, виграли би, бо справи, закинені Митрополитові, були правдиві і обосновані. Митрополит, як бистрий дипломат, міг те предвидіти і тому був би в собі всьо здусив і був би полагодив справу з нами, обома Епископами дуже в дипломатичний спосіб.

Зрештою сталося, меморіал остав понеханий. Однак одно дивне і загадочне. Як Епископ Коциловський по уложенню того меморіалу міг в шість літ пізніше т. є. 1935 р. виголосити «велике славословіє» в честь Митрополита в Прилбичах з нагоди сімдесятиліття уродин Митрополита, як те остало подане попередно на своїм місци.

с. 183

Не менше актуальна і важна була Відозва до Духовенства Епархій Перемиської і Станиславівської. Зміст Відозви по першій відбитці і по переведеній першій коректі є слідуючий:

«Всечесному Духовенству Епархії Перемиської і Станиславівської»

«Кождий католик, в повнім значінню того слова, мусить не тільки признавати главенство св. Отця Папи Римського, але також жити повним життям катол. Церкви і черпати з неї ту силу, якою її Христос Господь наділив. Галузь, коли має жити соками пня, не може бути тільки зовнішно прив'язана до пня, бо инакше зів'яне, але вона мусить виростати з пня і здорового дерева і з него тягнути життєві соки».

«Життя і сила катол. Церкви проявляється головно в двох напрямках. Перший, то її сила внутрішнього життя духового по приказу

Христа Спасителя, щоби шукати царства Божого в нутрі душі, а другий – то її дисципліна і організація через розуміння, респектовання і беззастережне підчинення авторитетови, від

с. 184

Христа установленого, усвяченого і приказаного.»

«Що до життя духового внутрішнього в катол. Церкві, то воно аж надто видне по всіх його зовнішніх проявах. Не тільки ріжнорідність і практичність релігійного культу, але також діла і посвята на всяких ділянках людського і суспільного життя аж надто вказують на ту внутрішню життєву силу духову. А осередком і головним жерелом, з котрого катол. Церква черпає своє духове життя, се Найсв. Евхаристія, котрої культ є найбільше практикований і тому Евхаристія є життям катол. Церкви, її силою, її світлом і теплом».

«Що до дисципліни і організації катол. Церкви, то видно се по авторитеті, який тут є шанований і респектований. Значіння сего авторитету виходить з надприродної віри і совісти. Тут виконується християнський послух після приказу І. Христа, висказаного до Апостолів: «Хто вас слухає, мене слухає». В катол. Церкві перший і найвисший авторитет, то Намісник Христовий, Свя-

с. 185

тійший Отець, відтак під його проводом і його власти підчинені Єпископи, далше священники під власттю своїх Єпископів, а вкінці вірні під проводом своїх душпастирів. Тут сей послух не руководиться своїми особистими уподобаннями, користями або своїми застереженнями, але у всіх правних і слушних зарядженнях своїх настоятелів видить, відчуває і признає волю Христа і підчиняється так, як приказам Христа. І в тім є ціле достоїнство і заслуга християнського послуху, а заразом ціла сила краси і могутність катол. Церкви, котрої по всі віки не змогла і не зможе зломити ніяка сила земна, а навіть ворожа сила пекольна.»

«Якраз проти тих двох проявів життя і сили катол. Церкви заняла противне становишко редакція «Ниви», місячника, видаваного у Львові і призначеного для гр. кат. духовенства. Передовсім редактор сего часопису Всеч. о. Д-р Гавриїл Костельник пропагує гадки

і засади, які мають на цілі щораз більше відчуження від духа і життя катол. Церкви, а на-

с. 186

томість вціпити у нас орієнтальну мертвоту, яка убиває духа і підкопує церковну дисципліну і авторитет. Всього, що ми взяли з катол. Церкви, уважає о. Костельник за латинщення. У нього є певного рода латинофобія. Він твердить вправді, що ми маємо під впливом катол. Церкви статись «цвітучим Сходом задля католицизму», але не «зломаним Сходом задля латинського впливу», але не подає, звідки і в який спосіб маємо набрати сего католицизму, наколи в його очах всьо, що католицьке, то латинський вплив. Щоби, отже, не златинщитись, треба відгородитись і замкнутись щільно від життя катол. Церкви, або іншими словами, засудити себе на повільне завмирання, а вкінці – на духову смерть т. є. шизму.

Іншого виходу нема, бо прецінь обряд, як спадщина по Візантії, є сам в собі мертвий і сам з себе не дасть нам животної сили і відродження духового, хотяй би той обряд мав бути, по гадці о. Костельника, навіть догматом, за котрий належить положити життя. Наколи, отже, обряд сам з себе не може дати жи-

с. 187

ття, то треба те життя брати з катол. Церкви, а коли будемо брати життя з катол. Церкви, то мусимо прийняти також і прояви того життя. А що однак мало би слідувати по засадам о. Костельника? Усунути у нас всякі релігійні католицькі практики і набоженства, а лишити лише пусті стіни і мертві образи. Чи се мав би бути ідеал «цвітучого Сходу»?

«о. Костельник є невдоволений передовсім з евхаристійного культу, який розвинувся в катол. Церкві, а який переціпився і до нас. Евхаристійний культ з всіми своїми практиками, який оживляє душі, побуджує і помагає до чеснот і усовершення духового життя, се у о. Костельника є те саме, що латинщення. Він у своїм манії обрядовости і з жаху перед латинщенням доходить аж до смішности. В латинській Церкві, каже о. Костельник, повстала нова редакція про Евхаристію, розвинена схолястами, особливо св. Томою з Аквіну. Після сеї схолястичної думки, так дальше він твердить, підбудованої філософіч-

ним апаратом, є цілий Христос з тілом, кровію, душею і Божеством і тому «заакцентовання сеї думки

с. 188

в догматиці мусило зазначитися також на культі. Якщо в Евхаристії присутній цілий Христос, то Евхаристія се Христос – «евхаристійний Ісус», котрий вираз нині вже популярний, отже Евхаристії належиться почитання як самому Христови. Тіло і кров І. Христа в культі Західної Церкви, якщо так годиться сказати, спровола знайшовся «за сценою», а «на сцену» вийшов «евхаристійний Ісус»... В Східній Церкві донині осталась первісна редакція поняття Евхаристії: тіло і кров Г. Н. Ісуса Христа тут «на сцені», а сам Христос «за сценою» («Нива», 1929 р., стор. 206)».

«Ось до чого допроваджує упередження і жах перед розумінням Пресв. Евхаристії в душі католицькій. Щоби свій східний сепаратизм оправдати, він видумує аж нерозсудні терміни: «на сцені» і «за сценою». З «заакцентовання думки» схолястичної новітньої в лат. Церкві, а з «первісної редакції» про Евхаристію у Східній Церкві, бажає о. Костельник доказати, що культ евхаристійний, який розвинувся в катол. Церкві, є у нас зайвий, бо необоснований у Східній Церкві».

с. 189

«В своїй знов ширшій розвідці про епikleзу⁹² («Нива», 1927, 1928, 1929 р.) доходить о. Костельник до заключення, що слова установлення: «сіє єсть тіло мое» і «сія єсть кров моя» не мають самі в собі сили пресуществлення, але в сполучі з епikleзою і якщо вона є сутньою частию пресуществлення є *conditio sine qua non*⁹³. Він тримається мертвого тексту літургійного канона, а не зважає на науку катол. Церкви. В него св. Тома з Аквіну, котрий після оречення Церкви є князем богословів, не має в тій справі авторитету, бо о. Костельник є сам для себе вистарчаючим авторитетом. Забуває він, що св. Августин, хотяй як великий геній, а однак визнає, що він навіть св. Письму не вірив би, якби не учила його про те катол. Церква. В тій цілій своїй

⁹² **Епikleза** – частина Евхаристійної молитви на Літургії, у якій заносяться прохання до Бога про перестотнення хліба і вина у Тіло і Кров Христові.

⁹³ З лат.: «Те, без чого неможливо», «необхідна умова»

розвідці о. Костельник пописується своїми дістінкціями⁹⁴, діалектикою, фразами так, що незрячий може легко дати збаламутитись і повірити. Сам він називає свою доктрину переворотом дотеперішніх традиційних поглядів, та побоюєсь, що знайдеться число таких, котрі задля засліплюючого прив'язання до традиційної перспективи не знесуть такого перевороту.

с. 190

«Одначе на се ми не могли зважати, – каже він, – бо се так буває при всяких переворотах традиційних поглядів», а щоби себе успокоїти, покликуєсь о. Костельник на найвисший авторитет: «правди», котра після слів Христа-Спасителя «освободить вас» («Нива», 1928 р., стор. 440).

Забуває однак о. Костельник, що так боронили себе і заслонялись авторитетом «правди» також многі апостати і еретики. Вони уважали себе за оборонців Христової правди, при тім всім були однак бунтівниками проти катол. Церкви, що їй одинокій дав Христос світло і силу голосити його правду. Мимо однак своїх переконуючих «аргументів» чи з ляку перед тим, що написав, чи може щоби в своїй великодушності учинити ласку катол. Церкві, так кінчить свій трактат про епikleзу: «Завважую, що я далекий від того, щоби накидувати Церкві свої погляди, висказані в тій книжці, я піддаю їх теологам під розвагу *«salvo Ecclesiae juditio»*⁹⁵. («Нива», 1929 р., стор. 20). Се звичайна тактика о. Костельника. Своїми сільробізмами, діалектикою, дістінкціями, ріжними фразами перепачковує непомічено свою доктрину,

с. 191

свою «правду», а відтак, щоби мати викрут, щоби не попасти в колізію і не бути осудженим, заслоняєсь «своїм католицизмом» або кличе: *«salvo Ecclesiae juditio»*. Він вміє закрутити і завернути. Сказати своє і замилити. Словом, як вуж не хоче дати зловитись».

«о. Костельник як з одного боку є упереджений і острахом перенятий до латинства і осуджує всякі практики релігійні, взяті від.

⁹⁴ З лат.: **dictinctio** – «розділення, розрізнення, відмітна ознака»

⁹⁵ З лат.: «Церква спасає справедливістю».

катол. Церкви як латинщення, так знов з другого боку захоплений всякими проявами, які можуть відчужити від катол. Церкви, їх вихваляє і поручає».

«Між іншими появилась у Львові 1927 р. книжка під заголовком: «Изложение цареградской литургии (св. Василия В. и св. Иоана Златоуста) по ея древнему смыслу и духу», в мові російській написана Д-ром Титом Мишковським⁹⁶. Не входячи в цілий зміст сеї книжки, з котрої віє обрядовий холод, немов з пивниці в часі літної спеки, звернемо увагу тільки на два місця. Іменно на стор. 8

с. 192

автор старається оправдати звичай поклонення у Східних неосвяченим дарам підчас Великого Входу в часі Літургії, і хотяй наводить св. Тому з Аквіну, після котрого поклонення неосвяченому агню є ідолопоклонством, як також наводить заборону сего звичаю у нас Синодом Замоїським з 1720 р.⁹⁷ і Синодом Львівським з 1891 р.⁹⁸, а однак уважає автор сей звичай не дуже так «печально», бо «въ неперсущественномъ агниі присутствуетъ Иисусъ-Богочеловекъ, не таинственно вследствие освящения, но естественно своимъ вездесущимъ божествомъ, а кроме этого, неперсущественного агнца можна почитати за символ Иисуса». Погляд сей автора є дуже натягнений і може в практиці doprowadити до дивоглядних наслідків, як сего доказом ріжні російські секти. Що иншого є *communicatio idiomatum*⁹⁹ в Особі Божій воплощеного Богочоловіка в теорії, а що иншого в дійс-

⁹⁶ **Тит Мишковський** (1861-1939) – москвофіл-орієнталіст, родом з Перегримки (Ясельщина) на Лемківщині, священик, проф., др. богослов'ї та університету, проф. Львівських гр.-кат. дух. Семінарії і Богослов. Академії. Написав багато наукових праць, найважливіші з яких: «Дві науки, истина єдина», (Львів 1914), «Взгляд св. Иоана Золотоустого на верховну власть св. Ап. Петра (Львів 1908), три великі теологічні праці по латині, «Требник» (Львів, 1926) тощо. Член т.з.в., «чорної ради» на чолі з Г. Костельником.

⁹⁷ **Замоїський синод 1720 р.**, скликаний унійним митрополитом Левом II Кішкою, другий після Коринського (1626) загальноцерковний синод в історії УГКЦ, який унормував внутрішній устрій та законодавство Церкви і започаткував «золоту добу» розвитку УГКЦ впродовж наступних ста років.

⁹⁸ **Львівський синод 1891 р.**, скликаний у вересні-жовтні 1891 р. митрополитом Сильвестром Сембратовичем, за участю Перемиського єпископа Юліана Пелеша, Станіславівського єпископа Юліана Сас-Куїловського і 156 священиків. Собор схвалив декрет у 15 пунктах – щодо віри, Святих Тайн, служіння св. Літургії та порядку виконання інших богослужбових практик, виховання духовенства і монашества, постів, похоронів, церковних судів, єпархіальних синодів, церковних маєтків.

⁹⁹ З лат.: «приписування прикмет».

ности. Освяченому Агнцю кланяємося не тому, що в нім є присутній Бог своєю всюдиприсутністю, але тому, що то є тіло Христове, злучене нероздільно

с. 193

з божеством вочлененого Сина Божого, і тому слушне побоювання, що вірні, які кланяються дарам підчас Великого Входу, віддають честь в тім розумінню, якби ті були вже освячені. Рівнож що іншого є почесь для знамени хрестного як символу, а що іншого – богопоклонення самому І. Христу Богочоловіку».

«Той же автор на стор. 46 закидує неправильність, поповнену у виданнях новітніх василіянських підручників богослужбних, в котрих в мирній ектенії уміщено перед іменем Митрополита ім'я Папи, чого нема в літургійних книгах, а відтак іронізує з того приводу рабську нашу льояльність навіть там, де не треба «*быть даже päpstlicher als der Papst selbst*»¹⁰⁰. Автора, отже, разить та неправильність, з неї він глузує, але чому його не разить те цареслав'є, яким переповнені є наші літургійні книжки при всяких богослуженнях, хотяй би навіть як незначних?!»

«А о. Костельник захоплюється сею книжкою, кажучи, що вона «золота варта, – особливо в нинішніх часах, коли відживають рефлексії

с. 194

про стиль і про духа нашого обряду, яким він став, а яким повинен бути після льогіки і психології давного грецького обряду («*Нива*», 1927 р., стор.77-78).

«Великою повагою для о. Костельника є о. Кирило Королевський, «геленіст чистої крові», який у видавництві «*Irenikon*»¹⁰¹ видав свою студію під згідною назвою «Уніятство»¹⁰², в котрій висміває і глузує

¹⁰⁰ З нім.: «Бути більшим папістом, аніж сам Папа».

¹⁰¹ «*Irenikon*» – журнал, заснований ієромонахом Чину Бенедиктинців о. Ламбером Бодуеном для пропаганди візантійського обряду.

¹⁰² «*Уніятизм*» – провокативний трактат Жана Франсуа Жозефа Шарона, який маскувався під псевдом «Кіріл Королевський», виданий 1927 р. французькою мовою як додаток до бельгійського журналу «*Irenikon*». Це – відверта ксенофобська інструкція як знищити УГКЦ. Заборонена і вилучена Апостольською Столицею в Римі. Перекладена і видана як «бестселлер» сучасними послідовниками

з проявів релігійного життя, впроваджених у нас за час з'єднання з Римом. Сам о. Костельник признає, що «відчувається в його творі погорду до «уніятства», під чим розуміє саме ідеал наших «романістів». Рівнож сам о. Костельник каже, що та студія була за сміла, що викликала в самім Римі негодовання так у латинників, як і у уніятів, і тому редакція «*Irenikon*-у» в однім з слідуєчих чисел помістила заяву, що о. Королевський видав свою студію на власну руку без апробати св. Конгрегації Східної, а навіть ходить вістка, що його книжку стягнуто з обігу. Се всьо признає сам о. Костельник, а однак се йому не перешкоджає

с. 195

уважати о. Королевського за повагу, щоби тільки свої виступи заслонити виступом о. Королевського, говорячи, що «гострого ліку люди не приймають радо» («*Нива*», 1928 р., стор. 3-5). Однак се не є лік, се отруя орієнтального фантому, яка усиляє і убиває духове життя».

«Для о. Костельника не тільки трактат о. Королевського, але навіть пасквіль і брудне очернення справляє насолоду, як тільки є націховане* упередженням, підозрінням або посуджуванням про «латинщення». Недавно появилась брошура під заголовком: «В обороні Потієвої унії. Письмо о. Петра Камінського Ч.С.В.В., авдітора гр. кат. митрополії 1685 р.»¹⁰³, видана Василем Щуратом як перевід з рукопису, написаного старою літературною польською мовою».

«Чи дійсно о. Петро Камінський був автором сего рукопису, сумнівається і сам о. Костельник, але що сей рукопис зладжений, а тепер виданий остав в тій цілі, щоби висміяти і зошкодити** унію, се річ певна. Брошура та остала видана головно в тій цілі, щоби тим більше поборювати духа «романістів»,

.....
* позначене

** зневажити

Шарона-Королевського в Львівському видавництві «Свічадо» в 2014 р., у 25-у річницю виходу греко-католицької Церкви в Україні з комуністичного підпілля, – як цинічне знущення над пам'яттю Блаж. Священномучеників Миколая Чернецького і його співбратів єпископів, священників, ченців і черниць греко-католицької Церкви, переслідуваних і гнаних мовковським православ'ям..

¹⁰³ Мова про книгу: **Камінський П. В обороні Потієвої унії. – Львів, 1929. – 120 с.**, надруковану в українському перекладі В. Щурата.

а тим лекше пропагувати духа «візантійського» чи «геленістичного». Зміст сего рукопису звернений є в більшій мірі проти тодішніх Василіян, він є вимірений також проти нинішніх Василіян, з якими ніяк не може погодитись о. Костельник. Брошура та для о. Костельника – то сильний аргумент для його «візантійських ідей», то величезна гармата проти западного духа «латинщення». Не диво проте, що о. Костельник, захоплений тою брошурою, виносить її найвисшими похвалами. Між іншими її похвалами читаємо, «що вона може послужити нам як заповітний дороговказ для нашого обрядового усвідомлення. Словом: незвичайна книжка, правдиве «відкриття». Її автор – незрівняний обсерватор, талановитий публіцист, високо освічений (бував у Римі, в Венеції), – читаєш його твір не як старі «сочиненія», в котрих тільки спеціалісти можуть любитись, але як нинішню книжку, з нинішнім психічним кольоритом, повну мудрости тай цікавості» (*«Нива»*, 1929 р., стор. 53-55).

«Найбільшим, однак, латинщенням грозить для нашої Церкви, після

твердження о. Костельника, обов'язковий цілібат, «бо цілібат – се в наслідках ніщо інше, як безапеляційний перехід у латинство», як се сказано вправді не о. Костельником самим, але його одномишленниками в брошурі *«В обороні прав нашої греко-католицької Церкви»* (стор. 82), про котру буде пізніше мова. Целібат переймає о. Костельника найбільшим жахом. В боротьбі проти цілібату не перебирає він в середниках і не щадить нікого. Видумує всякі аргументи, інсинуації і стараєсь острахом переняти духовенство і цілу нашу суспільність перед найбільшою «небезпекою», яка грозить нам всяким нещастям, бо латинщенням, винародовленням, словом, загибелію народу. Целібатови противиться навіть «природа», до котрої «давно відносилися з погордою, бо мали діточі поняття про «природу», а ми нині відносимося до «природи» з подивом». Шкода, що не подав ще о. Костельник, що нині світ не тільки відноситься з подивом

до «природи», але навіть управляє культ «природи», т. є. тіла, як се видно в нинішній цивілізації, в ни-

с. 198

нішних безсоромних модах в уборі жіночій, як також в інших неетичних і моральні почування ображаючих звичаях. Як сего рода аргументовання є осоружне і противне засадам Євангелія, як воно само в собі смішне і глупе, кождий об'єктивно думающий се бачить».

«Про цілу ту боротьбу і аргументи о. Костельника проти целібату, не хочемо довше розводитись. Ними переповнені річники «Ниви», почавши від 1924 р.»

* * *

«А тепер пригляньмося роботі о. Костельника, що підкопує авторитет церковної влади. Він, станувши на найвисшій авторитеті «правди», яка підходить під його «інтелект», – трактує Єпископів не тільки як рівних собі, але навіть з легковаженням, а навіть можна сказати з зухвалістю, якщо вони не хотять піддатися диктатам його «інтелекту». Зразком сего є лист о. Костельника до Єпископа в Філадельфії з дня 17 падолиста 1926 р., в котрім він без заховання форми чемности і ушановання, належного Єпископови, заняв супроти Єпископа становиско ментора-учителя і уділив йому своє «поучення».

«В «Ниві» знов з 1926 р., стор. 431-432, появилась нотатка з Америки

с. 199

під заголовком: «Зле діється в епархії єп. Богачевського», бо «розкол між духовенством, народом і єпископом застрашующий». «Не лише світські маси, але й більша часть духовенства («всі старші» як нам пишуть) поставилися проти єпископа. Опозицію проводить мітрат др. Й. Жук¹⁰⁴». «Єпископ не уступає і опозиція не уступає». А з багатьох причин того гострого конфлікту автор нотатки подає

¹⁰⁴ **Жук о. Йосиф** (1872-1934) греко-католицький священик, закінчив Львівську семінарію, призначений митр. А. Шептицьким її ректором (1905). З 1913 р. парох церкви св. Варвари у Відні. 1924 р. переїхав

тільки одну, а саме, що єпископ хоче оснувати у себе велику духовну семінарію, щоби в той спосіб, маючи своїх вихованих священників, перепинити зв'язь з старим краєм. Вкінці зазначає допись, що як обставини не зміняться, Церква в Злучених державах попаде в руїну».

«Ось спосіб агітації проти Єпископа! А чому «Нива» не об'яснила, хто є та опозиція, з яких людей вона складається? Рівнож «Нива» не зазначила, кільки сам о. Костельник своєю пресовою діяльністю причинився і причиняє до підтримування духа тої опозиції проти Єпископа Перемиського і Станиславівського. Посів, кинений тут, в старім краю, о. Костельником та групою його одномишленників, далеко більше буяє в Америці, де нема ніякого стриму,

с. 200

ніж тут, в Галичині. І сей посів вже зійшов в формі нової секти автокефальної української церкви в Америці в найновіших часах. Єпископ Богачевський представлений в дописі як головний винувник грозячої руїни, а чому? Бо не йде за диктатом «інтелекту» о. Костельника і його одномишленників».

«Редакція «Ниви» помістила в річнику 1924 р., стор. 411 і 413, артикул псевдонімного автора «невідомого» під заголовком: з переказів перемиської Епархії: «Такі мої всі», в котрім автор стараєсь заохочувати клир до опозиції проти Єпископа. Тенденція сего артикулу є просто агітаційна і підбурююча проти Єпископа, і се поміщує «Нива» – орган священничий, редагований священником і призначений для духовенства!»

«Знане є рівнож становиско, яке заняв супроти Єпископа богословський факультет професорів у Львові своїми рішеннями з дня 7 грудня 1927 р. в справі православного богослуження в перемиській бурсі. Бо хотяй би навіть ту подію трактовано лишень абстрактно без субстрату якогось конкретного факту, то рішення те було би чуже для католицьких

с. 201

почувань. А вже просто нелегальне і некомпетентне, коли зважиться, що сей осуд виданий остав вже по рішенню Єпископа в тій

у Канаду, вступив у конфлікт з єп. К. Богачевським, внаслідок чого у 1928 р. перейшов у православ'є, 1932 р. став єпископом.

справі. Хотяй би навіть Єпископ був ошибнувся*, то богословський факультет повинен був стриматися з всяким осудом з своєї сторони, а інтерпелянтів** відослати до висшої інстанції, як компетентної в цілі розсудження рішення Єпископа. Чи возьмемо ту справу сьак чи так, то найлучше був би зробив богословський факультет, якби був не брався до тої так прикрої і в колізію впроваджуючої справи, а се тим більше, що жалобщики в своїй скарзі до Риму проти Єпископа покликаються також і на рішення богословського факультету. Примічаєсь, що деканом богословського факультету був тоді о. Костельник¹⁰⁵. Не диво отже, що він так завзято боронить, і то своїм випробованим способом, становиско професорів богословського факультету («Нива», 1927 р., стор. 10-24).»

«Для доповнення і заокруглення треба ще додати, що діяльність пресою о. Костельника не обмежуєсь тільки до «Ниви», але свою доктрину поширює також в інших ліберальних

.....
* помилився

** запитувачів

с. 202

часописях. Рівнож зазначаємо, що діяльність о. Костельника спомагає також гурток деяких львівських священників під загально відомою назвою «чорна рада», та її деяких одномишленників з провінції».

* * *

«Вицвітом пресової діяльності о. Костельника, як також завершенням цілої нечесної і безсоромної роботи «чорної ради» львівської, є найновіша (в липни с. р.) видана у Львові брошура, написана «оборонцями прав гр. кат. Церкви» під заголовком: «В обороні прав нашої греко-католическої Церкви». Тут в тій брошурі оказався в цілій повноті дух о. Костельника, не той дух, котрий досі показувався «на сцені», але дух з «за сцени», ізза куліс. Через се ми не кажемо ще,

¹⁰⁵ **Костельник о. Гавриїл** у 1923 р. призначений митр. А. Шептицьким деканом богословського факультету Львівської дух. семінарії, а у 1928 р. – професором Львівської богословської академії.

що сю брошуру написав о. Костельник, не вказуємо також пальцем, хто збирав і доставляв «достовірних інформацій» до сеї брошури, не хочемо також входити, хто ще більше брав участь в редагуванні, але рішучо твердимо, що та брошура є результатом дотеперішньої діяльності о. Костельника і його одномишленників. Та брошура то

с. 203

святотатська робота священича, то мерзкий і підлий розбій, щоби під фірмою «оборони» Церкви її валити і руйнувати. Справді найлячніші і найнебезпечніші вороги Божих справ були все люди з кругів духовних. Вони посідають найбільше зухвальств, якого не посідає ніякий ляїк. Вони не бичем ані мечем, але оружжєм далеко більше делікатнішим, бо подібно як Юда, уцілунком приязни задають смерть Спасителю і убивають його справи (*Kanzel vor Träde. Eberhard. m.V, стор. 409*). Не явні атеїсти, не отверті вороги Божі, але «оборонці прав Церкви» спричиняють розвал і руїну Церкви».

«Брошура та починається перепечатаною з «Українського голосу» жалобою з 1926 р., підписаною світськими громадянами з Перемишля до св. Апостольського Престола в Римі, в котрій вони «просять в ім'я Божої і людської справедливости о усунення Єпископа з Владичого Престола». Ся просьба нагадує ті

с. 204

часті «просьби» письмом чи устно тих депутацій, збунтованих, а може збаламучених парохіян до Єпископа, в яких вони жадають, щоби забрати від них душпастиря, і заявляють, що вони пишуть чи говорять «святую правду» і готові на се присягнути. При зарядженню однак дододження показує, що нічо нема на річи, що се тільки одиниці, які хотіли би парохови диктувати, і тому піднесли бунт і спричинили скаргу. Подібно і в тій жалобі підписані вже наперед просять о усунення Єпископа і наводять свідків, які готові присягнути. Запримічує, що ту жалобу писала і укладала «чорна рада» львівська в порозумінню з деякими духовними з Перемишля. Світські громадяни, підписані під жалобою, навіть не знали цілого змісту. Тепер вони повинні би відкликати свої підписи, але тоді мусіли би здемаскувати властивих авторів тої жалоби. (Тут звертаємо увагу,

що коли в нинішній Відозві п'ятнуємо тих жалобщиків, то тут розуміємо не так підписаних, як радше властивих авторів тої жалоби).

с. 205

При кінці жалоби заявляють підписані, «що якби у нас була своя держава, а бодай своя територіяльна влада, то такого рода шкідники-єпископи ані хвилі не сміли би збещещувати наш старинний славний Єпископський Престол», значить, що влада українська зовсім не числила би ся з Римським Престолом, але насильством усувала би Епикопів. Гарна рекомендація української влади перед св. Ап. Столицею! Так отже жалобщики ніби «просять» о розслідування жалоби, але zarazом вже наперед засудили Єпископа на усунення, а до того ще зухвало ставляться до Ап. Престола».

«Щодо «злочинів», закинутих Єпископови в жалобі, то кождий, хто об'єктивно і безпристрастно їх перечитає, мусить прийти до переконання, що автори виступили з жалобою не «в ім'я Божої і людської справедливости». Заподані там факти є або видумані, або так тенденційно і злобно натягнені, що се саме собою впадає в очи. Як прим., що Єпископ убив чи загнав до гробу деяких членів капітули і т.д.»

«Наведені там докази і аргументи

с. 206

можуть уйти в устах демагогів перед безкритичною товпою на радикальних вічах, але не в устах членів «українського вірного католического громадянства» і то перед форум Св. Ап. Столиці. Не диво проте, що Ап. Столиця, об'єктивно розглянувши жалобу, її відкинула як нестійну, зазначаючи при тім свою незвичайно глибоку прикрість, яку справив «цей якийсь рід зле укриваного порозуміння чи **конспірації** між декотрими священиками і світськими в цілі спричинення усунення власного Єпископа Ординарія від його Престола, що ясно пробиваєсь з самої скарги», zarazом виткнула тая ж Св. Конгрегація Східна авторам жалоби їх нерозвагу, що вони, «які подають себе в совісті за християн католиків, не розуміли або не звернули уваги **на темні, нестерпимі і негідні вискази**, як от цей: «якщо ми мали би свою власну державу, або хоч би її заряд, то сего рода Єпископи ні хвилини не могли би удержатись на своєму єпископському престолі». Зауважуєсь, що «оборонці» в своїй брошурі змінили в тім місці текст, бо

так писали: «такого рода шкідники єпископи ані хвилі не сміли би збещещувати наш старинний славний Єпископський Престол». Се здаєсь для більшого ефекту, чисто як на радикальнім вічу, де демагоги обкидують вуличними епітетами «попів». Сего рода жалоба щодо своєї форми і змісту може кинути темне світло на цілий український нарід перед Римом, як також перед чужими народами, бо кождий може подумати, що коли у нас так думають і такого духа «практикуючі християни-католики», то що сказати про загал народу».

«Між іншими закидами висувають автори жалоби і «оборонці» проти Перем. Єпископа, як сильну гармату, обвинувачення на основі отвертого листу, оголошеного в бразилійським «Українським Хліборобі» «відомим поетом і письменником п. Петром Карманським»¹⁰⁶. Справді свідок, гідний авторів жалоби і «оборонців». Прецінь «відомий» п. Карманський –

се відомий ворог катол. Церкви. Але се не перешкоджає покликуватись на него як на «відомого поета і письменника» і насолоджуватись його очерненнями, коли ходить о пониження Єпископа. Подібно поступали ті українські патріоти і інтелігенти, коли в своїм часі висилали жалобу до Риму проти целібату. Щоби тим більше заімпонувати Римови, чи радше щоби тим сильніше вдарити Єпископів, подали вони при підписі своїх імен також своє шляхотство. Тоді показалося, що ті наші головні демократи, інтелігенти, ті наші горячі українські патріоти – то самі польські шляхтичі, бо всі вони мали польські герби. Як треба валити Церкву, то найгорячіший український патріот представить себе навіть польським шляхтичем або назве себе «сином катол. Церкви», або «віруючим і практикуючим католиком», хотяй би він був лібералом або радикалом чистої крові. Справді, у нас така «принципіальна характерність», що межує з безглуздям, чи радше з чистою перфідією¹⁰⁷».

¹⁰⁶ **Карманський Петро** (1878 – 1956) – укр. письменник, перекладач, журналіст. У 1924-1931 рр. редагував орган Української народної спілки часопис «Український Хлібороб» в Бразилії.

¹⁰⁷ З лат.: **perfidia** – лукавство

«В одній парохії хлопці з українського Товариства «Сокіл» хотіли

с. 209

у Велику П'ятницю асистувати при Божім Гробі, але в шапках. На те парох не дозволив. Тоді вони оскаржили пароха перед польською владою, що він їм не дозволив асистувати при Божім Гробі тому, що вони мали на своїх шапках причіплені польські орли, як знамена польської держави¹⁰⁸. І чи дивуватися, коли знаходяться і інтелігенти такої самої вдачі».

«Відтак «оборонці» в своїй брошурі критикують рішення Риму, ще більше розвалковують «злочини», піднесені авторами жалоби до Риму, кидають підозріння на «невидиму» і «укриту руку», наводять зміст різних писем з жалобою, висланих перед тим до Ап. Столиці проти celibату та проти «сфальшовання» Львівського Синоду тим самим Римом. Крім сего «оборонці», додаючи ще деякі «злочини» на Перемиського Єпископа, не пощадили також Єпископа в Філадельфії Богачевського, як також Єпископа Станіславівського, котрому між іншими також закинули «убійство» деяких членів капітули. Не вийшли чисто також ОО. Василяни».

«Многі з тих «злочинів» в брошурі є передруковані з «Українського Голосу»

с. 210

і вони мають уходити за правдиві, бо як кажуть «оборонці», не були відкликані, немовби Єпископи були обов'язані сваритися з «Українським Голосом». А чи ті «злочини», поміщувані передше в «Українським Голосі», не походили з того самого жерела?»

«Оборонці» посуджують Єпископів також о марноване та надуживане церковного гроша і майна, хіба тому, що Єпископи не здають перед ними рахунку. Коли світська власть завідувала церковним майном, тоді ніхто не питався, де гроші діваються, але коли Єпископи завідують, то треба сейчас кидати на них підозріння і очернення. Ось рабська вдача, яка в чужім ярмі і під чужим кнутом опустивши уха, всьо складно сповняє і ані слівцем не писне, але своїх вміє плю-

¹⁰⁸ Подія мала місце на парафії містечка Обертин на Покутті (Станіславівська єпархія) в 1930-х рр., де парохом був ісповідник віри та в'язень сумління **о. Дмитро Грабець** (1886-1954).

гавити і копати. А чи «оборонці» знають, кілька тепер видатків на утримання побільшеного числа канцелярійного персоналу і цілого дієцезального діловодства, на що нема ніяких призначених фондів? А на утримання семинара, де дотація правительственна навіть в половині не вистар-

с. 211

чає, а для настоятелів нема ніякої платні? А на утримання соток сиріт, а на підмогу убогих священиків? Чейже ніхто не може посудити єпископів о марнотратне життя?»

«Рівнож «оборонці» є дуже огірчені і згіршені «утечію» Станиславівського Єпископа перед російською окупацією¹⁰⁹. Най же «оборонці» будуть спокійні, а свого згіршення най не вмовляють в других. Згіршення не було, бо в дієцезії Станиславівській ані одна парохія не перейшла на шизму за часів російської окупації¹¹⁰. Мається вражіння, що «оборонці» своїм огірченням і згіршенням хочуть радше укрити свою лють, що Єпископа не запроторили москалі так, щоби й сліду з него не остало, бо нині не мали би з ним тільки клопоту і жури».

«На всі закиди і «злочини», поміщені в брошурі «оборонців», годі нам відповідати і оправдуватися, бо треба би написати об'ємисту книжку, а по друге ми, як Єпископи, не є обов'язані оправдуватись? перед якоюсь неозначеною і некомпетентною інстанцією. Якщо ми нині відзиваємось до нашого Духовенства, то лишень тому, щоби загально кинути світло на цілу погану і злочинну

с. 212

роботу «оборонців», щоби виказати, що у них не грає ролю добре намірення і правда, але свідома лож і лукава воля, яка спричинює лишень згіршення і розвал Церкви. Відзиваємось так, не щоби себе оправдувати, але радше, і то головно, тому, щоби звернути увагу, що тут виконуєсь планово робота до укритої тайної ціли, що тут грозить

¹⁰⁹ З вересня 1914 по червень 1915 рр. єп. **Гр. Хомишин** перебував у Відні, відступивши з австрійським військом перед загрозою ув'язнення і фізичного знищення з боку російської окупаційної влади.

¹¹⁰ У згаданий період, зокрема, у Львівській архієпархії перейшло на православ'я 86 гр.-кат. парафій, ще 135 сіл і містечок залишилися без духовної обслуги.

велика небезпека. Тому ми забираємо голос, щоби добрі утвердились, щоби колибаючі не упали, а незрячі щоби прозріли».

* * *

«Головним товчком і головною причиною так перемиської жалоби, як і брошури «оборонців», є целібат в Станиславівській і Перемиській Епархії. Можна напевно сказати, що якби не справа целібату, то не було би ані жалоби до Риму, ані не була би появилася брошура «оборонців». Автори жалоби були би зовсім вдоволені, якщо Рим був би лиш не затвердив права Єпископів зарезервовання свого семинара виключно для питомців, рішених на безженство. І тому боротьба, яку розпочав

с. 213

о. Костельник проти целібату, знаходить своє продовження в брошурі «оборонців», тільки вже в непогамованім тоні, без маски соромности. На зогидження безженного стану духовенства наводять «оборонці» навіть брошуру якогось упавшого латинського польського священика, де той же з цинізмом взиває латинський клир, щоби вносив на будучий вселенський собор домагання женитьби священиків, або щоби всі за порядком самі женилися, повідомляючи про те свого Єпископа. Читаючи се в пасквілю «оборонців», мимоволі пригадуєш український автор, який тому кілька літ написав в «Українським слові» (22 вересня 1918 р., ч. 217 (1011), що целібат в лат. Церкві – се найнеморальніша у світі інституція».

«Беручи на увагу боротьбу, яка ведеться у нас від кількох літ проти целібату в обороні жонатого клиру, кождий, хто дивиться об'єктивно, мусить признати, що вона ведеться в спосіб, який не перебирає в середниках. Терор і очернення є головним оружєм сеї боротьби. Виступлення питомців в 1925 р. з перемиського і станиславівського семинара під погрозою навіть смерти, штучно аранжовані віча, напасти

с. 214

і клевети в часописях, плюгавлення і нехтовання авторитету Єпископів, словом способи, які ширять згіршення і спричиняють

руїну Церкви. Думаємо, що такий спосіб оборони женитьби клиру зовсім не приносить чести жонатому духовенству.»

«Оборонці», подібно як о. Костельник, страшують латинцями і винародовленням, бо «целібат – се в наслідках ніщо інше як безапеляційний перехід у латинство», за чим йде винародовлення, бо целібат є тим «топориском до тої сокири, що підтинати має сам пеня народу – селянську масу», бо целібат у нас – справа не релігійна, а наскрізь політична». Се однак всьо лож, бо целібат чи женитьба – то є справа станова, належить виключно до церковної дисципліни. Який однак доказ, що священники, які висвячуються в безженстві, стають латинниками? Який доказ, що вони страчені для народу? А чи з родин священничих не трапляються ренегати* народу? Чи густо часто в третім або четвертій поколінні вони не винародовлюються, як про те свідчить практика? Аргументи «оборонців» є тільки повтореннями аргументів о. Костельника

.....
* відступники

с. 215

і на те обраховані, щоби незрячих і безкритичних людей настрашити і загулювати*».

«Оборонці» апелюють також до питомців, щоби кождий з них, коли «независна доля навіть присилує його переступити семинарський поріг, то най же він завчасу так передумує, так розглядається, так уважно **прислухуєсь до голосу старшого клира**, щоби ніяким світом не опинився в положенню, що про него народ каже: «єсть каяття, та вороття не має». А в жонатім стані чи не справджуєсь не раз також пословиця: єсть каяття та вороття не має?! Чи не трапляєсь се також і в інших станах? Сей апель до кандидатів і ся рада є ніщо іншого, як тільки агітація, щоби кандидати не вступали до духовних семинарів. І до чого се доведе? Коли буде брак священників, де знайдуться вірні? А де ж? Хіба опиняться або в шизмі, або в протестантських сектах. І чи не є се безглузде оборонців прав греко-католицької Церкви?! Най паде Церква, най пропадає нарід, коби тільки на їх стало. Чи не подібні вони до того чоловіка, що підпаливши

.....
* зацькувати

свою хату, тішитися, що хата горить. Бо чи брошура «оборонців» не є підкладанням огню під власну хату? Чи не є розвалом Церкви? Чи та брошура не є найнебезпечнішим і наисильнішим зброєю в руках шизматиків, протестантських сект і всяких ворогів в боротьбі проти нашої Церкви?!»

«Оборонці» вважають, що «рішенням св. Конгрегації Східної Церкви з дня мая 1927 р. Рим сказав в справі цілібату своє слово і тим закінчив перший період змагань за наше добре право, за право женитьби нашого клира», а відтак зазначають другий період змагань, котрий вкладають «в руки самого народа». Що се має значити? Може започаткування до бунту вірних проти Ап. Столиці і Єпископів? Чи сей другий період має означати період розбишацтва проти Церкви? Якщо тут «оборонці» рахують на маси вірних, на маси селянські, то дуже помиляються. Хіба радикальні і большевицькі елементи підуть за їх підмовою. «Нехай мужики користають з кожної нагоди і шукають своїх Владик, і йдуть до них гуртами і масами, і висказують щиро і отверто свої думки і бажання», так накли-

кують «оборонці» селянство в справі женитьби священників. Однак як мужики і селяни інтересуються женитьбою священників, се показалося на тих вічах, зааранжованих світською інтелігенцією в 1925 р. Одні думали, щоби відбирати священникам жінки, другі, щоби їм самим відбирати їх власні жінки і так різні різно собі толкували. На вічу в Станиславові, коли подиктовано резолюції проти цілібату з заборорою всякої дискусії, один селянин домагався настирливо, щоби йому дозволено конче промовити. В переконанню, що селянин промовить по думці резолюцій, дозволено йому забрати голос. Тимчасом селянин так відізався: «а що з дзвонами, котрі нам позабирали в часі війни?» Ось доказ заінтересовання у селян женитьбою священників. А другий знов газда, того самого дня по вічу здибавшись з пок. мітратом Гордієвським¹¹¹, такі до него слова промовив: «о що

¹¹¹ **Гордієвський о. митрат Іван** (1854 – 1927) – з 1909 р. канонік в Станиславові, пізніше – митрат і парох. В 1914 р. вивезений російськими окупаційними військами до Симбірська в Сибіру, де перебував до 1917 р.

на вічу ходило, не можу розуміти, але може би постарались, щоби ксьондзи вчили дітей катехізму в школах». Ось сего бажають вірні. Вони хотять знати Христа, хотять світла і корму душевного, бажають свої душі усвятити. І в тім якраз лежить головна умова сили народу і правдиво здорової політики, бо коли нарід

с. 218

душевно сильний, коли процвітають у него чесноти, коли нарід жие засадами надприродної віри, коли шукає Божого царства, тоді нарід двигнеться й національно, тоді й його політика піде сильним руслом в хосен народу».

«А щодо висказування своїх думок і бажань з боку селян перед Владиками, то справді вони їх висказують, але зовсім не по думці «оборонців».

«Дуже треба дивуватись доріканню «оборонців», що «Владики-реформатори» уникають нині стрічи з селянством. Так нехай же селянство йде до Владик! Не приходила гора до Магомеда, то Магомед прийшов до гори». Хіба «оборонці» хотіли таким твердженням виставити себе на сміх. Прецінь прилюдно є знане, що «Владики-реформатори» уділяються вірним по дієцезії, бувають на місіях, а навіть самі уділяють місії і сходяться з вірними».

«Оборонці» твердять, що вони боронять женитьбу духовенства, «як підставову частину усіх окремішностей нашої Церкви». А якби так в лат. Церкві клир женився, що тоді?! Тоді «оборонці» на весь рот кричали би за цілібатом, винаходили би всякі

с. 219

аргументи за цілібатом клира «як підставовою частиною усіх окремішностей нашої Церкви». Ось їх лукавство. Тут zarazом показуєсь, який в них дух католицизму. Зовсім відокремитися, а вкінці щоби навіть не заносило духом катол. Церкви, зовсім з нею зірвати, бо доперва тоді буде цілковита окремішність нашої Церкви. Іншого виходу нема. Бо хотяй би які положити «окремішности», то все таки злука з катол. Церквою буде вимагати якогось узла, який не буде «окремішністю».

Що «оборонці» прямують до цілковитої «окремішности», себ-то до цілковитого зірвання з катол. Церквою, свідчать проте різні

вискази і поклики. І так між іншими покликуються на цитати, взяті з артикулу князя Макса Саксонського¹¹² поміщеного в журналі «*Roma el Oriente*», 1910 р., а від Ап. Столиці осуджені. Відтак про ті наміри свідчать лише вискази як: найвисшим авторитетом є правда, або: де Христос – там католицизм, а не на оборот».

«Ще ясніше про те говорять

с. 220

погрози і софізмат¹¹³, якими переповнені є послідні сторінки брошури «оборонців», а які так живо пригадують стиль, дикцію, фразеологію і софізмат о. Костельника. З одного боку читаємо там, що «Рим поставив зависоку ставку», а з другого боку, «що хоч як наш народ немічний, то все таки народ суверен! Має свою Бувальщину, має свою Землю, має свої Ідеали, має свою Честь, має свої Границі, по котрі можна лізти йому в душу. Тих границь не вільно переступати, хто б він не був». Рівнож подібного змісту такий висказ: «Інтерес Церкви з інтересом народу, що на його території існує, мусять покриватися. Якщо не покриваються, тоді постає поміж Церквою і народом війна. Така завзята, затягнена війна аж до згіднення інтересів або до повного поневолення одної з воюючих сторін». Всі ті погрози, всі ті вискази кінцем кінців зміряють до того, щоби сказати: Рим поставив зависоку ставку, себто виповів війну чи нас спровокував, ми стоїмо по стороні найвисшого авторитету: правди; у нас є Христос, отже у нас є като-

с. 221

лицтво, наш народ Суверен не дозволить Римови лізти в його душу, інтерес народу не покривається з інтересом катол. Церкви, –

¹¹² **Макс Саксонський** (1871-1951) – син короля Саксонії. Зрікся престолу і став священиком у 1896 р. Проф. теології у Фрайбурзькому у-теті, відомий проповідник. Був у близьких взаєминах з митр. А. Шептицьким, студював і пропагував візантійський обряд, виступаючи промотором злуки католицької і православної Церков.

¹¹³ З гр.: «вдавані докази».

і тому нема ніякої лучности між нами і катол. Церквою, **ми становимо свою власну українську автокефальну церкву!**»

«Ось тоді, по їх думці, буде забезпечена повна «окремішність» нашої Церкви від катол. Церкви, тоді не буде ніякої небезпеки «латинщення», тоді буде забезпечена підставова частина усіх наших окремішностей», т. є. женитьба нашого клира, тоді наш народ буде в повнім значінню Сувереном».

«Се є фінал пісні, яку заїнтонував о. Костельник на інтерпеляцію* о. Мировича в «Ниві» (1926 р., стор. 153-156), поставлену до о. Костельника, в котрій той же по висказі свого захоплення «Новою добою» о. Костельника і осудженню долі нашої Церкви як долі старця, який має замкнути очі на вічний спочинок, а нашої унії як пережитку, так заключає: «Отже, реставрувати стару Візантію! – значить: звернути з дотеперішньої дороги, зробити наглий зворот вбік (майже назад) – чи се удасться? Чи ми бодай знаємо ту «стару Візантію», яку хочемо обібрати за ціль? Ми ж зовсім

.....
* *запит*

с. 222

жиємо життям Западу, – ми відчужились від Сходу, – чи нам тому удасться таке діло? Чи знайдете приклонників? Се ж походить на революцію у церковній ділянці – і хоч тепер революція в моді, то чи ми зможемо мати щастя Леніна і чи здусимо контрреволюцію, яка і тут певно була би?»

«На сю, отже, інтерпеляцію відповів о. Костельник між іншими, що треба «довести нашу унію з переконання» до «чистого типу», а «западні релігійно-культурні здобутки мусимо задержати, однак не з титулу залежності нашої Церкви від Западу», по ясніше сказаному, від катол. Церкви відокремитись так, щоби не було залежності, а тільки затримати релігійно-культурні здобутки, або іншими словами: ми не хочемо знати катол. Церкви, а тільки з її релігійно-культурних здобутків користати! То є ракети, якими о. Костельник і «оборонці» хочуть осліпити наш клир, се є софізмати, які криють в собі небезпечні заключення і послідовности».

Для яснішого унагляднення небезпек, які криються в попередно наведених висказах так «оборонців», як і о. Костельника,

с. 223

хочемо ще раз взяти їх під розвагу».

«І так: щодо теорії кн. Макса Саксонського, то з неї виходить не злука і з'єднання Східної Церкви з Католическою Церквою, але штучна якась унія перзональна. Мали би бути дві Церкви, від себе незалежні, а Папа мав би бути зверхником Східної Церкви тільки для форми. І хочая Ап. Столиця рішучо відкинула і осудила ту теорію, «оборонці» однак уперто при ній обстоюють, заслоняючись авторитетом «правди». Значить, Ап. Столиця в блуді, а не вони, бо на їх стороні авторитет «правди». Подібне становище заняв о. Костельник при своїх розумованнях про епиклезу, покликуючись на найвищий авторитет «правди». Тут вже не говорить дух католицизму, але дух шизми чи протестантизму».

«Щодо найвищого авторитету «правди», то безперечно, що правда всюди рішає, але не суб'єктивна правда, тільки об'єктивна правда, котру промовив Христос і котру боронить і береже католическа Церква, котрій єдиний дав Христос власть і непомильне світло голосити Його правду, Його науку, Його права».

«Неоснований є також клич, що «де Христос, там католицтво, а не на оборот». Безперечно, де Христос, там католицтво, але де є Христос, то

с. 224

про се учить і вказує католическа Церква, бо вона є продовженням життя І. Христа, бо її поручив Христос дальше продовжати діло спасення людського роду і тому по волі Божій, де католическа Церква, там і Христос».

«З дуже хибного заложення виходять «оборонці», коли твердять, що інтерес Церкви мусить покриватися з інтересами народу, на котрої території існує, а заложення се є хибне тому, бо інтерес Церкви ніколи не противиться правдивим інтересам народу, а навпаки – інтереси народу можуть бути такі, що противляться інтересам Церкви. Якщо відтак слідує боротьба між Церквою а народом, то

вина не по стороні Церкви, тільки народа, і коли Церква побідить, тоді її перемога виходить на добро народа, але коли народ поневолить Церкву, тоді Церква в тім народі паде і тратить свою животну силу, але й народ нещасний. Тут вправді «оборонці» розрізняють: Рим а Рим т. є. між духовим Римом, а політичним Римом, але се є тільки неудачний викрут і маневр, запозичений від ворогів Церкви. Хто бере всьо з віри в Провидіння Боже,

с. 225

той не розрізняє між Римом а Римом, але приймає зарядження Риму хоч би прикре і немиле – як зарядження волі Божої через Апостольську Столицю, всьо, що тільки не противиться вірі, етиці і совісті».

«Але хто дивиться на справи народа і Церкви очима чисто земними, тільки зі становища свого тісного загумінку, хто не руководиться принципами надприродної віри, а тільки своїми видумками або пристрастю і зарозумілим упором, той навіть найлучше рішення Риму виверне і учинить його одіозним, як прим. «оборонці» назвали «зависокою ставкою» рішення Ап. Столиці з дня 9/5 1927 р. Не рішення Риму є зависокою ставкою, але зависоке є зухвальство і зарозумілість «оборонців прав греко-католическої Церкви». Вони самі були би кпили собі з Риму якщо був би Рим перемиську жалобу, в зухвалій формі уложену, пристрастю і завзяттям подиктовану, повну тверджень будьто ложних, будьто вивернених і натягнених – якщо був би Рим узгляднив ту жалобу і Єпископа усунув. Тоді була би подвійна їх злорадність, бо мовляв, і Рим

с. 226

підійшли, і Єпископа позбулися.»

«Щодо суверенности народа, то безперечно, що народ без огляду чи він має свою політичну державу, чи є поневолений, є сувереном, коли він є здоровий духово і зорганізований, але як того нема, то без огляду на його бувальщину, широку територію, велику чисельність і високі ідеали, хто-будь влізе в його душу, бо тоді та душа є розлізла, є в духовнім розкладі. І тут якраз жерело цілої немочи народа».

«Оборонці» бідкають над слабосильністю нашого народа: «Чи то анемія тіла і духа? Чи занепад чести? Трох наших людей ведуть

одного негодя на постерунок за тяжку образу релігійних почувань і їм втікає. Один одинокий провокатор розганяє цілу салю гостей, зібраних на національній святі, де кождий мав під руками якесь крісло, ранить ножом наших поважних людей і виходить собі цілий, здоровий, спокійний. Який – будь підпитий осібник, в якому там мундурі або в самих латах, тероризує ціле село, б'є жіноцтво, калічить

с. 227

на всі боки парубків, стріляє в спокійних громадян та ображає до живого, а в нас не хватить сили його досадно погамувати, хоч знаємо всі, що сам сусідський поет каже *Gwałt niech gwałtem się odciska!*¹¹⁴ Ми реагуємо іно – сльозами. В нас хронічний пливкий стан. Ми іно пана можемо над собою змінити, а не стати паном». І з сего така конклюдія «оборонців»: «Ось ту нашу неміч бачить добре Рим і вважає непотрібним з нами числитися. Ще й глузує... Ні, ні, в інших обставинах ані цього рода єпископи не сиділи би у нас на престолах, ані цього рода відповіді не приходили би з Риму. Іно на похилу вербу кози скачуть.»

«Осуджуючи ту штубацьку і зарозумілу погрозу «оборонців» на адресу Риму і Єпископів, мусимо признати слушність їх наріканню на брак відпорности, походячої з анемії духової нашого народа. Однак вони, вказуючи на ту неміч, не вказали на тих хамів-рабів, які найбільше спричинюють неміч народа, на тих хамів-рабів, яких якраз «оборонці» є чистим типом. Рабство хамське має те до себе, що воно гне спину перед чужими,

с. 228

приймає покірно зі сльозами від них бичі, але зате дуже відважне і бундючне зглядом своїх. Ось такими маніфестують себе «оборонці» – киринити* між своїми, оплювати та бити по лицю своїх Єпископів, тай ще ховатися за анонім, то уходить за характерність, як доказ патріотизму, а навіть геройство. По-хамськи щодо форми і змісту уложили автори свою жалобу до Риму, по-хамськи також на дальше продовжують свою роботу. Доки наш нарід не отрясся з того рода «оборонців», доти він буде недомагати духово, доти не

¹¹⁴ «Хай же сила силу відтиска» – цитата з вірша А. Міцкевича «Oda do młodości» (1820 р.) у перекладі Дм. Павличка.

поможе йому ані його бувальщина, ані широка територія, ані велика чисельність, ані високі ідеали».

* * *

«З огляду на всьо досі сказане подаємо Всечесному Духовенству до відома і до примінення:»

«1. Рішучо осуджуємо пресову діяльність о. Дра Гавриїла Костельника і з ним злученого гуртка священників. Осуджуємо ту діяльність як антицерковну, як небезпечну для віри і катол. Церкви і

.....
* паскудити

с. 229

як підкопуючу авторитет церковної власти і дисципліни. Ми не можемо на се pozwoliти, щоби на церковно-релігійні(й) ділянці переводився переворот на зразок російського большевизму, не можемо сего стерпіти, щоби Єпископам диктували «ради» підчиненого клира, яких започаткуванням є так звана «чорна рада», складаючися з гуртка деяких львівських священників і їх ревних одномишленників з провінції.»

«2. З тих повисших причин осуджуємо часопис «Ниву», видавану о. Костельником для гр.кат. клира, як орган пропагуючий ті небезпечні напрями о. Костельника під 1) сказані – Осуджуючи сей орган як вельми небезпечний для катол. Церкви і катол. віри, забороняємо нашим всім священникам під загрозою суспензії *ipso facto* від всіх священнодійств той часопис пренумерувати будь то на своє ім'я, будь то на ім'я других осіб, оплачувати, дописувати і читати. Кождий з наших священників, котрий досі пренумерував той часопис, має сейчас по отриманню сеї нинішньої Відозви повідомити редакцію «Ниви», щоби дальших чисел йому не присилали. Рівнож приказуємо брошуру «В обороні прав нашої греко-катол. Церкви», яка є вицвітом

с. 230

і довершенням пресової діяльності о. Костельника, переслати сейчас до своїх Ординаріятів.»

«3. Рішучо противимося в нашій гр.кат. Церкві східної обрядовості «чистого типу» чи радше російського типу, бо се провадить до

завмирання життя духово-релігійного, а кінцем кінців до шизми, як се доказує історія. Практики релігійні і набоженства, прийняті в нас з катол. Церкви, а убрані у форму нашого східного обряду, практикуються у нас вже цілими століттями за відомістю Ап. Престола. Вірні їх полюбили і з ними вже зжилися. Відбирати їм отже ті набоженства, значить убивати в них духове життя.»

«Ми не хочемо Ісуса Христа в Найсв. Евхаристії іншого «на сцені», а іншого «за сценою». Ми хочемо цілого Ісуса Христа з тілом і кровію, з душею і Божеством, цілого воплощеного Сина Божого, в Евхаристії утаєного. Ми хочемо і бажаємо, щоби культ Христа евхаристійного як найбільше поширювався і змагався, бо Евхаристія є світлом, є теплом, є силою цілого життя духового. Хто не розуміє Христа евхаристійного, той не розуміє взагалі Ісуса Христа. Тут Христос в таємний спосіб освічує, навчає,

с. 231

потішає, уділяє свої ласки, живить і кормить людські душі. І тому Він не може спочивати в Евхаристії як забутий і полишений Спаситель «за сценою», але всі до Него мають горнутися, Його прославляти, величати, дякувати, перепрашати і просити о всі потрібні ласки. Тут маємо знаходити захист, оборону, потіху і поміч, тут маємо кормитись тілом і кровію Христовою, щоби набрати життєвих сил душі. І тому евхаристійний культ зі всіма своїми практиками має у нас остати і розвиватись. Рівнож інші набоженства і практики релігійні, які випливають з Евхаристії і з нею зв'язані, як прим. культ Пресв. Серця Христового, мають у нас остати і розвиватись. Не менше культ Пр. Д. Марії, з практиками у нас вже впровадженими, ніхто не сміє зносити. Вірні з ними зжилися і з великим хісном їх виконують. Ті всі набоженства не тільки не противляться східному обряду, але навпаки той обряд оживляють і вливають в него тепло і заінтересовання. Вони є заразом найсильнішим заборолом катол. віри. Якраз там, де вони є практиковані, там вірні є освідомлені в вірі і там до них не мають доступу

с. 232

ані протестантські секти, ані шизма. Противно, де заховуєсь обряд «чистого типу», там легко приймаєся шизма або інші блудні науки,

як се показує досвід. Загал вірних не розуміється на спекулятивних тонкостях догматичних, вони беруть справу з практичного боку. Коли вони видять той сам зверхний обряд у нас і у шизматиків, то думають, що те все одно. Але коли не видять у шизматиків релігійних католицьких практик, то мимоволі приходить їм рефлексія, що те не є те саме.»

«Релігійні практики католицькі не противляться національності, бо якраз вірні, практикуючи католицькі набоженства, ще більше освідомлюються релігійно, а тим самим ще більше прив'язуються до своєї народности, бо беруть любов свого народа з віри і совісти. Як Христос і Його Церква причиняються до розвою здорового націоналізму, так також практикування віри через католицький культ релігійний, підтримує, скріплює і нормує й національні справи.»

«Ті традиції церковно-релігійні, прийняті в нас від катол. Церкви, не є нам від нікого примусово накинені, але вони є добровільним, зовсім природним впливом і розвоєм нашого організму духового.

с. 233

Вертатися нам отже до обряду східного «чистого типу», то значило би завмирати духово. Впрочім як далеко маємо вернутися і де стати, чи на часах Керулярія¹¹⁵, чи Фотія¹¹⁶, чи вернутись до початків християнства, чи може навіть до старозавітної синагоги.»

«І тому всі східні народи, навернені до католицизму, якщо справді мають утвердитись в катол. вірі, то й вони з часом мусять поступати і набирати життя релігійного з катол. Церкви, бо инакше вони будуть або стояти на мертвій точці, або вернуть до шизми. Прецінь иншого життя релігійного і духового якогось окремішного вони не зможуть ані самі з себе, ані звідки инде видобути, як тільки з катол. Церкви.»

«Але закине дехто, що тут ходить о навернення цілої Росії. Дай Боже, щоби покладені надії сповнилися, однак є сумнівні вигляди. Бо у російського народа православіє і націоналізм – то майже синонім,

¹¹⁵ **Керулярій Михайло** (1000-1069) – патріарх Константинопольський, при якому стався остаточний розділ Вселенської Христової Церкви на Східну і Західну.

¹¹⁶ **Фотій** (820 – 890) – патріарх Константинопольський. Вступив у конфлікт з папою Римським Миколоєм I, що призвело до розколу між Римською і Візантійською Церквами. (867). Засуджений папою Адріаном II (869).

а до того злучений з месіянською ідеєю навернення всіх Слов'ян до православ'я. Тому в душі Росіянина навернутись до катол. Церкви – значить по його розумінню те саме, що виречися своєї національності і позбутись всіх традицій, з якими він зжився. Зрештою, де та певність, що ми, коли вернемо до східного обряду «чистого типу» чи ро-

с. 234

сійського типу, причинимосся до навернення Росії, а не радше що самі на тім потерпимо? Коли би однак Росіяни нашим обрядом з католицькими набоженствами зражувалися і його боялися як «латинщення», то хоч і навернені, то однак чи вони з тим упередженням і острахом перед «латинщенням», а з захованням обряду східного чистого типу, – чи дійдуть вони коли до повного католицького життя?»

«Інша справа України. Український народ, котрий числить в Росії около 30 мільонів, він ніколи не зжився з російським націоналізмом, він заєдно боровся за свою окремішну національність від російської. Нарід сей більше хилиться до Западу як до Сходу, у него ціла культура і психіка, зовсім відмінна від російського народу. Всі, котрі подорожували по Росії, зауважили ту різницю, зауважили ту границю, де кінчиться російський, а де починається український нарід. Навіть зовнішній вигляд міст, сіл і поодиноких осель відразу вказує на різницю між народом російським і українським. Тому українці, живучі в православ'ю, зовсім не зразяться нашим обрядом, оживленим і огрітим теплом духового життя катол. Церкви.»

«Зрештою, чи ми маємо навернути Україну, чи ми маємо причинитися до навернення Росії, то се друге питання, але що нашим конечним обов'язком є берегти нашу катол. віру, що нашим конечним обов'язком – перше дбати про власне

с. 235

спасення, то річ без сумніву певна. А католицьку віру збережемо і в ній спасемо наші душі не самими орієнтальними фантазіями, не цюфанням* до обряду «чистого типу» чи чисто російського, але реальним, конкретним і живим життям катол. Церкви. Нашим отже святим обов'язком є перш за все, жити повним життям католицьким і так статись сильним католицьким народом, а коли те буде, то

Провидіння Боже з певністю ужиє нас і до навернення Сходу і тоді лише зможемо сповнити нашу велику місію на Сході.»

«4. Справа celibату не є ані справа обрядова, ані політична, вона є станова і сама в собі належить до церковної дисципліни, а тим самим вона не має ніякої зв'язи з «безапеляційним переходом у латинство». До священничого стану Єпископ не сміє нікого змушувати. Однак Єпископ має право положити умовину, під якою хоче поручити кандидатові службу олтареві. Вільно кандидатові прийняти ту умову або не прийняти, і в тім другім разі сам зрікаєся священничого стану. Умовини кладуться також і в інших станах і ніхто непокликаний до того не мішаєся. Справа celibату – се справа чисто церковна і тому до неї ніхто некомпетентний не має права

.....
* поверненням

с. 236

мішатися. Єпископ, а не хто инший, є відповідальний за церковну дисципліну перед Богом і Церквою.»

«Коли ми кладемо кандидатам духовного стану як умовину безженство, то не робимо сего ані під якимсь чужим диктатом, ані під впливом «невидимої» чи «укритої» руки. Робимо се тому, бо того домагаються життєві конечности нашої Церкви, як також обставини, в яких вона знайшлася передовсім по світовій війні. Сего домагаєся також стан економічний і матеріальний, в яким знаходиться духовенство.»

«Най ніхто не посуджує нас, що ми, висвячуючи кандидатів духовного стану в безженстві, робимо се під впливом якоїсь чужої і ворожої сили. Нехай ніхто нас не уважає за ворогів і шкідників нашої Церкви і народа. Ми прецінь руководимось совістю. Ми прецінь не маємо з того ніякого особистого хісна, не отримуємо ніякої заплати від чужих, а за те, як загально відомо, ми опльовані і з чести обдерті від своїх.»

* * *

При сій нагоді звертаємось до Чина Св. Василя Великого, кладемо йому на серці сі переважні справи нашої

Церкви. Нехай Чин зважиться, – що він зрештою сам розуміє, що свій розріст і скріплення завдячує тій тісній злуці з Ап. Престолом і традиціям, які зродили такого мученика за єдність з катол. Церквою, як св. Йосафат, котрий походив з Чина Св. Василя Великого. Чин, станувши на тих традиціях, доконав у нас великих перемін і двигнення життя на поли церковно-релігійнім, передовсім своїми місіями, реколекціями і релігійними видавництвами. Чин своєю діяльністю на тім поли перечеркнув пляни шизматичької Росії, яка в своїм часі закинула була свої сіти на нас в Галичині, бо Чин освідомив і двигнув у нас ідею катол. Церкви. Чим є твердиня в світській державі, тим є монаший чин в Церкві. Тому, коли тепер ворожа сила робить наступ на нашу Церкву, то ми певні, що Чин стоятиме на вишині сего свого високого історичного покликання в пересвідченню, що від виконання сего завдання зависіти буде його розквіт, скріплення і могутність».

«Дано дня 11 вересня 1929 р.

† **Йосафат Коциловський**, Єпископ Перемиський,

† **Григорій Хомишин**, Єпископ Станиславівський».

Так в Меморіалі до Митрополита, як також у Відозві є вірно представлені невідрадіні обставини, які у нас заїстнували. Ми, оба Єпископи, вказали передовсім на нездорові і гнилі течії на церковно-релігійнім полі. Ми немов предчували, що з тих нездорових і гнилих течій витвориться багно, а на тім багні виросте дикий цвіт синодально-російського обряду. В тім часі, коли був уложений Меморіал і Відозва, ще не можна було ясно зрозуміти, що тоді вже грабарі копали гріб для Унії і для нашої греко-катол. Церкви. На те звернув увагу Єпископ Богачевський в своїм письмі до Митрополита в справі пресової діяльності о. Костельника, котрий разом з своїми одномишленниками під фірмою українського патріотизму тут, в Галичині, а о. Кирил Королевський як москаль під фірмою російського патріотизму в Римі, старались понизити і осмішити Унію, щоби зробити дорогу для візантійського, властиво для синодально-російського обряду. Але хто був головним інспіратором і дійсним автором східного обряду «чистого типу», то про се трактується справа в слідуючим 4-ім уступі.

түгел экинчиси бекетте колзоткон
"Республика" септатимнада"

4. Методика изучения
языка белорусского народа
по его творчеству.

1 ^V i' choro gi' al micante

V So ce Lyne e
apucado grande no
braço dela para

↳ нини пубо бо гуна
соғинам, бо са
замонада, мо

✓ a cer night habit
infirmity in the
new morning.

с. 239

Взявши під увагу наше положення, преставлене в сім 3-ім уступі, то мусимо признати, що воно є дуже невідрадне і зловіще, так на тлі церковно-релігійнім, як і на національнім і політичнім, а за-разом мимоволі впадає в очи, що діяльність Митрополита на тих сказаних ділянках була негативна. Він не міг не видіти хоробливих проявів нашого життя, а однак не старався їх уздоровити. Він радше посередно підтримував той нездоровий стан нашого організму церковного і народного. Йому немов залежало, щоби ми не двигнулись з духовної недуги. Він дбав про піднесення свого авторитету, дбав про свою великість, і тому вистерігався всього, що могло би спричинити для него негативну опінію. В тій цілі, рівнож легким коштом, бо з митрополичих доходів, оснував різні установи, щоби тільки позискати* симпатію і довір'я українських патріотів. Митрополит не був Українцем, бо не міг ним бути, його український патріотизм був тільки позірний і служив йому як середник до перепачкування** орієнтальної обрядовости. Його діяльність була радше розкладава.

* здобути

** запровадження

с. 240

4. Митрополит Андрей Шептицький – візантієць на тлі русофілізму.

Було би хибно і несправедливо твердити, що Митрополит через свій позірний український патріотизм і свою діяльність стремів виключно до свого возвеличення, або як дехто казав, щоби провадити родову політику і возвеличити рід Шептицьких. Вправді він дбав про піднесення свого авторитету як Митрополит, а також як аристократ, і не можна йому того за зле брати, бо се була його як аристократа вроджена вдача. Зрештою, шляхотна і благородна амбіція є навіть імпульсом до великих діл, – однак ніяк не можна посудити Митрополита, що ним руководила гордість, бо се значило би, що клав себе, немов ідол, а сего ніяк навіть припустити не можна.

на оці повисли Росії раз у змислі
збільшення, чи повинні збільшити нашо-
го. Нам. образ у сучасно-російському,
а не було риболовства у русифікації,
коже було у нас дуже зменшення.
І тому лінійний справ було збіль-
шити 100% українців, щоб збільшити
своє русифікацію, а не збільшити згодом
показати єдине збільшення в українській
сучасності, у сучасності та інше.
І у зростанні, щоб не сучас-
ності мали з робіт, щоб не робити і за-
провадити.

Русифікація у нас згодом сучас-
но, щоб збільшити образ у
російського збільшити, чи раз-
збільшити з російського вірою, ніж
збільшити сучасності, а збільшити і згодом
збільшити націоналізму і збільшити.
Тобто сучасності і збільшити і збільшити
і збільшити русифікацію. Лінійний
збільшити і збільшити збільшити русифікацію,
або збільшити Росію навіслюючи на
націоналізм, а не збільшити збільшити
~~націоналізм~~ збільшити і збільшити
збільшити. Збільшити на збільшити
збільшити російського збільшити, а збільшити
української збільшити збільшити збільшити
російського збільшити. Чи збільшити
русифікацію збільшити збільшити, не можна
на збільшити збільшити, а збільшити збільшити
збільшити збільшити Росію, а збільшити

V. Раз збільшення
нашого образу
з російським

Відтак він дбав про піднесення свого авторитету через свій український патріотизм також тому, щоби відсунути від себе підозріння і посудження, що він для нас чужий, що він не походить з нашого народу, йому ходило о доказання, що він кров з нашої крові, кість з нашої кості.

Найважливіша однак причина була та, що він був по духу русофіл. Він мав

с. 241

на оці навернення Росії через зближення чи навіть зрівняння нашого гр. кат. обряду з синодально-російським, а те було рівнозначне з русофільством, котре було в нас дуже зненавиджене. І тому Митрополит грав ролю більше як 100% Українця, щоби закрити своє русофільство, а натомість щоби позискати сліпе довір'я в українській суспільності, у світських патріотів і у духовенства, щоби на сліпо приймали за добре, що він робив і запроваджував.

Русофільство у нас до того стреміло, щоби через подібність обряду до російського зближитися, чи радше з'єднатися з російською вірою під оглядом церковним, а відтак і під оглядом національним і державним. Православіє і цареславіє – то був клич і засада русофілів. Митрополит тим ріжнився від наших русофілів, що через зрівняння нашого обряду з російським він хотів Росію навернути на католицизм, але під оглядом політичним з ними був схожий. Чи він такий русофіл як українофіл, не можна на певно твердити, але в кождім разі був захоплений Росією. а український нарід

с. 242

уважав як вітку російського народу.

Синодально-російський обряд – се є нічо иншого як перехрещений візантійський обряд. Тут треба собі пригадати те, що сказано остало про візантійство в Четвертій Часті (про «Два царства»). Щоби не повторятися, підчеркну тільки, що візантійство є розкладовим чинником на полі церковнім, релігійнім, державнім і національнім. Візантійство взяло вправді свою назву від Візантії, звідки взяло свій початок, але воно відтак по упадку Візантії, ним спричиненого, перещіпилося до Росії як приємниці Візантії і там воно отримало підклад і духа московського.

Росія уважала завданням свого післанництва спровадити всі слав'янські ріки до одного московського моря, так званий панславизм під російською егідою. До своєї політичної і національної пропаганди вона уживала між іншими середниками також православ'є, передовсім у нас, а саме через поширювання російсько-синодального обряду під кличем:

с. 243

«віра наших отцов». В Росії православ'є і цареслав'є – се були складові частини російського імперіалізму. І тому наші русофіли так сильно побивались за чистотою обряду як «віри наших отцов», щоби в той спосіб ширити православ'є, а zarazом російське цареслав'є.

Митрополит був також перенятий духом чистоти орієнтальної обрядовості, а радше – синодально-російської. За часів Австрії він не виходив виразно з своїми обрядовими справами, бо се було небезпечно, бо се уходило за русофілство. Пригадую собі, що Митрополит в перших роках свого владництва просив Рим о позволення уживати губки замість ручничка в часі Служби Божої при отиранню дискаса і чаші, як також щоби в часі закінчення св. Тайни супружа уживати обряду православного, а саме, обходу наречених наоколо тетрапода, пов'язаних за руки ручниками при співі: Ликуй Ісає, се діва і т. д. Рим запитав о гадку Єпископа Чеховича і мене. Ми оба на спільній конференції заінтерпелювали Митрополита, що се має

с. 244

значити. Митрополит на те нічо не відповів, тільки сказав, що він на себе бере ту справу полагодити. Чи і що відповів Митрополит, нічо не знати.

Митрополит зачав з самого початку кокетувати також з нашими русофілами, здається як пригожими помічниками до пропаганди орієнтальної обрядовості. Коли однак «Діло» закинуло йому валенродизм, тоді Митрополит зачав сильно зазначувати український націоналізм і патріотизм. Се був обдуманий маневр, щоби захопивши духовенство і світську інтелігенцію своїм націоналізмом і патріотизмом, міг незаметно перепачковувати синодально-російську обрядовщину, а тим самим й русофілство. Свого часу Др. Стефан Томашівський зазначив був в одній своїй брошурі, що через східну

обрядовщину вціплюється в український організм русофільство. Однак та заввага перейшла беззамітно, бо наша суспільність була захоплена українським патріотизмом Митрополита, а Томашівський знов не належав до сфери Митрополита.

За часів Польщі зачав Митрополит

с. 245

вже виразніше зазначувати свій візантійський чи радше синодально-російський обряд. Робив се однак дуже обережно. Сам безпосередно не видавав ніякого обрядового розпорядку в тім значінню, але позволяв чи радше толерував чищення нашого обряду від «латинізмів». Сам запустив бороду, не маючи до того важної причини, і зачав носити габіт, чи загортку з широкими рукавами. В тім знайшов деяких охочих наслідувателів між священиками. В духовнім семінарі зачалася пропаганда візантійського чи радше синодально-російського обряду. Молоді священики по укінченню семінара зачали запроваджувати той обряд по парохіях. Усунено кивоти, а поставлено маленькі скринки на переховання Найсв. Євхаристії. Подекуди увійшов звичай доливання «теплоти» до чаші в часі Служби Божої, уділювано св. Причастіє вірним стоячим, а не клячучим, усунено монстранції¹¹⁷ і взагалі зменшено, чи радше усунено євхаристійний культ. І так спровола і поступенно зачав загнижджуватися візантійський,

с. 246

а в дійсности синодально-російський обряд.

Обманювано себе, що се потрібне для притягнення і навернення шизматиків за сокальським кордоном, т. є. на Волині, Холмщині і Підляшу. Однак тамошні польські Єпископи, котрі не тільки спричинили церковний сокальський кордон, але запровадили також у себе синодально-російський обряд, перехрестивши його на візантійсько-слав'янський, щоби у той спосіб унеможливити у них всякий вплив нашого духовенства.

¹¹⁷ **Монстранція** (від. лат. *monstrare* – показувати) – в Католицькій Церкві різновид дароносиці, призначеної для адорації – позалітургійного вшанування Пресв. Євхаристії.

Єпископ Пшездецькі¹¹⁸, правдоподібно батько того візантійсько-слов'янського обряду, навіть хвалився раз перед мною: „U nas jest czysty obrządek, a u was bezobrazje”¹¹⁹. Се викликало у мене прикрі рефлексії. Колись за Австрії нас посуджували Поляки, що ми шизмофіли і русофіли, брано нам за зле уживання в Богослуженнях слова «православний». Бороди не вільно було носити, а один священик з Перемиської Дієцезії мав бути навіть суспендований, що на підборіддю носив заріст. Коли свого часу село Гнилички було перейшло на шизму, тоді счинився крик в польській суспільності і загальний наступ в польській пресі з всякими інвективами*,

.....
* різкими викриттями

с. 247

щоби в той спосіб настроїти Відень до нас неприхильно і чужо. З того приводу навіть усунено Йосифа Сембратовича¹²⁰ з митрополичого престола.

Як малий студент гімназійний був я на проповіді знаного польського єзуїтського місіонера о. Бачиньського. Змісту проповіді собі не пригадую, але добре зятив, як він часто з перестанками виголошував як рефрен: «*rubie, rubie moskiewskie*». А тимчасом за Польщі ОО. Єзуїти осіли в Слонімі¹²¹ і прийняли московський обряд в повнім виді з камілавками чи скуфами, бородами, рясами з широкими рукавами, а польський Єпископ чванився «*czystością obrządku*», а наш обряд назвав «*besobrazjem*». Як те назвати, лишаю читачам. А що поляки спричинили на Лемківщині? Шизму! Чому тут ніхто не кричав: «*złoty, złoty polskie*». І що зискали Поляки? За німецької влади під

¹¹⁸ **Пшездецькі Генрик** (1873 – 1939) – римо-католицький єпископ Підляський (1918 – 1924), ідеолог і пропагатор т. зв. «нової унії» на Підляшші, Холмщині, Волині і Віленщині.

¹¹⁹ з польської: «У нас чистий обряд, а у вас «безобразіє».

¹²⁰ **Сембратович Йосиф** (1821 – 1900) – гр.-кат. митрополит Галицький (1870 – 1882). Усунутий австрійським урядом внаслідок польських інтриг, які звинуватили Сембратовича в москвофільстві, зокрема, за те, що допустив перехід парафії с. Гнилички на Тернопільщині у православ'є.

¹²¹ Мова йде про монастир **ОО. Єзуїтів** східного обряду, заснований 1924 р. в місцевості Альбертин коло Слоніма (тепер місто в Гродненській обл. Білорусії) для поширення римо-католицькою Церквою т. зв. «нової унії».

боком Краківського польського Архієпископа) отримали в Кракові шизматичського Єпископа Паладія¹²², призначеного для Лемківщини.

Унійна акція, котру провадили польські Єпископи за допомогою того візантійсько-слов'янського обряду, не мала успіху, бо нарід не бачив різниці між давни-

с. 248

ми російськими батюшками, а новокурсними батюшками. Зрештою і польське правительство не було прихильне і ставляло перепони унійній акції. З деяких тамошних місцевостей люди присилали прошення, щоби їм післати тутейших священників. Тамтейші священники, або новоупечені, були дуже малої моральної вартости. Деякі з них виглядали радше на двірських формалів або парубків, взятих зі стайні. Многі з них були також продажні і служили польському правительству як агенти. Се раз довірочно їх імена списані вичислив міністер внутрішніх справ Перацкі¹²³ і перечитав мені і Єпископови Лятишевському в часі авдієнції. Польське правительство хотяй не спріяло унії, однак уживало тих священників до своїх політичних цілей.

Зрештою навіть наші священники, хотяй придержувались там синодально-російського обряду, як прим. ОО. Редемптористи в Ков(е)лі¹²⁴, не мали бажаного успіху, а коли прийшли большевики, счез всякий слід з унії, всі вернули до шизми або пристали до большевиків, чого у нас греко-католиків не було.

Ідея навернення Сходу, властиво Росії, і то через з'єднання нашого обряду з російським, не давала Митрополит(ов)і спокою.

¹²² **Паладій** – в миру Петро Видибіда-Руденко (1891 – 1970) – з 1941 р. архієпископ Краківський і Лемківський УАПЦ у Генеральній губернії нацистської Німеччини, згодом – архієпископ Львівський Польської православної церкви.

¹²³ **П'єрацкі Броніслав Вільгельм** (1895 – 1934) – польський військовик, міністер внутрішніх справ Польщі у 1931-1934 рр. Ліквідований членом ОУН Мацейком у Варшаві.

¹²⁴ **Місія оо. Редемптористів у Ковелі** на чолі з о. Миколаєм Чарнецьким почалася у вересні 1927 р. Спочатку винайняли дім, а потім збудували великий монастир (1933). Обслуговували 23 парафії чисельністю 20 тис. вірних. З приходом більшовиків (1939) місія припинила існування.

Він старався ту ідею поширювати за границею і приєднати в тім дусі впливові сфери висшого духовенства на Западі. В часі, коли рішалася доля автономії Галичини, він виїхав був на три роки за границю до Бельгії і Голандії, де збирав датки на сироти і на релігійні цілі (здається, на монастир Студитів), як було попередно сказано¹²⁵. Там виголошував конференції по головних містах про навернення Росії і робив старання, щоби основати семинар для навернення Росії, що однак йому не удалося. Так писав о. Схрейверс в «Богословії» з 1926 р. Крім сего в Римі і в Парижі виголошував конференції в справі Росії і східного обряду в дусі візантійським, властиво синодально-російським. Всюди Митрополит в часі конференцій уживав слово «Росія», а про Україну не споминав, бо кого там обходила Україна, супроти Росії зовсім не знана. І так всюди за границею вказав церковним сферам на Росію і на східний синодально-російський обряд. Що в тім значінню виголошував свої конференції, треба з того вносити, що в часі свого побуту тамже виступав в повнім однострою східнім. Я бачив його фото-

графію в однім періодичнім часописи, виходячим в Монахія^{*}, де Митрополит убраний в клобуку з вельоном, спадаючим на плечі. Се виглядало на акторство, котре впровадило в блуд церковні сфери, бо набрали переконання, що у нас дійсно такий обряд і така ноша. Се не є проста дорога. Тут у нас так, а там инакше. Тому може він так дуже також старався, щоби Св. Конгрегація Східна запровадила у нас візантійський обряд, щоби тоді міг сміло виступати в чисто східнім однострою. Митрополит повинен йти просто, треба було ясно всім сказати, який у нас обряд, які звичаї, треба було також зазначити, що крім Росії ще є Україна з чисельним народом, котрий ріжниться від Москалів не тільки національно, але також особними церковно-релігійними традиціями. Що Митрополит нічого не зробив, треба вносити на тій основі, що св. Східна Конгрегація надала

¹²⁵ **Детальніше див.:** 1) Марунчак М.Г. Митрополит Андрей Шептицький на заході. 1920-1923. – Вінніпег-Єдмонтон, 1981.- 48 с.; 2) Кудрик Василь. Моловідоме в історії Греко-Католицької Церкви. – Вінніпег: Тризуб, 1955. – с.62-81

нам в останньому часі літургикон у візантійському обряді, схожий цілком з російським. Та про це буде бесіда пізніше.

* в Мюнхені

* * *

При тій нагоді не можу поминути статтю Макса князя Саксонського,

с. 251

поміщену в журналі «Roma el Oriente» 1910 р. за місяць падолист. Ту статтю уважаю як пропагандовий середник східної ідеї Митрополита і то не без певного впливу Митрополита. В тій статті подав князь Макс спосіб з'єднання православної Церкви з католицькою. Ту статтю можна би назвати наївною фантазією, як вона не була би так дуже зневажливою і кривдячою для катол. Церкви. В тій статті повно ересей попри інших недорічностях. Треба дивуватися, як міг так писати священник католик і з католицького королівського дому, бо брат саксонського короля католик. Ту статтю міг підписати кождий православний богослов, як писав сам православний рецензент тої статті священник Н. Сахаров¹²⁶ (Богословскій Вѣстникъ», видаваний в Москві за місяць лютий 1911 р.), бо та стаття «представляєть собою не только безпощадное осужденіе всей политики Рима въ вопросѣ об уніи, но горячую апологію православія во всѣхъ важнѣйшихъ пунктахъ, раздѣляющихъ его отъ папизма» (тамже).

Князь Макс приписав головну вину розділу між Східною а Західною Церквою

с. 252

гордості, властолюбивості і користолюбивості Папів, через що також без успіху були всякі спроби з'єднання Східної Церкви, а пе-

¹²⁶ **Сахаров Николай** (1869 – 1951) – священник Російської православної церкви, перекладач православних богослужбових текстів на німецьку мову. Один із засновників російської гімназії в Парижі. Редактор «Церковного вестника», автор численних статей про відносини православ'я з католицизмом.

редовсім на Ліонським і Фльорентійським Соборі, в часі котрих латинники ужили навіть підступу, бо користувались не автентичними текстами святих отців, хотяй може в добрій вірі, думаючи, що вони є автентичні. Твердження те князя Макса є неправдиве, бо навпаки православні покликувалися на неавтентичні письма.

Князь Макс висказав свою гадку, що Схід і Запад ніколи не розходились остаточно і тому справа йде не про встановлення і впровадження нової унії, але тільки про оживлення унії, котра завсігди існувала. Були тільки відношення недовірчиві, ворожі і холодні, жалю гідні.

Князь Макс, хотяй як старався подати способи з'єднання Східної Церкви, однак вже наперед засудив себе на неудачу, бо він поставив тезу, що Східна і Западна Церква, дві вітки християнства, то дві сестри, рівні у всіх відношеннях, дві сестри, рівні в правах і достоїнствах. Тимчасом є тільки одна Матер Церква, одна Обручниця Хри-

с. 253

стова, а не дві, і тому не з деспотизму ані з гордості, ані з користюлюбности домагалися Папи повного підчинення Східної Церкви як дочки під владу Матери-Церкви. В противнім разі католицька Церква перестала би бути католицькою, тоді зреклася би свого достоїнства як Матери, тоді противилася би Ісусу Христу, котрий оснував одну Церкву, і тому доки православні будуть уперто стояти при своїм домаганню і засаді, що унія – то згода і братерство між двома рівними сестрами, а не підчинення католицькій Церкві як Матери, доти не може бути бесіди про унію.

Князь Макс, виходячи з тої засади, що є дві Церкви, як дві рідні сестри, рівні в правах і достоїнстві, робить закид католицькій Церкві, що вона, домагаючись повного підчинення Східної Церкви Римови, лишає східним тільки їх обряд так, що ті східні з'єднані в дійсності є латинянами у східній одежі і з східними молитвами, але не правдиві представники правдивої Східної Церкви. Такі східні унії радше перешкоджають унії Східної Церкви, бо Східні православні, познакомившись з положенням уніятів, можуть подумати: ось що нас

с. 254

чекає, коли ми приймемо унію з Римом, ми перестанемо бути східними і станемо латинянами, достоїнство нашої Церкви буде

знищене, вона буде служкою, замість бути царицею. Таке положення уніятів уємно вражує на їх відношення також до других католиків, котрі дивляться на них як на щось посередного між католиками і некатоліками.

Князь Макс вправді зазначає, що він любить тих уніятів, інтересує їх долею і працює в їх хосен, но він хоче, що було би пожадане, щоби східні були приєднані способом більше совершенним і більше відповідаючим достоїнству східної Церкви.

Князь Макс подає домагання катол. Церкви підчинення Східної Церкви Римови, а навіть римській Конгрегації як причину, котра унеможлиблює унію, бо Східна Церква як сестра, рівна правами і достоїнством, ніколи на те не згодиться, бо з цариці сталась би служкою, але при тім забув, що східна Церква кланялася турецькій державі по упадку Царгороду, що царгородський патріярх цілував руку султана, а в Росії була Церква, підчинена світському оберпрокуророви святійшого Синоду і невольницею, прив'язаною до державного корабля.

Князь Макс отже сконструював таку можливість унії, а саме: лишити

с. 255

Східній Церкві повну її юрисдикцію ненарушену як суверенної Церкви. Папа не мав би мішатися до її правління, а мав би бути тільки головним представителем цілої вселенської Церкви, а його рішення мали би місце тільки у великих питаннях, котрі дотичуть всього християнства. Щодо догматів, то треба тільки доказати, що між обома Церквами, по крайній мірі в многих точках, нема властивої різниці у вірі, а тільки в богословських формулах і тому, після гадки Макса, річ йде не так про привернення унії, як радше про оживлення унії, котра завсігди існувала. Тому належить оставити східних в ісповіданню догматів, проголошених перед зірванням єдності, не змушувати їх до припинання догматів, проголошених в Западній Церкві по зірванню і лишити східних у вірі *implicite*¹²⁷, подібно як перші християни вірили *implicite* у всі догмати віри, котрі тоді не були ще проголошені. Доперва з бігом часу, коли був би скликаний загальний вселенський Собор, на котрім Східні без всякого мораль-

¹²⁷ З лат.: «включений, той, хто перебуває поряд з іншими».

ного примусу переконалися би про правдивість західних наук і їх формально прийняли, тоді Собор міг би оголосити ті всі догми, котрі обов'язували би східних також

с. 256

*explicite*¹²⁸. І се була би найкраща розв'язка всяких труднощів в справі унії.

Справді велика і дуже короткозора наївність князя Макса. Найперше не можна на рівні класти віру *implicite* перших християн в догмати ще не оголошені, а віру *implicite* східних вже по оголошенню догматів. Тут вже мусить бути *explicite*. По друге, як можна сподіватися, що східні на будучім вселенському Соборі дадуться переконати про правдивість догматів в західній Церкві, оголошених по відношенню до шизми. Та ж були нагоди, як. прим. Собор Ліонський чи Флорентійський, де могли переконатися про правдивість догматів лат. Церкви. Та вони не тільки не далися переконати, але ще посудили католицьку Церкву про обман і підступ. І кілька рази католицька Церква до них зверталася і запрошувала до єдності, то східні були ще більше уперті і упереджені і ще більше попадали в засліплення ума і затвердження волі. Вони вже так заkostenіли на перших сімох Соборах, що треба хіба чуда Духа св., щоби просвітив їх уми і розм'ягчив їх мозки.

Таксамо не можна навіть припускати, що до з'єднання треба, щоби лишити юрисдикцію ненарушену у Східній Церкві, а Папа мав бути тільки представителем обох Церков. Така перзональна унія навіть у світських державах є немислима, се була би чиста фікція. Тому вже раз треба набрати переконання, що в справі з'єднання Східної Церкви з катол. Церквою не допоможуть ніякі диспути, ані переконування, тут треба горячої

с. 257

молитви і жертви з сторони католиків.

Стаття князя Макса остала рішучо осуджена від Апостольської Столиці і сконфіскована, бо, як кажуть, бл. п. Папа Пій X мав про неї

¹²⁸ З лат.: «відверто, відкрито, прямо».

висловитися, що в ній що речення, то єресь. Князь Макс упокорився і відкликав зміст своєї тої статті.

Кажуть, що диспозицію змісту тої статті, уміщеної в «*Roma el Oriente*», дав Митрополит, бо князь Макс часто перебував у Митрополита і був ним захоплений. Однак сего не можна припустити, бо князь мав свій світогляд, вироблений у справах Східної Церкви, ними займався і мав виклади про них на університеті в Фрибургу. Можливе, і то правдоподібне, що Митрополит апробував його оригінальні погляди, або осмілив і заохотив до оприлюднення тої статті, а добродушний князь послухав його ради і заохоти. Що Митрополит не був без впливу бодай посередньо на статтю Макса, можна з того вносити, що князь, перебуваючи в Митрополита, неможливо, щоби не порушувало тих справ. Правдоподібно, що без апробати і заохоти Митрополита ледви чи князь був би відважився таку статтю написати і оголосити в періодичнім журналі

с. 258

і то в Римі. Митрополита знов було звичаєм кого другого підставити, а в данім разі самому що до чого сховатися за пліт. Що не був без участі Митрополит, вказує подібне аргументування його і Макса, а саме, що через «латинщення» обряду в унії східні відстрашуються від унії (*Вістн. Епарх. 1942 р. ч. 6*).

Ще одна обставина промовляє за тим, що Митрополит не був без впливу на князя Макса, а саме граф Ржевуський¹²⁹, споріднений орієнтальним духом з Митрополитом. Він також захоплений Митрополитом, годинами з ним, як кажуть, провадив розмови. І той Ржевуський на одній унійній конференції в Пінську висловився, що властивої шизми між Сходом і Заходом не було. Тоді присутній

¹²⁹ **Ржевуський Тадеуш** Броніслав (1893-1971) – римо-католицький священник, релігійний письменник. Здобув богословську освіту у Фрибургу, Швейцарія. У 1928 р. познайомився у Львові з митр. А. Шептицьким, а в 1930 р. був рукоположений ним на греко-католицького священника, супроводжував Шептицького на Євхаристійний конгрес у Познані. У Словіті під Львовом закладає сх. вітку Домініканського Чину, але безуспішно, дописує до журналу «Нива». В укр. релігійних колах авторитету не мав, отримавши титул «Распутін». У 1936 р. захворів психічно, лікувався за кошти Шептицького у Варшаві. 1941 р. повернувся до Львова і жив у митрополичих палатах, будучи поруч з митр. Шептицьким до останніх днів його життя. 1945 р. виїхав до Риму, був постулятором беатифікаційного процесу Шептицького (з 1954 по 1956 рр.). З 1960 р. і до кінця життя перебував у психіатричних лікарнях.

Єпископ Лятишевський відповів йому з місця: «тепер є різні рекорди в спортах, а вам належить рекорд в плаванню». І той замовк. А князь Макс таксамо висказав свій погляд, що властивої шизми не було. Схід і Захід ніколи не розходилися остаточно, а були тільки недовірчиві, ворожі і холодні відносини. Тут князь Макс і граф Ржевуський зішлися разом або були задивлені в Митрополита. З того можна вносити, що Митрополит мав вплив на князя Макса і на Ржевуського в їх поглядах на справу унії Церков. Якщо дійсно Митрополит

с. 259

не був без впливу на князя Макса і графа Ржевуського, то з того можна догадуватися, як Митрополит старався різними дорогами пропагувати свої східні обрядові фантазії.

* * *

З кінцем січня чи в перших днях лютого 1931 р. я дістав запрошення від Єпископа Дербінього¹³⁰ (d'Herbigny), предсідника «*Commissio pro Russia*» в Римі¹³¹, щоби приїхати до Риму і висвятити о. Николая Чарнецького Чина ОО. Редемптористів на Єпископа, котрий остав іменований Візитатором Апостольським всіх вірних східного обряду в польських дієцезіях на бувшій області під займанщиною російською. Я радо поїхав, бо о. Чарнецький знаний мені від студентських літ, а відтак бувший професор і духовник в Станиславівській дух. семінарії. Два чи три дні перед свяченням предложив мені о. Чарнецький Папську буллу, в котрій було сказано, що може його святити Єпископ візантійського обряду, котрого він попросить. Прочитавши ту буллу, я сказав, що не буду святити, бо я не є Єпископ візантійського обряду. Свячення мало відбутися в костелі ОО.

¹³⁰ **д'Ербіньї Мішель Жозеф Бургіньон Чину ОО. Єзуїтів** (фр. Michel-Joseph Bourguignon d'Herbigny; 8. 05. 1880, Лілль — 24.12.1957, Екс-ан-Прованс) — католицький єпископ, керівник і учасник Російського апостоліату в Зарубіжжі, церковний дипломат.

¹³¹ **Commissio pro Russia** — спеціальна комісія, заснована в квітні 1925 р. у Римі при Конгрегації Східних Церков, яку очолив кардинал Луїджі Сінчеро.

Редемптористів, а в часі Служби Божої і свячень мав співати хор питомців нашої колегії. Ректор нашої колегії о. Діонізій Головецький, коли довідався, що я не буду святити, дав знати до Єпископа Дербінського, що хор питомців не буде співати, якщо я не буду святити о. Чарнецького на Єпископа. Дербіні знайшовся у великій колізії, прийшов до мене і зачав мене молестувати*, щоби я згодився святити о. Чарнецького на Єпископа. По довшій пересправі, не хочаки кидати колоди Єпископови Чарнецькому на самім вступі його уряду, я згодився святити після нашого обряду. В часі розмови з Єпископом Дербінім я спімнув, що у нас тільки Митрополит є прихильником візантійського обряду. Єпископ Дербіні на те нічо не сказав, але я зауважив маленьке, незначне порушення на його лици на знак його внутрішнього вдоволення. По висвяченню Єпископа Чарнецького появилася в часописі «*Osservatore Romano*»¹³² нотатка, що свячення відбулось в візантійським обряді, що однак не було згідне з правдою.

Свячення відбулося в неділю, 8 лютого 1931 р., а на понеділок я просив о авдієнцію у св. Отця Папи Пія XI¹³³, бо у вівторок я хотів від'їхати до дому. Авдієнцію я отримав, в часі котрої я спімнув

.....
* *настирливо просити*

Папі, що я був в колізії з уділенням свячення для о. Чарнецького на Єпископа, бо я не є Єпископом візантійського обряду. На те Папа зачав боронити той обряд. Се мене здивувало і прикро вразило, бо рік тому перед тим в часі авдієнції Єпископа Лятишевського, Станиславського суфрагана, Папа назвав той обряд штивним, холодним, а тепер щось противного говорив. Догадуюся, що Єпископ Дербіні вже був у Папи, може ще в неділю вечером, бо він мав вступ до Папи в кожному часі без заховання формальних вимагань до одержання

¹³² «*L'Osservatore Romano*» – офіційний щоденний часопис Ватикану, який виходить з 1.07.1861 р.

¹³³ **Папа Пій XI** (Акілле Ратті 1857-1939) 259-й Папа Римський (1922-1939) у 1918 – апостольський візитатор в Росії, Польщі і Балтії, 1919-1922 – Апостольський Нунцій у Варшаві. Збудував будинок Української Колегії в Римі (1931).

авдієнції, та поінформував Папу про все. Авдієнція тривала майже годину. Я остав заскочений і неприготований і тому я знайшовся в дуже тяжкім і прикрім положенню. Зрештою, не випадало з Папою сперечатися.

Я вернув з Риму в прикрім душевнім настрою, не здаючи собі однак справи, як далеко вже і о скільки візантійство зачало поширюватися в Римі. Під вражінням, яке я отримав в Римі, я написав Пастирський Лист про візантійство, в котрім я рішучо осудив візантійство як шкідливе і для нас небезпечне, рівнож зазначив ясно і рішучо різницю між російським а українським народом під кожним оглядом.

Кажуть, що в часі друку того

с. 262

Листа, хтось його викрав з друкарні і передав Митрополит(ов)і, котрий ще перед появою мого листа видав свій Пастирський Лист, в котрім він подав радісну звістку про висвячення о. Чарнецького на Єпископа, а заразом немов апробував східний чи навіть російський обряд (докладно собі не пригадую) як схожий з нашим обрядом з малими відхилами. По появі митрополичого Листа раджено мені не пускати у світ мого листа про візантійство, бо здається Митрополит на те видав свій лист, щоби появу мого листа обезцінити або бодай ослабити. Я однак мій Лист оприлюднив, а навіть постарався о перевід на італійську мову і розіслав до Кардиналів і церковних установ в Римі.

Мій лист викликав у Папи невдоволення і здивовання, що я відважився такий Лист написати, і то майже по годинній авдієнції, і тому заборонив дальше той Лист поширювати. Так написав Єпископ Дербіні в імені Папи до Апостольського Нунція Мармаджого¹³⁴ у Варшаві, котрий мене про те повідомив. Найбільша моя провина була передовсім в тім, що я в тім моім листі скритикував унійну акцію в візантійським обряді взагалі, як також зосібна ОО. Єзуїтів і Редemptористів, як безцільну

¹³⁴ **Мармаджі Франческо** (1870 – 1949) – кардинал, префект Конгрегації для справ духовенства, ватиканський дипломат, Апостольський нунцій в Польщі (1928 – 1936).

і безуспішну, а відтак, що я вмішався в область, остаючу під юрисдикцією «*Commissio pro Russia*» (Волинь, Холм, Підляша), котрої предсідником був Епископ Дербіні.

По таких осудженню мене я не міг знайти душевного спокою. Я не міг знайти дійсної і правдивої розв'язки. Я прецінь написав мій Лист в ім'я католицизму для добра катол. Церкви і католицької віри. Мене гризла і не давала спокою та гадка, що я увійшов у конфлікт з Папою, головою катол. Церкви. Колись, колись, перед тим мій виступ був би прийнятий в Римі з великим признанням, а тепер я остав осуджений.

Розв'язка однак є в тім, що я не зорієнтувався, що в Римі настав русофільський курс. Батьком його був о. Дербіні Єзуїт, висвячений на Епископа, противник України. Він узнавав тільки Росію. Оповідав мені о. Демчук Василянин¹³⁵, що раз, розмовляючи з Дербінім, спімнув йому про Україну. Коли Дербіні учув те слово, перервав розмову і звернув на іншу тему. Рівнож я не знав, що в Римі мешкали і не були без впливу два російські князі Волконські¹³⁶, з котрих один остав висвячений на католицького священика. Він відвідав також Митрополита

у Львові. В часі мого побуту у Римі оповідав мені князь Сип'ягін¹³⁷, висвячений також на катол. священика, що князь Волконський ще зносив назву Мала Русь, але коли учув слово Україна, то виходив з рівноваги. В Римі також ділав в тім дусі Кирил Королевський, Москаль, агент Митрополита, котрий много причинився до візантійсько-русофільського курсу. Він навіть мав чванитися, що коли Апостольська Столиця нам накинута російський обряд, то він осягнув ціле свого життя.

¹³⁵ **Демчук о. Петро Павло ЧСВВ** – духівник Руської папської колегії в Римі (1905-1909, 1924) та гр.-кат. Духовної семінарії у Львові.

¹³⁶ **Волконскій Александр** (1866 – 1934) – російський військовий дипломат і публіцист, з 1930 р. – католицький священик візантійського обряду. Його брат Волконскій Пйотр (1861 – 1948) – також прийняв католицтво.

¹³⁷ **Сип'ягін Александр** (1875-1941) – депутат Російської держдуми, католицький священик, учасник Російського Апостоляту, викладач у «Руссікумі», займався видавничою діяльністю в Гроттаферрата, з 1930 р. викладав у Люблінському католицькому університеті (Польща).

Я не звернув також уваги, що в Римі не був без впливу польський Єпископ Пшездецькі, батько візантійсько-слов'янського обряду, а з ним і декотрі польські Єпископи з бувшої області під Росією. Не без того, щоби тому курсови не сприяв також Поляк Лєдоховскі¹³⁸ – Генерал Чина ОО. Єзуїтів. Не можна отже дивуватися, що мій Лист про візантійство не тільки не знайшов жичливого прийняття, але й був осуджений, бо він ударив цьвок* в саму головку.

Що польські чинники впливали з свого боку на вироблення русофільського курсу в Римі, то треба тут взяти під увагу польську ментальність і настрої до України і українського народу. Для польської шляхти передовсім, а для польської суспільности

.....
* цв'ях

с. 265

взагалі, українська справа є дуже одіозна. Слова: «Україна», «Українци» не можуть перейти через польські уста. Радше: «*Ruś*», «*Rusin*», а ще більше «*Stary Rusin*» є в уживанню у польській суспільности. Можна сказати, що вже в польській крові лежить упередження чи навіть ворожнеча до української справи. Всі ми родимось з первородним гріхом, але Поляк родиться, можна сказати, ще з українським гріхом.

Про той русофільський курс, витворений в Римі, знав добре Митрополит і він, знаючи все, не реагував, бо й не міг реагувати, бо ж він сам причинився до витворення того курсу і уживав о. Кирила Королевського як свого агента, котрий його про все поінформував. Зрештою і Митрополит, походячи з польської шляхти родився також, можна сказати, з «українським гріхом» і його з себе не викоринив, хочай грав ролю великого українського патріота. На дні його душі сидів наклін до русофільства, бо якби його там не було, то він був би реагував проти того русофільського курсу в Римі.

с. 266

Та він не тільки не реагував, але до него прилучився, а може навіть приготував дорогу, а в кождім разі його закріпив і використав для свого візантійського, чи радше російського орієнталізму. Що

¹³⁸ Лєдоховскі Влодзімеж (1866 – 1942) – генерал Чину ОО. Єзуїтів з 1915 по 1942 рр.

в родині покутував український гріх, то треба вносити також з того, що о. Климентій Шептицький, брат Митрополита, в часі дискусії на міжепархіяльній комісії обрядовій, коли ходило, чи ужити в однім місці слово: «український», сказав, що є тільки оден «руський» нарід, а о. Климентій то прецінь репродукція Митрополита.

По якімсь часі я отримав лист від Еп-па Чарнецького з дня 23/2 1932, в котрім він довірочно мене повідомив, що св. Отець Папа Пій XI домагається, щоби я направив свою провину, бо в противнім разі Папа сам виступить прилюдно і осудить мій поступок. Се мав я зробити через мою заяву в пресі, не споминаючи однак, що се роблю на домагання Папи. В тім листі написав мені між іншими: «Вчера т.е. 22 лютого я був у св. Отця і він казав передати Вашому Преосв. ось що: Признаю і узнаю великі заслуги Преосв. Хоми-

с. 267

шина, ревно старається о оживлення духа вірних поза св. Літургією; воно конечно для народа, для якого стрій чисто літургійний є «*il libro chiuso*» – замкнена книга, але його послання «о візантинізмі» св. Престол не апробує. Позаяк противники унійної акції надуживають його послання і обряд поза Галичиною уважають *суцно* ріжним від галицького, що не є правдою, і противним Конкордатові, а з ним противну Конкордатові також цілу роботу унійну, то нехай *відкличе* своє послання, подаючи це до прилюдного відома. Якщо це не зробить сам, я буду змушений з боєм серця – публично, декретом *осудити* послання, яко не відповідне під цю пору». Відтак радив мені Епп. Чарнецький, щоби головні точки відклику переслати їх прямо св. Отцеві до апробати, а потому оголосити десь н. пр. в К.А.Р. для Поляків і в Вістнику дієцезальнім, і додав, що про приказ св. Отця крім Дербінього ніхто не знає і що також сам Епископ *нікому* не буде говорити, бо мої противники могли би надужити сего і був би новий хаос».

Я те домагання сповнив і оголосив в К.А.Р. (*Katolicka Agencja Polski*), а

с. 268

саме, що я в моім Пастирським листі про візантійство не мав ніяких політичних, ані національних або особистих цілей, що мені ходило про зазначення небезпеки дезерції* наших вірних від нашої

гр. кат. Церкви, як се сталося в одній парохії, де около 300 вірних гр. кат. обряду перейшло на латинський обряд, вкінці, що я тільки через забудтя затронув місію на бувшій області під займанщиною російською, над котрою виконує юрисдикцію «*Commissio pro Russia*».

Пересилаючи моє спростовання на руки Еп-па Чарнецького, я до него написав слідуюче письмо: «В залученню пересилаю моє спростовання, поміщене в К.А.Р. Прошу перевести на італійську мову і перечитати чи передати св. Отцю. Більше, ані інакше я не міг написати, бо я провинився би проти правди і дійсного стану обставин. Наколи б св. Отець не вдоволився сим моїм відкликом і таки рішився осібним декретом осудити мій пастирський лист, то я прийму сей тяжкий хрест на моє упокорення і як покуту за мої гріхи. Однак обов'язую Тебе в совісти сказати св. Отцю в моїм імені, а саме: 1) Настрій проти теперіш-

.....
* відходу

с. 269

ної унійної акції є не тільки в певних кругах Польщі, але взагалі в цілій польській суспільности. В протоколі послідної конференції Епископату Польщі на днях 16-18 лютого с. р. є між іншими таке рішення:

„Wobec coraz większych trudności, na jakie napotyka praca misyjna nad prawosławnymi w Polsce, konferencja uprasza ks. Prymasa, aby przy najbliższej bytności w Rzymie przedłożył Ojcu Sw. Memorjał, który będzie opracowany przez Biskupów”¹³⁹.

В яким дусі буде виготований той меморіал, не можу напевно сказати. На тій конференції я не був, отже не було ніякого мого впливу. 2) У нас є розбурхані уми, деструктивні елементи, а передовсім націоналістичні, беруть перевагу. Якщо сему не запобіжиться, то з часом повстане українська автокефальна церква. Наколи би св. Отець осудив прилюдно мій пастирський лист, то се використали

¹³⁹ В перекладі з польської: «Незважаючи на щораз більші труднощі, з якими стикається місійна праця над православними в Польщі, конференція просить Вл. Примаса при найближчому перебуванні в Римі запропонувати Св. Отцєві меморіал, який буде опрацьований Епископами».

би українські націоналісти в небувалий спосіб, а розклад ще більше скріплював би і посилював би роботу для української шизми. І нім Росія навернеться (питання: чи і коли?) до католицизму, то у нас буде навернення, але до шизми. Ті дві справи вважаю за конечне подати до

с. 270

до відома св. Отця».

Відтак я отримав відповідь від Еп-па Чарнецького з дня 23/3 1932 р. слідуєчого змісту: «Вчера д. 22/3 був я у св. Отця і вручив йому на французькій мові ретрактацію* і пояснення послання Вашим Преосвященством. Знав о тім ще скорше д. 19/3 від Mgr d'Herbigny. Св. Отець був дуже вдоволений і нічо більше не жадає. Також передав я Кардиналові Sincero¹⁴⁰ і інших сповістив. Усі були збудовані синівським підданням Апостольській Столиці (св. Отець, d'Herbigny, бо другі не знають, звідки це пішло), отвертістю і простолінійністю Вашого Преосвященства. Людям доброї волі це вистарчає, а злої волі нічо не переконає і ніхто».

Моїм Пастирським Листом про візантійство я не перепинив курсу візантійсько-русофільського, бо що міг значити мій голос супроти так великих і впливових особистостей, а ще до того авторитету Митрополита, котрий своїм поведенням причинився до витворення того курсу і апробував, а може навіть спричинив. Він пан, граф, мав отже значіння і вплив, а крім сего не було без того, щоби в Римі не знали, що він мав за собою опінію нашої

* скорочений виклад

с. 271

суспільности, що посідав великий вплив в українськiм народі. Коли він отже, (так слушно міг думати Рим), приєднався до русофільського курсу і його апробував в Римі, то видко, що цілий український нарід є того самого переконання. І тут можна зрозуміти ціль патріотичної діяльності української Митрополита. Се був спритний маневр, а саме, щоби позискати опінію народу і довір'я, щоби досягну-

¹⁴⁰ **Сінчеро Луїджі** (1870-1936) – італійський куріальний кардинал, секретар Колегії кардиналів (1919-1923); президент комісії, «Pro Russia» (1925-1927), секретар Конгрегації Східних Церков (1927-1936).

ти вплив і щоби в той спосіб тим легше неспостережено реалізувати свої обрядові фантазії. Що отже міг тут зділати Станиславівський Єпископ, від своїх висміяний і понижений, котрого наша демократична інтелігенція назвала «Гриць з Гадинковець», або що він «виліз з гною» як то висловився радикал і демагог (др. Лев Бачинський)¹⁴¹, адвокат в Станиславові на однім зібранню наших патріотів, проти чого, розуміється, ніхто не реагував. (Дивна то історія, вона тягнеться ще з Назарета, де тамошні мешканці злегковажили Христа Спасителя, бо Він в їх очах уходив за «сина теслі». Нехай Христос простить, що я відважився взяти те порівняння також до себе, але се є правда, самим Христом висказана: «Не є пророк без чести, хіба у своїй вітчизні і у своїм домі» (Мат. XIII, 57). – *текст у дужках в рукописі зі скромності автора перекреслений.* – Ред.).

с. 272

Все таки добре сталося, що я моїм Пастирським Листом zareagував, хочай без успіху. Вправді потерпів, однак те не буде без значіння у виясненню історії нашої Церкви і тому подаю повний зміст мого Пастирського Листа про візантійство, а також спростовання в К.А.Р.

В тім Пастирським Листі я використав ті моменти, котрі були поміщені у Відозві до клира Перемиської і Станиславівської Єпархії, а котрі не остали оприлюднені у своїм часі. Так само я використав многі справи про візантійство, поміщені в інших частях про «Два царства», а головнo в часті четвертій. Мені ходило о те, щоби вкортці всьо помістити, що могло насвітлити небезпеку візантійства, і тому не треба дивуватися, що в тім Пастирським Листі повторюся. Моїм наміром було представити докладно небезпеку візантійства в Римі.

с. 273

Пастирський лист до Кліра Станиславівської Єпархії ПРО ВІЗАНТІЙСТВО

Все усвячення наше, все усовершення і вся правдива вартість наша і все хосенне і благословенне ділання на зовні лежить в тім, щоби

¹⁴¹ **Бачинський Лев** (1872 – 1930) – адвокат, дипломат, політик, голова Української радикальної партії (1918 – 1930), посол до австрійського парламенту, віце-президент Національної Ради ЗУНР.

внутр душі було життя з благодати, віри і любови, щоби в серцю нашім була праця і ділання св. Духа. І тому Христос Спаситель приказав нам шукати Божого царства і то у нашім нутрі: *«Царство Боже є між вами»* (Лук. XVII. 21). О тім не хочу розводитися, бо се я представив вже в моім Пастирським Листі з дня 13. мая 1930 р.

Нині хочу звернути головну увагу на перепони і небезпеки, які грозять цьому царству Божому в нутрі душі. Найперші і найбільші перепони і небезпеки цього царства Божого є головнo в нас самих, а іменнo наші похоти і пристрасти, які зродилися з гріха і провадять до гріха, а гріх знову убиває в душі Боже царство т. зн. життя з надприродної благодати. І тому Ісус Христос, взиваючи всіх до наслідування Себе, а тим самим до осягнення усвячення душі, кладе першу і головну условину, а іменнo самозаперечення, т. зн. боротьбу зі своїми похотями і пристрастями: *«Коли хто хоче за Мною йти, нехай відречеться себе самого, і візьме свій хрест і за Мною йде»* (Мат. XVI. 24).

Ці похоти справляють у нас ту неустанну війну між духовим законом а зіпсутою природою людською, про

с. 274

котру споминає св. Ап. Павло (Рим. VII. 14-23), і через них головнo кусить і легко побіджує також діявол і упавший світ.

Наші похоти, а через них також упавший світ і князь його т. зн. діявол, прямують головнo до того, щоби перепинити впровадження царства Божого в нутрі душі, або щоби його завоювати і знищити, коли воно вже є в душі. Бо коли їм це удасться, тоді чоловік стається невільником гріха, стається податним оруддям до згубних плянів і цілей діявола і упавшого світа.

Похоти і злі інстинкти зіпсутої людської природи стаються однак тим небезпечніші і згубніші, чим більше вони ділають убрані і прикрашені формою фальшивої наукової системи, а ще більше, коли одягнені у звідні позори духовної діяльності і релігійного ревнування. Щоби тим лекше зводити людей, діявол прибирає навіть вид ангела: *«Сам бо сатана вдає з себе ангела світла»* (Кор. XI. 14).

В нинішньому моєму письмі хочу звернути увагу головнo, як ділають похоти, упозоровані фальшивими доктринами та зайвими релігійними теоріями. Застрашуючий примір маємо з фарисейської

касти Старого Завіту. Фарисеї уходили за ревнителів Мойсейового закону, за знатоків і сторожів св. Письма, а одягнені в тоги учителів, позискали в народі великий вплив і значіння. Однак ціле їх ревнування полягало на зовнішній формі, на видумуванні ріжних і без числа обрядових формальностей аж до невиносимости, а при тому всьому легковажили внутрішнє життя душі і дійшли до того, що поставили свою

с. 275

правду понад правду Божу. Під зовнішньою формою релігійного ревнування тим більше сталися невірниками низьких інстинктів і похотей, допускалися надужиті і грішних вчинків, так що Господь Ісус Христос прирівняв їх до гробів, зверху білених, а внутр повних мертвих костей і нечистоти (Мат. XXIII. 27-28). Зовні прив'язання до обрядових формальностей аж до забобону, а внутр запустіння аж до утрати віри. — І тому, коли явився між ними Христос, воплощений Син Божий як Месія, як дорога, правда і життя, (Йоан, XIV. 6), вони йому спротивилися, вибрали радше розбійника Вараву, аніж Ісуса Христа, саму Святість, прийняли радше панування римського цесаря, ніж Христа Царя, хотяй як ненавиділи Римлян і в своїм засліпленню, в заїлій ненависти терором і перфідією* доконали розп'яття Христа на хресті і відкинули Месію. І за те відкинений остав цілий ізраїльський нарід, який розсипаний скитається по цілому світі і дальше остає в своїому засліпленню. Ось до чого допроваджує похоть, коли, убивши царство Боже в душі, запанує над людським серцем.

Однак історія Христова не переводиться, бо після слів св. Ап. Павла, Христос той самий, нині, вчора і во віки віків (Євр. XII. 8.). Христової судьби дізнають особи, які живуть духом і життям Христа Спасителя, особи, які виконують Його власть, судьби тої зазнають Його установи, а головнo Його Церква, як збірно Його містичне тіло, в котрому Христос дальше живе, ділає і провадить свою месіянську діяльність. Завзяту війну проти Спасителя дальше провадить князь світа цього, і світ ним надихуваний, а головне оружжя і всякі

* підступність

середники до тої війни бере із зіпсутого людського серця.

В найновішому часі один католицький періодичний часопис¹⁴² представив коротко судьбу св. Йоана Золотоустого під заголовком: «Das Chrysostomusdrama» на основі докладної і обширної студії над життям того святого, яку оголосив друком О. Бенедиктинець Хризостом Бавр¹⁴³. З цього справоздання довідуємося, що св. Йоан Золотоустий впав жертвою інтриг, клевет, підступу, хитрости і насильства, і то не якихось розбишак чи ноторійно впадших людей, але осіб, стоячих на високих церковних становищах і уходячих навіть за праведників, а іменно: єпископів і монахів. Ці якраз люди спричинили вигнання св. Йоана Золотоустого, котре було радше мучеництвом. Місцем його вигнання була призначена місцевість Кукузус в далеких сторонах. Ту подорож відбув святий Йоан піхотою, оточений жовнірами. Хворий на жолудок, терпів він при тім на біль голови і фебру*, а крім цього спека сонця, недостаток поживи і приміщення сильно дошкулювали, і то через сімдесят днів. Відтак дістався св. Йоан до Арависсус, де з часом судьба його сталася лекша, а навіть була надія відкликання його із вигнання. Однак завзятість ворогів чувала, бо цей святий муж був для них небезпечний, тому постаралися о цісарський приказ, який призначив на місце вигнання для св. Йоана Пітиус, місцевість, замкнув від світа, на найдальшій границі північного сходу над Чорним морем у стіп кавказьких гір. І мусів св. Йоан знова відбутися далекою дорогою піхотою, дізнаючи при тому нелюдяного трактування від жовнірів, здається з приказу самого цісаря. Хотятъ нераз

.....
* лихоманку

дошкулююча спека сонця спричинювала сильний біль голови, або уливний дощ промочував аж до тіла, хотятъ св. Йоан просив о якийсь спочинок, все однак було без успіху і він мусів дальше безнастанно відбувати подорож. День за днем, тиждень за тижнем з героїчною терпеливістю відбував св. Йоан свою правдиву хрестну дорогу. Вкінці

¹⁴² Linzer Quartalschrift, Heft 1, 1931.- 1-20 (прим. Г. Хомишина).

¹⁴³ Der heilige Chrysostomus und seine Zeit. Max Hueber Verlag. – Muenchen, 1929 (прим. Г. Хомишина).

вже не міг дальше йти, тому просив о відпочинок, однак командант приказав дальше йти. І так тягнулася дорога аж до брами місточка Команас. Втім упав смертельно умучений св. Йоан на вулиці. Пульс бив сильно, а віддих устав. Занесено його до одного дому. Тут ще кілька смертельних судорогів, тут ще раз підніс очі до неба і висказав послідні слова: «Нехай Бог буде за все прославлений».

Своє звідомлення автор кінчить слідуючими рефлексіями: «І це є Хризостомусдрама! Трагічна понад всяку міру. Трагічна не тільки тому, що вона своїми колесами розторошила таку благородну особистість, як Золотоустий, не тільки тому, що зломил таку благословенну єпископську діяльність в розквіті, – але тому, що вона братньою незгодою, ненавистю партійною, своїм прилюдним згіршенням завдала ніколи не заблизнюючу рану Східній Церкві, навпаки спричинила пізнійший розрив Сходу від матерної Церкви».

«Але найбільше трагічна тим, що її відіграли священики і що відкрила таку священичу пристрасть. А при тім були ті священики не зовсім «злі» священики. Многі з них, як патріярх Теофіл, Єпископи: Антіох, Епіфаній, Кирил відзначалися ревнуванням, авва Ісаак і Акакій довголітнім виконанням аскетичного життя; деякі з них стояли в розголосі святости, а однак така завзята боротьба про-

с. 278

ти собрата Єпископа, котрий був святий. Хто пояснить «ту загадку?»

«Могли вони зазначити сильно своє ревнування, неструджено дбати про чистоту віри, взірцево управляти своїми єпархіями, вправлятися цілими роками в зовнішніх умиртвленнях, однак одно вони всі переочили*: очищення внутрішнього чоловіка. При всім ревнуванню виростав бур'ян. В Теофіла жажда влади, в Акакію надмірна вразливість, в Северіяні жажда слави, в Епіфанію сліпа нахальність, у аввасса Ісаака своя воля і сварливість, у всіх мимо духовних риз жив дальше старий чоловік і він був тим, що спричинив неімовірну повинь безправности і насилля, осліплення і ненависти на церкву Константинополя».

Тут якраз зачав викльовуватися, тут якраз показав своє обличчя дух візантійства, який зовнішнє ревнування поставив як мету коштом внутрішнього ублагороднення і усвячення душі. Тут зав'язок і джере-

ло, тут головна причина розриву між Сходом і Заходом. Пізнійший Константинопільський Патріярх Йоан строго постив і звідси названий Постником, але це не перешкоджувало йому бути невільником гордості, яка спонукала його до надання собі титулу Екуменічного Патріярха на перекір Римови і посіяти перше зерно схизми, з котрого жниво зібрали: Фотій і Керулярій, які довершили формальний розрив з католицькою Церквою.

Цей дух візантійства, щоби мати тим більший вплив, щоби тим більше приманювати і зводити, а тим самим, щоби тим більше відвернути увагу від внутрішнього усовершення, перетворився в певну систему і прибрав кольорит

.....
*недогледіли

с. 279

доктринерських засад. Головно обрядові формальности поставив за мету цілої духової діяльності, замість життя з надприродної віри і благодати, і тому під тою зовнішньою обрядовою формальністю витворилося запустіння і гнилий розклад в цілому церковно-релігійному життю. І тут повторилося те, що сказав Христос про фарисейв: візантійство сталося гробом зверху вибіленим, а внутр повне мертвих костей і гнилі.

Вже перед тим, заки наступив цілковитий розрив з католицькою Церквою, візантійська Церква склонювалася під цісарську власть, бо позволяла світським володітелям мішатися у чисто церковні справи і про них рішати, а коли наступило цілковите зірвання, тоді Церква на Сході сталася цілковитою рабиною світської власти, релігійне внутрішнє життя цілковито завмерло, а обрядова формальність прибала значіння немов догми, а це сталося тим легше, бо Східна Церква, піддавшися в неволю світської держави, прийняла у себе також форму і спосіб правління світської держави, яка рядить, уживаючи тільки зовнішньої фізичної сили, а не дбає про внутрішнє успосіблення підчинених собі горожан. І в той спосіб Східна Церква, замість підчинитися правному наслідникови св. Петра як Христовому Намісникови і заховати свою силу і достоїнство, попала в понижуючу неволю світських володарів. Одним словом, головою Церкви на Сході

став світський володар, витворився цезаропапізм, який є подібний до дивогляду, бо з людським тілом, а з головою звіра.

І ця візантійська система знищила внутрішнього чоловіка, впровадила світського духа, на зовні, немов в твердині, обварувалася* гранітним

* оточила себе

с. 280

муром штивної і мертвої обрядовости, унеможливляючи в той спосіб навернення і з'єдинення з матірною католицькою Церквою.

Із-за цієї причини всякі спроби католицької Церкви, щоби опам'ятати і навести Схід, показалися досі безуспішними. Були вправді случаи, де Схід шукав з'єдинення, але це діялося тільки з зовнішніх політичних понук, і тому навернення було тільки переходове, яке знова кінчилося схизмою.

Одним із тих випадків, і то найзначнішим, був Феррара-Фльорентійський Синод. Тоді Грекам грозила небезпека від Турків і вони тим способом оказали охоту злучитися з католицькою Церквою. Однак їх поведіння наглядно показало, що той їх намір не був щирий. Папа Євген IV дав значну суму на кошт удержання Греків в часі Синоду. Греки прийшли просити о поміч проти Турків, а тимчасом їхнє поведіння було повне гордості і зарозумілості. Хотяй воля тодішнього грецького цісаря була добра, однак і він хотів зазначити свою суверенність, бо хотів в'їхати на коні до каплиці на перше засідання Синоду і взяв дуже за зле службі, котра йому перешкодила. Вкінці казав себе занести до каплиці на престолі. Доки не дано йому сатисфакції, не хотів брати участі на жадному засіданню. Що більше, щоби його утихомирити, мусів Папа казати вибити нову браму в своїй палаті. Престол грецького цісаря мусів бути точно так великий і так само украшений, як для римського цісаря. Ще більша показалася гордість константинопільського патріярха, який радше хотів від'їхати, аніж зложити належне Папі гомагію, котрий

с. 281

відтак, щоби успокоїти Греків, оставив їм до вподоби форму привітання. Шістнадцять засідань забрала диспута над «*Filioque*»,

а Єпископ Дозитей з Монембазії кричав: «Радше волимо умерти, ніж златинщитися». І це діялося в часі, коли Греки прийшли просити о ласку, коли візантійська держава рівнялася руїні, коли турецький меч ударяв майже в брами Константинополя. Вкінці заключено унію, але на як довго? Цісаря, котрий підписав унію, при його повороті товпа приняла проклонами, а монахи були тими, що під'юджували публіку. Ненависть до «Генотиків» (З'єдинених) була так велика, що їм у многих місцевостях заборонювано християнського похорону. І це все мусіло спровадити Божу кару і вона прийшла. На турецький престол вступив Магомед II і за нього скінчилася судьба Константинополя. Цісар Константин XII в найбільшій небезпеці звернув знову очі до Риму, котрий мимо тільки заводів вислав свого Легата до Константинополя. Дня 12 грудня 1452 р. папський Легат відправив торжественне Богослуження на знак, що одна віра, одна молитва і одна св. жертва лучить Схід і Захід. Однак Греки, не видячи захованого свого обряду як прим. вливання теплої води до чаші, опустили церкву св. Софії і удалися о пораду до монаха Геннадія, який вправді уходив за святого, але zarazом був найзавзятішим ворогом католицької Церкви. І цей монах закинув безбожність Римлянам і їм злорічив. Навіть монахині, «чисті як ангели, а горді як діяволи», зірвали всяку лучність з латинниками, публіка проклинала «Генотиків», моряки пили на погибель Папи і «його невільників», а сам адмірал Нотарас заявив, що волить видіти в Константинополі

с. 282

турбан Магомеда, ніж тіяру Папи або кардинальський капелюх. Зовсім подібно, як колись кричали фарисеї, що воліли римського цісаря, аніж Христа Царя. Через цілу зиму, цей останній речинець до опам'ятання, тривала шалена агітація на проповідницях проти Генотиків, не вільно було навіть в хвилі смерти приймати св. Напутіє з рук Генотиків. Церкву св. Софії оминано як дім ідолопоклонства... І вичерпалося Боже милосердя. Турки здобули Константинополь, в боротьбі поляг останній грецький цісар, а коли клич «Аллаг» розлягся на вулицях міста, тоді тисячі людей схоронилося до церкви св. Софії, однак ворожі сокири порубали двері і жахливі події зогидили святе місце. Кивот поломано, хрест зірвано, накрито яничарською шапкою і обношувано з глумливим криком: «Ось Бог християн». Че-

рез вісім годин тривало мордування і рабунок. Так скінчилася грецька держава і Церква на Сході. Патріярх мусів жебрати у Турків на удержання, церкву св. Софії обернено в турецьку мошею*, а один Грек, котрий пережив той страшний упадок Константинополя, написав так: «Я видів жовнірів, одягнених в священничі ризи, а инший провадив пси на ув'язи, котра була зроблена з пояса високого священника; той пив із чаші, а другий їв із дискоса; там бачив я монахині з високого роду, котрі передше проклинали Унію, а тепер зневажувані приносили жертву богови Магомеда».¹⁴⁴

Візантійська Держава упала, а Церква стратила зовсім своє значіння. Остався тільки шумний титул Екуменічного Патріярха, остала форма без змісту, а Фанарон, патріярша резиденція в Константинополі, без ніякого впливу. Візантійський дух zdeправував цілий

.....
* мечеть

с. 283

Схід, спровадивши розклад духового життя.

Однак він сам не загинув, він переніс своє царствування деінде, а іменно до Росії, де його панування дійшло до повного розцвіту. Тут цезаропапізм виказав повну свою владу. Російський цар присвоїв собі повну, необмежену владу над Церквою, став її головою. Патріярхат в Москві знесено, а натомість установлено як найвищу церковну інституцію «Святійший Синод», котрого предсідником був світський урядник, званий «обер-прокурором». Церква в Росії не мала ніякої можливості свободних рухів, вона була прив'язана як невідлучна до державного корабля, вона була уважана і уживана як поліційна експозитура і сповняла її функції. Мимо величавих і золотом капаючих святинь, духове життя було в занепаді. Держава гнобила совість горожан, а церква була безрадна, чи радше стояла на услугах держави. Замість релігійного культу, який проникав би в душу, було тільки прив'язання до зовнішнього обряду, яке граничило з забобоном. Під зовнішньою, сказати можна, забобонною релігійністю, змагався щораз більше духовий розклад. Фальшивий і блудний містицизм спричинив багато сект, які не маючи в державній церкві

¹⁴⁴ ¹⁴⁰ SS. Eucharistie, 1928. Heft 1/2, стор. 6-8 (прим. Г. Хомишина).

душевного заспокоєння, шукали його в своїх різних видумках, нераз разячих, або абсурдних аж до дивогляду. Рівнож життя політичне, горожанське сталося невиносиме. За кожного горожанина мала думати державна поліція і державний уряд, а хто б поважився думати інакше, того ждала тюрма або заслання на Сибір. Найбільше тюрем, і то найріжнородніших, знаходилося в Росії. Під тим зглядом вона перевищила всі держави на цілому світі. Поліція вглядала в кожду

с. 284

закутину дому, слідила кожний крок горожан, шпіонажа навіть в мирному часі була в повній діяльності. Звідси зродилося знане перекупство і хабарництво, бо тільки в той спосіб можна було увільнитися від поліцейських чи урядничих шикан*. Одним словом, атмосфера була душна і тяжка. Із цієї причини повстало дві Росії: одна державна, а друга підпольна, підземна. Ту останню виховували Достоевські, Толстої, Горькі і інші. Тут в підземеллю дозрівали всякі деструктивні течії, почавши від соціалізму, а скінчивши на анархізмі і нігілізмі.

Щодо римо-католицької Церкви, то хотая держава признала їй право горожанства, то однак гнобила її і переслідувала, але за те до Церкви східного обряду, з'єднаної з Римом, то російська держава прямо ненавиділа і страшно її переслідувала, аж вкінці часть її вірних вислала на Сибір, часть забила кнутами і замучила, а решту під примусом причислила до російської церкви і в той спосіб в Росії зліквідовано унію.

Однак і над Росією вичерпалася міра Божого милосердя і терпеливости. Над жадною державою не оказався тяжший палець Божої справедливости, як над Росією. Росія була дійсно кольосом, але на глиняних ногах, і тому так соромно остала розторощена. Передтим Росія була острахом Європи, а по упадку ще більшим, бо не тільки для Європи, але для цілого світа. Росія була величезним гробом, зовні імпонуючим, але у нутрі страшним вульканом. Вона по розвалі перетворилася в царство антихриста, сталася країною страшних і нечуваних досі злочинів, країною знищення,

* зловживань

загибелі і смерті. Замість царської Росії прийшла Росія большевицька. Замість замордованого білого царя, гнобить народи червоний цар, замість давньої царської поліції, виконує свою жорстоку власть «чрезвычайка». Церкви або замкнені, або обернені на доми забави і розпусти. Духовенство розстріляне, або мучиться на Соловецьких островах в каторгах, а котре ще остало, то виняте з під всякого права. Голод, нужда і всяке нещастя нищить людей. А що страшніше – неморальність, знищення родинного життя, убивання всякого релігійного почування, явна і прилюдна безбожність, – убивають у людських душах всяке почуття людської гідності. Одним словом, большевизм тріюмфує, а своїми намірами і плянами хоче викликати загальну всесвітню революцію і тому грозить знищенням цілому світові.

А чим є большевизм? Він є найвищим вицвітом, до самого вершка посуненим, в остаточній послідовності зреалізованим візантійством, переціпленим до Росії. Що більше, можна сказати, що большевизм є останнім зеном ланцюга, якого першим зеном була секта фарисеїв. Під іншою формою той сам зміст, під іншою назвою та сама ціль. Фарисеї кричали: Проч з Ісусом Назареем! А тому що Ісус далі живе і ділає в католицькій Церкві, тому Візантії кричали: Проч із католицькою Церквою! А большевики дійшли до остаточної послідовності і кричать: Проч зі всякою релігією! А все те діялося і діється під позором будьто зовнішніх обрядових формальностей, будьто звідних кличів, будьто фальшивих релігійних або гуманітарних доктрин. Всюди той сам терор, лож, перфідія, інтрига, ненависть і злобна завзятість.

Всього того лиха, чи то в Єрусалимі, в часі розпаношення фарисейської секти, чи в Візантії, чи в Росії, так царській, як і большевицькій, одна є головна причина, а іменно знасилування внутрішнього життя в душі, брак очищення внутрішнього чоловіка в людському серцю, душевна гангрена.

Спеціально що до Росії, то це страшно мститься на тій нещасній державі. Якраз тому, що церква там не виконала свого впливу на внутрішнє життя, тому большевизм знайшов там податне поле і мимо

свого застрашуючого панування ще досі там шаліє, бо народи, здеправовані російською державою, не можуть спромогтися на реакцію і на увільнення себе з під того сатанаського панування. Зносять і терплять все пасивно.

До якого степеня пережерло російське візантіїство в російській державі людські душі, видно також з того, що росіяни на еміграції не рефлектуються що до свого становища зглядом католицької Церкви. З одного боку видять, до чого дійшла російська церква, видять її неміч і безсильність, а з другого боку мають нагоду пізнати католицьку правду, значіння, животність і могутний та благородний вплив католицької Церкви, а однак нема у них загального опам'ятання і загального навернення до католицької Церкви, за виїмком одиниць. Бо треба знати, що російська Церква існувала неґацією католицької Церкви. Російська церква зверталася і звертається радше до анґліканської церкви або до протестантів в цілі порозуміння, але ніколи до католицької Церкви. Росія управляла панславізм, щоби під його фірмою потягнути всіх Слов'ян до православія т. зн. до схизми.

с. 287

Кажуть, що після тестаменту Петра Великого Росія мала тоді спочити, коли козак напоїть коня в ріці Рені і коли здобуде Константинополь, щоби в той спосіб запанувати над цілим Сходом і притягнути його до схизми. Треба рівнож увійти в душу Росіянина. У нього російська держава і російська церква – то так як душа і тіло у чоловіка, мають становити одну цілість. Він, вирікаючися російської віри, а приймаючи католицьку віру, думає, що себе неґує, що перестає бути Росіянином, одним словом, що він перестає в цілості існувати. А вже на точці обрядовости він тратить цілком всякий резон. На саму згадку, що ставшися католиком, мусів би з часом змінити дещо в обряді, він тратить зовсім рівновагу духа. Це для нього немислиме. Один священик, навернувшись до єдности з католицькою Церквою, допускається аж смішности, щоби тільки заховати зовнішню обрядовість. Св. Літургію трохи читає, а трохи співає, бо в російській церкві нема читаних літургій. В Росії священик завжди совершує св. Літургію з діяконом, а поскільки цей навернений священик не має діякона, тому помагає собі в той спосіб, що ті части св. Літургії, в котрих бере участь діякон, співає грубим

голосом, наслідуючи діякона, а ті частини, що належать до священика, співає піднесеним голосом і тим способом одна і та сама особа сповняє функції діякона і священика.

І тому навернення теперішньої Росії є дуже тяжке. Апостольська столиця зазначила велику зичливість для Росії, чи то ратунковою акцією в своєму часі для голодуючих в Росії, чи то жертволюбивістю для емігрантів, однак загального відгону в справі навернення до єдності не чути. Треба ще много

с. 288

покути зі сторони Росії, щоби там перестав шаліти большевизм, а відтак, щоби Росія могла навернутися.

Український нарід, котрого число доходить до сорок мільйонів, мав те нещастя, що прийнявши віру зі Сходу, попав в залежність від візантійських впливів, а тим самим досвідчує на собі судьбу Сходу. Мав він своїх князів, відтак гетьманів, був під Польщею, а вкінці головна його частина т. зн. до тридцяти мільйонів на Великій Україні знайшлося в російській державі, а менша частина в австро-угорській монархії. По світовій війні головна частина т. зн. Велика Україна остає даліше в Росії, а решта знаходиться в Польщі, Чехословаччині, Югославії і Румунії. Велика частина осіла також в Сполучених Державах Америки, в Канаді, Бразилії і в Аргентині.

Український нарід, – не є те саме що російський. Вправді один це слов'янський пень, але Українці і Росіяни – це дві від себе відрубні галузі, подібно як Поляки, Чехи, Хорвати, Болгари і прочі слов'янські народи і тому не можна сказати, що Українці і Росіяни є той самий нарід, хоч одні і другі є Слов'яни. Український Нарід ніколи не жився з російськими царськими традиціями, він ніколи не жився з російським націоналізмом, він заєдно боровся за свою окремішну національність від російської. І тому, щоби зазначити тим більшу свою окремішність від російського народу і російської держави, він змінив навіть свою історичну назву «Русь», «Русин», на «Україну», «Українці». Наш нарід більше хилиться до Заходу чим до Сходу, його мова, його ціла культура і психіка, зовсім відмінні від російського народу.

Всі, що подорожують по Росії, зауважують ту різницю, де кінчиться російський, а де починається український нарід. Навіть зовнішній вигляд міст, сіл і поодиноких осель відразу вказує на різницю між російським і українським народом.

Коли цілий Схід попав у схизму, то потягнув за собою також і український нарід, котрий придержувався східного обряду. Константинопольські Патріярхи деправували той нарід, здирали великі податки, накидували йому єпископів, управляючи при тому звичайно симонію. А навіть коли сей нарід прийняв унію в XV століттю, то інтриги візантійських патріярхів перепинили зреалізування унії. Аж коли відновлено унію 1596 р. в Берестю, тоді католицьке життя почало усильно змагатися. Передовсім Чин Василіянський оказався дуже діяльний і багато причинився до скріплення католицького духа. А Замойський Синод в 1720 році, маючи за собою майже 150-літню злуку з католицькою Церквою, уважав за можливе, а навіть конечно запровадити на церковному полі норми і рішення, які відповідали би потребам і розв'язували у нас католицького життя, не зважаючи на царгородські обрядові звичаї, а радше на душевні потреби народу. Однак по останнім розборі Польщі в 1795 р. майже цілий український нарід опинився в Росії, за виїмком малої частини, яка знайшлася в Австро-Угорщині, а іменно – в Галичині, на Буковині і Закарпаттю. Унія на Поліссю, Холмщині і Білорусі була Росією згноблена, а затрималася тільки в тій частині, котра знайшлася в Австро-Угорщині.

В нинішньому письмі займаюся головно нами, що остали в Галичині під австрійською владою, а тепер по розвалі Австрії в Польщі.

Є нас около чотири мільйони, поділених на три єпархії. Перебуваємо майже чотириста літ в унії, заключеній з католицькою Церквою. Апостольська столиця назвала наш обряд *ritus ruthenus*, а Австрія греко-католицьким в протиставленню до римо-католицького. За весь час Церква у нас боролася з досить тяжкими відносинами і труднощами. Нас посуджувано тоді зі сторони Поляків о гравітацію до Росії, о схизмофільство, або о ірриденту* Великої України, а з другого боку русофільська і схизмофільська партія, щедро у нас матеріально піддержувана Росією, страшила нас латинізацією і польонізацією та управляла

в своїх часописах агітацію в хосен Росії і схизми, уживаючи між іншими як середника: чистоту обряду на зразок російського. Це удавалося тій партії тим більше, що у нас «греко-католик» а «Українець» згідно «Русин» був синонімом, подібно як «римо-католик» був синонімом Поляка. Росія щораз більше закидувала у нас на Церкву і на наш нарід свої сіти і та російська агітація не була без впливу, тим більше, що український нарід австрійське правительство досить лихо трактувало. Та мимо того ми остали вірні унії. Ми придержувалися і заховували рішення Замойського Синоду. Відтак у нас відбувся Львівський Синод 1891 р., котрий прийняв також всі рішення Замойського Синоду.

Але хотія ми оставали в унії чотириста літ, однак у нас, тут в Галичині, католицька ідея не вкорінилася як слід в душу нашого народу. Ми замість уживати назви «католицька» Церква, радше говорили «християнська» Церква. Назви «католик» уживано у нас нераз як шутки. За те однак ми чванилися обрядом, прив'язували до нього велику вагу, а то з остраху перед латинщенням і польщенням.

.....
* уявлення

с. 291

Католицькі практики, які причиняються до збудження і релігійного розросту та внутрішнього життя, уважано за латинські і за польські.

Аж коли за бл. пам'яті Папи Льва XIII у нас зреформовано Василіянський Чин, тоді пробудилося у нас релігійне і духовне життя. Отці Василіяни своїми місіями для народу, реколекціями для священників, своєю душпастирською діяльністю, а в кінці своїми релігійними видавництвами проломили леди нашої холодної обрядовщини і промостили дорогу до розцвіту внутрішнього життя з надприродної благодати. Передовсім розвинувся у нас Евхаристійний культ зі всіма практиками, як: адорація, часті святі Причастя, прилюдне обходження торжества Божого Тіла. Рівнож існує у нас «Товариство Священниче Адорації Найсв. Евхаристії». Відтак практики культу Пресв. Серця Ісуса Христа, Свято Серця Христового, Апостольство молитви в злуці із Серцем Христовим, а перша п'ятниця і перша неділя в місяці притягають много вірних на Богослуження і до припинання св. Тайн. А що до почитання Пресв. Діви Марії, то не потребує много розводитися. В нашому народі дуже високо є почитана і горячо люблена Преч. Діва

Марія, але практичний культ з великим впливом і хісном для поширення царства Божого в нутрі душі впровадив Василіянський Чин. Вистане спімнути: Марійські Конгрегації, торжественне обходження Непорочного Зачаття, Майські Богослуження. Відмовляювання коронки і розаря є тепер загально практиковане священиками і вірними. А прецінь пам'ятаю ще часи, коли наші священики гіршилися, якщо бачили в руках наших вірних коронку.

с. 292

Рівнож принято шкаплірі¹⁴⁵ і ніхто вже між нами ним не гіршиться.

І у нас принявся католицизм не тільки з імени, але з внутрішньо-го пересвідчення та з почуття любови і прив'язання до католицької Церкви, а католицька ідея у нас вкорінилась і осягнула горожанство. Однак через це ми ані не златинщилися, ані сполячилися, а національне наше почуття не зменшилося, навпаки, де пульсує католицьке життя, там є тим більше прив'язання до свого народу, там є правдива і щира любов свого народу, убагороднена впливом надприродного життя з віри. Рівнож і обряд не поніс страти, бо ті всі практики, у нас впроваджені, убрано в форму східного обряду. Навпаки наш обряд через ті практики набрав життя, тепла і зацікавлення у вірних. Нині ніхто у нас не каже, що усі практики – то латинські, чи польські, але наші, католицькі. Що більше, у нас прийнявся навіть целібат і то в Станиславівській Єпархії від 1920 р., а в Перемиській від 1925 р. І хотяй зчинилась була у нас буря і крики, то однак ані сонце не затьмилось, ані земля не запалася, ані нарід не згинув з тої причини.

Та останніми літами зачало у нас прозябати* візантійство. Цей напрям почав пропагувати періодичний часопис «Нива», церковний орган, видаваний у Львові для нашого клира, головну у роках, почавши від 1925 р. до кінця 1929 р. Дух візантійства, пропагований вище сказаним часописом, почав підважувати дві головні основи життя і сили католицизму. Бо це певна річ, що життя і сила католицької Церкви спирається головну на двох основах. Перша, то її сила внутрішнього духового життя по приказу Христа Спасителя, щоби шукати царства Божого в нутрі душі, а друга, то її дисципліна і органі-

¹⁴⁵ Натільний параман, що засвідчує особливу опіку Матері Божої, Яка об'явилася на поч. XIII ст. на горі Кармель і передала його св. Симону Стоку, *Свята Земля*.

зація через зрозуміння, респектовання і підчинення її авторитетови, установленому, усвяченому і приказаному Христом.

* проростати

с. 293

Щодо духового внутрішнього життя в католицькій Церкві, то воно аж надто видне по всіх його зовнішніх проявах. Не тільки її численні і великі святі безнастанно по всі віки, не тільки різноманітність і практичність релігійного культу, але також діла і посвята на всяких ділянках людського і суспільного життя, аж надто вказують на ту внутрішню духову життєву силу, котрої проявом є зовнішнє життя і діяльність. А осередком і головним джерелом, з котрого католицька Церква черпає своє внутрішнє духове життя, – це Найсв. Евхаристія, котрої культ є найбільше практикований в католицькій Церкві і тому Евхаристія є її життям, її силою, її світлом і теплом.

Щодо дисципліни і організації католицької Церкви, то це видно по авторитеті, який тут шанується і респектується. Значіння цього авторитету виходить з надприродної віри і совісті. Ту виконується правдивий християнський послух після приказу Господа Нашого Ісуса Христа, висказаного до Апостолів: «Хто вас слухає, Мене слухає». В католицькій Церкві перший і найвищий авторитет – то Христовий Намісник, Святіший Отець, відтак під його проводом і його влади підчинені Єпископи, далі священники під властю своїх Єпископів, а вкінці вірні під проводом своїх душпастирів. Тут цей послух не руководиться своїми особистими уподобаннями, користями або своїми застереженнями, але у всіх правних і слушних зарядженнях своїх настоятелів видить, відчуває і признає волю Христа і підчиняється так, як приказам Христа.

с. 294

І в тім є ціле достоїнство і заслуга християнського послуху, а разом є ціла сила краси і могутности католицької Церкви, котрої по всі віки не змогла і не зможе зломити ніяка сила земська, навіть ворожа сила пекольна.

Якраз проти тих двох проявів життя і сили католицької Церкви Редакція «Ниви» заняла несприятливе становище. В тому журналі

зачалися пропагувати гадки і засади, які мають на цілі щораз більше відчуження від духа і життя католицької Церкви, а натомість вціпити в нас візантійську мертвоту, яка убиває духа та підкопує церковну дисципліну і авторитет. Все, що ми взяли від католицької Церкви, то це після «Ниви» є латинщення. Одним словом, повіяв з неї дух певного рода латинофобії.

Передовсім редакція «Ниви» невдоволена з Евхаристійного культу, який прищепився до нас з католицької Церкви і який всіми своїми практиками оживляє у нас душі, побуджує і помагає до виконання чеснот, до усовершення духового життя. І тому з манії обрядовости, а зі страху перед латинщенням редакція «Ниви» усунула особового Ісуса Христа, присутного в Найсв. Евхаристії «за сцену». (Нива, 1929. р. стор. 206).

Рівнож «Нива», як з одного боку почала осуджувати релігійні практики, взяті з католицької Церкви, як латинщення, так знову з другого боку зачала радо помішувати всякі прояви, які можуть нас відчужити від католицької Церкви.

с. 295

Не менше «Нива» підкопала авторитет церковної влади. Вона трактує Єпископів з легковаженням, а навіть, можна сказати, із зухвалістю, якщо вони не хочуть піддатися її диктатам. Передовсім в часі, коли тревала боротьба проти целібату, «Нива» не мала ніякого стриму.

Бунт, піднесений «Нивою» проти тутешніх Єпископів, перенісся також до Америки, де насіння тут кинене, там сильно буває, не маючи ніякого стриму. І тому «Нива» своїми дописями багато причинилася до того лиха, яке змоглося в Америці.

Для доповнення і заокруглення треба ще додати, що діяльність пресову «Ниви» підпомагала також наша ліберальна преса поміщуваними в ній дописями гуртком деяких львівських священників під загально відомою назвою «чорна рада», та її деяких одномишленників з провінції.

Вицвітом цілого впливу «Ниви», а побіч неї і ліберальної преси та «чорної ради» явилася брошура під заголовком: «В обороні прав нашої гр.-кат. Церкви», видана в липні 1929 р. авторами під псевдонімом: «Оборонці прав гр.-кат. Церкви». Та брошура – то святотатська

священнича робота, то мерзкий розбій, щоби під фірмою «оборони» Церкви її валити і руйнувати.

Дійсно, як написав один поважний автор, найстаріші вороги Божих справ були завсіди люди з духовних кругів. Вони посідають найбільше зухвальство, якого не посідає ніякий ляїк. Вони не бичем, ані мечем, але оружьем далеко делікатнішим, бо подібно як Юда, поцілунком приязни завдають смерть Христови Спасителеви і убивають Його справи (*Eberhard, Kanzelvortraege, Tom V, стор. 409*).

с. 296

Так, справді не явні атеїсти, не отверті вороги Божі, але «оборонці прав Церкви» найбільше спричинюють розвал і руїну Церкви. Та брошура не є ніщо іншого як тільки повторенням змісту артикулів, поміщуваних в «Ниві» з тою різницею, що написана в непогамований і зухвалий спосіб. В ній пробивається явний бунт проти католицької Церкви. Змістом своїм зміряє до того, щоби відокремитися від католицької Церкви, бо тоді, після них, буде забезпечена повна окремішність нашої Церкви від католицької Церкви, тоді не буде ніякої небезпеки «латинщення», тоді буде забезпечена «підставова частина усіх наших окремішностей», або іншими словами, тоді буде українська автокефальна Церква. Се є фінал пісні, яку заїнтонувала «Нива», а іменно, що треба довести нашу унію до «чистого типу» («Нива», 1926. – стор. 153-156).

І до цього якраз зміряє візантійство, яке зачало у нас підносити голову. Підкопати церковну дисципліну і авторитет, зогидити Єпископів, спричинити непорозуміння, висушити релігійне життя в людських душах і усунути з них Боже царство, а натомість поставити обрядову формальність «чистого типу», яка кінцем кінців доводить до схизми.

Напрям, пропагований «Нивою», не остав тільки в теорії. Він починає переводитися в практиці. Появляються якісь літургійні видавництва, які не є схожі з духом Замойського і Львівського Синоду, починаються у нас на релігійно-церковному полі непорозуміння, дізорієнтація і замішання. Виринає небезпека ослаблення і знищення духового життя.

Під впливом цього у нас започаткованого візантійства також деякі священики тут, церковної провінції зачинають впроваджувати в практику обряд «чистого типу», викликаючи згіршення, а самі наражуються на сміх. Так, прим., один священик правив принагідно св. Літургію в моїй Епархії, ніби «читану», бо після приписів «обряду чистого типу» мається співати, і тому голосно кричав. Вірні присутні не могли цього зрозуміти і поясняли собі це в той спосіб, що той священик певно глухий, коли так голосно читає св. Літургію. Ось доказ візантійської нерозторопності. В одній місцевості приступило до св. Причастя двох питомців одного з тут духових семінарів, але стоячи. Їм звернено увагу, щоби уклякли, бо припинання св. Причастя стоячи гіршить наших вірних, які не можуть зрозуміти, як можна стоячи приймати св. Причастя. Однак ті питомці не хотіли уклякнути, хочай їх ноги не зіштивніли*, ані не були хорі. Ось доказ візантійського упору. Один священик, перебуваючи в часі ферій в моїй Епархії, правив св. Літургію після обряду «чистого типу». Обложився на престолі книгами, бо осібно літургікон, осібно Євангеліє, а осібно Апостол, і зачав голосно читати, чи радше кричати, спричинюючи здивовання, і тому, я довідавшись о тім, заборонив йому в той спосіб «читати» св. Літургію. Але той священик не тільки хотів заімпонувати обрядом «чистого типу», але також зазначив свого духа, бо заявив, що не узнає Замойського Синоду, бо Отці того Синоду, себто Єпископи, котрі рішили постанови на тім Синоді, то були або ігноранти**, або зловні люди. Ось візантійське зухвальство! Запримічується, що Замойський Синод потвердила спеціальною повагою Апостольська Столиця.

* не затерпли

** невігласи

І що то за обряд, за котрим у нас так побивається візантійство? Це обряд чисто синодальний російський! І дивна річ, і незрозуміла. Колись за царської Росії ми боронились проти російської обрядовості з остраху перед русифікацією, а тепер приймаємо ту обрядовість під іншою формою, бо під назвою «чистого типу». Щоби націо-

нально відокремитись від Росії, ми навіть змінили назву «Русь» на «Україну» а «Русин» на «Українець», а тепер хочемо самі прийняти російського духа в формі обрядовості, бож прецінь, як попередно сказано, російський націоналізм і російська держава ідентифікується з російською Церквою.

В тій частині Польщі, котра колись була під російською займанщиною, впроваджено тепер для новоз'єднаних з католицькою Церквою обряд під назвою «східно-слов'янський», який прийняли також Єзуїти в Альбертині, що займаються поширенням унії між тамтешніми схизматиками. Однак той обряд – то також лише перехрещений синодально-російський обряд. Через ту назву положено кордон між нами тут, в Галичині, а тамтими вірними, бо мовляв, в Галичині є інший обряд, бо «греко-католицький», а там «східно-слов'янський». Рівнож конкордатом збоку польської держави виєліміновано* церковну ієрархію греко-католицького обряду, а всі вірні навернені до католицької Церкви, мають підчинятись латинським Єпископам. Однак та справа не йде, бо це неприродне, так як неприродне, коли курка вигріє качата, котрі відтак пливають по воді, а курка мусить ходити по березі. Рівнож навернення схизматиків не удається, бо, можна жартом сказати, навернеться двадцять п'ять осіб, а відвернеться тридцять.

.....
* вилучено

с. 299

А у нас тепер наміряють приклонники «чистого» обряду впровадити той сам обряд т. зн. синодальний російський. Чи це не диво? Як я недавно довідався, новонавернені Росіяни затримали свій синодальний російський обряд, однак перехрестили його на обряд «візантійсько-слов'янський». Чому однак не назвати прямо «російський»? А вже ніяк не можна зрозуміти, чому причіпили так осоружну назву: «візантійський»? Та назва так живо пригадує того візантійського духа, який приніс і тепер приносить такі великі шкоди для церковної єдності, а котрого черти є: хитрість, підступ, змінчивість, упір, зухвальство і бунт проти католицької Церкви. Чому замість «візантійський» не назвати його радше «грецький» від грецького народу, подібно як називається обряд вірменський, сирійський і пр.

Назва «візантійський» так живо нагадує Візантію, котра була середовищем радше інтриг і махінацій «церковних» східних людей, аніж осередком правдивого церковно-релігійного культу.

При цій нагоді насувається також трудне питання, а іменно, якби назвати спільним іменем східний обряд для новоз'єднаних з католицькою Церквою всіх східних народів? Це питання тому тяжке до розв'язання, бо на Сході не було того середовища, спільного для релігійного культу і церковної дисципліни, і тому витворилися різні Церкви, від себе віддільні, з різними обрядами, і то не тільки серед різних народів, але навіть подекуди в тім самім народі. Інакше річ малася на Заході. Тут Рим зцентралізував з часом релігійний культ всіх народів в одну обрядову форму і запровадив одну церковну дисципліну.

с. 300

По довшій і зрілій розвазі я прийшов до переконання, що спільний корінь бувби найліпший: «східно-католицький», а відтак відрубно для кожного народу осібні назви, котрі, немов парости, виростили б зі спільного пня. Отже прим.: східно-католицький російський, східно-католицький український, східно-католицький болгарський, східно-католицький вірменський і т. д. або коротко в щоденнім уживанню: російський, український, болгарський і т. д., розуміючи при тім «східно-католицький». Тим способом був би зазначений спільний зміст і форма т. є. віра і обряд, а zarazом заховалася б відрубність поодиноких народів чи Церков на Сході так, щоби всі були вдоволені. Однак спільна назва «візантійський» рішучо не прийметься у всіх, бо не тільки прим. Вірмени, Сирійці, Копти, чи інші східні народи, які нічого спільного не мали і не мають з Візантією, цієї назви не приймуть, але навіть не всі прочі народи, котрі прийняли східний обряд від Греків.

А тепер, вертаючи до виростаючого у нас візантійства, чую від його приклонників закид, що мовби то я їх посуджував за прямування до схизми, а вони прецінь бажають тільки, щоби наша Східна Церква затримала свої питомі черти, щоби сталась «цвітучим Сходом для католицизму», а не «зломаним Сходом задля католицизму», як твердить «Нива». Я зовсім не хочу посуджувати, що приклонники візантійства прямують свідомо до схизми, але тверджу, що дух

візантійства, як показує досвід і історія, завжди прямує до схизми і кінчить схизмою.

с. 301

Крім цього я ставлю таке питання: а де ж є той «чистий тип», сталий і абсолютний, на який мали би ми взоруватись, яким мали визволитися і надати питомі черти нашій Церкві? Хиба нам вернути до первісного стану, з котрого ми вийшли, т. є. до схизми, до Фотія і Керулярія, котрі зірвали з католицькою Церквою. Але й тоді цей обряд не буде обрядом «чистого типу», бо він був лише поступовим розвитком попередніх століть. Обряд – це прецінь тільки зовнішня форма духового життя і релігійного культу і тому підлягає еволюції після домагань і потреб в міру розвитку внутрішнього духового життя, як це бачимо в католицькій Церкві.

Але навіть коли вернемо до перших віків Християнства, то тоді обряд ще був в пеленках, і лише що зачав розвиватися і рости. Хиба вкінці треба звернутися аж до старозавітної синагоги з її фарисейською сектою, котра по-майстерськи видумала всякі обрядові формальности. Всі ті формальности так ствердли і скаменіли, що в них й цілий жидівський нарід скаменів і, розсипавшись по цілому світі, не може навернутися, але бере головний провід у війнах і наступах проти католицької Церкви, і подібно, як колись фарисеї, так і нині кричуть Жиди: розпни, розпни! Ось до якого монструального* висліді можна дійти, наколи візьметься на увагу обрядову зовнішність, а не віру і життя з віри.

Якби та річ не малася, то в кожному случаю ми, приймаючи обряд «чистого типу», мусіли б вертатися назад. А однак ми вже підросли в духовому життю, ми вдягли обрядову одіж, яка нам вигідна, а тепер вертатися значило б те саме, що казати дорослому чоловікові вбиратися в одіж, в якій він ходив, ще будучи малим хлопцем. Чи не смішне це?

.....
* *страхотливого*

с. 302

Нехай новонавернені тримаються свого обряду, до якого привикли, а накидати їм католицькі практики не є вказане, бо це могло би

їх зразити, але й вони, якщо хочуть поступити в релігійному життю і утвердитися в католицизмі, а не стояти на мертвій обрядовій точці і бути завсіди в небезпеці повороту до схизми при даних політичних змінах, то й вони мусять з часом самі добровільно прийняти прояви духового життя, які практикуються в католицькій Церкві.

Католицькі практики, які у нас завелись, не є нам накинені, лише ми їх самі добровільно прийняли, як konieczність розвою нашого духового організму. Через це ми не сталися латинниками, ані не затрапили черти східного обряду, бо ми ті католицькі практики убрали у форму східного обряду. Наші вірні полюбили ті католицькі практики, бажають їх, беручи в них живу участь, горнуться до церкви, тримаються свого обряду так, що ті практики не уходять у нас за латинські, а в наших обставинах – як за польські, але як католицькі, і то як наші рідні. Ми через це нічого не потерпіли під оглядом національним, але навпаки ми ще скріпилися. Одним словом, ми вже чуємо смак в католицизмі.

Ті всі католицькі набоженства не тільки не противляться східному обрядові, але навпаки той обряд оживляють і вливають в нього тепло і зацікавлення, а разом є найсильнішим заборолом католицької віри. Якраз там, де вони практиковані, там вірні є освідомлені у вірі і там до них не мають приступу ані протестантські, ані схизматичькі агітації. Протівно, де тільки звертається увагу на обрядову формальність, і то на обрядовість «чистого типу», там легко приймається схизма або інші блудні науки.

с. 303

Про те свідчить досвід, про те свідчать факти. Возьмім Лемківщину в Перемиській Епархії. Це була домена* кількох священничих родин, із собою споріднених і посвоячених, і ніхто з «нових» не смів там одержати парохії. Там дбалосся тільки про чистоту обряду і про всякі обрядові формальности, а що до віри, та нарід був темний і неосвідомлений. І тому там легко в найновішому часі прийнялися схизматичькі агітації. Возьмім наш нарід в Чехословаччині і Югославії, котрий перед війною був під володінням Угорської держави. Число його виносить звиш 600 000 душ. Це нарід український, а називає себе «руським». Він був опущений, а загал духовенства добре сиутований від мадярського правительства, був більше мадярський, як

самі Мадяри, а про релігійне життя мало хто дбав. Там процвітало русофільство і штивна та холодна обрядовість. Там Церква остала о які сотки літ поза Церквою у нас. І тому не диво, що там тепер так легко приймаються схизматичські агітації. Як зачуваю, схизматичський Єпископ хоче заложити навіть свою резиденцію в Мукачеві.

Загал вірних не розуміється на спекулятивних релігійних тонкостях. Вони беруть справу з практичного боку і коли вони видять той сам зверхний обряд у себе і у схизматиків, то думають, що то все одно. Але коли вони практикують у себе католицькі набоженства, а не видять їх у схизматиків, то мимоволі приходить їм рефлексія, що то не те саме.

Якраз ті католицькі практики спричинили, що наші вірні на Полісся, Холмщині, Волині і Білорусі, будучи під російською займанщиною, терпіли за католицьку віру від Росії каторгу, заслання на Сибір, а навіть багато понесло мученичу смерть.

.....
* володіння

с. 304

Тому я дуже здивувався, а навіть згіршився, коли з польських духовних кругів дався чути голос, що наш обряд в Галичині то «безобразіє», а у тамошних вірних, тепер навернених, «східно-слов'янський» обряд є правдиво чистий. Колись Поляки, а передовсім польське духовенство, нас посуджувало за схизмофільство, дорікали, що ми не приймали католицьких набоженств і дивилися на нас з презирством, а коли ми зросли і скріпилися в католицизмі та практикуємо католицькі набоженства, то тепер нас висмівають і називають наш обряд «безобразієм». Як це пояснити? Та ж прецінь св. Йосафат, світлий мученик церковної єдності, запечатав своєю мученичою кров'ю ту ідею разом з її «безобразіями», а ми знова старалися його щиро наслідувати, скріпитися в католицизмі і статися вірними католиками. Та ж недавно тому польські Єпископи занесли Св. Отцеви як реліквію грудку з тої землі, на котрій жили ті вірні, котрі понесли смерть мученичу якраз за те «безобразіє». І ті польські круги, котрі колись не могли знести російського духа, котрі ненавиділи російську обрядовщину, то тепер ту саму обрядовщину впроваджують під формою «східно-слов'янського» обряду і ним ще чваняться.

Дійсно, це виходить на комедію по стороні тих, котрі національні і політичні справи ставлять вище, як справи віри і релігії.

І нащо то людям милити очи, чому видумувати якісь штучні обрядові назви? Чому не назвати річи властивим їй іменем? Чому ясно і отверто не висвітлювати католицької справи? Чому то триматись тактики Нікодима? Хиба на це, щоби помогти всякого рода Сімашкам в мутній воді ловити рибу¹⁴⁶.

с. 305

Дух візантійства не вдоволяється тільки назвами і теоріями, але уживає всіх способів, щоби впровадити їх в практику, бо без того він не міг би існувати, без того він мусів би розвіятися і щезнути. Це його тактика — приманювати орієнтальними теоріями, фантазією, щоби відтак в практиці спричинити спустошення духового життя і знищити Боже царство в нутрі людських душ.

Видно це по всіх приклонниках візантійства, які ним заманені, стараються реалізувати його духа і доходять нераз аж до апостазії від католицької Церкви. На це заноситься також у нас, де зачалось голосити, щоби усунути католицькі практики, а натомість вернути до «унії чистого типу», одначе «в незалежности від Западу», то значить, також від католицької Церкви.

А чому один зі священників «візантійсько-слов'янського» обряду (Єзуїт, родом Француз, а по духу Росіянин) удається на Чехословаччину і хоче там запровадити свій обряд і отворити свою школу, хотяй там нема Росіян до навертання, хотяй там оо. Василіяни працюють вже з успіхом і поширюють католицьке життя?

с. 306

Чому також деякі русофільські священники із Закарпаття, обрядовці «чистого типу» де тільки можуть, оскаржують оо. Василіян,

¹⁴⁶ Сімашко був єпископом-суфраганом київського митрополита Йосафата Булгака і як оруддя царської Росії причинився до зліквідовання унії в тій часті Польщі, котра була під займанщиною Росії. Він між іншим впровадив звичай ношення бороди і ряс із широкими рукавами для священників католиків східного обряду, щоби в той спосіб вірні освоїлися із зовнішнім видом російських схизматичьких батюшок. Крім цього замовчувано вислови: «католик, католицький», у відношенні до греко-католицької Церкви. І так звільна наступило відчуження від катол. Церкви, а повного «навернення» до схизми довершив російський кнут (прим. Г. Хомишина).

а навіть самого Єпископа в «українізації», як хіба тому, щоби припинити розвій життя в католицькому дусі?

Візантійський дух використовує всяку нагоду, щоби досягнути свою ціль. Навіть справу, невинну в собі, потрафить для себе вихиснувати. Візьмім слово «православний». Само в собі невинне, гарне і має своє значіння. Його уживав св. Атаназій¹⁴⁷ в своїм символі, воно було в ужитті цілої Східної Церкви як знам'я правдивої віри. Коли однак Схід відірвався від Матерньої Церкви, то слово сталося в практиці небезпечне, бо відірваний Схід уживає цього слова як відрізняючої ознаки (*signum distinctivum*) від католицької Церкви. Передусім у нас назва «православний», «православ'є» є синонімом схизматика, схизми. У нас ніхто не назве схизматика схизматиком, або схизму схизмою, але «православний», «православ'є» і часто агітатори надуживають того слова для доказання, що між нашою Церквою а схизматикою нема ніякої різниці. І тому Єпископи провінції були спонукані зарядити, щоби се слово опустити в Літургії, або заступити словом «правовірний», що вже вийшло в звичай тут. Епархії¹⁴⁸.

Загал вірних, простий люд, далекий від фантазій та всяких видуманих теорій. Він бажає позитивного корму душі, він бажає спасення. Ось примір на це: Один священник тутешньої провінції, обрядовець «чистого типу», усунув все з парохіяльної церкви, що нагадувало «латинство», також усунув давний вівтар, а поставив звичайний стіл чи паку.

с. 307

Вірні зносили це з прикрістю. По нім прийшов другий священник, однак ще не «зреформований» після «чистого типу». З початку не знав, що робити. Вкінці відважився і вночі витягнув з шопи давний вівтар і поставив у церкві так, як було перше, а відтак правив Богослуження по нашому, правив суплікацію при виставленню Найсв.

¹⁴⁷ **Св. Атанасій Великий**, архієпископ Александрійський (295 – 12.05.373) – Отець Церкви, головний противник аріяства, захисник католицької віри, зокрема – догматів про природу Пресв. Трійці та божественність Ісуса Христа, упорядник символу віри, у текст якого входить «філіокве».

¹⁴⁸ Див.: Львівсько-Архієпархіяльні відомости, річник XXXI, ч. II від 20.03.1918 р.

Тайн. А що на це вірні? Вони з радості розплакалися. Ось чого бажає людська душа!

Та не тільки тутешні вірні, але навіть ті в Польщі з бувшої російської займанщини, бажають того самого, бо в одній місцевості вірні просили священника «східно-славянського» обряду, щоби більше до них не приїжджав, бо вони вже бачили таких батюшок і мали їх за російських часів, а натомість радо прийняли одного з оо. Василіян, хочай він був без бороди і ряси з широкими рукавами, а ціле Богослуження правив чисто в нашім обряді, і то без того безстанного хрещення і кланяння. Тут також показується, як зовсім є не обосноване твердження обрядовців «чистого типу», котрі кажуть, що нам треба зблизитися обрядом до східних схизматиків, щоби тим легше приєднати їх до католицької Церкви. Безперечно, що часом можна, де вимагає конечність, примінитися до їх обряду, і то часово, щоби їх тим лекше навернути, але нащо цей їх обряд впроваджувати між нами самими? Як зачнемо у нас самих обрядом зближатись до схизматиків і звертати увагу головню на зовнішню обрядовість, то ми самі ослабимо себе у вірі і в релігійному життю і готові самі «навернутися» але до схизми, як це лучається подекуди з нашими вірними, котрі занадто зблизилися обрядом до схизматиків і далися, заманити несовісним агітаціям.

с. 308

Не обрядом тільки довершується навернення до правдивої віри, але головню Божою благодаттю, а та уділяється молитвою, трудом і жертвою. Навернення тільки задля обряду, є звичайно поверховне і дуже сумнівне.

* * *

Думаю, що я вже ясно представив, о скільки дозволили рами цього мого листа, чим є візантійство, його генезу, його плян і ціль, як також його погубні наслідки. Треба дуже боліти, що в повоєнних часах, котрі спричинили як всюди, так і в нас небезпеки для віри, релігії і моралі, що в тих часах замість ужити всіх можливих зусиль до внутрішнього очищення і усовершення людських душ, одним словом, до поширення Божого царства в людських серцях, – то замість

того зачав у нас підносити голову візантійський дух, якраз противний і ворожий для внутрішнього царства Божого.

З усіх усядів сектантські агітації протестантів, схизматиків і всяких інших деструктивних чинників йдуть сильним наступом на Боже царство в людських серцях, а у нас замість станути одним фронтом проти ворогів віри і релігії, починається пропагувати візантійство, яке не тільки не перепиняє ворожої роботи, але навпаки помагає, бо зміряє до ослаблення духовного життя і до розкладу на церковно-релігійному полі.

с. 309

Наш нарід розторощений і розшматований. Ще одна Церква становить у нас єдину остою*, забороло і надію нашого піднесення і уздоровлення під кожним оглядом, — а тимчасом на довершення нашого гіркого і невідрадного положення починається вкрадатися у нас дух візантійства, щоби й в ту Церкву впровадити хаос, замішання і духовий розклад. І що нам ще остане? Хіба оснувати національний цвинтар...

Тому будьмо далекі і стережімся візантійства як найбільшого і найнебезпечнішого ворога. Візантійство є одно з найсильніших і найнебезпечніших орудій «світа», того «світа» за котрий Христос Спаситель не молився (Йоан, XVII. 9). «Світ» потрафить втиснутися навіть до святая святих. При даних нагодах він виступає повний достоїнства, ганить навіть гріх, коли він показується в невідповідному одінню або занадто разить і впадає в очи. Він висуває гарні засади прилюдної обичайности і поручає спасенні поліцейські норми. Він є в можности отворити церкви, запалити свічки на вівтарях і заінтонувати Найвисшому Господеви: Тебе, Бога, хвалим¹⁴⁹.

Подібно і візантійство потрафить надужити навіть святої справи, якою є обряд, щоби заслонити обличчя Христа Спасителя, щоби через зовнішні обрядові формальности відвернути увагу від праці над внутрішнім усовершенням, а натомість, щоби допомогти злим склонностям і розгорітися похотям і тим способом спричинити духове спустошення.

¹⁴⁹ *Гляди обширніше: Schopfer u. das Geschopf. W. Faber, стор. 468-476 (прим. Г. Хомишина).*

Христа Спасителя диявол кусив в троякий спосіб. Найперше матеріалізмом і чисто земськими справами, відтак гордістю і розголосом людської популярности, а вкінці повною апостазією від Бога.

* твердиню

с. 310

Так само поступає «світ». Коли удасться йому звести першими двома способами, тоді кусить і зводить до явної апостазії від Бога. Фарисейська секта задля своєї матеріалістичної ідеї про Месію відкинула і убила Христа Спасителя. Візантійство звело і zdepravувало цілий Схід своєю гордістю і звідними фантазіями та зверхною обрядовою формальністю і відкинуло католицьку Церкву, а відтак перешіплене до Росії створило большевизм, який виповів у себе явно війну Богови і старається змобілізувати цілий світ до наступу проти Бога.

Отже за ніяку ціну не даймо заманювати себе духом візантійства. Стіймо кріпко в вірі, як до цього упоминає св. Ап. Павло (I Кор. XVI. 13) і жиймо життям з віри. А ту віру заховаємо і будемо жити життям з віри, жили, коли будемо жити життям католицької Церкви. Зрозуміймо і сильно вірмо, що католицька Церква – то помножений, продовжений, то цілий Христос, то сам Христос у своїм містичнім тілі, як каже один поважний католицький автор¹⁵⁰. Не біймося златинщення, а страхаймося найменшого відхилення від католицької Церкви. Знаний апольоget *Albert Maria Weiss* каже, що хто хоче наслідувати Ісуса Христа і Йому подобатися, то не вистарчить брати життя від Христа Спасителя, подібно, як дитя ссе корм з грудей матери, але треба зростися в Ісуса Христа і жити його соками, подібно як галузка живе соками дерева, в котре є вщиплена¹⁵¹. Подібно річ мається і з католицькою Церквою. Не «західні культурно-релігійні здобутки задержати, одначе не з титулу залежности нашої Церкви від Заходу» як нерозумно і хитро твердить «Нива» (1926 р. стор. 153-156), але маємо вростися в католицьку Церкву і жити її соками.

с. 311

¹⁵⁰ W. Faber. Das Allerheiligste Altarsakrament, стор. 252 (прим. Г. Хомишина).

¹⁵¹ Apologie des Chritentums v. Weiss. Т. 5., стор. 640 (прим. Г. Хомишина).

І тому набоженства католицької Церкви, у нас впроваджені, маємо далі практикувати, бо ті набоженства, убрані у нас форму східного обряду, вже ввійшли у давний звичай. Усувати тепер ті набоженства значило б те саме, що убивати у нас духове життя. Не звертаймо уваги на докори, чи насмішки, які нас можуть стрінути з причини тих набоженств. Люди доброї волі, які руководяться жаждою правди, ніколи з того приводу не згіршаться, хіба люди лукаві і дураки, а опінія таких не має ніякої вартости і на неї не треба оглядатися.

Твердження, що ми маємо зблизитися обрядом до східних, з католицькою Церквою нез'єдинених, щоби в той спосіб скорше навернути Схід, зовсім не є стійне. Бо чи маємо навернути Схід, то це друге питання, але що нашим абсолютним обов'язком є берегти нашу католицьку віру, що нашим обов'язком є перше дбати про власне спасення, то річ без сумніву певна. А католицьку віру збережемо і в ній спасемо наші душі не самими орієнтальними фантазіями, не поворотом нашого обряду до «чистого типу», але реальним, конкретним і живим життям католицької Церкви. Тому нашим святим обов'язком є перш за все, жити повним католицьким життям і так статись сильним католицьким народом, а коли це буде, Провидіння Боже з певністю ужиє нас й до навернення Сходу і лише тоді зможемо сповнити нашу велику місію на Сході.

с. 312

При цій нагоді звертаюся до Чина Св. Василя Великого і кладу йому на серці цю переважну справу нашої Церкви. Нехай Чин зважить, – що він впрочім сам розуміє, – що свій розріст і скріплення завдячує тій тісній злуці з Ап. Престолом і традиціям, які зродили такого мученика за єдність з католицькою Церквою, як св. Йосафат. Чин, станувши на тих традиціях, доконав у нас великих перемін і піднесення на церковно-релігійному полі, передовсім своїми місіями, реколекціями і релігійними видавництвами. Чин своєю діяльністю на тому полі перечеркнув пляни схизматицької Росії, яка в своїм часі закинула була свої сіті на нас в Галичині, бо Чин освідомив і двигнув у нас ідею католицької Церкви. Чим є твердиня в світській державі, тим є монаший Чин в Церкві. Тому я певний, що в нинішніх небезпечних часах для нашої Церкви, Чин стоятиме на висоті свого ви-

сокого історичного покликання в пересвідченню, що від виконання цього завдання буде залежати його розцвіт, скріплення і могутність.

Рівнож звертаюся до Чина Найсв. Ізбавителя, званого у нас Редemptористами, котрого Отці недавно до нас прийшли, прийнявши наш обряд. Цей Чин зачав у нас гарну працю і діяльність, а вірні наші відносяться до нього з любов'ю і довір'ям. Нехай цей Чин зважить, що він є покликаний на це, щоби ще більше відновити в нас — що так скажу — духа західної крові. І коли цей Чин буде мати перед очима цю ціль і буде старатися всіма силами її реалізувати, тоді його діяльність буде благословенна і корисна. Але коли б дався заманити — чого не припускаю — орієнтальними фантазіями і духом візантійства, тоді він став би на мертвій точці і закостенів би.

с. 313

Не менше осміляюся звернутися також до Чина Товариства Ісусового, званого Єзуїтами. Цей Чин також не був без впливу на судьбу Церкви у нас. На поручення бл. п. Папи Льва XIII, він перепровадив у нас реформу Чина св. Василія Великого. Тоді Чин Єзуїтів відступив найкращих і найспосібніших своїх синів в цілі переведення тої реформи. Та реформа спричинила благословенні успіхи не тільки для Чина оо. Василіян, але й для нашої Церкви. Дерево Чина оо. Василіян, котре вже було зів'яло і усихало, знова віджило, зазеленіло, розцвилось і видало гарні овочі також для нашої Церкви. За це я складаю прилюдно подяку в імені нашої Церкви для Чина оо. Єзуїтів. Роблю це тому, бо Чин цей не дізнав вдячності і признання від нас, якби належало. Навпаки, дізнав він багато прикростей, підозр і посуджувань, і то вже в самому початку реформи, коли то піднеслися були у нас крики і всякого рода протести.

Крім цього маю ще одну важну просьбу. О скільки орієнтуюся, Чин Єзуїтів взяв майже виключно цілу ініціативу навернення нез'єдинених народів царської Росії в свої руки. І я желаю йому як найкращих успіхів. Бо хто ж би не бажав навернення тих нещасних народів? Однак смію звернути увагу, щоби Чин, задивившись виключно в Росію, не переочив існування також українського народу, або не трактував його під кутом російського націоналізму, та також не причинився, хотяй би в добрій вірі, до впровадження у нас синодального російського обряду під назвою «візантійсько-слов'янського», що могло би

спричинити небажані послідовності для справи Церкви, а для самого Чина прикрости. Нехай Чин Т. І. прийме до совісти ці слова, висказані із совісти катол. Єпископа.

с. 314

Вкінці звертаюся до Всечесного Духовенства з візванням Ісуса Христа, щоби воно перше шукало Божого Царства, і то передусім у нутрі своїх душ, а відтак й душ вірних. Нехай Духовенство йметься тих середників, які найбільше конечні до підтримання, скріплення і поширення цього внутрішнього царства Божого. А передовсім молитва, і то не тільки відмовляювання Церквою приписаного Часослова, але також щоранку молитва мисленна з розважанням; відтак щоденне відправлювання зі зкупленням і святим жахом св. Літургії із належним приготуванням і побожним благодаренням; рівнож щодня коротке духовне читання, вечером іспит совісти, а по можности щотижня св. Сповідь, а вкінці щороку відправлення духовних реколекцій.

В той спосіб Духовенство, перейняте духом і силою внутрішнього царства Божого, нехай старається всіма можливими способами поширювати католицьку Акцію, поручену Ап. Столицею, а котра особливо в нинішніх повоєнних часах є конечна і спасенна.

Благодать Господа нашого Ісуса Христа, любов Бога і Отця і причастя св. Духа нехай буде зі всіми вами. Амінь.

†Григорій,
Єпископ

Дано в Фітькові¹⁵² дня 23 березня 1931 р. в часі місії для вірних.

с. 315

K.A.P. POLSKA KATOLICKA AGENCJA PRASOWA. WARSZAWA,
ul. MIODOWA 17.

Tel. 228-19. Nr. 56 /Rok 6-ty/ 10-go marca 1932 r.

Sprostowanie i wyjaśnienie Ks. Biskupa Grzegorza Chomyshyna.

¹⁵² Нині Фітьків – село Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.

/KAP/ Od JE. Ks. Biskupa Grzegorza Chomyszyna, Ordynariusza Stanisławowskiego gr.-katolickiego, otrzymujemy pismo następującej treści:

„Doszło do mej wiadomości, iż przeciwnicy unijnej akcji w Polsce w tej części kraju, który był pod zaborem rosyjskim, powołując się na mój list pasterski o bizantynizmie, uważają obrządek bizantyjsko-słowiański poza b. Galicją jako esencjonalnie różny od obrządku gr.-katol. w b. Galicji, również jako przeciwny Konkordatowi, a w ślad zatem także całą akcję unijną jako przeciwną Konkordatowi.

Wobec tej opinii oświadczam, że w moim liście nie zaznaczyłem, ani nie miałem zamiaru zaznaczyć esencjonalnej różnicy między obrządkiem gr.-kat. w b. Galicji a obrządkiem poza b. Galicją, bo gdy chodzi o esencjonalną różnicę obrządków, to o takiej nie możnaby twierdzić nawet między obrządkiem łacińskim a wschodnim, gdyż oba wyrosły z tego samego korzenia i pnia. Przedstawiłem tylko, jak prosty lud, który nie rozróżnia spekulatywnie i teoretycznie różnic obrządku, reaguje i gorszy się formami obrządku bizantyjsko-słowiańskiego w tutejszej prowincji /b. Galicji/ wprowadzonymi, tak dalece, że w jednej parafii spora część parafjan z tej przyczyny raczej wolała porzucić obrządek gr.-katolicki, a przyjąć obrządek łaciński, niż formy bizantyjsko-słowiańskiego.

Zaznaczenie formalnej różnicy między tutejszym obrządkiem gr.-katolickim a obrządkiem w tej części kraju, która należała do zaboru rosyjskiego, nie ja spowodowałem, lecz pewne sfery kościelne polskie, które, poczynawszy od jakich dziesięciu lat, podkreślały tę różnicę przy każdej sposobności, żeby w ten sposób postawić kordon między obrządkiem gr.-katolickim w b. Galicji, a obrządkiem poza b. Galicją i dlatego temu obrządkowi nadano nawet inną nazwę. O tem świadczy spora część publikacji polskich, zwłaszcza kościelnych. Tym obrządkiem nawet chętno się, a nasz obrządek gr.-kat. nazwano szkaradzieństwem.

Wobec tego nie mogę zrozumieć, jak może ktoś powoływać się na mnie w sprawie różnicy obrządków. Ja nie spowodowałem tej różnicy, a tylko w moim liście skonstatowałem ją i na nią powołałem się, a ponadto wyraziłem w liście moje przykre zdziwienie, że obrządku jako rzeczy świętej nie traktuje się prosto i należycie, stosownie do jego przeznaczenia,

lecz naciąga się to do spraw czysto ludzkich. Również i teraz wyrażam moje przykre zdziwienie, że te same sfery, które przedtem tak silnie podkreślały tę różnicę, teraz zaczynają jednak głosić, że niema różnicy, że to ten sam obrządek.

Nawet co do obrządku bizantyjskiego, to w liście moim nie wystąpiłem przeciw niemu jako takiemu, t.j. samemu w sobie. Lecz starałem się tylko napiętnować ducha bizantynizmu, który jadłem swoim zatrut i dotąd zatrzuwa narody wschodnie. I dlatego również zaznaczyłem, że nazwa „bizantyjski” /obrządek/ nie cieszy się u nas popularnością, owszem razi, bo przypomina nam tak żywo ducha bizantynizmu. O obrządku zaś gr.-katolickim u nas przyjętym, o jego postępie i rozwoju, o nabożeństwach i praktykach pobożnych przyjętych z Zachodniego Kościoła, tak koniecznych dla rozbudzenia ducha wewnętrznego i życia religijnego z wiary, a w ślad zatem o przyjętych pewnych nowych formach tego obrządku bez zatracenia jednak cechy wschodniej, napisałem w myśl dekretów Papieskich z minionych stuleci, jak również na podstawie tradycji poczynszy od św. Józefata męczennika za Unję św., a przede wszystkim na podstawie naszych Synodów przez św. Stolicę Apostolską aprobowanych i potwierdzonych.

c. 316

Wkońcu oświadczam, że napisałem mój list bez żadnych konspiracji, bez żadnej zmywy lub jakiegokolwiek porozumienia z jakimibądź czynnikami, czy to świeckimi, czy duchownymi, politycznymi czy społecznymi. Napisałem mój list zupełnie samodzielnie i odruchowo, nie kierując się zamiarami nacjonalistycznymi lub politycznymi, lecz jedynie dobrem sprawy katolickiej. Również chciałbym mój kler i wiernych ostrzec przed szkodliwym w skutkach chaosem, jaki zaczął się wkradać w prowincji kościelnej w b. Galicji przez wprowadzenie form obrządku synodalno-rosyjskiego, nazwanego w Polsce najprzód wschodnio-słowiańskim, a następnie bizantyjsko-słowiańskim. Zaznaczam również, że pisząc mój list zupełnie byłem nieświadom silnego reagowania już od początku przeciw unijnej akcji w jej dzisiejszej formie na ziemiach byłych pod zaborem rosyjskim. O tem wszystkiem dowiedziałem się dopiero po napisaniu mego listu. A zatem mój list zupełnie nie był przyczyną, ani pobudką do reagowania ze strony przeciwników. Reagowania i sprzeciwu przeciw teraźniejszej akcji unijnej z pośród społeczeństwa polskiego były,

ся і będą, bez względu na to czy byłbym napisał mój list, czy nie. A czy one są uzasadnione, to należy do rozsądzania przez kompetentną władzę kościelną.

Do jednej tylko winy poczuwam się, a mianowicie, iż gdy pisałem mój list wypadł mi z pamięci Dekret św. Stolicy Apostolskiej, mocą którego cała unijna akcja w tej części Państwa Polskiego, która była pod zaborem rosyjskim, oddana została pod jurysdykcję Papieskiej Komisji „Pro Russia”. To moje przepomnienie wyznaję i wobec tego wszystkiego, co napisałem w sprawach kościelnych, obrządkowych i unijnych do tej części kraju odnoszących się, jako usuwające się tem samem z pod mojej kompetencji z listu mego wykreślam. Odnosi się to także i do uwag podanych w moim liście co do działalności unijnej OO. Redemptorystów obrz. Wschodniego, a przedewszystkim OO. Jezuitów.

//+ Grzegorz Chomyszyn

Biskup Stanisławowski obrz. gr.-kat.”

К.А.П. Польська католицька агенція преси.

Варшава, вул. Медова 17, тел. 228-19.

№56 (Рік 6-ий) 10-го березня 1932 р.

Спростування та пояснення Єпископа Григорія Хомишина.¹⁵³

(КАП) Від Єпископа Григорія Хомишина, ординарія Станиславівської греко-католицької єпархії, отримуємо лист наступного змісту:

«До мене дійшло повідомлення про те, що противники унійної акції у Польщі у тій частині краю, котрий перебував під владою Росії, посилаючись на моє пастирське послання про візантійство, вважають обряд візантійсько-слов'янський поза межами колишньої Галичини за суттю відмінним від обряду греко-католицького в колишній Галичині, як також таким, що суперечить Конкордатові, а слідом за тим також цілу акцію унійну як суперечну з Конкордатом.

Для підтвердження цієї думки я засвідчую, що у моєму посланні я не зазначав і не мав наміру зазначати сутнісної відмінності між обрядом греко-католицьким у колишній Галичині та обрядом поза межами колишньої Галичини, бо коли йдеться про сутнісну відмінність обрядів, то про таку не можна навіть стверджувати між обря-

¹⁵³ Переклад з польської Інни Беляєвої.

дом латинським та східним, бо вони мають спільне коріння. Я тільки представив, як простий люд, який не розрізняє спекулятивно та теоретично відмінностей між обрядами, реагує та згиршується від форм обряду візантійсько-слов'янського у тутешній провінції (колишня Галичина), запроваджених настільки далеко, що в одній з парафій велика частина парафіян з тієї причини краще воліла б залишити обряд греко-католицький та прийняти обряд латинський, ніж формі візантійсько-слов'янського.

Вибір формальної відмінності між місцевим обрядом греко-католицьким та обрядом у тій частині краю, яка належала до російського впливу, не я спричинив, але певні сфери польської Церкви, які протягом якихось 10 років, підкреслювали та сильно наголошували на тій відмінності при кожній можливості, щоб таким чином поставити кордон між обрядом греко-католицьким у колишній Галичині та обрядом поза колишньою Галичиною, і з тієї причини цьому обряду навіть надана інша назва. Про це свідчить велика кількість польських публікацій, переважно церковних. Тим обрядом навіть вихвалялися, а наш обряд греко-католицький названо «безобразієм».

Через це не можу зрозуміти, як може хтось посилатися на мене у справі відмінностей обрядів. Я не спричинився до тієї відмінності, а тільки у моєму посланні констатував цю відмінність та на неї зіслався, тобто висловив моє прикре здивування тому, що обряд як свята річ не трактується прямо та належно відповідно до його призначення, але оцінюється як справа чисто буденна. Водночас знову висловляю своє прикре здивування, що ті самі сфери, які перед тим так сильно підкреслювали ту відмінність, тепер починають однак кричати про те, що немає відмінності, що це є той самий обряд.

Що ж стосується візантійського обряду, то у моєму листі я не виступив проти нього як такого, тобто самого у собі, але ж намагався затаврувати дух візантійства, який своїм ядучим впливом затруїв та дотепер затрує східні народи. І для цього власне зазначив, що назва «візантійський» (обряд) не втішається у нас популярністю в жодному разі, бо нагадує нам живо дух візантійства. Натомість про обряд греко-католицький, який у нас прийнятий, про його поступ та розвиток, про набожества та практики побожні, перейняті із Західної Церкви, такі необхідні для пробудження духа внутрішнього та життя релігійного у вірі, а слідом за тим про перейняття певних нових форм

того обряду, без втрати однак східної риси, я написав, спираючись на думки Папських декретів з минулих століть; як також на підставі традиції, почавши від Св. Йосафата, мученика Святої Унії, а передусім на підставі наших Синодів, що були апробовані та підтверджені Святою Апостольською Столицею.

Врешті засвідчую, що написав свій лист без жодних конспірацій, без жодної змови або будь-якого тиску від будь-яких чинників: чи то світських, чи духовних, чи політичних, чи суспільних. Я написав мій лист абсолютно самостійно і не навмисно, не керуючись ні націоналістичними, ні політичними намірами, але тільки задля добра католицької справи. Також я хотів би мій клир та вірних застерегти перед шкідливими проявами хаосу, який почав закрадатися у церковні провінції колишньої Галичини через запровадження форм синодально-російського обряду, названого у Польщі вперше східно-слов'янським, а потім – візантійсько-слов'янським. Зазначаю також, що пишучи свій лист, я був цілком несвідомий сильного реагування вже від початку проти унійної акції у її сьогодішній формі на землях, які колись перебували під російськими впливом. А отже мій лист зовсім не був причиною, ані поштовхом до реагування з боку супротивників. Реакція та спротив супроти теперішньої унійної акції з поміж польського суспільства були, є та будуть без огляду на те, чи написав би я лист, чи ні. А чи вони є обґрунтовані, то належить розглянути через компетентну церковну владу.

Почуваю за собою тільки одну провину, тобто, що коли писав свій лист, тоді випав мені з пам'яті Декрет Святої Апостольської Столиці, силою якого ціла унійна акція у тій частині Польщі, яка була під російським впливом, була віддана під юрисдикцію Папської комісії «Pro Russia». Цей мій недогляд визнаю і для того усього, що написав у справах церковних, обрядових та унійних, до тієї частини краю стосовних і тим самим випадаючих з під впливу моєї компетенції, зі свого листа я викреслюю. Це стосується також і коментарів, поданих у моєму листі щодо унійної діяльності Отців Редемтористів східного обряду, а передусім – ОО. Єзуїтів.

+ Григорій Хомишин,

єпископ Станиславівський

греко-католицького обряду

В тім моїм спростованню зайшли двішибки і тому я просив о. редактора о справлення, а саме: замість «*wprowadzanymi*» відбито *wprowadzonymi*», бо після того виходило би, що форми візантійсько-слов'янського обряду вже були впроваджені в Галичині, а з ре-агуючих вірних знайшлися тільки в одній парохії спора* часть, котра доказно зареагувала. Так могли судити всі необзнакомлені з станом справи. Прихильникам знов того обряду могло дати нагоду до коментарів після своїх уподобань чи намірів. Рівно жшибочно відбито «*chcialbym*» замість «*chcialem*». З тої причини я просив редактора о справлення тих двохшибок, однак не остало поміщене, тому тепер я тут помістив.

* велика

* * *

В 1938 р. був Епископ др. Йоан Лятишевський, Станиславівський Суфраган, в Римі. Мав кілька конференцій з Кардиналом Тіссера-ном¹⁵⁴, Секретарем св. Конгрегації Східної Церкви, як фактичним настоятелем Конгрегації, бо вправді Папа є Префектом тої

Конгрегації, але Секретар провадить всі справи, а Папа тільки апробує справи, Секретарем предложені. Головним товчком конференцій Епископа з Кардиналом була бесіда про набоженства, прийняті у нас з Західної Церкви як: культ Пресв. Серця Христового, евхаристійний культ, Марійські стоваришення і інші. Епископ доказував, що ті набоженства є тільки ідеово взяті з Західної Церкви, але зміст і форма є східні і покликався на молитвенник, виданий в Ста-

¹⁵⁴ **Тіссеран Ежен-Габріель-Жерве-Лоран** (1884-1972) – французький та італійський кардинал, секретар Конгрегації у справах східних Церков (1936-1959). Один з промоторів уніфікації греко-католицького обряду з московським синодальним та архітекторів т. зв. східної політики Ватикану.

ниславові під титулом: «Да прийде царство Твоє»¹⁵⁵. На те відповів Кардинал: «Я знаю, я маю у себе примірник», значить, хтось післав до Риму і то з всякою правдоподібністю зі «Львова», щоби представити мене як латинізатора. В одній конференції, коли Єпископ запитав, чи можна ті набоженства впроваджувати, Кардинал не дав ніякої відповіді, значить, се не було по його нутру. На останній аудієнції, прощаючись з Кардиналом, запитав Єпископ: що маю отже сказати мому Ординарієві, чи може, чи ні, ті набоженства впроваджувати? Кардинал відповів: «може, тільки ніякої України».

с. 319

Кажуть, що часом через дірку від замку в дверях можна більше зобачити, як через відчинені двері. Ті слова Кардинала свідчать, що в Конгрегації Східної Церкви є русофільський курс, а заразом чужий, а може навіть ворожий для українського народу. Відтак ті слова свідчать, що Станиславівський Єпископ тут, в Галичині, осуджений як шкідник і ворог українського народу, а в Римі уважаний як будівничий України, а вкінці з тих слів можна виносити, що Митрополит тут, в Галичині, уважаний за батька і вождя українського народу, а в Римі уважаний за русофіла. Хто втяв таку штуку і хто доконав такої метаморфози, лишаю осудови читачів.

Висші слова Кардинала можна брати або в тім значінню, що я взагалі будую Україну, або в тім значінню, що є правдоподібніше, що я будую Україну через те, що впроваджую набоженства, взяті ідеово з Західної Церкви. Якщо в тім другім значінню, то те є доказом, що ті набоженства як з одного боку причиняються до духового відродження

с. 320

народу, так з другого боку причиняються до відродження і скріплення під оглядом національним. Тут справджуються слова Христові, що перше треба шукати Божого царства (Мат. VI, 33), бо хто дбає перше про справи Божого царства між українським народом, той дбає також про справи України.

¹⁵⁵ **Да прийде царство Твоє.** Збір молитов, богослужень і релігійних практик. - Накладом Єпископського Ординаріату: Станиславів, 1934. - 336 с.

Коли так мається справа, то з того можна зрозуміти і собі пояснити, чому русофільство вже з своєї природи є сильним противником всяких набоженств, взятих з Західної Церкви, називаючи їх латинізмом, а з другого боку – так завзято боронить «віри отцов» і «чистоти» східного обряду. Для тим більшого зрозуміння треба мати завжди на тямці, що орієнтальний пуританізм обрядовий* пропагує русофільство і всякий хосенний розвій українського народу. Що многі з нашого духовенства в останніх часах перенялися тим обрядовим пуританізмом і що українська інтелігенція на те не звертає уваги, то те спричинив маневр Митрополита, котрий постарався всіма способами зазначити свій український патріотизм, позискати для себе

.....
* східна обрядова чистота

с. 321

опінію, осягнути авторитет і сліпе довір'я, щоби відтак за собою всіх потягнути і перепачкувати свої східні обрядові, чи радше синодально-російські реформи, а тим самим спровадити воду на млин русофільства. І те йому удалося, бо многі священики і патріоти, задивлені в Митрополита на сліпо, по малп'ячому переймаються його російським орієнталізмом і аж захлистуються з радости з приводу реформ, виданих Конгрегацією Східної Церкви, а один часопис назвав ті реформи «хрустальним обрядом» (*скреслено*: який був за часів Київського Митрополита Ісидора). Не знаю, чи є на світі нарід так короткозорий і так безкритичний, як український нарід, і в котрім мав би таку перевагу овечий гін, як в українським народі!

Коли в часі першої світової війни прийшли Москалі до Львова, тоді Митрополит виголосив промову в Успенській церкві, в котрій зазначив усунення кордону між нами і ними, що вони для нас, а ми для них можемо щось дати. Докладно змісту собі не пригадую, вона остала видрукована по тій війні, як собі пригадую, в 1-шій числі «Мети» в першій її появі. Та

промова була пітійського* змісту. Справознавець, висланий Бобринським¹⁵⁶, тоді военним генерал-губернатором у Львові, представив ту промову Митрополита як ворожу для православної Церкви («Богословіє» з 1926 р. стор. 58-59. Спомин Д. Дорошенка¹⁵⁷ про Митрополита Шептицького Андрія). Митрополит не міг явно сказати, що він є русофіл, бо був би стратив кредит Українця – патріоти з Українців, а також ледви можна припустити, щоби Москалі могли йому повірити, бо він у них був записаний як великий український патріот.

Митрополит отже «не пустив фарби» і остав вивезений до Росії і через те ще більше позискав опінію у Українців, бо вивезений як страдалець за український патріотизм. З російської неволі написав Митрополит лист до царя¹⁵⁸. Ніхто не знає змісту того листа, але польська преса оголосила, що на маргінесі того листа цар написав: «мерзавець». Проти того не було ніякого реагування. З того можна вносити, що той лист мусів бути русофільського змісту, або підхлібний** цареві, котрий поінформований про Митрополита, як українського діяча, написав таке слово на маргінесі листа Митрополита.

Перед другою світовою війною 1939 р. в маю празновала російська Колегія

* гучного, позірного

** підлабузницький

в Римі «Russicum»¹⁵⁹ 950 літній ювілей хрещення Руси в значінню Росії, бо Москалі називають Росію також Русь. «Без пересади сказати

¹⁵⁶ **Бобринський Георгій** (1863-1928) – російський військовий діяч, генерал-лейтенант, губернатор Галицького генерал-губернаторства (1914-1915). У своїй програмній промові заявив: «Я буду запроваджувати російську мову, закон і лад». Проводив політику якнайшвидшої інкорпорації Східної Галичини у склад Російської імперії.

¹⁵⁷ **Дорошенко Дмитро** (1882-1951) – український політичний діяч, дипломат та історик. З квітня по серпень 1917 р. був крайовим комісаром Галичини і Буковини з правами губернатора.

¹⁵⁸ **Детальніше про це – примітках в кінці тексту.**

¹⁵⁹ **Папська Колегія Руссікум** – навчальний заклад в Римі, який готував священників візантійського обряду. Заснований в серпні 1929 р. Випускником Руссікуму був Блаж. Свмч. Теодор Ромжа, гр.-кат. Єпископ Мукачівський (1911-1947).

можна, – так писав мені о. Головецький¹⁶⁰ з Риму, – що це все була одна шопка в тоні чисто російсько-московським...», «очевидно з великим несмаком і зневагою для нас, українців». «Несмак той і глупоту тих духовних парад направив тільки св. Отець Пій XII¹⁶¹ (поінформований в останній хвили) у своїй бесіді на аудієнції дня 6/VI, в котрій між іншими сказав: «Справжні сини св. Володимира, автентичні нащадки його племені, з котрого походили св. Йосафат і славний та достойний Митрополит Рутський», за що негодували Москалі. Св. Отець мав уложену промову в тім дусі, що ходило про ювілей хрещення Росії. День перед тим, однак, на основі пояснення справи, Кардинал Мармаджі поінформував Папу, що Володимир не був князь Росії, але Руси.

В Богослуженню в часі того ювілею взяли участь: російський Єпископ Евреїнов¹⁶², висвячений для Москалів в Римі і інших східного обряду як головний целебранс*, відтак прочі, там же перебуваючі російські священики. На те торжество,

.....
* *служитель*

с. 324

котре було маніфестацією чисто російською, приїхали також з Галичини о. Климентій Шептицький і ректор дух. Семинара у Львові о. Йосиф Сліпий (в часі большевиків висвячений на Єпископа) і брали участь в тім Богослуженню. Вони отже приїхали хіба як представителі російського народу, котрого в Галичині нема, за границею однак і в Римі вони уходили за російських священиків і в тім значінню також чужа преса писала, що Богослуження відправляли російські священики разом з Єпископом Евреїном.

Треба при тім зазначити, що торжество те ювілейне в Римі обходила також наша тамошня духовна семінарія св. Йосафата рік перед тим, але там не було ані о. Климентія Шептицького, ані о. Сліпого.

¹⁶⁰ **Головецький о. Діонізій ЧСВВ** – ректор Укр. Колегії св. свмч. Йосафата в Римі, представник гр.-кат. єпископів з Галичини, Закарпаття, США, з 1928 р. – консультант Конгрегації Східних Церков.

¹⁶¹ **Пій XII (Еудженіо Пачеллі)** – 260-ий папа Римський (02.03.1939–09.10.1958).

¹⁶² **Євреїнов Олександр** (1877–1959) – рос. катол. священик, єпископ і архієпископ. 1905 перейшов з православ'я в католицизм. Працював в Держ. Секретаріаті Апостольського престолу в Римі.

В той спосіб наш обряд остав в тіні, а також український нарід, а виступила і набрала значіння Росія і синодально-російський обряд.

В столітню річницю прилучення підступом і насильством уніятів до Російської Церкви через апостата Єпископа Йосифа Сімашка¹⁶³, вислало Товариство безженних священиків ім. св. Йосафата в Станиславові 1939 перед другою світовою війною Меморіал до Кардинала Тіссерана в імені 265 священиків проти впровадження у нас

с. 325

обрядового пуританізму орієнтального, як шкідливого і небезпечного для катол. Церкви. Той Меморіал був висланий в італійській мові також до інших Кардиналів, а в українській мові оголошений в «Новій Зорі». Кардинал Тіссеран прийняв той лист з великим невдоволенням як ребелію*, а то головню з того приводу, що був оголошений також прилюдно. Однак не було іншої ради. З Станиславова йшли представлення і реагування проти впровадження орієнтального пуританізму обрядового, однак без успіху, і тому поважне число священиків відважилося прилюдно зареагувати.

У нас не було майже ніякого заінтересовання з приводу того Меморіалу, а чому? Бо се не було по лінії Львова. В Римі (Східній Конгрегації) було обурення, бо там вже було постановлено друкувати літургійні книги (Літургікон вже був друкований в 1940 р.) в обряді майже ідентичнім з синодально-

.....
* бунт

с. 326

російським обрядом, а у нас не було заінтересовання, бо «Львів», котрий був в те втаємничений, збув мовчанкою...

Проти того Меморіалу «Львів» не міг виступити, бо було якось ніяково, бо був би зрадився, а апробувати не міг, бо не було те по його лінії, узнав отже заховати дипломатичну мовчанку, подібно як свого часу заборонив був Митрополит диспутувати в пресі про

¹⁶³ **Семашко Йосиф** (1798-1868) – греко-уніятський священик, з 1833 р. – єпископ. В 1839 р. вчинив акт апостазії – перейшов у РПЦ. Згодом став православним архієпископом і митрополитом – головним ліквідатором Унії на Віленщині і Білорусі.

візантійство. Втім Меморіалі підкреслено наш греко-католицький обряд як конечний кордон між нами а Росією, котрої вже нам досить. Може й те було причиною, що той Меморіал узяв Кардинал Тіссеран як ребелію. І справді прийшла ребелія, але в іншій формі, а саме в формі большевицького наїзду у вересні 1939 р., також в столітню річницю прилучення хитрістю і насильством Москви уніятської Церкви. Се велике мементо* для тих, котрі так побиваються і захоплюються «хрустальним» синодальним російським обрядом.

.....
*застереження

с. 327

Зміст Меморіалу в українській мові є слідуючий:

«Станиславів 9/5 1939. Ваша Еміненціє! В покорі підписані члени Товариства безженних священиків ім. св. свмч. Йосафата, зібрані на загальних зборах дня 9 травня в числі 265, за відомостю, дозволенням і благословенням свого Архипастиря Кир Григорія Хомишина, удаємося до Вашої Еміненції в важній для нашої Церкви справі і просимо як слідує:

«Росія в забраних нею краях, т. є. на Волині, Холмщині і Підляшшу, в котрих мешкали католики східного обряду, уніяти, старалася знищити Унію крім переслідування і кровавого насильства також підступом і хитрістю. Сей послідний плян піддав Епископ Йосиф Сіماشко, прислужник царського двора в Петербурзі. Після його пляну належало зближувати уніятську Церкву до православ'я через можливо найбільше уподібнення обрядів і церковних Богослужень, усуваючи з уніятських Богослужень і літургійних книг всякі «латинізми». І тому з уніятських церков усувано всякого рода «латинізми» як: заборона приймаання св. Причастя вірними клячучи, знесено бічні олтарі, заборонено читані Служби Божі, усунено амвони, сповідальниці, впроваджено літур-

с. 328

гіїкони, печатані в Москві, подібні формою до російських, словом, запроваджено цілковите уподібнення уніятського обряду до православного російського обряду. Сам Епископ Сіماشко й його спільники не виреклися відразу явно католицької віри, овшім* дальше оставали,

щоби тим легше нищити Унію. Запевнювано і вмовлявано так священників, як і нарід, що тут не ходить про зраду віри, але тільки про літургійні реформи, про чистоту обряду. Многі священники зведені, а декотрі перед загрозою кар депортації на Сибір, або позбавлення всякого удержання, підписали декларацію зєднання з православ'ям. Нарід, не входячи в догматичні ріжниці, дався легко звести, призвичаївся з часом до нового обряду, очищеного з «латинізмів». А щоби ще більше звести нарід, Сіماشко заборонив голити бороди і носити ряси православних батюшків тим священникам, котрі підписали декларацію. Навіть сам Сіماشко, коли вже остав явним апостатом від католицької Церкви, голив бороду ще три роки».

«В той спосіб знищено унію, і в році 1839, дня 24 лютого в Полоцьку остав підписаний «соборний» акт

.....
* *охоче, дуже радо, з приємністю*

с. 329

злуки уніятської Церкви з російською, підписаний крім трох Єпископів, котрі вже перед тим підписали, через 21 консисторських достойників і професорів, а відтак виданий остав пам'ятковий медаль «возсоединенія» під днем 25 березня 1839 року».

«Сього року припадає сумна пам'ятка – століття погребання Унії через насильство Росії, як також через хитрі і підступні методи апостатів, котрі були оруддями православної Росії. Ті хитрі і підступні методи агітаторів православ'я нап'ятував Папа Григорій XVI в своїй аллюкуції* на зібранні 72 кардиналів дня 2 липня 1842 року такими словами: *«Suo autem nefaria consilio exsecuti sunt hisce modis: primo missalia per schismaticos usitata adhibita frange induxerunt in ecclesias suae administrationis, per quod ad annissim fare sese celebranda Missa accomodaverunt ad aurum morem, quo Basilius per ixtam frandem populus parum cultus, similitudine ecclesiasticorum vituum deceptus, nesciens et nolens ad schisma seduceretur»*¹⁶⁴.

¹⁶⁴ «Бо таким чином самовільно були скоєні злочини в той спосіб: спочатку служби, якими послуговувались і пристосовували схизматики, уведивши, немов двосічним мечем, у свої церкви (свого права), домішування борошна для відправи Служби Божої, припасовуючи це до «золотого звичаю», немов-

«Царська Росія уживала хитрих

.....
* *слові*

с. 330

і підступних метод і зглядом нашої Церкви, яка знайшлася під Австрією. Бо як Росія большевицька уживає в сусідних державах розкладової пропаганди комунізму, так і царська Росія старалася розкласти сусідні держави різними способами після даних обставин в дотичних державах. У нас в Галицькій церковній провінції за часів бувшої Австрії поширювала Росія через своїх платних агентів чищення обряду від всяких «латинізмів». Під тою формою чистоти обряду вона впоювала православ'я, а тим самим і цареслав'я т. є. російський націоналізм і російську державність, бо в Росії православ'я, цареслав'я і російський націоналізм – це синоніми. Ті агітації мали певний успіх, як се показалося в часі світової війни, бо численні обрядові пуритани сталися не тільки зрадниками своєї держави, але також апостатами католицької Церкви».

«По упадку царської держави російської устали в нас вправді агітації на тлі релігійно-церковнім під впливом Росії, одначе зачалася серез нас самих акція обрядового пуританізму, т.є. чищення східного нашого обряду від всяких

с. 331

«латинізмів» під притокою повернення східних православних. І тоді входять у нас в уживання літургіїкони, формою подібні до російських, приказується вірним приймати св. Причастя стоячи, усуваються бічні олтарі, замість кивотів до переховання Найсв. Євхаристії ставляться звичайні малі скринки, католицькі набоженства понехуються, бо вони «латинські», і прочі інші католицькі практики. Рівнож входять в уживання російські рясни, запускання довгого волосся і ношення борід. Дехто з тих обрядових пуританів за границею убирається в камилавку з вельоном або, убраний в орієнтальний рантух*, ходить по Римі з довгою палицею, щоби ввести в блуд Апостольську Столицю, немов то у нас така ноша є загальна».

би за взором св. Василя, а насправді підступно, обманюючи подібністю церковного виноградника, через незнання і небажання, що призвело до схизми» (переклад з латини о. Івана Козовика).

«Ціла та акція обрядового пуританізму впроваджується у нас спрова, незначно, але пляново. Та акція є для нас шкідлива, небезпечна, бо наш тутейший східний обряд вже много розвинувся, бо ми остаємо вже майже 400 літ в єдності з Апостольською Столицею. За весь час, будучи в злуці з католицькою Церквою, прийняли ми многі католицькі набоженства,

* біла тонка хустка-покривало

с. 332

примінюючи до них форму східного обряду. Вони оказались дуже хосенними і спасенними, бо не тільки причиняються до розбудження релігійного життя, але також скріпляють лучність і єдність з катол. Церквою. Найлучшим доказом хай буде те, що коли в часі світової війни Росія окупувала тутейшу церковну провінцію, не було апостазії від катол. віри там, де процвітали катол. набоженства»¹⁶⁵.

«Тому з тяжким болем відчуваємо ту акцію ритуального пуританізму, котра є небезпечна для нас так під оглядом релігійним, як також політичним і національним. Не знаємо, як уложаться в будучности народні й політичні відносини. Можемо однак здогадуватися і передбачувати, що по упадку большевизму настане національна Росія. І тоді вона буде мати для себе готове підлога для впливу й агітації у нас під кожним оглядом, а то тим більше, що теперішня акція у нас чищення східного обряду від «латинізмів» стелить дорогу до орієнтації російської. А нам вже досить впливів Росії! Ціла наша нещасна доля нашої Церкви й нашого народу має своє джерело й причину в пануванні і впливі Росії над нами.»

с. 333

«Розваживши ті всі обставини й небезпеки, що нам грозять під кожним оглядом, ми звертаємося до Апостольської Столиці з горячим прошенням, щоби зволила ласкаво ту справу всесторонно розважити й предприняти міри в цілі відвернення у нас небезпек і шкоди для Церкви й віри, А саме просимо:»

«1. Усунути з наших Богослужень слова «православіє», «православний», котрі є термінус технікус, є кличем схизматиків. Вони якраз агі-

¹⁶⁵ В Станіславівській єпархії.

тують тими словами, говорячи до наших вірних: віра наша й ваша та сама, бо ми й ви називаєте себе православними. Рівнож слова «православіє», «православний» уживаються так у бесіді звичайній, як і в літературі усіх народів на означення схизми і схизматиків. Ті слова дадуться легко заступити словами: «правовіріє» і «правовірний», котрі то слова часто приходять в книгах нашого Богослуження».

«2. Щоби для усунення всяких слідів цезаропапства споминати Св. Отця Папу в усіх місцях Богослуження, де поминається цар чи імператор. Також помістити в великій ектенії ім'я Св. Отця, бо в тій ектенії споминаються імена єрархії,

с. 334

але імени св. Отця не споминається».

«3. Усунути в ектеніях молитву за «отпущеніє гріхів» Папи. Се не тільки ображає чувство пієтизму для Христового Намісника, але також є для нього образою, – прилюдно признавати його за грішника. Тому схизматики сміються з нас, що ми Папу називаємо «Святійшим», а в Богослуженнях називаємо його грішником».

«4. Щоби літургікон уживаний був у тій формі, як ухвалено на Львівським Синоді 1891 р. т.є., щоби разом з літургіями були уміщені також Євангелія, Апостол і Місяцеслов, щоби була уміщена також служба Пресвятого Серця Христового й Царя Христа».

«5. Щоби всі практики культу Найсв. Евхаристії, так як у нас увійшли в уживання, дальше були задержані»

«6. Рівнож культ. Пресв. Серця Христового у всіх своїх об'явах, як наприклад Інtronізація, котрий сильно у нас розвинувся і від вірних дуже полюблений, дальше був практикований».

«7. Так само культ Преч. Діви Марії зі всіми практиками як: Розар, Марійські Конгрегації, майські Богослуження й прочі були в нас в уживанню».

с. 335

Повищі набоженства й практики під 5, 6 і 7 вимінені, як і всі інші, взяті з католицької Церкви, з яких згадаємо ще поширену у нас Хрестну Дорогу, не вважаємо як латинські, але як католицькі. Вони, вбрані в форму східного обряду, зовсім не латинізують східного обряду, але навпаки – його оживляють і причиняються до розбудження духового

життя, бо на запровадження їх у нас вплинула сама життєва потреба. Тут не можемо брати обряд як ціль, а лиш як середник до цілі, т.є. до скріплення віри й розбудження релігійного життя, що стояв би на перепоні скріплення віри й духового життя, не був би обрядом, але концепцією темного духа, ворога спасення людських душ».

«8. Для піднесення й поширення культу св. Йосифа, Покровителя катол. Церкви, просимо, щоби його ім'я було поміщене в Проскомидії. Там споминаються святі різних родів, але бракує імені св. Йосифа Обручника. Так само в каноні св. Літургії, де споминається Преч. Діва Марія, св. Йоан Хреститель, як також святі дня, щоби споминати також ім'я св. Йосифа Обручника. Рівнож щоби місяць березень був посвячений св. Йосифови і його свято як Обручника обходжено 19 березня з його службою

с. 336

вкінці в отпусті св. Літургії як і прочих Богослужень, де споминаються різні святі, щоби споминати також імя св. Йосифа Обручника».

«9. Для зазначення й возвеличення стану св. дійства належить в Проскомидії та в інших місцях Богослуження по споминанню святих: «мучеників і мучениць» додати ще: «і дів святих».

«10. Просимо, щоби затримати дотеперішнє внутрішнє устроєння церкви як: бічні олтарі, амвон, сповідальниці, кивоти для переховування Пресв. Евхаристії, уживання дзвінків при читаних Службах Божих і все проче як дотепер».

«11. Хочемо і бажаємо затримати дальше ту клерикальну одіж, яка вже від століть у нас в звичаю. Ношення ряс, подібних до російських батюшків, запускання довгого волосся й загальне правило ношення борід, уживання камилавок чи іншого покриття голови, як сього уживають в далеких краях Азії, се в очах наших вірних збуджувало би здивування, а навіть насмішки й згіршення».

«Як попередно сказано, ми остаємо вже чотириста майже літ в з'єднанню з катол. Церквою, і за весь той час ми не тільки зжилися з духом катол. Церкви, але також обряд розвинули після

с. 337

потреб нашого душевного життя. Вертати отже знову до первісних форм обрядових, се було би неприродне і дуже шкідливе. Було

би так неприродне, як було би неприродне казати дорослому чоловікові вбиратися в одіж малого хлопця, а небезпечне тому, бо се не тільки придушує релігійне розбудження й скріплення життя з віри, але навпаки – спричинило би ослаблення віри, а навіть апостазію від катол. віри, як про це свідчить історія. Схизма завсідги брала свій початок від затирання різниць обрядових між унією і православ'ям. Ми становимо католицьку масу, що числить понад 5 мільонів вірних тут, в Європі, й на еміграції. Чому отже ми мали би примінюватися до малих гуртків чи груп східних уніятів, як нпр. до Халдеїв, Коптів, Сирійців чи інших? Нехай вони радше приміняться до нас, коли хочуть скріпитися й утривалитися в католицизмі. Примінення нас до Східних на далекому Сході значило би те саме, що краяти одіж одної міри для людей різного росту. Крім сього з'єднатися з катол. Церквою й стати на мертвій точці обрядовій, це не є розріст і скріплення віри й духового життя, але заскорузлість в мертвій формі, подібна до за-

с. 338

бальсамованої мумії».

«12. У нас починає входити в уживання назва: «візантійсько-слов'янський обряд». Тої назви ми боїмося, бо той візантійсько-слов'янський обряд є тільки перехрещений синодально-російський обряд. Впрочім сама назва «візантійський» є одіозна і пригадує візантійського духа, що звів і відорвав цілий Схід від катол. Церкви. Дотепер була уживана назва «греко-католицький обряд». Бажане отже є, щоби або дотеперішня назва була задержана т.є. греко-католицький обряд, або щоби сама Апостольська Столиця зволила усталити назву нашого обряду, але без слова «візантійський».

«Цілюючи святительські руки Вашої Еміненції, остаємо в покорі вірними слугами в Христі Ісусі».

«За Товариство священиків ім. св. священомученика Йосафата священик о. др. Авксентій Бойчук¹⁶⁶, Голова

¹⁶⁶ **Бойчук о. д-р Авксентій** (1888-1971) – священик УГКЦ, педагог і церковний діяч. Навч. в Станиславівській дух. семінарії (1909-1913) та Віденському університеті (1916-1920). Віце-ректор і ректор Станиславів. дух. семінарії (1920-1939). У 1945 р. засуджений на 10 років суворого режиму.

священик о. Симеон Лукач¹⁶⁷, Секретар».

Постуляти того Меморіялу були якраз вимірені проти рішень Східної Конгрегації вже повзятих*, хотяй про них не можна було ще знати

* прийнятих

с. 339

тут, в краю. І тому не можна дивуватися, що Кардинал Тіссеран назвав той Меморіал ребелією. Той Меморіал буде важним історичним документом в історії нашої Церкви і буде як прокуратор оскаржувати головню Митрополита Андрея Шептицького як головного винувника в разі сумних наслідків, які можуть виникнути для нашої Церкви за Божим допустом.

* * *

Коли прийшли до нас большевики, Митрополит зачав відбувати Синод у Львові. Синод той був так потрібний, як діра в мості. Для Митрополита однак був потрібний як предтеча обрядової реформи, котра мала прийти з Риму. Митрополит знав про друкування літургійних книг в Римі, схожих з синодально-російським обрядом, і тому той Синод займався головню реформою обрядовою в дусі того східного обряду.

Синод той дуже разив своїми ухвалами обрядовими супроти большевизму, котрий негує вже не обряд, а всяку віру і релігію. Якраз орієнтальну мертву обрядовість, якраз орієнтальне візантійство треба

с. 340

уважати як прародичку большевизму, бо небудь візантійства і мертвої обрядовости в Росії, можна напевно твердити, що большевизм

¹⁶⁷ **Лукач о. Симеон** (1893-1964) – священик УГКЦ, професор морального богослов'я Станиславів. дух. семінарії (1920-1939). Арештований двічі (1949-1955, 1962-1964). Блаж. Свмч. УГКЦ, проголошений Папою Іваном Павлом II 27.06.2001 р.

не міг би був так сильно в Росії поширитися. Візантіїство розложило царство візантійське, візантіїство розложило також Росію під оглядом церковно-релігійним і політичним і doprowadило до упадку і руїни через большевиків. Тільки брак життя з віри і брак внутрішньої духовної сили дав спроможність большевизмови спричинити таке опустошення і знищення. Середником отже проти большевизму є не зовнішній мертвий обряд, але жива віра і життя з віри.

Родини большевиків, які тоді прийшли, а навіть деякі самі большевицькі урядовці зазначили, що вони хочуть Бога, хочуть віри і релігії. Многі з них йшли до наших церков, сповідалися, причащалися клячучи, а не стоячи, хрестили свої діти і зовсім не гіршилися нашим греко-католицьким обрядом. Один большевицький летун прийшов до захристії катедри в Станиславові і просив о сповідь. По сповіді укляк перед образом Серця Христового і молився,

с. 341

а радше плакав і, відходячи, сказав: нас більше є таких. Отже, не гіршився образом Серця Христового, не гіршився тим Божим Серцем, в котрім є ублагороднення і усвячення людських душ і реформа людських сердець після Божого Серця. Ось се нам конечно потрібне. І над того рода справами повинен був Синод застановлятися.

Та на Синоді дискутовано між іншими, чи Євангелія нести на голові чи на грудях в часі Служби Божої, чи приймати св. Причастіє клячучи чи стоячи, розважувано про доливання теплої води до чаші, про так звану «теплоту Св. Духа». Не про те треба було диспутувати, але треба було застановитися, як поширити науку і знання Євангелія в народі та практикування Євангельських засад, як поширити і розвинути почесність і прославлення Ісуса в Найсв. Евхаристії утаєного, треба було розважити і продумати способи, щоби світло Духа Св. просвітило і озарило людські душі, щоби любов Св. Духа розігріла людські серця. Ось про такі і інші того рода конечні справи треба було диспутувати, а не про обрядові мертві формальности, а ще до того схожі з російським орієнталізмом.

с. 342

Митрополит посвятив Синод Серцю Христовому, що викликало здивовання у священиків «восточників». Отже, на два фронти: для

Сходу і для Заходу. Щоби не зразити «восточників», Митрополит оголосив у Львівських Архієпархіяльних Відомостях з 1942 р. ч. 6. про «Культ Христової любови» як один з декретів Синоду з 1940 р. Але чому не сказати отверто і ясно про культ Серця Христового, як культ живого Христового Серця, котре між нами перебуває в Найсв. Евхаристії; чому не вказав на Серце Христове як мешкання і осідок Богочоловічої любови, або як символ любови Христової? Митрополит в тім декреті цілком звихнув ідею набоженства до Серця Христового, говорячи про культ Христової любови, котрий є загальний і всіх обов'язує під утратою спасення, а не є особним набоженством, яким є набоженство до Серця Христового і не всіх обов'язує як коначне до досягнення спасення.

Митрополит розводиться широко про любов Христову, не оприділюючи докладно предмету як особного набоженства до Серця Христового, щоби в той спосіб не сказати вправді про Серце Христове, але закрити культом любови Христової так, щоби те Серце не занадто разило.

с. 343

Культ Серця Христового, як особне набоженство, є тісно зв'язане з культом евхаристійним, бо є впливом Найсв. Евхаристії як Тайни любови. Щоби те набоженство було зрозуміле і практиковане, треба було всесторонно про него поучити, удокументувати його хосен і значіння в релігійнім культі і усвяченню душ, та подати вказівки і способи його практикування. Візантійський обряд признає Найсв. Евхаристію як жертву і напуття для хорих, а поза тим виключає всі практики евхаристійного культу, а тим самим і культ Христового Серця, бо той культ є впливом евхаристійного культу. Всі набоженства в катол. Церкві виходять з Евхаристії і вертають до Евхаристії, бо причиняються до поширення і прославлення Евхаристії, подібно як ріки випливають з моря і вертають до моря. Набоженство до Серця Христового є впливом Евхаристії і тому має на цілі головню прославлення Евхаристії. Тому культ Серця Христового без практикування культу евхаристійного є мертвий, є тільки зовнішню формальністю, без внутрішнього, живого змісту.

Коли отже Митрополит в Декреті Синоду

говорить про «Кульť Христової любови», а не про кульť Серця Христового як особнього набоженства, то хїба на те, щоби замилити очи.

Як попередно сказано, Синод той був предтечею візантійських розпорядків обрядових, які нам прислала Східна Конґреґація. Можна напевно вносити, що вже перед тим було всьо укартоване і уложене, Синод мав промостити і улєкшити дорогу тим розпорядкам до нас. Правдоподїбно той Синод мав відбутися, чи большевики були би прийшли чи ні. У Львівських Архієпархїяльних Відомостях ч. 6. 1942 р. пише Митрополит:

«При рішеннях нашого Собору було предвиджене, що наші рішення мали бути примінені до римського видання», а на другім місци: «На вступі мусимо ствердити, що римське видання майже в усіх точках відповідає рішенням нашого Собору». Зовсім природно, бо Митрополит знав наперед, які рішення вийдуть з Риму в справі обрядовій.

Східна Конґреґація прислала наразі маленький Служебник Літургії св. Йоана Золотоустого у формі маленької книжечки, так само Утреню і Вечерню.

Се мало бути бальсамом на рани, завдані нам большевиками, і на опустошення, ними причинені. Літурґія та, нам прислана, є майже ідентична з Літурґією шизматицькою після синодально-російського обряду. Ще обіцяла Східна Конґреґація прислати нам Типик (*Ceremoniale*). Як вже попередно сказано, той служебник був друкований в Римі вже 1940 року якраз майже в столітню річницю насильного і підступного прилучення уніятів на Волині, в Холмі і на Підляшю до російської Церкви апостатом Йосифом Сіماشком. Дивне диво! Тому сто літ Апостольська Столиця осудила літурґійні книги, видані Сіماشком, як хитрий підступ до перетягання уніятів на шизму, а в сумну столітню річницю Східна Конґреґація видала майже ті самі літурґійні книги для започаткування праці над наверненням шизматиків до катол. Церкви. Нещаслива політика, в котрій навіть Східна Конґреґація не є непомильна! Однак за Конґреґацією стояв

Митрополит Андрей Шептицький, котрий зааплікував* методу Сі-машка, тільки у відміннім виданню.

.....
* застосував, відтворив

с. 346

Сімашко через зрівняння обрядів стремів до перетягання католиків до шизми, а Митрополит тою самою метою, але до перетягання шизматиків до католицизму. Однак вислід буде той самий, який осягнув Сімашко, якщо Боже Провидіння в своїм милосердю не перепинить.

Зближення чи радше зрівняння обрядів як середник до навернення Сходу є не тільки невідповідний, але навіть шкідливий і небезпечний для католицької віри і для нашої Церкви. Невідповідний тому, бо навернення відбувається не обрядом, але вірою, життям з віри, молитвою і тяжкою жертвою і посвятою. Шизматики тоді заінтересуються правдивістю католицької віри, коли зобачуть у нас сильні чесноти, великі діла, походять з катол. віри. Коли однак ходить про з'єднання з їх обрядом, то вони нас висміють, або з співчуттям скажуть: та у нас є той сам обряд, то чому маємо до вас навертатися. – Той середник є також небезпечний і шкідливий, бо історія свідчить аж надто ясно, що всяке нищення нашого обряду, що всяке зближення нашого

с. 347

обряду до шизматичького є нічим іншим, як зближенням до шизми, а вкінці – самою шизмою. Те, що є заразливою хворобою і спричинює смерть, не може бути виздоровленням і життям. І тому нестійкі, шкідливі і небезпечні докази, якими Митрополит силкувався оправдати конечність обрядових реформ «як початок нової епохи розвою діла з'єдинення», «що зможемо успішно вже працювати для наших братів», та що «нераціональними треба у нас назвати ті практики, які є противні духови нашого обряду і через те шкідливі праці над з'єднанням» (Архиепарх. Ві-сти з 1942 р. ч. 6).

Відтак Митрополит вичислив з певною досадою чи кпинами різні практики і надужиття, які вкралися до нашого обряду з латинської Церкви як: годзінки до св. Онуфрія, Служба Божа до св. Антонія Падевського, уживання шнурка замість пояса, розложення рук, подібне до

латинського *Dominus vobiscum** і такі інші. Не буду на всі відповідати, бо зрештою їх тепер у нас нема, але тільки скажу, що многі практики, взяті з латинської Церкви як: розарі, шкаплірі, різні марійські брацтва, культ Серця Христового, якраз ті практики скріпили наших вірних

.....
* *Господь з вами*

с. 348

селян, що не вагались віддати за віру майно і життя. А навпаки наші галицькі емігранти (Попелі¹⁶⁸, Цибики¹⁶⁹ і інші) сталися продажними, найгіршими елементами нашої Церкви. Сам Митрополит написав (тамже) про наших селян, що віддали майно і життя за віру, а нап'ятував наших емігрантів як продавників і зрадників віри, однак не подав, чи не хотів подати, що якраз практики, взяті з лат. Церкви, зділали мучениками наших селян за віру, а також не подав, чи не хотів подати, що якраз ті, що обстоювали за чистотою обряду від всяких латинізмів, сталися продажними елементами і зрадниками нашої Церкви.

«Очевидна річ, – писав далі Митрополит, – (тамже проти тих латинізмів), що такі звичаї не подобалися многим з наших священиків і тому не тільки не приймали їх, але ще й голосно ганили», однак не додав, що ті многі священики, то були переважно русофіли. Зрештою, разячі надужиття можна усунути, а практики, взяті живцем з лат. Церкви, змодифікувати і примінити до форми гр. кат. обряду і узаконити,

с. 349

але чому їх відкидати, а натомість впроваджувати синодально-російський обряд?

Як дальший доказ проти латинізмів нашого обряду, а за чистотою східного обряду, подав Митрополит, що східні вірні, котрі бачуть відправу в нашій обряді, зі здивованням питаються: а то чому, а то для чого? На те відповім, що многим такі запити і здивування прига-

¹⁶⁸ **Попель Маркел** (1825-1903) – гр.-кат. священник-апостат, з 1871 р. призначений царським урядом адміністратором Холмської гр.-кат. єпархії, яку 1875 р. насильно перевів до Російської православної церкви. З того ж року – єпископ РПЦ.

¹⁶⁹ **Цирик Лука** – гр.-кат. священник-апостат з Поділля, соратник М. Попеля.

дують здивування і запити старозавітних законоучителів і фарисеїв, поставлені до Ісуса Христа, а саме: чому Його ученики не постять, чому не умивають рук перед їдженням? Але чому ті східні питають тільки за обряд, а не питаються, чи маємо правдиву віру? Не перечу, що деякі з тих східних з простої цікавості дивуються і випитуються, подібно як і многі наші вірні могли би з цікавості випитуватися східних з далекого Сходу про їх особні звичаї, але на те вистачить дати їм пояснення на їх запити. Один латинський священик з Западу, зобачивши наше копіє, запитався о пояснення. По отриманню

с. 350

пояснення сказав: «*crassa symbolica!*»*. Отже, різні різно задивляються. Ще той не вродився, щоби всім догодив. А ми повинні триматися того, що нам є конечне, хосенне і спасенне, і що віками вже у нас є впроваджене і практиковане. За нас не будуть відповідальні «східні», але ми самі за себе.

«Що «*Communio pro Russia*»¹⁷⁰, – писав даліше Митрополит (тамже), котрій Ап. Престіл поручив цілу працю над з'єднанням у В. Україні, Росії і східній часті Польщі, майже урядово виключила нас від тої праці і голосно признавала нас неспосібними до неї». Дивне диво, Митрополит усюди за границею говорив тільки про Росію, а тут перед своїми відважився спімнути про Україну, і то навіть про «В. Україну». Що «*Communio pro Russia*» виключила нас майже урядово з тої праці не тому, що наш греко-катол. обряд різниться від російського, але тому, що була *Communio* призначена для Росії, відтак тому, що ми є Українці.

Вкінці, щоби ще більше підкріпити свої докази про конечність реформи нашого обряду, покликався Митрополит (тамже) на Кардинала Сильвестра Сембратовича¹⁷¹, Перемиського Єпископа Пелеша¹⁷² і Станиславського Єпископа Куїловського¹⁷³, що вони зрозуміли, що

¹⁷⁰ **Pro Russia** – комісія, заснована Папою Римським Пієм XI при Конгрегації Східних Церков 20.06.1926 р. Її головою призначено єпископа Мішеля д'Ербіньї, єзуїта.

¹⁷¹ **Сембратович Сильвестр** (03.09.1836–04.08.1898) – єпископ греко-катол. Церкви, з 05.05.1885 р. – митрополит Галицький, з 1895 р. – кардинал.

¹⁷² **Пелеш Юліан** (03.01.1843–22.04.1896) – історик Церкви, вчений богослов і літургіст, перший єпископ Станиславівський (1885–1891), єпископ Перемиський (1891–1896).

¹⁷³ **Куїловський Сас Юліан** (1.05.1826—4.05.1900,) — єпископ Станиславівський (1891–1899); з 30.08.1899 р. – Митрополит Галицький та Архієпископ Львівський.

«треба здержувати напрям, який зближає наш обряд до латинського». Однак те не є цілком згідне з дійсністю, бо ані Еп. Пелеш, ані Еп. Куїловський про те не старалися. Єпископ Куїловський навіть уживав францісканський шнурок при поясуванні стихара, а не пояска. А тим паче Кардинал Сильвестр, котрий був западником, і перший виповів боротьбу русофільству. Так само покликування на о. Ісидора Дольницького¹⁷⁴, духовника Львівського духовного семинара, котрий працював над питомцями в тому самому напрямови, не

* з лат.: груба символіка

с. 351

відповідає дійсности. Я був під ним питомцем і можу посвідчити, що він видав Типик, але не у візантійським напрямі, він властиво не учив обрядів, а тільки питомець-церемонієр чи питомець-дяк з четвертого року з його поручення. Він був западник, а коли була раз бесіда про Замоїський Синод і закинено, що той Синод не пішов у чисто східнім дусі, він відповів, що Єпископи на тім Синоді мали також розум і знали, чому такі повзяли постанови.

Не хочачи входити в цілий лябіринт доказів Митрополита за реформою нашого обряду, мушу однак висказати своє здивування, пощо тих всіх і так численних, подекуди натягнених доказів, якщо обрядова реформа є ясна, хосенна і конечна? Рівнож впадає в очи, що той Синод, відбутий за часів большевицького наїзду, не мав на оці, як попередно сказано, інших важніших і конечних справ церковно-релігійних, як тільки майже виключно обрядові справи, немов би без них не було ратунку для нашої Церкви, немов би гр.-кат. обряд з своїми «латинізмами» грозив нашій Церкві

с. 352

руїною, проти котрої єдиним ратунком є візантійський, чи радше синодально-російський обряд, що тільки той обряд є одним з успішних середників до навернення шизматиків, а наш обряд перепинює і є шкідливий в справі навернення і тому треба його

¹⁷⁴ **Дольницький о. Ісидор** (21.02.1830 – 1925) – видатний вчений богослов і літургіст УГКЦ, професор Львів. дух. семінарії.

засадити до арешту і замкнути на три спусти*, щоби не бачив Божого світа. Вкінці спадає в очи спосіб накинення нам тої реформи обрядової.

Східна Конгрегація, не маючи ще всіх літургійних книг видрукованих, прислала з поспіхом малий Служебник (Літургію тільки св. Йоана Золотоустого) і Вечерню та Утреню, немов на звіді, як те буде прийняте, немов з боязни, чи не буде протестів, прислала в часі воєннім, в котрім уми напружені, переняті журую і страхом перед будучністю. Все те сталося хіба також тому, щоби в той спосіб унеможливити, або бодай ослабити всяку можливу акцію проти тої російсько-синодальної реформи. Все те свідчить, що та реформа не є так дуже світла і ідеальна, коли треба аж так великого арсеналу доказів, і то натягнених, не є вона для нас так дуже спасенна, коли її майже потайки,

.....
* засуви

с. 353

крадьком накидують і що наш греко-католицький обряд має такой ще свою силу і значіння і що не стався неужитком, щоби його викинути на смітник.

Східна Конгрегація пішла слідами, удоптаними Єзуїтами в Римі, про що сказано попередно, як також Єзуїтами в Польщі, які основали свій дім в Альбертині. Однак Єзуїти так в Римі, як і Польщі мали на меті навернення Росії і тому прийняли візантійсько-слов'янський обряд, перехрещений з синодально-російського. Що Єзуїти не подумали перше про навернення на Україні, не можна їм брати того за зле, бо політика не є непомільним догматом, бо зрештою «на ми(лу)вання нема силування», каже пословиця.

Східна Конгрегація пішла рівнож слідами польських Єпископів на Волині, Холмщині і Підляшу, котрі впровадили для навернення шизматиків візантійсько-слов'янський обряд, перехрещений з синодально-російського, щоби себе захистити і не допустити туди на-

ших священників, а тим самим перепинити національний український вплив і тому навіть поставлено сокальський кордон.¹⁷⁵

с. 354

І до Єзуїтів і польських Єпископів приєднався Митрополит Андрей Шептицький. Він використав русофільський курс в Римі до своїх плянів, він займався пропагандою візантійського, чи властиво синодально-російського обряду за границею, він є головним піонером, котрий промостив Східній Конгрегації дорогу до нас синодально-російським обрядом, а то тому, бо він був по духу русофіл.

Йому імпонувала Росія і про її навернення йому головнo ходило. Якщо Митрополит був би Українцем, вже не казати по переконанню і духу, але як Єрарх, то був би ніколи не пропагував синодально-російського обряду, котрий є водою на російський млин, як попередно остало підкреслено, а в кождім разі був би не допустив того обряду до нас. Русофіли завсігди старалися уподібнити наш обряд до російського православія, а тим самим до російського цареславія.

Що Східна Конгрегація накинула нам той обряд, в тому головна і єдина вина Митрополита. Рим знає Росію як державу. Кардинал Тіссеран як француз вже з традиції є русофілом.

с. 355

Римови не може імпонувати Україна, бо не є політичною державою. Українська державність давно вже присипана попелом забуття. Була колись Русь, були руські князі, котрі запропастили свою державу. Московські князі заволоділи Русею, втілили до московського князівства і сотворили відтак єдину, неділиму Росію, котру назвали також: Русь. В послідних десятиках літ ми зачали уживати назв: Україна, український народ, щоби себе відсепарувати від Москви, однак, не маючи держави, не можемо зазначити свого політичного авторитету перед іншими державами землі, а тим самим і перед Римом. Москалі

¹⁷⁵ **Сокальський кордон** (від м. Сокаль на галицько-волинській межі між Галичиною, Волинню та Підляшшям за часів II Речі Посполитої (1920-1939), який постав у 1925 р. після укладення конкордату між Польщею і Ватиканом з метою послабити господарське і культурно-релігійне життя українців на північно-західних землях і не допустити місії і впливу Греко-Католицької Церкви.

всіми силами перечуть Україну і український нарід і заслонюють нас перед світом, а тим самим і перед Римом.

Рівнож Поляки бажають, щоби не було України і українського народу і тому тримають з русофілами і Росіянами, а Українці для них одіозні, і тому стараються нас закрити перед світом і Римом. Пригадую собі, що коли настала Польща по першій світовій війні, то в Римі

с. 356

сказано було Протоігуменови ОО. Василян о. Калишови¹⁷⁶, щоби не уживати слів: Україна, Українці. Се здається спричинили Поляки. Тому отже не можна дивуватися, що Рим тільки з поблажливости нас толерує, називаючи нас *Rutheni*, але назви: Україна, Українці ще не прийняв до урядової номенклатури.

Але Митрополит, котрий форсував всіми силами, щоби стати «батьком» українського народу, котрий грав ролю великого українського патріота, обов'язаний був звернути увагу Римови, що синодально-російський обряд є добрий для Росіян, а для Українців шкідливий головню під оглядом церковно-релігійним, і то не тільки шкідливий, але й небезпечний, рівнож є шкідливий під оглядом національним. Митрополит виріс на плечах і коштом українського народу, досягнув у нас найвисшу гідність, і тому як вже не з українського патріотизму, бо його не мав, то бодай з почуття справедливости був обов'язаний сказати заграниці, що крім Росії існує ще український нарід, чисельний нарід, національно

с. 357

і культурно відмінний від російського, існує нарід, котрий мав свою історичну минувшість, котрий хотяй доптаний, однак має в собі великий засіб животної сили і не дається знищити з лиця землі.

Однак Митрополит того не учинив, він тільки перед нами говорив про Україну, але перед чужими закривав, він знав тільки Росію. Се знаменна черта нашої долі. Ми використовувані, але не маємо оборонців. Митрополит не тільки не обстав за нами, але ще спричинив пропаговання синодально-російського обряду, і до накинення нам

¹⁷⁶ Калиш о. Анастасій ЧСВВ – протоігумен Галицької провінції ОО. Василян у 1920-1930-х рр.

того обряду, щоби в той спосіб не допустити відсепарування нашої Церкви від російської і окремішности нашого народу від російського.

Рим уважав Митрополита репрезентантом не тільки нашої Церкви, але й народу, отже Рим був того переконання, що коли Митрополит пропагував той обряд в Римі і за границею, то видно, що наша Церква і наш нарід є згідний і бажає того обряду.

с. 358

Проти візантійсько-російської акції обрядової, нім ще вийшла обрядова реформа, реагував перед Римом Станиславівський Єпископ, але його голос не мав ніякого значіння, а то тим більше, що він був осуджений в Римі як будівничий України і як сепаратист. Коби хоч ще один Єпископ проти того діяв і в Римі обізвався, то може Рим такої був би з тим числився. Тимчасом ніхто з інших Єпископів, о скільки мені відомо, не обізвався. Тому отже Східна Конгрегація могла тим більше відважитися нам той обряд накинути.

Кардинал Тіссеран у своїм Декреті написав, що видавання літургійних книг віддали в руки Столиці Апостольської наші Єпископи, а саме, що Єпископат, перевівши в цілості ту літургійну проблему на конференціях 1927, 1929 і 1932 (р.р.), вирішив віддати цілу квестію під розсуд св. Престола та просити його, щоб був ласкавий зарядити типове видання всіх літургійних книг. Рівнож Митрополит в «Архієпарх. Ві(домо)стях», ч. 6, написав: «Тому ми самі, себто наші Єпископи просили Ап. Престіл, щоби усунув різниці в практиках і своїм рішенням установив норму обрядів в Богослужбах. На наше прохання велів св. Отець видати усі наші церковні книги, з котрих появилась оця Служба св. Йоана Золотоустого».

с. 359

Однак твердження так Конгрегації, як також Митрополита не годиться вповні з дійсним станом справи. На конференції 1927 р. у Львові ухвалено просити Св. Конгрегацію, щоби літургійні видавництва (книги), апробовані Апостольською Столицею, нам передала як прототип пізнійших видань. Ухвалено отже тільки апробування, але не щоби сама Ап. Столиця видавала літургійні книги. – На конференції знов 1929 р. в Римі виразно сказано: конференція зачне працю над уложенням в будучности тексту Службника, а відтак

всіх наших церковних книг, який має бути предложений Конгрегації Східної Церкви для узискання апробати Апост. Престола. Отже нема ані натяку про прошення Єпископату, щоби сама Східна Конгрегація видавала наші книги церковні. – Вкінці на конференції 1932 р. в Римі рішено: Єпископи просять св. Конгрегацію, щоби зволила по можности приспішити рішення в справі видання Літургікону, бо брак всяких Літургіконів.

Отже також нема нічо сказаного, щоби сама Східна Конгрегація занялася виданням літургійних книг.

с. 360

Зазначую при тім, що та конференція мала на увазі ухвали міжєпархіяльної комісії, котра працювала над уложенням тексту Літургікону і прочих церковних книг. З дотепер сказаного виходить, що так потвердження Східної Конгрегації, як і Митрополита не годиться з правдивим станом справи. Могла Східна Конгрегація сказати, що вона як авторитативна власть, сама бере в свої руки видавання церковних книг, але не покликуватися на ухвали Єпископів на конференціях і то не цілком згідні з дійсністю.

Єпископ Йоан Бучко¹⁷⁷, при повороті з Америки змушений затриматися в Римі з причин воєнних обставин, написав мені 1942 р., що компетентні чинники в Римі йому сказали, що Єпископи повинні були ту справу узгіднити. А хто тому винен, як не Митрополит? Він повинен був ту справу полагодити з Єпископами. Але він не хотів, бо знав, що Єпископи не згодилибися на його пляни. Тому здивувало мене, коли Митрополит написав в Архієпарх. Відомостях, що наші Єпископи віддали ту справу

с. 361

Апостольському Престолови. А коли я його запитав, коли то наші Єпископи ту справу рішили і котрі, він відіслав мене до Декрету Східної Конгрегації. Отже історія від Анни до Каяфи.

---

¹⁷⁷ **Бучко Іван** (01.10.1891-21.09.1974) – 3 1929 Р. – єпископ-помічник Галицького митрополита А. Шептицького. З 1942 – представник греко-католицької Церкви при Ватикані, з 1946 – Апостольський візитатор українців-католиків у Зах. Європі, з 1953 р. – архієпископ.

Справді відбувалася міжепархіальна комісія в справах церковних книг, але ухвали тої комісії не були ухвалами Єпископату, бо ніхто з Єпископів тих ухвал не потверджував. Зрештою ті ухвали комісії йшли радше по лінії Митрополита і тому мій делегат відмовився брати дальше участь на засіданнях тої комісії. Хотяй ухвали тої комісії були повзяті досить в «восточнім» дусі, однак вони не подобалися Східній Конгрегації, як про те споминає в своїм Декреті, а саме – що були унезгіднені ріжници і тому Конгрегація постановила видати церковні книги після «чисто східного типу».

Рівнож писав мені в тім часі Єпископ Бучко з Риму, що попередний Папа Пій XI видав приказ, щоби всіх орієнталів зорієнталізувати, себто у всіх східних Церквах запровадити однообразність обрядів.

с. 362

Рим отже мав на оці всі східні обряди, котрі між собою ріжняться, щоби всюди був один обряд, подібно як в латинській Церкві. Ідея вправді гарна, але не до переведення, се радше утопія. Всі народи латинського обряду мають ту саму віру і стоять на однім і тім самім степені розвою релігійного культу, отже там можна легко одним зарядженням запровадити однообразність обряду, але східні Церкви ріжняться вірою, бо одні католицької віри, а другі шизматичької, у одних релігійний культ більше розвинений, а другі стоять ще в початках розвою. Хотіти отже, щоби у всіх був один обряд, навіть у тих, що є католиками, то треба тим, у котрих релігійний культ вже поступив у своїм розвою, щоби вони цофнулися взад о яких сто чи двіста чи навіть більше літ, щоби в той спосіб зрівнятися з остаючими позаду. Домагатися того від них рівнялобися убійству духового життя, подібно як було би убійство фізичне: постинати ростом вищих для зрівнання з низшими ростом і так поставити їх всіх разом під

с. 363

одну міру. Рим, отже, беручи обрядову справу східних Церков теоретично, по академічному, не взяв на увагу всі льокальні обставини, перепони і трудности. Митрополит однак був обов'язаний представити Римови, що ми не Халдеї, не Араби, не Сирійці ані Росіяни з їх батюшками, але що ми поступили в релігійнім культі і в церковнім розвою вже о цілі століття і після того розвинувся у нас й обряд,

відмінний від інших східних обрядів. Римови, а властиво Східній Конгрегації ходило не так про зрівнання всіх східних обрядів, як радше про зрівнання нашого обряду з російським, як се видно з Літургікону, нам накиненого Східною Конгрегацією. Однак се буде для нас духовним занепадом, духовним убійством. Тут вина паде голов-но і єдино на Митрополита, котрий не тільки не поінформував Рим про фактичне у нас положення і обставини, але навпаки – промостив дорогу тому для нас шкідливому і небезпечному візантійсько-російському обрядови.

Навпаки Митрополит, як я попередно представив, цілою силою

с. 364

прямував до того, щоби за границею пропагуючи навернення Росії, тим самим пропагувати той обряд, який є схожий з синодально-російським обрядом. Той обряд вціплювали в питомців настоятелі духовного семинара у Львові. Той обряд старався вціпити в монастирях СС. Василіянок і тому не диво, що Ігуменя одного монастиря з захопленням говорила про той новий обряд. Також та друга ігуменя, котра казала була себе замурувати в келії, запровадила в монастири східний обряд чистого типу. Чин Студитів остав заснований між іншими також для поширення і запровадження того обряду, бо Чин ОО. Василіян не пішов по його лінії.

Яким духом перенятий Чин Студитів, нехай посвідчить письмо, яке я отримав від одного священика, котрий був вступив до того Чина, а відтак виступив. Він так написав: «Удаючись до монастиря ОО. Студитів, знав я про них тільки те, що там небагато священиків і

с. 365

без вищого обрзання, зате більше братів, і що це монастир о твердім постничім життю. Більше про них не міг я від нікого довідатися. Думав, що духове життя йде в тім же дусі, що й по інших, як н. пр. ОО. Василіян або Редemptористів. Своєю участю хотів я лиш скріпити їх трохи. Прибувши там, побачив я велике духове убожество: культ синодальної обрядовщини. Хотів я таки зараз покидати їх, та жаль мені стало людей-парохіян, як і братів.

Парохіяни, яких я стрічав в читальні, жалувалися, що вони зовсім опущені як сироти: не мають нічого від Студитів ні в церкві, ні в чи-

тальні, ні проповідей, ні додаткового богослуження, бо все покасували. Тому народ не ходить до церкви і в часі Служби Божої пустка в церкві. Так і було.

Брати монахи також жалувалися і були невдоволені з тої обрядовщини.

Говорили, що можна буде наново увести покасовані богослуження. Це тільки о. Роман (Хомин)¹⁷⁸ позаводив на свою руку в часі не-присутности Ігумена (о. Ігумен Шептицький дуже рідко перебуває в монастири, цілий час у Львові. За час мого

с. 366

з і півмісячного побуту був коло два рази. Перший раз два дні, а другий раз приїхав на реколекції і був 7 днів, навіть не чекав кінця реколекцій). Сей то о. Роман, опанувавши Ігумена, поводився сам гей сатрап: робив в церкві, що хотів. Малюючи церкву, повикидав бічні престоли, проповідницю, образ Серця Христового усунув з церкви, чудотворний обаз Матери Божої переніс зза престола і повісив на іконостасі, головний престол переробив на малий чотирикутник, де служебник не сміє бути, красний артистичної роботи кивот усунув на бік, а поставив маленьку гуцульську хатинку з дашком, зроблену так, щоб не можна виставити Найсв. Тайн. Саме тоді як я прибув до монастиря, той о. Роман виїхав до Риму на студія. Отже всі впевняли мене, що то рука Божа усунула його з краю, щоб можна було повернути давне, я дався наклонити і позістав. Не минуло і місяця, і почалося нове життя в церкві. Введено «Святу Годину», за нею прийшов Молебень до Серця Христового,

с. 367

Суплікація, проповіді і навіть адорація в день св. Йосафата (в неділю від Служби Божої до вечірні). Також привернено дзвонення дзвінками в часі Служби Божої і старий кивот на своє місце. Через те і народ ожив і зачав наповняти церкву на Службах Божих і на вечірні. Так тривало аж до приїзду о. Ігумена на реколекції, що були в половині грудня. Підчас реколекцій, 15/12 покликав мене о. Ігумен на

¹⁷⁸ **Хомин о. Роман**, монаше ім'я Рафаїл (1907-1944) – з 1931 р. священник, 26.10.1932 р. прийняв монашу схиму згідно Студійського уставу.

авдієнцію. По кількох словах став піднесеним голосом викрикувати: Ви збунтували мені парохію! Намагаєтеся запровадити в монастири Василіянщину, Станиславівщину, Хомишиняду. Хочете перевести в життя ідею «Нової Зорі». Увели знов те, що я з великим трудом усунув... В часі тих криків наділив мене Г. Бог великим спокоєм. І я тоді виказав, що всі закиди були безпідставні. Бо всі Богослуження правив я за дозволом о. Настоятеля. (Він з роду Поляк, добрий чоловік). Люди просили його о ті богослуження і він зізволив, а що я знав як відправляти їх, пр. Св. Годину, то-ж в кождім

с. 368

Богослуженню брав я головну участь. Се-ж нарід завважив і мене полюбив. Так, що даючи на Акафіст до Матери Божої, домагалися спеціально, щоб я правив, ніхто другий. Тільки одно зробив я на свою руку, з одним братом монахом переставив кивот і переніс Найсв. Тайни. Повинуючися монашому послухови, я прирік, що відтепер не буду ані згадувати про додаткові богослуження і т. п. Але тим самим я засудив себе на моральну смерть. Знаю, що обрядом, хоч би найкращими співами та довгими богослуженнями, які тут практикуються, можна заімпонувати тільки раз. Другий раз чути – знеохочує і виганяє з церкви. Крім того я довідався з уст о. Ігумена, що о. Роман робив все за порозумінням. При тім побачив я в о. Ігумена якусь неописану ненависть до Вашої Ексцеленції та ОО. Василіян і до всього, що з Заходу. А знаю, що де ненависть, там не може бути благословення від Бога. Отже треба втікати з такого дому – подумав. Так колись я навчав людей і тепер те саме зробив. Опустив монастир ОО. Студитів».

Так написав мені той священик.

с. 369

Чи о. Климентий Шептицький мав ненависть до мене і до ОО. Василіян, не можна напевно судити, може мав тільки упередження, неохоту або аверзію¹⁷⁹ обрядову, але в кождім разі треба ствердити, що Чин ОО. Студитів є твердинею, з котрої має виходити сила і акція

¹⁷⁹ Від лат.: **aversio** – «відраза, антипатія».

поширення і скріплення синодально-російської обрядовщини або, іншими словами, русофільства.

Як той обряд для нас шкідливий, небезпечний і грозить завмиранням і занепадом духового життя і віри, а в остаточній послідовності – шизмою, не хочу тут розводитися, бо я те представив в Четвертій Часті про «Два царства». Тут зазначу тільки, що та російська обрядовщина є вівісекцією¹⁸⁰ на нашім церковнім організмі. Або наш організм витримає, або заломиться і загине. Той обряд є насильством совісти, бо як його виконувати, коли мається переконання, що він приводить до заломання духового і релігійного життя нашого народу і нашої Церкви, се значить до шизми. Тут нема ніякого сумніву що до висліду, так як нема ніякого сумніву,

с. 370

що фізичне життя мусить знидіти, коли воно не має відповідної поживи, або з голоду загине, як не буде достаточного відживлюване. Тут можна примінити слова св. Ап. Петра, сказані на першім Соборі Апостолів в Єрусалимі, коли ходило о спір, чи належить заховувати приписи Старого Завіта, а саме його слова: «Чому кусите Бога, хочаби положити ярмо на шию ученикам, котрого ні батьки ваші, ні ми не змогли понести?» (Діян. Ап. XV. 10). І те ярмо положив на нас Рим завдяки Митрополиту. І те має бути квінтесенція і найвищий здобуток всіх змагань Митрополита.

Тут необоснований є аргумент, що понеже шизматики нам закидують латинізацію нашого обряду, тому треба до них обрядом зблизитися, щоби в той спосіб не тільки їх не зражувати, але ще й притягнути до католицької віри. Той аргумент відкинув вже св. Ап. Павло, бо коли св. Петро, котрий перед тим назвав приписи Старого Завіта невиносимим ярмом, а пізніше, щоби не зражувати навернених старообрядців Жидів, зачав сторонитися від новонавернених християн з поган, а примілюватися до ревнителів Старого Завіта, щоби їх не зражувати, – то св. Ап. Павло, видячи те, спротивився рішучо в лице

¹⁸⁰ Від лат.: **vivus** — живий і **sectio** – розсічення, тобто «різання по-живому».

св. Петрови перед всіми з причин його лицемірства. (Галат. II, 11-14).

Якраз ми, цофаючись взад і понехуючи наші духовні здобутки на церковно-релігійнім полі, ми себе обезцінили в очах шизматиків, а їх самих ще більше утвердили в їх блудній вірі, бо вони, кладучи на рівні віру і обряд, можуть в своїй фальшивій льогіці прийти до такого висновку: уніяти видко зблудили, а тепер, пізнавши свій блуд, до нас навертаються, отже видко, що по нашій стороні правда і тому нехай вони до нас навертаються, а ми до них не маємо ніякої причини навертатися. І в той спосіб шизматики стануть зарозумілі і не тільки будуть ще більше утверджені у своїй блудній вірі, але будуть мали ще сильніше оружа до своїх агітацій. І до того готово прийти, що не шизматики повернуться до катол. віри, але ми до них підемо, а то тим більше, що той сам обряд, а коли ходить про Українців, то ще й те саме національне почування. Наша українська інтелігенція з малими виїмками є ліберальна під оглядом віри і релігії, завдяки у великій часті також

Митрополит(ов)і, її віра слабонька як павутина, за найменшим подувом розвіється і з легким серцем відірветься від катол. Церкви. Що на те заноситься, видко з того, що українська преса, пишучи про церковні справи, кладе на рівні справи греко-катол. Церкви і шизматицької, не зазначаючи ніякої різниці.

По оголошенню візантійсько-російського обряду Митрополит відізвався до шизматицького Єпископату, запрошуючи до унії. На те, як подала преса, відізвався Єпископ Паладій в порозумінню з Холмським Архієпископом Огієнком¹⁸¹, що буде унія, як ми вернемо до часів, коли була єдність, т. є. коли була шизма. Се перший поличник.

Крім сего Єпископ Паладій оголосив себе Архієпископом Львівським, а тим самим знехтував нашого Митрополита. Се другий, ще тяжчий поличник.

¹⁸¹ **Іларіон** – Іван Іванович Огієнко (1882- 1972) український вчений-мовознавець, етнограф, бібліїст, релігійний діяч. 19 жовтня 1940 р. на Холмському Соборі був висвячений на єпископа Холмського і Підляського.

Відповідь знов православної інтелігенції на запрошення Митрополита до з'єднання була дуже непривітна, а радше іронічна. Між іншими так писала: «Повідомлення, що греко-католицька церква вертається назад у своїх обрядах до текстів першого уніята – Ісидора¹⁸², мали би православним українцям заімпонувати й збудити в них більшу охоту до унії, але це якраз не імпонує». Отже мотив, що з'єднання обряду є одним з конечних успішних середників до зєднання, цілком відпадає. Те саме дальше читаємо у відповіді: «Чому однаке католики думають, що православні такі наївні і так церковно неграмотні, що їм цілком вистарчить, коли їм полишать їхні обряди і що вище них думка сумління православія не сягає?»

Не обряд отже, але віра, то головна справа, про котру ходить. І зєднання обряду не переконає православних про неправдивість їх віри, бо після їх переконання «православна церква ніколи не відділилася від вселенської православної східної церкви, тому й нового якогось з'єднання не мусить шукати».

Відтак православна інтелігенція робить сильний докір, «що в хаосі і пустелі духовного життя на Україні, котрі створили большевики, можна буде дещо придбати й для католицької церкви. Таке поступовання по відношенню до нещасної української православної церкви вважаємо неделікатним і дуже далеким від засад християнської моралі». По розумінню православної інтелігенції в так тяжких і нещасних обставинах, в яких знаходиться православна українська церква, «була би найкраща нагода іншим християнським церквам прийти православним на поміч і не дуже показувати на зовнішній інтерес в тім, чи ця поміч буде дуже дорого наперед заплачена тою чи іншою формою «з'єднання». Іншими словами, православна інтелігенція закидує певного рода релігійний шантаж. І се є третій, дуже болючий і упокорюючий поличник для Митрополита.

Вкінці православні Єпископи і інтелігенти на соборі у Варшаві на запрошення Митрополита до злуки з катол. Церквою відповіли дня 27 мая 1942 р. в той спосіб: «Щиро витаємо запрошення Митрополита Львівського Андрея Шептицького

¹⁸² **Ісидор** – митрополит Київський і всієї Руси (1433—1458). Нар. 1385 р., Салоніки — пом. 27.04.1463, Рим.

в цілі злуки обох Церков в одну і з радістю приймаємо всіх братів наших гр.-католиків. Ми всі горячо щоденно просимо Бога, щоби на Україні для цілого українського народу повстала одна Українська православна Церква». Се була вже урядова відповідь від цілого українського Собору православного. Се виглядає на іронію чи радше на кпини.

Бо ми в очах шизматиків обезцінені, а вони себе вважають за висших і як правовірних.

Один Олексій, Митрополит Волинський і Житомирський¹⁸³, відповів ввічливо, а zarazом отверто, і щиро зазначив, що «Історія, політика, егоїзм, індивідуалізм і багато усяких ізмів, від котрих стільки нещастя на землі, от ці перешкоди, що не будуть, напевно, ізжиті до кінця світу, а вони то не дадуть можливости поєднання християн між собою на землі...». «Здається, — пише він дальше, — що таки до скінчення віку не відбудеться те поєднання». А кінчить: «Тільки Всесильний може всемілостиво дати нам чудо поєднання, про що можна молитися».

Пишу се письмо в часі другої світової війни. Не знаю, яка буде доля України, чи як самостійної держави, чи як автономної під чиймсь протекторатом. В кождім разі буде мати великий вплив і готова потягнути нас до православ'я як чисельно переважаюча, а то тим більше, що тоді буде сприяти національний мотив, як також обряд, бо наш греко-католицький обряд, знехтований синодально-російським обрядом, буде схожий з православним і не буде стояти на перепоні. І тоді буде перечеркнений плян Східної Конгрегації і Митрополита, спрямований до змосковщення української Церкви і до перепи-

нення щодо відсепаровання українського народу від Росії. Якщо знов Україна не буде мати притягаючої сили, коли буде згноблена і поневолена і настане російська держава, тоді нічо не допоможе синодально-російський обряд до навернення Росії до католицизму, бо тоді буде Росія ще сильніше триматися православ'я як єдиної підпори

¹⁸³ **Олексій** – Олександр Якубович Громадський (1882–1943) — глава УА(автономної)ПЦ в юрисдикції Московського патріархату, митрополит Волинський і Житомирський, екзарх України з 25.11.1941 р.

і заборолу російського націоналізму. А у нас через накинений нам синодально-російський обряд одні підуть на шизму, а многі приймуть латинський обряд, що є рівнозначне з польонізацією. Так отже річ ясна, що синодально-російський обряд не має примінення хочай би як один з середників до навернення Сходу, а навпаки є шкідливий. Зрештою, коли ходить про навернення Росії, то той обряд є безцільний, бо там большевики знищили не тільки обряд, але всяку віру. Отже нам треба перше голосити засади віри і релігії, але не синодально-російський обряд і викликати з гробу духа візантійства.

Як я попередно зазначив на своїм місці, треба перше заїмпонувати шизматикам нашою вірою, нашим життям з віри, сильною

с. 375

жертвою і посвятою, заїмпонувати великим здобутками на церковно-релігійнім полі, а тоді шизматики, видячи нашу висшість, відчують у себе брак правдивої віри і конечність злуки з катол. Церквою. Тут всякі зовнішні середники, всякі диспути і всякі експерименти обрядові нічо не допоможуть, а навпаки ще зашкодять.

Були Сімашки, були Лісовські, були Попелі, були Наумовичі¹⁸⁴ і інші як агенти православної і царславної Росії, але не могли зруйнувати у нас греко-католицької Церкви. Прийшли большевики, однак вони ще більше скупили нарід в нашій греко-католицькій Церкві. Але найтяжший удар по большевиках – се накинений нам візантійсько-російський обряд, котрий спричинить запустіння нашої Церкви. І тут головна і єдина провина Митрополита.

5. Фантасмагорія

Тепер приходимо до розв'язання найтяжшої справи, а саме – до розв'язання гордійського узла. По тім всім, дотепер сказанім, мимоволі насуваєсь гадка чи підозріння, а навіть осудження, що Митрополит відіграв

¹⁸⁴ Всі названі особи – єпископи і священики XIX ст., які зрадили св. Унію і зреклися католицької віри.

по майстерськи ролю Валенрода¹⁸⁵. Такої гадки чи осудження я жахаюся навіть припускати, бо така роля Митрополита була би найбільшим злочином, майже на рівні зі злочином зрадника Юди. Щоби о такий злочин посудити, треба вглянути в його душу, в його совість і переконання, що він свідомо і в злій вірі ділав, – а сего ніхто не може знати, крім Бога. Не можна також посудити о те, коли взяти справу з поведення його зовнішнього життя, бо він молився, сповідався, священнодійствував, а що найважливіше – він був страдальцем, бо терпів болючу хворобу ніг майже більшу часть свого життя, а в останніх літах спараліжований і прикутий до сидячого життя на візку, а однак терпів спокійно і терпеливо, як справдішній страдалець.

Закине дехто, що справа прецінь ясна, що він грав подвійну ролю українського патріота, бо тут, в краю, грав ролю великого українського патріота, а за границею був русофілом, пропагував Росію. Се правда, але він був переконаний, що український нарід не є осібний нарід, тільки як вітка

російського народу, а українська мова, то діалект російської мови. Можливо, що він уважав український нарід як національно окремий від російського народу, однак будучність українського народу бачив в політичній злуці з російською державою. Оскільки собі пригадую, Митрополит уживав у своїх відозвах вислову: соборна Україна, але не пригадую собі, щоби коли ужив слова: самостійна Україна.

Треба взяти на увагу, що він не виріс на нашім ґрунті, він був тільки пересадженим деревом на наш ґрунт, для него не пригожий і чужий, і тому він не вийшов до своєї діяльності вже навіть з природного становиска як українець. Він, вихований в іншій атмосфері і в іншій світогляді, дивився на нас і через призмат того світогляду нас трактував. Він виріс в польській атмосфері, а знане є, що Поляки орієнтувалися і орієнтуються на Росію в злуці з Україною, бо віддільна Україна від Росії для них одіозна. Чи український нарід є осібний від російського,

¹⁸⁵ **Валенрод Конрад** (XIV ст.) – Великий Магістр Тевтонського лицарського ордену, який, будучи іноземцем, ввійшов у довіру лицарів-німців і підірвав могутність ордену.

чи Україна має бути відсепарована від Росії, чи в союзі з Росією, про те диспутували і диспутують політики, історики і учені. То справи, котрі належать до людських переконань і не є гріхом перед Богом.

Інші задивлені в Митрополита і, не хочачи чи не можучи того подиву позбутися, скажуть, що неможливо, щоби він був русофілом, бо ж він маніфестувався як український патріот, про що свідчать так значні

с. 378

установи, ним основані для українського народу. А що ще важніше, він остав вивезений Москалями в часі першої світової війни якраз за свій український патріотизм і українську діяльність.

Все те, однак, не має нічого до речі. Установи, ним основані, можуть бути в українському народі, будьто як у віддільнім від Росії, будьто як у приналежнім до Росії, а до того ще як його імени можуть зазначувати його славу. Може бути національний музей у Києві, може бути й музей ім. Андрея Шептицького у Львові. У совітській державі є определена Україна, признана українська мова, розумієсь про «свято», є видавництва в українській мові, прим. про Леніна в 22 томах в переводі прегарною українською мовою, але в совітській державі є кождий тільки совітським горожанином, хотяй зареєстрований як Українець. Зрештою установи, Митрополитом основані, не доказують ще про його український патріотизм, але радше є параваном*, за котрим криються його візантійські пляни на тлі русофільства.

Щодо вивезення Митрополита до

.....
* *завісою, ширмою*

с. 379

Росії і його ув'язнення, то воно також не доказує української його діяльності, воно тільки ще більше утвердило і скріпило в очах Українців патріотизм Митрополита. Якщо був би умер Митрополит в російській неволи, був би уважаний в українськiм народі як найбільший патріот, як український герой, його особа увійшла би була в український міт по всі часи.

Як глибоко те ув'язнення переняло пієтизмом до Митрополита українську суспільність, можна вносити з того, що подав Д. Доро-

шенко про святкування Великодня галицьких заточенців в Києві в часі ув'язнення Митрополита: «Весною 1916 року, – пише Дорошенко, – святковано було Великдень в хаті покійного Ф. П. Матушевського¹⁸⁶ громадою галицьких заточенців-«заложників». Памятаю, перед початком трапези всі як один встали, повернулися лицем на схід, протягли туди руки і промовили «Христос Воскрес!» Ніхто не вимовив при тім, кого вітають, але ми, присутні кияне, зрозуміли без слів, що то

с. 380

галичане вітають свого дорогого Пастиря, що мучиться далеко в московській неволі, мучиться за те, що не покинув своєї пастви во время люте. Промовивши те привітання, галичане всі заплакали, як малі діти. І ми не могли вдержатися від сліз, дивлячись на це».

Та Митрополит вернув щасливо з неволі, можна сказати, на нещастя своє і на нещастя наше. Сяєва авреолі як українського героя-мученика він не осягне, бо історія колись такої роз'яснить в об'єктивнім світлі правди цілу основу і підклад його патріотичної української діяльності, котра для нас оказалась зловіщою.

Така отже відповідь тим, котрі не можуть признати русофільства у Митрополита, а знова ті, котрі є переконання про його русофільство, можуть твердити, що Митрополит таки був русофілом, бо мимо визначних установ і матеріальних жертв, котрі його нічо не коштували, бо на них видав гроші не свої, але з доходів Митрополії, – мимо тих матеріальних користей для нас, він причинив у нас духове лихо, духовий розклад, а ту духовну руїну не потрафлять заступити і вирівняти матеріальні добра, хочай би як значні і великі.

с. 381

Щоби на сей закид, справді найтяжший, відповісти, треба взяти на увагу церковно-релігійну діяльність Митрополита. Йому присвічувала ідея навернення Сходу, котрим для него була Росія, як найбільше об'ємиста, бо обнимаюча шесту часть цілої земної кулі.

¹⁸⁶ **Матушевський Федір Павлович** (1979-1919) – укр. громад.-політ. діяч, дипломат, публіцист. 1915 р. був одним з організаторів укр. комітету допомоги жертвам російської окупації Галичини. Член Центральної Ради УНР.

Та ідея навернення Росії, котра вже перед тим вкорінилася в його душі, ще більше і сильніше його опанувала з часів російської неволі. Ту свою неволю він міг уважати як вказівку і поклик від Божого Провидіння до діяльності в ціли навернення Росії. Історія поширення християнства між поганськими народами дає нам приміри, що навернення неодного народу послідовало через тих, котрі були прослідуювані або навіть замучені тим народом. В тім значінню міг взяти й Митрополит своє ув'язнення Москалями і тому спрямував цілу свою енергію на навернення Росії до католицизму. Се гарна ідея, тільки вибрав хибну дорогу, а саме – російську обрядовість, а для на нещасну. І тому видимо, що він по повороті з неволі зачав агітувати за границею про навернення Росії. Йому присвічувала роля Апостола Сходу чи радше Росії.

с. 382

Не була тут без впливу на него його аристократична вдача. У своїх аспіраціях*, як можна припускати, він бажав відзначитися на церковнім полі. Крім сего він як прозеліт** захопився східним, чи радше російським обрядом, котрий відтак старався перещепити до нас, щоби через з'єднання обрядове реалізувати навернення Росії. І в тім ціле його схиблення.

Візантійська фантазія орієнтальна, обрядова символика опанувала його душу. Мимоволі він вдивлявся в орієнтальне візантійство, немов у фантазмагорію, котра повела його на хибні дороги. Митрополит, захоплений орієнтальною візантійською обрядовістю, уляг впливам міра, котрого концепцією є якраз зовнішня обрядовість на Сході. І тут є ціла розв'язка діяльності Митрополита. Він задивився на далекий Схід, а не видів пропасти під ногами.

Мір є геніальний у своїм діланню. Він потрафить опанувати уми навіть людей доброї волі, а що більше навіть людей святих, котрі під його неспостережним впливом мимоволі і несвідомо своєю діяльністю шкодять добрій справі, будучи переконані, що приносять службу Господеві, як про те була бесіда в Першій Часті (про «Два царства»).

.....
* *прагненнях*

** *особа, яка прийняла нове віросповідання*

Що до Сходу, то щоби там шкодити Божому царству, мір ужив своєї концепції візантіїства, котрого догматом в церковно-релігійній сфері є зовнішня обрядовість. Хто перейметься тою обрядовістю, улягає впливам міра, бо не звертає головної уваги на життя з віри і на духову внутрішню вартість, а лишень прив'язує значіння до зовнішньої обрядовості і тому легко, навіть несвідомо улягає диханню міра.

Той дух візантійської обрядовості допровадив до зірвання цілого Сходу від катол. Церкви. Дух візантіїства, котре є концепцією міра, є розкладовим чинником, котрий не тільки відірвав Схід від катол. Церкви, але також розложив візантійську імперію, допровадив до упадку, а по розвалі Візантії опанував Росію і привів до большевизму, як про те сказано попередно. Дух міра тою своєю розкладовою системою ділає у всіх східних Церквах і стараєсь припинити, або навіть убити внутрішнє духове життя, форсуючи головнo зовнішню обрядовість, котра очаровує і осліплює немов фантасмагорія, і хто не стямиться, спроваджує його на блудну дорогу.

Тому не милюся, коли я поставив твердження, що Митрополит уведений східною фантасмагорією, чи тим східним міражом, пішов на хибні дороги і що його діяльність мимо його волі має на собі і черти міра.

Щоби переконатися, що в діяльності Митрополита відбиваються черти міра, пригадаймо собі те, що ми розважували в Першій Часті про мір. Черти діяльності міра між іншими є: мір з своїми плянами і намірами, котрі хоче реалізувати і перефорсувати, не виходить явно і отверто, але украшує ріжними принадними позорами правди і мір не йде простою дорогою, але йде бічними і кривими дорогами; підходить до справи крадьком; мір, щоби себе закрити, так ділає, щоби в данім разі звалити вину і відповідальність на кого іншого; мір боїться солідного, внутрішнього життя, старається запрятити уми зовнішню діяльністю, впроваджує хаос і замішання, ділає з поспіхом; мір спричинює занедбання конечних і актуальних справ і обов'язків стану.

Про інші черти міра не споминаю, бо вони не надаються до нашого предмету. Розбираючи діяльність Митрополита, попередно представлену, ніхто не заперечить, що в ній нема отвертости, щирости і душевної простоти або простолінійности. З своїми обрядовими плянами він нікому, кому було треба, не звірився. Він не запитався Єпископів про гадку і раду, а прецінь був до того обов'язаний, бо справа обрядова обходить не тільки Львівську Архієпархію, не тільки Галицьку провінцію, але також Америку, Канаду і Закарпаття. Він того не зробив, бо знав, що з його плянів було би фіяско, і тому вибрав криву дорогу, і то скриту, не впадаючу в очи. Користав з всяких нагод, щоби через других пропагувати свої пляни, але сам ховався в тіні. За часів Австрії не брався до тої справи, бо політична ситуація не сприяла. За часів Польщі зачав пропагувати обрядовий пуританізм, але не сам, тільки через настоятелів дух. Семинара.

Давав мовчки апробату тим молодшим священикам, котрі той пуританізм впроваджували. За границею виробляв прихильну опінію для візантійства і

русофільства. В Римі вже знайшов русофільський курс, до котрого прилучився і його скріпив, або може сам дав почин до русофільства. В Галичині грав ролю великого українського патріота, щоби міг замилити очи українській суспільности і неспостережено перепачкувати свої русофільські пляни на тлі обрядовім. На Синоді у Львові за большевицьких часів перепровадив синодально-російські практики, знаючи, що вони в Римі вже були постановлені, і він допустив чи радше сам спричинив, що ті обрядові практики нам накинула Східна Конгрегація, а відтак себе заклав, що то не він, але Апостольський Престіл так рішив.

Орієнтальна обрядовість є чужа, а навіть ворожа для всіх набоженств західної Церкви, а між іншими для набоженства до Христового Серця, однак Митрополит посвятив Синод Серцю Христовому, а щоби не зразити «восточників», оголосив про «культ Христової любови». Сказав так про Серце Христове, але

не як про осібне набоженство, як воно практикується, і тому закрив його культом любови Христової. – Підписав ухвалу Єпископату у справі celibату клиру, а до ректора Львівського дух. Семинара написав, щоби тої ухвали не ургувати. В семінари впровадив повичність у вихованню, бо поділив питомців, одних як кандидатів до celibату, а других як кандидатів до женячки.

Грав ролю великого патріота українського, але в душі не був Українцем і не дбав про добро українського народу. Пасивно заховувався і толерував хоробливий український націоналізм, щоби з'єднати собі опінію, але боявся виступити і реагувати проти його шкідливих наслідків, хіба аж тоді, коли терористи добиралися вже до своїх. Коли рішалась доля України і українського народу, він не заняв рішучого становища, або виїхав за границю. Митрополит пропагував українізм, о скільки був йому потрібний, але не дав у своїй діяльності певного, точно опріділеного напрямку, ані

національного, ані політичного, і тому через той брак точно опріділеного напрямку, витворився хаос і розлад під оглядом політичним і національним.

Дивне було взаїмне задурування себе з боку Митрополита і з боку патріотів. Митрополит йдучи по лінії найменшого опору і на зустріч патріотам осягав вільну руку у своїм діланню, а при тім був того переконання, що має їх за собою, а тимчасом вони його легковажили. Так само патріоти своїм славословієм для Митрополита думали, що він є за ними, а тимчасом Митрополит не брав їх на серію. В той спосіб Митрополит ділав по свому. Отже Митрополит був вдоволений, так само і патріоти були вдоволені, але з того вийшла розбіжність і розлад. Митрополит дбав про свій особистий авторитет, і тому спричинив занепад взагалі всякого слушного і правдивого авторитету під оглядом суспільним і національним, як також політичним.

Коли візьмемо на згляд положення церковно-релігійне, то тут, як не такий, то може ще більший хаос і розлад, ніж на суспільнім, політичним і національнім полі. Що Митрополит не старався нада-

ти певний позитивний напрям в справах національних і політичних, хочай грав ролю великого патріота, можна його оправдати, бо він міг цілком усунутися від тих справ, а зайнятися справами Церкви і релігії, до чого був обов'язаний. Однак в справах Церкви і релігії не видно його старання і тому не надав, а бодай не започаткував двигнення авторитету Церкви, реформи клиру і відновлення релігійного життя в клирі.

Тут всьо помішане, чиста саламаха, то склеп з вивіскою: «Variete»¹⁸⁷. Виховання духовне в семінари дійшло до абсурду. Жах збирає, коли подумати, які з того можуть вийти наслідки не тільки для Львівської Архієпархії, але взагалі для цілої провінції в Галичині і поза Галичиною, бо Львівський дух. семинар імпонує як «Академія» і многі там мають прибіжище як кандидати на женихів, або навіть вже як жонаті.

с. 390

В діяльності Митрополита впадає в очи мало реального і позитивного змісту, радше на акторт* і для реклями. Він взявся за навернення Сходу, але до так важкої і тяжкої справи вибрав обрядовість, середник поверховий і не вистарчаючий, а щодо змісту шкідливий і небезпечний.

Він каже, що зрівнання нашого обряду з візантійсько-синодальним є тільки одним з середників до навернення шизматиків, а властиво єдиним середником, бо де ж ті інші середники, котрі властиво можуть бути ужиті до навернення Сходу? Справді чиста фантазія, чи навіть можна назвати – Донкишотерія¹⁸⁸. Він постарався головно про східний обряд «чистого типу», а не подумав про армію відповідних людей, котрі були би спосібні взятися до так великого діла, яким є навернення Росії. Він вправді агітував на Заході думаючи, що там звербує охочих місіонарів. Знайшов був кілька Венедиктинців¹⁸⁹, але й з тих двох чи трох апостазували, а навіть поженилися. Василіян

¹⁸⁷ Спектакль розважального жанру.

¹⁸⁸ **Донкіхотство** – нахил до благородних, шляхетних, але нездійснених ідеалів.

¹⁸⁹ Мова йде, зокрема, про ієромонаха Чину св. Бенедикта **о. Ламбера Бодуена**, який 1924 р. на заклик папи Пія XI взявся за формування вітки візантійського обряду в своєму Чині. Бодуен на запрошені митр. А Шептицького відвідав Галичину, але його місія не мала успіху. Був засновником журналу «Irenikon».

замало, а ще менше Редемптористів, а вже найменше наших священиків, котрих є замало навіть тут у нас. Зрештою треба би перше наших

* на публіку

с. 391

священиків духово пристосувати до тої так важкої і тяжкої місіїної праці, бо інакше вийде духове курфюршество¹⁹⁰.

Крім сего той візантійсько-російський обряд, котрий має бути одним із середників, а властиво – єдиним середником до навернення, се мертвонароджена дитина. Чи той обряд у нас прийметься, можна дуже сумніватися, бо як можна сподіватися, живе життя таки вкінці переможе, в противнім разі нам грозить катастрофа. І тому навіть православний Архієпископ Огієнко старається відмосковити українську православну Церкву від синодально-російського обряду. Без огляду, яка доля стріне той обряд у нас, треба однак зазначити, що він спричинить у нас ще більший хаос і замішання, як було дотепер. Митрополит висловив вправді надію в Архієпархіяльних Ві(домо)стях, що «дійдемо до якогось обрядового ладу», однак як той «якийсь» обрядовий лад буде виглядати, можна здогадуватись. Не всі будуть практикувати той обряд, бо совість їм не дозволить, другі тому, що непрактичний, хіба будуть половично виконувати. Я сам не міг добре зрозуміти і знайти в тім, що Митрополит написав в Архієпархіяльних Ві(домо)стях, 1942 р. ч.6, про видання

с. 392

нового Службника і про обряди, а що доперва казати про хаос і замішання, коли кождий священик зачне розуміти обряд після свого переконання і уподобання.

Можна догадуватись, що Митрополит трактував ту обрядову реформу не так дуже поважно і серйозно, але радше як церковний шпорт. Митрополит(ов)і подобалося та обрядова реформа під оглядом символики, фантазії, але не застановився, як те може болючо відбитися на нашій церковній організмі і релігійнім життю. Великі пани продумують над різними розривками, котрі підчиненим

¹⁹⁰ З нім.: «курфюрст» – можновладний князь у феодальній державі.

можуть дуже много коштувати. Мимоволі пригадується балада польського поета Міцкевича про забавку хлопців, котрі для розривки кидали камінчиками в жаби на ставі, коли в тім одна сміліша жаба піднесла голову і так відізналася: «Moje dzieci, ile się bawicie, wam to jest igraszka, a nam chodzi o życie»¹⁹¹.

Або ось такий примір. В часі большевицького наїзду Митрополит дав позволення декотрим крилошанам виїхати, а відтак оголосив їх за позбавлених їх посад і іменував других.

с. 393

Пізніше, коли большевики уступили, привернув виїхавшим посади, ними передше займає, а новоіменовані остали пошиті в дураки. Так я про те чув.

Жалувалися деякі особи, що Митрополит на авдієнції прийняв їх щиро з отвертими раменами і просив, щоби до него заходили, і вони були захоплені Митрополитом і його щирою жичливістю, але коли вони прийшли до него другий раз, то він видивився на них, немов хотів питатися: А ви чого прийшли? Ті особи видно не розумілися на панським компліменті.

Не менше дивне і незрозуміле становиско Митрополита в справі стигматичок. Та справа наробила тільки шуму, голосу і розголосу і порушила у нас людські уми. Одною з тих стигматичок¹⁹² Митрополит дуже занявся, був її сповідником, умістив її в монастири СС. Василянок і облек її в габіт. Монахині були розчулені тою стигматичкою, з розчулення аж плакали. Ріжні особи відвідували її в монастири і обсервували її «екстази». Митрополит дозволив о. Костельникови друкувати кілька брошур (дві чи три). Відтак зачали виринати немов гриби по дощі інші стигматички, як

¹⁹¹ В оригіналі з польської: «Chłopcy, przestańcie, bo się źle bawicie, dla was to igraszka, nam idzie o życie!» – «Хлопці, перестаньте, бо погано бавитеся, для вас це забава, а для нас – загроза для життя».

¹⁹² Мова йде про **Анастасію Волошин** (сестру Маріям) (27.10. 1911—9. 01. 1994). «Стигми» одержала у 1935 році. У травні 1936 р. стала монахинею-василянкою. Три книги, численні публікації присвятив Насті Волошин о. д-р Костельник, який, опанований нездоровим містицизмом, надмірно цікавився й іншими «стигматиками», зокрема – **Євстахією Бохняк** (24.01.1903-01.04.1974).

також прим. об'явлення образа на вікні в Чайковичах¹⁹³.

Тимчасом показалося, що тут грала роль гістерія або обманство і ошукство*. Що многі з народу, добре неосвідомлені, далися заманити і горнулися до стигматичок як до пророчиць, що відбувалися походи до Чайковець, що деякі священики далися захопити, то можна ще яко тако оправдати, але щоби Митрополит дався так тою справою перенятися, сего не можна зрозуміти. Він прецінь знав, як велика є обережність катол. Церкви в таких справах. Доперва коли справа стигматичок і всяких мнимих обявлень вже притихла, то Митрополит, котрий за весь час не реагував, а радше пособляв, доперва 1942 р. оголосив в (Архі)епархіяльних Ві(домо)стях, що треба заховати обережність у всяких мнимих надприродних проявах чи обявленнях.

Перед другою світовою війною причалив до Митрополита граф Ржевуський, про котрого сказано попередно. Він був в польськiм духовнiм семiнари, з котрого остав видалений. Відтак був в домі зумашедших в Швайцарії, звідки втік. Кажуть, що родина його в цілі експропріації**те спричинила.

Се великий фантаст, загорілий орієнталіст-обрядовець. Кажуть, що Митрополит тримав з ним довгі розмови

.....
* *шахрайство*

** *позбавлення власності*

та що він дуже припав був до густу¹⁹⁴ Митрополита. Відтак Митрополит висвятив його на священика, бо після свого звичаю Митрополит святив на право і на ліво, або як йому в очи сказав жартом один священик: Ексцеленція святять, хто попаде під руку.

Одна високопоставлена особа, котра знала Митрополита, сказала мені при одній нагоді, що в душі Митрополита був певний темний

¹⁹³ Тут мова йде про **с. Чайковичі Самбірського р-ну** (тепер Львівщина), де в грудні 1937 р. на склі вікна хати шляхтича Якова Городиського з'явився «нерукотворний образ» Матері Божої з Ісусом, до якого певний час відбувалися паломництва.

¹⁹⁴ **Густ** – психофізична одиниця смаку, суб'єктивне відчуття солодкості, викликане 1% розчином сахарози.

пункт, була певна тінь, котра перепинювала ясне розуміння. Не вхо-
джу в правдивість того висказу, але треба признати, що Митрополит
мав замиловання і інтересовання справами, котрі мали якусь черту
надзвичайности. І тому не дивно, що так був перенявся справою мни-
мих стигматичок. Крім сего він був створив також ще перед першою
війною Згромадження чи Товариство Пасіоністок, котрі мали відчу-
вати на собі вплив Христових мук. Так мені оповідав Єпископ Коци-

с. 396

ловський, котрий ще як монах провадив те Товариство в часі виве-
зеного Митрополита до Росії, однак відтак розв'язав те Товариство.

Кажуть, що в Митрополита була певна душевна аномальність,
одідичена по своїм дідові графі Фредрі¹⁹⁵ з боку матери, тільки в ін-
шому напрямі. Однак я того не хочу твердити.

Одно тільки можна припускати, що він був сфіксований на точці
орієнтальної обрядовости.

З дотепер сказаного не можна не признати, що в діяльності Ми-
трополита зазначився вплив міра, а саме поверховність, без ре-
ального, позитивного і солідного змісту, а при тим з залишенням
важливіших і кінцевих справ, належних строго до його обов'язків як
Єрарха-Митрополита. І те є також черта міра. Він не звернув уваги
на слова св. Духа: «У всіх ділах твоїх відзначайся» (Сірах XXXIII.
23). Дух Св. упоминає відзначатися у своїх ділах, у своїх обов'язках,
зв'язаних з своїм станом і своїм урядом, а не в справах, котрі нале-
жуть до уряду і стану, до котрих Бог не покликав. За свої обов'язки
кождий є відповідальний перед Богом. Митрополит вийшов з хиб-
ної точки як Єрарх і тут головна причина і жерело всяких дальших
многих промахів і занедбань, а не тільки занедбань,

с. 397

¹⁹⁵ **Фредро Александр**, граф (11. 06.1793 — 15.07.1876, Львів) — польський комедіограф, мемуа-
рист, поет, член Люблінської масонської ложі. Рідний дід митр. А. Шептицького по материній лінії.
Особа А.Фредра була сповнена суперечностей: активний і заангажований у громадські справи, вод-
ночас шукав самотності і виявляв схильність до мізантропії (ненависть, недовіра до людей чи схиль-
ність до неї). В останні роки життя серйозно хворів на подагру і на невиліковну венеричну недугу
— сифіліс, пересувався на інвалідному візку, проводив час здаля від світу, у вузькому родинному колі.

але також шкоди і лиха. Він через те мимоволі більше нам зашкодив ніж найбільший отвертий ворог.

Я не хочу твердити, що Митрополит цілком занедбав свої обов'язки як Єрарх, але кажу, що він многими іншими справами, не конче конечними, займався, а не віддався всеціло виконанню обов'язків і справ, належних і конечних для него, і то у своїй власній Архієпархії. Всі сподівалися, що Митрополит запровадить порядок, усуне звихнені і шкідливі традиції, займе рішуче становище проти ліберальних, радикальних і інших негативних впливів, що увільнить духовенство від зісвітчення, запряже його до апостольської праці і що поверне Церкві належну їй гідність і вплив. А тим часом замість того всего постарався для нас про візантійсько-російський обряд, котрий ще більше спричинить і завершить замішання і розлад.

Дальша черта міра в діяльності Митрополита – се нерозважний поспіх.

Можна було припускати, що Митрополит буде важні справи все-сторонно обдумувати, осторожно розважувати, а відтак повзяті

с. 398

пляни буде виконувати з розвагою і в своїм часі. Тимчасом в його діяльності зазначився певний нервовий поспіх, котрий спричинив неудачі.

І так прим. за першої світової війни, будучи ще в неволи, іменував і висвятив кількох Єпископів, а відтак не знав, що з ними робити, бо обставини що іншого показали.

Заки вернув з Росії, зніс календар Григоріянський в Станиславівській Дієцезії¹⁹⁶, хотяй не мав права ані власти. Відтак, здається, вже хотів би був той календар запровадити, але було йому якось ніяково. І так в многих інших справах видно його непотрібний поспіх.

Той нерозважний поспіх видно також в запровадженню обрядової реформи. В часі большевиків відбув Митрополит Синод у Львові,

¹⁹⁶ Єпископ Станиславівський Григорій Хомишин з метою оберегти своїх вірних від впливів Російської православної церкви, яка вела брутальну прозелітичну діяльність в Галичині в часі I світової війни, 25.03.1916 р., на свято Благовіщення Преч. Діви Марії запровадив у своїй єпархії Григоріянський календар. На вимогу митр. А. Шептицького календарну реформу, яка була сприйнята духовенством і вірними загалом позитивно, було скасовано 8.11.1916 р., на свято св. Арх. Михаїла за Григоріянським календарем.

щоби перефорсувати ту реформу, в Римі вже постановлену і укартовану*. Синод той відбувся в дуже несприятливих і невідповідних обставинах, передовсім з причини комунікаційних перепон, бо не могли всі священники приїхати. Рим оголосив ту обрядову реформу,

* впорядковану

с. 399

але не повну, бо не всьо ще остало видруковане. Та реформа оголошена остала за поспішно, в невідповідний час, бо у воєнний час. Всьо остало оголошене на прихвиль, крадьком. Крім сього, ще не знати, що з тим обрядом станеться. В кожному разі та ціла реформа викличе суматоху і замішання.

Вкінці треба зауважити, що діяльність Митрополита є того рода, що трудно в ній доглянутися певного определеного напрямку, певної сталої системи. Його діяльність є так помішана і скомплікована, що трудно в ній визнатися. Коли слідити його діяльність в певному напрямі, то здається, що вона зміряє до такої а такої мети, тим часом показується, що за нею криється інша ціль. А коли слідити ту укриту ціль, то показується знов що іншого. За границею він русофіл і ніхто там не знав, що він великий Українець, тут в краю 100% український патріот і ніхто не знав, що він за границею русофіл. В дійсности він був візантієць на тлі русофілізму або візантійський русофіл.

с. 400

Його діяльність подібна до калейдоскопу, т. є. ховзка, подібна до тої ховзкої риби, котра зловлена, легко виховзнеться з рук. І те також доказує, що його діяльність була під впливом міра.

Митрополитом опанувала певного рода містична фантазія навернення Росії. В тій цілі він стремів цілою парою своєї енергії до обрядової реформи чисто східної на тлі русофілізму. Орієнтально-російське візантійство його очарувало немов фантазмагорія, він вдивлявся в ту фантазмагорію, а ми вдивилися в него, і далися йому провадити, де він хотів, і його слухали у всім.

Та фантазмагорія однак, той фантом розвіявся, а нам остав завід і розлад під оглядом церковним, релігійним, національним і політичним.

І треба буде довшого часу, заки ми вилічимося і двигнемся, розуміється, якщо милосердя Божого Провидіння нам допоможе.

с. 401

6. Божий допуст

Я вірую в те все, що Бог об'явив і що свята католицька Церква до вірування подає. Я вірую в святу, єдину, католицьку і апостольську Церкву і то вірую такою самою вірою, як в Христа Спасителя – воплощеного Божого Сина. Таксамо вірую в непомильність св. Отця, Папи Римського, коли він з катедри як вселенський Учитель оголошує правди віри і обичаїв як догмат для цілої Церкви.

Коли я відважився піддати критиці візантійський обряд, нам накинений св. Східною Конгрегацією, то я дуже далекий від того, щоби я мав сам хитатися або викликати захитання кого-небудь щодо віри в католицьку Церкву. Я відважився тому, бо справа обрядова не є догматом і не належить до об'єму віри і етики, а в нашій разі є лишень розпорядком Конгрегації Східної Церкви. Я відважився ту справу піддати критиці не тому, немовби той обряд, нам накинений, містив в собі щось, що противиться вірі або етиці тільки тому, що той

с. 402

обряд остав для нас призначений в хибнім приміненні, як для нас невідповідний, шкідливий і небезпечний. Східна Конгрегація, поминувши її русофільський курс, мала найлучше намірення. Вона дивилася на нас з далекої віддалі і трактувала нас на рівні з прочими східними Церквами і була того переконання, що вона робить в хосен нашої Церкви, а то тим більше, що східні шизматики дорікають, що катол. Церква має на меті латинізувати Східну Церкву. Східна Конгрегація серед нинішніх обставин трактує нас, Українців, як часть російського народу і під тим оглядомшибнулась. Тут не був без впливу національний чи політичний чинник і під тим оглядом ошибка є допускаема. Тут завинила не так сама Східна Конгрегація, як радше ті особи, котрі спричинили русофільський курс у Римі і в тім значінню поінформували Апостольську Столицю.

Причинилися до того, як попередно на своїм місці була бесіда, чин
ОО. Єзуїтів, Поляки і розуміється впливові Росіяни, а причинилися

с. 403

тому, бо так були переконані або мали в тім свої інтереси. Однак найбільше, і то головно, причинився до того Митрополит Андрей Шептицький, і тут його тяжка провина. Він повинен був зайняти ясне і рішуче становище. Він того не учинив, а то тому, бо мусів був зірвати з русофільським курсом, котрий тоді мав значіння в Римі, а тим самим понехати свою ідею про східну обрядову реформу, котрою був перенятий, для котрої, можна сказати, жив і майже всі свої труди і забіги посвятив.

Апостольська Столиця є дуже обережна у своїх рішеннях для Східної Церкви, вона йде назустріч бажанням Східної Церкви і не хоче нічого насильно накидувати в справах обрядових і дисциплінарних, щоби собі не зразити. І тому треба на певно прийняти, що Східна Конгрегація була би нам ніколи не накинула візантійсько-російської обрядовости, якщо Митрополит був би спротивився.

Полишаючи історії будучу оцінку тої цілої справи, треба зазначити, що та справа нам не віщує добром. Причини однак тої справи не треба шукати у

с. 404

свідомій волі Апостольської Столиці, ані у свідомій і злій волі Митрополита, але треба шукати радше у нас, як справедливий Божий допуст за наші спроневірення, і тому вину не можна звалювати на саму Східну Конгрегацію, ані на самого Митрополита, але також у великій часті і на нас самих. Шукаймо отже вини в нас самих.

Чи ходить о владу церковну чи світську, то особи до тої влади призначає або допускає Боже Провидіння на добро, або на досвід, або як кару для підчинених, бо нічо не діється без Божого провидіння.

Головне наше спроневірення, то єресь націоналізму. Та єресь – то найтяжша і найнебезпечніша єресь наших часів. Вона опанувала уми і серця майже всіх народів землі. Вона допровадила майже до повного душевного збочення. Вона ставить націоналізм понад все, навіть понад Бога, понад Церкву і Божі права. Христа як Царя всіх народів не береться в рахубу. Його маловажиться або просто заперечується.

Наслідки тої ереси є страшні. Народи стогнуть під терпіннями, сами себе карають, себе взаємно ненавидять і винищують.

с. 405

Та ересь націоналізму захопила й наш нарід і дійшла майже до ідолопоклонства. «Нація понад все», а вже ласку робимо Богу, коли положимо ім'я Бога на другім місци: «Нація і Бог». Ми поставили нашу правду понад правду Божу, або як Апостол Павло каже: «Перемінили істину на лож» (Рим. I. 25). У нас має значіння національна совість. В ім'я тої національної совісти голоситься, що всякі середники, навіть неетичні, є дозволені, коли ходить про добро народу і будову держави. Церква має служити політиці, віра і релігія має стати на її услуги. Хто інакше думає, хто противиться сему, той уважаний за ворога народу. Коли Єпископ противиться, то змішають його рівно з болотом, бо у нас хамство ще не перевелося.

Для пояснення нашого звихненого націоналізму наведу одну подію. Наша шкільна молодіж обходить пам'ятну річницю під Крутами¹⁹⁷, де 300 учеників остало вимордованих большевиками за те, що вони виповіли їм оружну боротьбу. Ту пам'ятну річницю обходить молодіж в той спосіб, що в той пам'ятний день заховує строгий піст, здержуючись від споживання обіду. Не можна

с. 406

заперечити геройства тих молоденьких учеників під Крутами, однак без розваги і застановлення, і тому таке геройство виходить на биття головою о мур, щоби розбити собі голову, а мурови нічого не зашкодить. Тому наша молодіж повинна ту пам'ятну річницю обходити в той спосіб, котрий викликував би рефлексії не тільки геройської відваги, але також розумного і мудрого ділання в життю, а головню солідної праці, пильної і витривалої науки і пановання над собою, щоби через те загартуватися до тяжких і трудних діл і обов'язків, які чекають в будучім життю.

¹⁹⁷ **Бій під Крутами** відбувся 16 (29) січня 1918 р. на залізничній станції Крути, за 130 км на північ від Києва. Тривав 5 год між 4000 червоногвардійцями генерала Муравйова і 400 рекрутованими київськими гімназистами, студентами та вільними козаками. Завершився поразкою захисників України, з яких від 70 до 100 загинули.

У січні 1939 р. перед другою світовою війною питомці духовного семинара в Станиславові, не питаючись ректора, написали до СС. Службниць Пр. Діви Марії, котрі провадять кухню, щоби в той день річниці події під Крутами не варили обіду, бо вони не будуть їсти. Се було зухвальство, бо влізти в семинар, де отримується харч і ціле удержання даром, а відтак розпоряджуватись без відома і дозволу настоятеля, се справді безличність. Якби один з другим з них був би своїм паном, міг би постити, кілька хоче, але бути

с. 407

підчиненим дисципліні, дізнавати добродійства, а відтак диктувати, то так можуть поступати хіба що півголовки*. Додам, що не всі питомці солідаризувалися, але тільки якась частина, котра однак потрапила всіх стероризувати.

Ректор¹⁹⁸, довідавшись про те, скликав питомців і майже в цілогодичній конференції старався їм представити інший спосіб обходження тої річниці, а саме, щоби в той день вислухані Служби Божі і прийняті святі Причастія жертвувати за душі учеників, вимордованих під Крутами, рівнож щоби відбули цілоденну адорацію Найсв. Евхаристії і жертвувати за добро українського народу. І на те всі згодилися. Коли однак прийшло до обіду в рефектарі, ніхто з питомців не рушив страви і цілий обід вернув до кухні. Такий був терор.

Ось зразок хоровливого націоналізму. Глупота, загонистість, терор, злегковаження авторитету і належного послуху. Та сей прояв хибного націоналізму є не тільки в молодіжці, але також у всіх гура-патріотів.

По цілій тій афері питомців удався до мене ректор і майже з сльозами

* недоумки

¹⁹⁸ Мова йде про о. д-ра **Авксентія Бойчука** – ректора Станиславівської духовної семінарії в 1920-1939 рр.

в очах оповів мені ту цілу історію. Я то дуже відчув і в душі заболів. Не лишалося нічого іншого, як замкнути семинар і всіх питомців розігнати. Однак та ціла афера могла бути уплянована з поза семинара як провокація, щоби відтак повстав крик і обурення нашої патріотичної інтелігенції, що Єпископ – ворог і шкідник народу, карає ідейну молодіж за її високопатріотичний вчинок і за ідейну любов до свого народу. В тім ректор піддав гадку, щоби за кару питомці не їли також вечери. Тоді я поручив ректорови, щоби скликав питомців і їм сказав, що Єпископ прийняв до відома їх високе почування патріотизму, но щоби дати їм нагоду до зазначення ще більшого патріотизму, не дістануть також вечери. Питомці, учувши те, попускали уха, засоромилися і постили цілий день.

Питомці щороку зіжджаються по феріях до семинара дня 13 жовтня, а 14 жовтня починається шкільний рік. В році 1939, дня 13 жовтня, зачали спроваджуватися до семинара, але не питомці, тільки большевицьке Г.П.У. і в семинарській каплиці в'язнено наших людей, там їх мучено, а в семинарських пивницях ночію розстрілювано... Той бунт

питомців заважив також в части на долі нашого народу.

Я навів ту подію питомців, бо вона висвітлює і є показником цілого душевного настрою нашої суспільности. Мушу тут сказати, що питомці Станиславівського семинара отримували добрий провід духовний, а однак запоморочення міра так обхопило їх уми, що уважали за щось більше не їсти обіду і то зі зломанням послуху і дисципліни, як жертвувати Служби Божі, св. Причастя і адорацію, ті найсвятіші і найкращі вчинки, і за них отримані заслуги жертвувати за добро народу. Рівнож та подія свідчить, як Церква у нас є поневолена, коли Єпископ не міг виконати дисципліни і покарати як належить злочин збунтованих питомців. Те все дає також доказ, що наші традиції, наші низькі засади, звичаї і напрями є висші понад повагу і право Церкви.

Митрополит розумів ту хоробливу горячку нашого націоналізму, однак замість його осудити, спротивитись і зайняти рішуче становище в світлі християнської правди, він грав ролю великого українського патріота, а то

тим більше, коли йому закинено було валенродизм. Зрештою був би собі зразив українську суспільність і не міг би був реалізувати свої орієнтальні пляни. Він свій український патріотизм визискав до осягнення своєї цілі, котру може хотів досягнути через русофілів. Він не забрався до лікування нашого хорого народного організму з хоробливої горячки націоналізму, бо він не був по духу Українець, але натомість він старався через свій позірний український патріотизм позискати наше сліпе довір'я. І ми, ведені сліпим нашим націоналізмом засліпилися в патріотизмі Митрополита, йому завірили і на сліпо прийняли його починання, а також прийняли без спротиву його обрядову реформу, для нашої Церкви і народу шкідливу і небезпечну. І те є справедливий для нас допуст Божий, бо Христос допустив на церковного настоятеля після наших хибних бажань і пожадань, бо у наших хоробливим націоналізмі бажали і пожадали такого Єрарха, котрий не протививбися нашим звихненим патріотичним мріям, котрий радше пособляв би і підтримував би горячку нашого хорого націоналізму.

Христос кличе у своїй Церкві так на звичайних священиків, як і на високі єрархічні степені людей не тільки з високого роду з вели-

кими титулами шляхотства, з високими суспільними рангами, але кличе також з низького стану, подібно як покликав на перших Апостолів і першого Папу людей з низького стану, не сильних міра сего, не мудрих мудрістю міра сего (І Кор. І. 26-27), як те пише Ап. Павло про перших християн.

І в катол. Церкві вірні зарівно поважають одних і других, бо признають і цінять в них власть і священство Христове. У нас противно діється. Нам імпонує передовсім ранга, титул, високий рід, словом, «людська великість». І коли та «людська великість» поповнить навіть дурницю, то ми уважаємо в нашій короткозорости за щось дуже мудрого і значного, і те нам імпонує.

Коли граф перев'яже черевики простими шнурками замість ремінчиками, то ми те подивляємо. Коли до одного Єпископа прийшов один пан на авдієнцію в подертих черевиках так, що було видно паль-

ці, то льюкай, мельдуючи, назвав його волоцюгою, бо не знав, що се був багатий князь¹⁹⁹.

І ми отримали на Митрополита графа, шляхтича з високого роду, котрий виконував церковні експе-

с. 412

рименти, для нас дуже шкідливі, і за те ми його хвалили і над ним уносилися. І се є допуст Божий з причини наших схиблених поглядів і душевних настроїв.

Для нас той Єрарх добрий, котрий дивиться через пальці на наші блуди і промахи і ще їм пособляє. Тоді ми його хвалимо, виносимо і на него покликуємося, коли інший Єпископ не йде тою самою дорогою, і за те ще навіть його побиваємо. Справді ми є безкритичне і безсловесне стадо, котрим може провадити, як хто хоче, тільки щоби нам не противитися і йти без найменшого опору по лінії наших схиблених і шкідливих пожадань.

На такого провідника надався Митрополит, котрий пізнався на нашої упертій глупоті і провадив нас туди, куди хотів, бо нам йшов назустріч і не противився нашим блудам і похибкам. За те ми його винесли похвалами як великого Митрополита. І се для нас слушний допуст Божий.

Був у Львівській Капітулі крилошанин, котрий мав звичай у своїм говоренню уживати часто слів: «взагалі, менше більше». Коли він говорив промову релігійного

с. 413

змісту, при одній нагоді сказав: «взагалі, менше більше, ми є католики». Він сказав те з привички, однак мимоволі сказав правду, що ми взагалі, менше більше, католики, бо ми твердимо, що ми католики, але взагалі беручи, ми є менше більше католики. Ми, виховані в візантійстві, не зазначили солідного і тривкого католицизму, як по те свідчить історія нашої Церкви. Раз в католицизмі, а раз в шизмі,

¹⁹⁹ **Мова йде про князя Павла Сапігу**, якого у 1939 р. більшовики прогнали з Більча-Золотого на Тернопільщині, пограбувавши маєток та особисті речі. На поч. жовтня він разом з дружиною, обдертий, зарослий і голодний, прибув до Станиславівської дух. семінарії, де йому надав притулок єпископ **Іван Лятишевський**.

раз на право, раз на ліво, раз вперед, а раз взад. Нашим поведенням і проявами нашого церковного і релігійного життя ми не зазначили нашого непохитного внутрішнього почування католицизму. Про те я висказався в Четвертій Частині про «Два царства», і тому не буду тут розписуватися. Спімну тільки про наш протест проти канонізації св. Йосафата²⁰⁰, про наше пасивне, а подекуди чуже наше заховання в справі його культу, про згіршаюче заховання, а радше бунт нашого клиру на провінціональній Синоді 1891 р. в справі целібату, про протести в справі реформи

С. 414

Чина ОО. Василіян, вкінці про загальний бунт і нечесні агітації проти безженства клиру. А прецінь ті справи, проти котрих знайшовся такий опір і ворожнеча, є маркантно* католицькі. Якщо вони не мають у нас розуміння, цінення і жичливого примінення, то се є доказ, що нам ще щось бракує до правдивого і повного католицизму. І тому слушно можна сказати, що ми взагалі менше більше католики.

Але проти візантійсько-російського обряду, нам накиненого, котрий має на цілі запровадити східну, чи радше московську культуру, нашу Церкву змосковщити, зрівняти наших священиків з російськими батюшками, нас обезцінити і понизити в очах католиків латинського обряду, – проти того не тільки не було загального занепокоєння, якогось порушення умів, але навпаки – мовчанка, а навіть подекуди захоплення «хрустальним» обрядом. А чому? Бо те все Митрополит запровадив, бо те все походить від Митрополита, бо ми є меше більше католики. І се є допуст Божий.

* яскраво, чітко означено

²⁰⁰ **Св. свмч. Йосафат Кунцевич** (1580-12.11.1623) – з 1618 р. архієпископ Полоцький, засновник монашого Чину св. Василія Великого. Загинув мученичою смертю з рук православних за єдність св. Церкви 12.11.1623 р. у Вітебську. Канонізований папою Пієм IX 29.06.1867 р та проголошений покровителем для Руси і Польщі.

Се наша хронічна сліпота душевна, що не звертаємо уваги і не дбаємо перше про віру і життя з віри, але про обряд. Ті часті розговори і дискусії про обряд, та наука про обряд, те висування обряду на перше місце, немовби понад обряд не було нічого важнішого, – те все свідчить, що нам щось бракує, а те «щось» хочемо заповнити і заступити обрядом. А те «щось», що нам бракує, є недостаток внутрішньої духової сили і життя з віри. Ми не звертаєм уваги і не прикладаємо старання, щоби перше дбати про внутрішнє духове життя, про життя з віри. Перше віра, а потім обряд, котрий є тільки впливом віри, є тільки зовнішньою формою внутрішнього релігійного культу. Фізичний організм, добре відживлений, є здоровий, і те здоров'я і краса на лиці саме від себе формується і є видно на лиці, але де організм анемічний, зле відживлюваний, то се видно по цілім його вигляді і тут не допоможе ніяке шмінкування і пудрування. Так само

річ мається з внутрішнім життям душі. Де є віра, де духове нутро пульсує надприродним життям з благодати, там витворюється обряд сам з себе відповідно до проявів і потреб внутрішнього життя і легко дається уняти* в певні однакові форми, як се є в латинській Церкві, бо з життя одної віри, бо з одної праці Духа св. виходить однообразний зовнішній прояв. Але де нема внутрішнього сильного пульсування з надприродного життя з віри і любови, там обряд не тільки сходить на мертву форму, але також витворюється хаос і замішання, бо як хто хоче, так практикує.

І за те якраз, що ми не були вражливі на справи внутрішнього життя, не дбали перше і головню про справи, але тільки про зовнішню обрядовість, тому за допустом Божим ми отримали ту обрядовість у формі візантійсько-російського уряду, котрий спричинить ще більший хаос і замішання, а zarazом умертвить до решти й те духове життя, до якого ми з часом двигнулися.

.....
* *впорядкувати*

Будуть священики, котрі як індійські бонзи* або як надуті старо-завітні фарисеї, – будуть той обряд практикувати і ним гордитися, а інші, як церковні кльовни і блазни**, будуть тим обрядом тішитися і управляти церковний шпорт, буде їх те все бавити, подібно як дітей бавить, коли люди сходяться на похорон умершої мами, а доперва відтак відчують страту, коли в хаті не стане мами.

Так само й у нас прийде запустіння. Наші церкви з сухим і холодним обрядом стануть приютом шизми, а многі вірні доброї волі, котрі бажають спасення, підуть до польських костелів, а то тим більше, що у нас многі супружа є мішані обох обрядів, а польський клир використає ту нагоду, і то слушно, до притягнення наших вірних до латинського костела, щоби їх ратувати від шизми, а тим самим до польонізації. І так з одної сторони прийде змосковщення нашої Церкви, а з другої сторони облатинщення і польонізація. І се буде тяжкий Божий допуст.

Так отже на нашу заслужену кару ми отримали всьо після наших бажань і пожадань. Нашим бажанням було видіти в Єрарху стопро-цевого патріота

* чванливі посадовці

** клоуни і блазні

і ми його отримали в особі Митрополита, хотяй від був позірним українським патріотом, бо не дбав про добро українського народу. Нам імпонує «людська великість» і ми її отримали в Митрополиті як у високім панові, шляхтичеві і графові. Ми домагалися, щоби кожний Єрарх йшов по лінії без найменшого опору наших звихнених почи-нань і нашої короткозорої діяльності. І ми те отримали, бо Митрополит нам зовсім не перешкодив. Ми завсігди протестували проти актуальних і маркантних католицьких справ. І тому ми отримали ро-сійську обрядовщину, Митрополитом спричинену, котра нам грозить обмосковленням і винародовленням. Ми цілу нашу увагу звертали на зовнішні обрядові справи, а не на внутрішнє ублагороднення і усвя-

чення душевне. І ми отримали «хрустальний» східний обряд завдяки Митрополит(ов)і. Отже: «*Was willst du, mein Libchen, noch mehr*»²⁰¹.

с. 419

7. Реституція

Ми маємо безперечно правдиву віру, належимо до катол. Церкви, але не повно освідомлені і наскрізь утверджені. Маємо Єпископів, уважаємо їх як князів Церкви, але у світському значінню, і домагаємось від них, щоби вони були радше світськими діячами, а не Апостолами і слугами Христовими. Маємо священників, але не розуміємо і не цінімо в них достоїнства священства Христового. Маємо церкви муровані і дерев'яні, але не розуміємо і не підчиняємося з цілим розумінням, почуванням та відданням живій Церкві як містичному тілу Христа Спасителя, в котрім рядить Папа, Єпископи і священники. Ми ісповідуєм Христа Спасителя, але не реалізуємо як належить Його засад і науки на всіх ділянках нашого життя, не тільки в релігійно-духовнім життю, але також у суспільнім. Нутро нашого християнського життя затемнене, засмічене і помішане, в нім мають перевагу наші земні, тілесні, низькі мотиви понад надприродними

с. 420

і духовними.

Щоби у нас наступило відродження і двигнення церковне і релігійне, нам треба конче все відновити в Христі, ціле наше життя оснувати на Христі: «Основати все на Христі, те, що на небесах, і те, що на землі» (Ефес. I. 10). Нам треба: «Обновитися духом ума... і одягнутися в нового чоловіка, сотвореного по Бозі в праведности і святости» (Ефес. IV. 23-24). Треба старатися, щоби Христос замешкав в наших серцях, щоби ми вкорінилися і утвердилися в любови Христовій, щоби зрозуміли любов Христову, котра перевищує всяке розуміння (Ефес. III. 17-19). Словом, треба старатися перше і головню про Боже Царство у нутрі наших душ. Життя внутрішнє, праця Духа

²⁰¹ Цитата з поезії **Гайнріха Гайне**, яка в перекладі з німецької на українську звучить так: «Чого ж ти ще хочеш, мій милий друже?»

св. в душі, се перша головна черта Божого царства, се перша і конечна умовина приналежности до Божого царства, як те представлено в Другій Часті (про «Два царства»). Се головне завдання кожного Єрарха, се головне завдання кожного священика – впроваджувати в людські душі Боже царство, і за се так Епископи і священики є відповідальні перед Богом, Церквою, а тим самим й народом.

с. 421

Щоби те досягнути, то перша і конечна справа, се освідомлення у вірі і у всіх правдах віри і чеснотах. І тому конечна **катехізація, катехізація і ще раз катехізація**, і то практична в приміненню до життя у всіх ділянках без виїмку, а не виучення тільки як мертвих формулок рахункових. Катехізація в церкві для молодих і старих, катехізація в школі, катехізація при шлюбних протоколах хлопів і панів. Коли многі переймаються лібералізмом, радикалізмом, комунізмом, невірством, то можна сказати, що головна причина є незнання і нерозуміння правд катехізмових.

В часі уділювання місії часом я просив, щоби хто з слухаючих вірних дав мені відповідь: що то є освячаюча благодать і обіцяв нагороду за добру відповідь: п'ять, десять, а навіть п'ятьдесят корон (за часів Австрії). Деякі силувалися дати відповідь, але неясну і незрозумілу, властиво ніяку.

Трафиться, що навіть священик, котрий не катехізує,

с. 422

також не розуміє катехізмових правд. Раз прийшов до мене священик, вже віком старший, і просив мене о звільнення його від іспиту конкурсового, щоби старатися о другу парохію. Я відповів йому, що від іспиту не можу звільнити, але не буду жадав більше як те, що є в катехізмі. І дав йому питання: що є освячаюча благодать, а він не знав, я дав друге питання: що є Свята Тайна, а він також не знав. Тоді я йому загрозив суспензією²⁰², бо він не знав навіть катехізму. Учувши те, той священик чим скорше встав, попрощався і так увільнив мене

²⁰² Заборона виконувати священнодії.

від molestовання²⁰³. Чи можна отже дивуватися, що простолюдин чи навіть світський інтелігент не знає і не розуміє катехізмових правд.

А освячаюча благодать з всіх справ і правд є найважливіша і найко-
нечніша. Для вислуження і повернення нам тої благодати Син Бо-
жий воплотився, терпів муки і поніс лянну смерть на хресті. Хотяй
би найгеніяльніший вождь цілий світ здобув,

с. 423

то те є нічим в порівнянні до освячуючої благодати. Хотяй би
посів всі мудрости і відомости у всіх галузях знання, то те є нічим
в порівнянні до освячаючої благодати. Хотяй би хто володів над
звіздами і ними управляв, те є нічим в порівнянні до посідання бла-
годати в душі. Стан освячаючої благодати – се надприродне життя
душі, се з'єднання з Богом, се злука душі любовію з Богом. І тому Ап.
Павло каже, що коли хто говорив би ангельськими язиками, говорив
би пророцтва, все майно роздав би на убогих, своє життя віддав би
на спалення, а не мав би любови, т. є. не був би в стані освячаючої
благодати, котра є любовію Бога, – то те все є нічим, а навіть сама
віра без любови не допоможе до спасення (І Кор. XIII. 1-3), бо й діавол
вірить, але любови не має. Хто не має освячаючої благодати, того
душа мертва, убита.

Ціль нашого життя, ціле наше старання, всякий труд і праця має
до того стреміти, щоби ту благодать в душі заховати і помножувати.
Та благодать не може міститися

с. 424

з гріхом, котрий треба усунути з душі. Союзниками і помічниками
гріха, а ворогами освячаючої благодати є пристрасти і похоти, діавол
і мір, проти котрих є конечна неустанна боротьба аж до послідного
віддиху життя. Неустанне чужання і молитва мають бути сильним
оружем в тій боротьбі. Крім сего треба виконувати чесноти, добрі
вчинки, хосенні труди і совісне сповнювання обов'язків свого стану,
щоби ту освячуючу благодать заховати, щоби її помножувати і так
себе усвятити. Внутрішнє отже духове життя, то не є безчинність

²⁰³ З лат.: **molestare** – «обтяжувати».

або побожне ліниство, але неустанный труд, неустанне чування, неустанна боротьба, неустанне терпіння в терпеливости.

Те внутрішнє життя духове так мало розуміємо, тому не доцінюємо і не звертаємо на него як належить уваги. Не розуміємо і не доцінюємо чесноти покори, основи всіх чеснот. Правда покора є гідність, мудрість і правда. Коли покора була би зрозумілена і як слід виконувана, не було би на світі ложи, фальшу, інтриг і всякої облуди. Птиця виучена

с. 425

вимовляє слово: покора, але не розуміє. Так само многі вимовляють слово, але не розуміють, бо не здають собі справи і не розрізняють гідности покори від рабства. Таксамо не здаємо собі справи з чесноти послуху, котра є жерелом і основою правдивої свободи і правдивого авторитету. Якщо та чеснота була би зрозумілена і виконувана, не було би незгоди, бунту, війни, а за те був би повний мир між людьми.

Ширше про ті чесноти, висше сказані, як і про інші не хочу тут розводитися, бо те вже сказано в Другій Часті. Однак не можу не звернути ще уваги на молитву, о скільки те потрібне до нашого теперішнього розважання. Наші сили не вистарчають, щоби Боже царство внутрі душі, щоби життя з освячаючої благодати заховати, скріпляти і помножувати. На те треба конче Божої помочи, котра в нас ділає, щоби того, що добре, хотіти і його виконувати: «Бог бо се ділає у вас, щоби і хотіти нам й вико-

с. 426

нувати по Його вподобі» (Филип. II. 13). Отже не тільки виконувати, але навіть хотіти не можна по вподобі Господа. А ту поміч осягаємо через молитву, і тому молитва є так хосенна і конечна, і тому також Христос не тільки сам дав нам примір молитви, молився не тільки за весь час свого земного життя, але й по своїм Вознесенню вставляється і молиться за нами, представляючи свої рани Отцю Небесному, але молиться й на землі, остаючи в Найсв. Евхаристії. І тому Христос приказав нам молитися, і то неустанно молитися, а разом бажає, щоби разом з Ним молилися в Найсв. Евхаристії утаєним, щоби ми наші молитви лучили з Його молитвами.

В катол. Церкві впроваджене є набоженство до Серця Христового, а між практиками того набоженства є «Товариство Апостольства молитви» в злуці з Серцем Христовим в Найсв. Евхаристії. Члени того Апостольства лучать щоденно свої молитви, труди, терпіння і заслуги з молитвами

с. 427

Божого Серця в Найсв. Евхаристії. І чи можемо і чи сміємо нарікати на наше опущення і на наше злидне положення, коли маємо за собою всемогуті молитви самого Ісуса Христа? Членів того Апостольства молитви є понад тридцять мільонів на цілм світі. Всі вони, хотяй розділені простором, однак спільно всі разом лучаться своїми молитвами в Найсв. Евхаристії. Молитви отже тих мільонів членів Апостольства в злуці з Божим Серцем чи не є непобідимим наступом в цілі осягнення милосердя Божого і Божих щедрот?

Лучім наші молитви разом з молитвами Апостольства молитви в Божім серцю, а з певністю отримаємо всяку поміч до осягнення нашого усвячення, отримаємо поміч також у всяких особистих справах, а не тільки в особистих справах, але також в справах загального добра Церкви і народу. Лучім також наші молитви з молитвами Божого Серця в цілі навернення Сходу, а будьмо певні, що наші молитви не вернуть без успіху. Молитва є одним з перших і головних середників до на-

с. 428

вернення Сходу, але не мертвий орієнталізм обрядовий.

Митрополит замість подбати про духове відродження клиру і народу, замість заохотити і побудити до виконування чеснот і жертви, замість причинитися до розросту святости, котрі то справи заїмпонували би Сходови і його потягнули до катол. Церкви, замість зорганізувати армію місіонарів, а з нею армію молитви до наступу і здобуття Сходу, Митрополит замість того всего продумував, старався, робив всякі заходи, зужив цілу свою енергію, щоби запровадити синодально-російський обряд, котрий не тільки не наверне Сходу, але ще нам зашкодить.

Треба нам отже робити посильний молитвою наступ на здобуття Сходу, але треба також молитися о місіонарів і то святих місіо-

нарів, готових на всяку жертву, котрі імпонували би і наvertsали би не мертвим обрядом, але своєю жертвою і святістю. Ми мріємо про навернення Сходу, але не молимося або мало молимося о апостолів Сходу. Що гірше, у нас не практику-

с. 429

ється молитва взагалі о священиків і за священиків, а прецінь се найважливіша справа – мати добрих і святих священиків, з покликання священиків. І тому не розуміємо і не цінімо священичого достоїнства, бо не молимося о покликання священиків і за священиків. Молимося за упавших грішників, але хто молиться за упавших священиків? А упавший священик, то більше нещасний, як найбільший упавший світський грішник і він своїм грішним життям спричинює велике опустошення і загибель людських душ. Тому в тій справі є конечна реституція, а саме – молитися о покликання святих священиків, за священиків, а також за упавших священиків. З амвона чи при інших нагодах поручається молитва за упавших грішників, але не поручається молитва за упавших священиків, а то тому, щоби вірні не гіршилися. Є в тім певна рація. Але чи не більше згіршення, як вірні видять згіршаюче життя упавшого священика? Та не тільки гіршається, але деякі ще надуживають як аргумент проти цілого

с. 430

священичого стану, проти віри і Церкви. Вправді треба поучити вірних, щоби зрозуміли, що може бути й священик упавший і щоби тим не гіршилися, але зате ще горячіше молилися за упавших священиків. Така моя гадка, котрої не хочу нікому накидувати, але в кождім разі кождий священик повинен молитися за упавших собратів-священиків.

Коли я говорю про внутрішнє життя з освячуючої благодати, про Божє царство внутрі душі і про виконання всего того, що потрібне і конечно, до заховання і помножування того Божого царства в душі, то не хочу остати без відповіді на заміт, який можуть піднести не тільки світські інтелігенти, але також многі з клиру, а то тим більше, що ми вражливі на те, що впадає під змисли, чого не дотикаємося руками або, іншими словами, хочемо і цінімо успіхи зовнішньої праці на всіх ділянках суспільного життя. – Може отже спасти нерозумний

заклик, що духове внутрішнє життя є властиво марнованням часу і перепорою до зовнішньої праці. Сей заміт є зовсім безосновний і походить з фальшивого розуміння про внутрішнє духове життя. Що

с. 431

сама набожність не вистарчає до досягнення успіхів зовнішньої праці, се признаю, але zarazом тверджу, що без внутрішньої сили духової, без праці над усовершенням себе у нутрі душі, всяка праця на зовні буде або ніяка, або без успіху, або марновання часу і сил. Духове внутрішнє життя одні перечуть або легковажуть як справу зайву, а другі надуживають як притоку до духового лінивства. Правдиво духове життя – се праця Духа св. внутрі душі, воно спонукує до активності і на зовні і всю зовнішню діяльність нормує в цілі досягнення правдивих успіхів. Те все остало сказане ширше в Другій Часті, де бесіда про працю. Тут тільки для пояснення скажу, що земля без родючої в ній сили не буде родити, хочай би її як старанно упорядити. Дерево без внутрішніх животних соків не буде розвиватися, цвісти і родити, хочай би як коло него ходити і доглядати. Найкраща і найдорожша машина без внутрішньої порушаючої сили буде стояти на місці. Чим отже є родюча сила землі, чи є животні соки в дереві, чим є порушаюча сила в машині, тим є царство Боже у нутрі душі. Без того Божого царства у нутрі душі, без тої духової

с. 432

праці з віри і благодати не буде понуки до праці, не буде витривалости в праці, не буде правдивого успіху з праці. І тому Христос приказав шукати перше Божого царства і правди його, а все проче додасться як вислід того царства: «Шукайте перше царства Божого і праведности його, а се всьо додасться вам» (Мат. XVI. 33). Се слова Христа, непомильної правди, небо і земля минеться, а слова Його не минуться: «Небо і земля перейде, слова-же Мої не перейдуть» (Мат. XXIV. 3-5).

Тому отже перше завдання наше – се духова обнова. Те завдання має виконати духовенство, котре має найперше себе обнови́ти, а відтак – нарі́д. Тут в першій мірі є відпові́дальний ко́ждий Є́рарх у своїй дієцезії. Він має пригадати своєму духовенству його перше, головне і ко́нечне післанництво, має пригадати, що священики є Христовими

слугами і завідателями Божих скарбів, що Христос їх покликав і дав їм своє священство, щоби вони дальше продовжали в Його імені діло спасення і усвячення людських душ. Не мірови мають служити, але віддатися на неподільну службу Богу і олтареві, а котрі нанялися на службу у світських панів, мають вернути

с. 433

до праці на своїх душпастирствах і до виконання своїх священних обов'язків.

До розбудження духового життя, до поширення Божого царства покликане є в першій мірі монашество. Та у нас було мало монашества, були тільки, і то нечисленні ОО. Василіяни і СС. Василіянки, котрі, на жаль, самі духово занепали. Монашество було у нас легко-важене, а навіть чужо і з упередженням трактоване, що якраз свідчить про занепад взагалі у нас духового життя.

Я вже деінде спімнув («Українська проблема»²⁰⁴), як один священник сказав, що волів би видіти свою доньку на катофельку, як в монастири, а другий сказав до законниці, котра мала гарний голос, що шкода, що не вступила до театру, де була би зробила велику кар'єру. Такий був погляд у духовенства, і тому нема що дивуватися, що у світській інтелігенції було таке саме розуміння про монашество.

Коли у нас повстало перше законне згромадження СС. Служebníць Пр. Д. Марії, то була у нас така гадка, що там мають виховуватися дівчата на добрі матери. Навіть один Єпископ сказав до о. Єремії Ломницького, Василіянина,

с. 434

котрий те Згромадження провадив, такі слова: виховуйте на добрі матери. Тоді о. Ломницький відповів з місця іронічним дотепом: то ті законниці мусять йти вечером «на перелаз», бо перелаз, як також ворота при вулиці, є місцями сходин, де звичайно парубок і дівчина вечером сходяться, там запізнаються, а відтак побираються. Значить, у нас уважають як злишне якесь законне Згромадження, що найбіль-

²⁰⁴ **Українська проблема.** – Львів: накладом Української Католицької Організації, 1932. – 190 с. Релігійно-богословська, суспільно-політична та соціально-економічна праця – своєрідний духовний проект єпископа Г. Хомишина для побудови справедливої і заможної християнської української держави.

ше, уважалось як установа виховання кандидаток на добрі матери, котрим як добре вихованим, могли трафитися добрі партії добрих і заможних женихів. А прецінь вони могли мати добрі партії і вдома і не потребували вступати до монастиря.

А за що уважався і ще уважається у нас духовний семінар? За *Futterngaste Anstalt*²⁰⁵ на кандидатів-женихів! На Закарпаттю обняли наші Сестри Василіянки в одній дієцезії дівочий інститут. Вони немало здивувалися, коли зачали питомці з семінара приходити на рекреацію до дівчат. Доперва, коли Ігуменя звернула увагу Єпископови, перестали приходити.

І так у нас духовні установи остали звихнені і надужиті до

с. 435

цілей чисто земних, тілесних і переминаючих. Ми задивлені в той світ видимий, матеріальний, заняті його справами, засадами, кличачи і подіями, забуваємо на світ невидимий, надприродний, духовий, забуваємо на його права, засади і справи, котрі є конечні і вічно тривають. Ми стараємося урядити своє життя тут, на землі, після наших поглядів і природних вимог, щоби нам було тут добре, немовби ми не мали умирати. І те все має бути змістом нашого життя, а справи духові і вічні – то тільки форма, подібно як рами до образа.

В Чорткові 1942 р. в часі другої світової війни німецьке гештапо застрілило пятьдесят сім наших в'язнів, а між ними – священика о. Павла Витвицького²⁰⁶, завідателя парохії Жабя Слупейка. По якімсь часі одної ночі на місци, де застрілені були погребані, повстала висока могила, гарно дернюгами обложена, а на ній березовий хрест. Треба ще додати, що земля на ту могилу не походила з того місця, де була висипана могила. Здається, була фірами привезена з околиці. Та могила була скоро одної ночі висипана, а так спритно, що ніхто про те не знав.

²⁰⁵ З нім.: «Заклад для харчування гостей».

²⁰⁶ **Витвицький о. Павло Васильович** (нар.1912 р. в с. Витвиця на Станіславщині). Був парохом в с. Жаб'є в Станіславській єпархії. 12 лютого 1942 р. заарештований гештапо і 27 листопада того ж року розстріляний разом з іншими в'язнями в Ягольниці під Чортковом.

Розуміється, Німці казали ту могилу розкидати, і то самими в'язнями. Один селянин, пишучи до брата до Станиславова про ту цілу подію, додав від себе: ми є добрі до могил. А я від себе додам: ми маємо дар на гробарів. І ми будемо сипати могили і будемо гробарами, доки не підчинимо нашої правди правді Божій, доки не переймемося огнем, котрий кинути на землю в людські серця прийшов Христос Спаситель і хоче, щоб він розгорівся в наших душах, доки не будемо сповняти Його приказ, щоби шукати перше Божого царства.

Той брак надприродної духовности, те піднесення з низин на духовні вишини, як до сего упоминає св. Ап. Павло: «Думайте про те, що вгорі, не про те, що на землі» (Колос. III. 2), той важний і конечний обов'язок і завдання має сповнити передовсім монашество, котре саме для себе в совісті є обов'язане прямувати до совершенства. Прямовання до совершенства – се є властивий фах монашества. Коли монашество прямує до совершенства, коли само в собі реалізує Боже царство, тоді воно й нарід тягне на вишину духового життя і своїм святим життям, молитвою і жертвою воскрешає в народі високі християн-

ські ідеали. Місії, реколекції і всякі інші богоугодні діла поза монастирем хотяй як гарні і похвальні, однак вони о стільки мають успіх, о скільки походять з сили монашого життя. Ще раз повторяю і неустанно треба мати на тямці, що монаші Чини і Згромадження, так мужеські, як женські, о стільки поширюють Боже царство, о скільки самі ростуть в святости. Се тайна, котрої мір ніколи не потрафить зрозуміти.

Чин ОО. Василіян свіжо по реформі много спричинив духовної обнови так в народі, як і в клирі. Ходить тільки про те, щоби дальше заховав ревновання про розріст святости в самім Чині і про скріплення монашого духа. Навіть в уділюванню місій і реколекцій не сміють розсівати душевного скуплення, але, вернувши до монастиря, старатися прийти до цілковитого душевного скуплення. Монах поза монастирем то як риба без води. Наколи навіть благородні і релігійні функції поза мурами монастиря розсівають і ослаблюють силу мо-

нашого життя, то що казати про вмішування в чисто світські справи, в різні організації політичні, національні і суспільні. Мо-

с. 438

нах, котрий в тім згляді забудеться, напевно стратить монашого духа, або навіть покине монастир. Коли світ втиснеться в монаші келії, тоді цілий Чин марніє і занепадає.

Те саме треба сказати про Чин ОО. Редемптористів. Вправді реґули того чина більше звертають уваги на уєднання духове, більше сепарують від світа, бо прим. не вільно обнимати парохій, що грає велику ролю в захованню свіжости і сили монашого духа, однак і в тім Чині трафляється певне зараження духом світа, як я попередно на своїм місци зазначив. Мені цілком не заїмпонував один Ігумен того Чина, котрий мало пересиджував в келії, бо неустанно був зайнятий поза монастирем, хотяй духовними справами, до Чина не належачи-ми або навіть світськими справами. Він не заїмпонував мені також, що розп'яв образ Матери Божої на тризубі. Можливо, що той Чин, як новий у нас і з чужого краю, хоче приєднати собі наш нарід і в той спосіб позискати довір'я, однак се не є відповідна і конечна дорога. Молитвою, святістю, тру-

с. 439

дом на проповідниці і в сповідальниці єднати і спасати людські душі, то є найпевніший і найтриваліший та найхосенніший спосіб поширювання Божого царства і щирого позискання довір'я в народі.

Те, що я сказав про мужеські Чини, те саме треба розуміти про монаші Чини і Згромадження женські. Вони мають перше самі рости в святости і через те поширювати Боже царство в народі і причинитися до його духового оновлення.

Не можу однак поминути ще одного монашого Чина, а саме Чина Товариства Ісусового, знаного під загальним іменем Чин ОО. Єзуїтів. Чин той не належить до нашої Церкви, не є нашого обряду, однак він не є без участі і впливу на нашу Церкву і на наш нарід і тому хочу тим Чином бодай вкоротці зайнятися.

Чин ОО. Єзуїтів є найсильніший в катол. Церкві, а заразом найчисельніший. Він має много святих, і то визначних святих, котрі вийш-

ли з того Чина. Він має много учених у всіх майже галузях знання, і тому він є найлучше вооружений

с. 440

до боротьби з міром. На всякі закиди ворогів церкви і віри він має відповідних людей, котрі успішно побивають всякі ворожі наступи. Той Чин є найсильніше зорганізований через абсолютний послух. Члени того чина крім звичайних трох монаших обітів складають ще особно обіт послуху для Папи і тому той Чин є найсильнішою підпорою катол. Церкви, він є авангардою і прибочною* сторожію Папи.

До того Чина я маю велике поважання і з великим признанням відношуся до него. Однак маю до него певного рода жаль, бо він чужо і з упередженням відносився і відноситься до нашої Церкви і до нашого народу і через те вплинув і впливає уємно** на розвій історії нашої Церкви. Маю тут на гадці не цілий Чин, але польську вітку того Чина. Члени тої частини рекрутуються з польської суспільності і тому тим самим духом і упередженням переняті, що й польська суспільність. Вони також родяться з українським гріхом і його не можуть позбутися. Вони видять

.....
* фланговою

** негативно

с. 441

Росію, а український нарід трактують майже *per non esse*²⁰⁷. Тому кілька літ ще перед другою світовою війною Єзуїт у видавництві того Чина «*Głosy katolickie*»²⁰⁸, в однім числі, обговорюючи українсько-польську війну 1918-1919 р., назвав українське військо: «*bandy ukraińskie*». Се здається дрібниця, але вона свідчить про духовий настрій того Чина до українського народу. Те видавництво розходилося масово між польською суспільністю і причинилося ще більше до поглиблення пропасти між обома народами. А таких виступів, йому подібних і то важніших, було більше в далекій минувшості.

²⁰⁷ З лат.: як неіснуючий.

²⁰⁸ «*Głosy katolickie*» – місячник видавництва ОО. Єзуїтів, який виходив у Польщі у 1900-1939 рр. накладом бл. 100 тис. прим.

Пропасть між Українцями а Поляками майже непроходима, ненависть та, то племенна, вже вроджена. Давна Польща не розуміла добра власної справи в добрі української справи. Прослідувала і гнобила український нарід. Українського народу не знищила і сама розпалася. Те саме становиско не змінилося, але ще скріпилося по розборі Польщі. Доказом того нехай буде

с. 442

висказ одного шовініста польського, котрий негував український нарід і кричав: *pal go w łob moczuğa, niech się nie tęczy długo*²⁰⁹. Однак той нарід, гноблений, доптаний, жиє, мучиться, але не загинув. Відтак Польща, майже чудом воскресла, рівнож не змінила свого ворожого поведення зглядом українського народу, а радше ще з більшим завзяттям продовжала свою систему винародовлення і естермінаційної політики²¹⁰, використовуючи глупу і короткозору політику наших патріотів. Замість унормувати своє відношення до українського народу по правді і справедливості, Польща, немов сліпотою поражена, нігде не бачила для себе більшої небезпеки, як тільки в українським народі. Сей загальний ворожий настрій польської суспільности, котрого навіть Єзуїт не міг позбутися, але назвав українське військо бандою, хотяй своє і кожде інше назвав би військом, а тільки для українського не має іншої назви, як тільки: банда.

Кожда держава і кождий нарід має

с. 443

від Божого провидіння призначену якусь питому місію. І польський нарід отримав таку місію, а саме – навернення Сходу до католицизму і може тому якраз Боже Провидіння воскресило Польщу. Але Польща якраз спроневірилась тому своєму завданню. Правительство заняло противне і вороже становиско до унії, позволяло на польське православ'я, толерувало всяке сектантство, а тільки унії ставило всі перепони. В справі церковній поставлено кордон між Галичиною а рештою частию, де замешкали православні, а натомість на

²⁰⁹ З польської: «Бий його в лоб довбнею, щоб не мучився довго». (Вислів належить польському публіцисту XIX ст. Генрику Ясеньському).

²¹⁰ **Екстермінація** (з лат.: *exterminatio* — докорінне знищення) – синонім до терміну «геноцид».

Лемківщині, а також в Галичині поширило шизму, щоби відтак мож було тим лекше польонізувати.

Можна було сподіватися, що польські Епископи на области, замешканій православними, займуться щиро наверненням тамошних православних до катол. Церкви. Тимчасом вони видумали візантійсько-слов'янський обряд, перехрещений з синодально-російського обряду, щоби тільки не допустити греко-катол. обряду, бо

с. 444

він грозив українством і в той спосіб польські Епископи ще більше скріпили кордон між Галичиною а тамошною областію.

В тій справі завинив найбільше Чин Єзуїтів, котрий головно спричинив русофільський курс в Римі і дальше його продовжав в Польщі, заложивши свій дім в Альбертині коло Слоніма²¹¹, котрого члени прийняли і практикували візантійсько-слов'янський обряд, а радше синодально-російський, хотяй там було 4% Росіян, а крім сего отворено богословську школу в Дубні²¹², де виховувано в тім дусі кандидатів на місіонарів між наверненими шизматиками.

Я просив свого часу генерала Чина Єзуїтів о. Ледоховського, щоби оснував Чин Єзуїтів для нас в нашім обряді. Він відповів мені, що щось зробить. Тимчасом остав оснований Чин Єзуїтів в Польщі в обряді візантійсько-слов'янськім, бо Єзуїти бачать Росію, а не бачили України, бо вони український нарід нехтують, а узнають хіба як вітку російського народу. Вони не знають, що хто хоче опанувати

²¹¹ Осідок Єзуїтів східного обряду в місцевості Альбертин коло м. Слонім (*тепер – Білорусь*), заснований 1924 р. з ініціативи підляського рим.-кат. **єпископа Генрика Пшездецького** для впровадження т. зв. неоунії. Фундатором дому був французький єзуїт **Бурже**, який 1926 р. заснував новіціят. Результати неоунії були дуже скромні – 14 парафій, які об'єднували 20 тис. вірних. З поч. II світової війни неоунія припинила існування.

²¹² Семінарію «всходне-слов'янського обжондку» заснував у Дубні 1931 р. луцький рим.-кат. Єпископ **Адольф Пйотр Шельонжек**, передавши її єзуїтам з Альбертину коло Слоніма, які перейменували її в папську східну семінарію.

море російське, мусить перше переплисти через українське море. Навернення, і то хитке, православних через той обряд не мало успіху: прийшли большевики і сліду не стало по наверненнях.

Польща, як держава, сконала в короткім часі, і то соромно і трагічно. Се був лянний допуст Божий. Вона допустилася великих провин. Не місце тут вчисляти ті провини як: несправедливість, сповнена на меншинах народів, замешкуючих в Польщі, моральне розпряження* в супружах і родинах, перекупство, несправедливість в судах і в адміністраційних урядах, але найбільша і то головна провина, то спроневерення місії від Божого Провидіння Польщі призначеної, а саме – навернення Сходу.

Завинили тут польські політики, завинили і інші стани суспільности, завинив польський клир: так монаший, як і світський. Зверну тут увагу на скрайно шовіністичну пресу, навіть католицьку як прим. пресу, редаговану Чином ОО. Францішканів в Непокалянові²¹³. Не був без вини, і то у великій части та-

.....
* розгнузданість

кож Чин ОО. Єзуїтів, котрий не тільки злегковажив українську справу, але ще й дав почин до візантійсько-російського орієнталізму на тлі русофілізму в Римі, котрий відтак остав накинений гр. кат. Церкві, для неї шкідливий і небезпечний.

Коли Східна Конгрегація оголосила для нас синодально-російський обряд, Єзуїти в Римі прийняли те оголошення з великим вдоволенням. Один Єзуїт з катедри в одній установі оголосив, що наш обряд знесений, а другий Єзуїт голосив, що я назвав плащаницю шматом, чого я ані не сказав, ані не міг сказати. Я тільки при нагоді виставлення плащаниці у Велику П'ятницю звертав увагу вірним, котрі на колінах повзали до плащаниці, а не звертали уваги на Найсв. Тайни, виставлені в Божім Гробі, що на плащаниці є тільки вима-

²¹³ Монастир-видавництво під назвою Непокалянв, заснований о. Максиміліаном Кольбе 1927 р. на околиці Варшави. Випускав кілька часописів, наймасовіший з яких «Лицар Непорочної» сягав накладу в 1 млн. прим.

льований Христос, а в Найсв. Евхаристії є правдивий Христос. Коли ОО. Василіяни в Римі скаржилися перед одним Єзуїтом, але не Поляком, що Чин Єзуїтів заняв так неприхильне становишко зглядом нас, Українців, відповів отверто: Єзуїти, розумієсь, польські, знають тільки Польщу і Росію.

с. 447

Не можна заперечити, що польська вітка Чина ОО. Єзуїтів много завинила так в минувшости, як і в теперішних часах зглядом нашої Церкви і українського народу. Вправді Чин Єзуїтів много причинився для добра нашої Церкви через перепровадження реформи Чина ОО. Василіян, однак через послідні свої потягнення хоче знищити весь наш дорібок, до котрого він дав почин. Провина тяжить на Чині ОО. Єзуїтів і він є обов'язаний направити ту провину так з минувшости, як і теперішности. Пишу се в часі Другої світової війни і не знаю, як Боже провидіння рішить про долю українського народу і польської держави, але в кождім разі, коли обставини дозволять, Чин ОО. Єзуїтів є обов'язаний скорегувати своє становишко зглядом гр. кат. Церкви і українського народу. Історія катол. Церкви свідчить, що Чин Єзуїтів мав завсідги відвагу дати початок і імпульс до якоїсь важної справи. Нехай же і в українській справі дасть початок і примір нового курсу зглядом нашої Церкви і українського народу, не оглядаючись на ніякі людські згляди. Нехай позбудеться непримири-

с. 448

мого настрою для української справи, а відтак нехай оснує вітку Чина Єзуїтів в гр. кат. обряді. До основання того Чина належить покликати Єзуїтів з іншої народности, прим. Німців або Бельгійців, тільки не Поляків. Відтак приймати до того Чина кандидатів тільки з Українців, а ніколи з Поляків. Се умовина конечна, *conditio sine qua non*²¹⁴, бо так обставини вимагають. Пишу се як католицький Єпископ, пишу для добра католицької справи, як також для добра самого Чина. Нехай Чин бере ту справу не з інших мотивів, як тіль-

²¹⁴ З лат.: «необхідна умова».

ки для поширення Божого царства, а тоді буде справа ясна, успішна і благословенна.

* * *

Нехай вистарчить дотепер сказане про конечність духового оновлення, про реалізованя Божого царства між нашим народом. Щоби те реалізованя мало свій успіх, треба конче привернути Церкві у нас її авторитет і свободну її діяльність. Се є конечним і безумовним обов'язком ко-

с. 449

ждого Єпископа. Тому кождий Єпископ мусить заняти рішуче становиско як Єпископ. Ніякий терор, ніяка опінія з боку світських чинників не сміє його звести і рушити з того становиска. Тою рішучістю він приверне авторитет Церкви, осягне також свій, йому належний авторитет.

Христос був прослідований, тероризований, зневажуваний, мучений і на ганьб'ячу хрестну смерть засуджений, однак не відступив від завдання і післанництва, Отцем небесним Йому определеного. І якраз через те осягнув найвисший авторитет і достоїнство на землі і на небі, і в преісподних. Христос смирив себе, послушний був і з послуху приняв хрестну смерть і за те остав вивисшений і прославлений, і отримав ім'я понад всяке ім'я, щоби його імени кланялося всяке коліно на небі, на землі і в преісподних (Филип. II. 8-10).

Єпископ, котрий у своїй апостольській діяльності йде простою дорогою, займе непохитне становиско як Єпископ і як Христовий післанець, може бути понижений, зневажений

с. 450

прослідований, а навіть убитий, але якраз тоді він заховає і осягне свою гідність. Вороги можуть його ненавидіти, але не можуть відмовити йому поважання і цінення. Єпископ знов, котрий хилиться на всі боки як хоругов за кождим подувом вітру, отримає вправді комплемент від міра, але правдивої почести не осягне. Тому всякі

уступки, всякі компроміси з міром коштом Христових справ не сміють мати місця, се буде зрада Христових справ. Єпископ має йти ясною, простою і рішучою дорогою, словом, має бути простолінійний.

Так само кождий Єпископ має виховати клир і так його провадити, щоби був відданий неподільно службі Богу і олтареві, щоби священники виконували свою діяльність як священники, як Христові слуги і завідателі Божих таїнств. Се перший і конечний обов'язок священничого стану. Розділена і половинча праця для Христа і для світа мусить бути виключена.

Нехай ніхто не боїться, що через те може потерпіти суспільний хосен і суспільна праця. Навпаки тоді всяка праця на всіх прочих ділянках буде добре унормована і досягне правдиві і хосенні успіхи. Подібно

с. 451

в фізичнім організмі є різні члени і кождому з них є призначена певна функція і коли кождий член сповняє свою функцію, тоді цілий організм є здоровий і спосібний до всякої життєвої діяльності. Таксамо в суспільнім організмі, коли всі стани сповняють призначену собі діяльність, тоді ціла суспільність є добре уладжена і загальний результат суспільного добра сильно поступає і змагається. Половичність і роздільність в кождім стані є шкідлива, а ще більше в священничім стані.

Про ту половичність, про криві дороги, про скоки на всі боки, не буду тут розводитися, бо те остало сказане в Другій Часті, де мова про простоту душевну і простолінійність як черту Божого царства і як умовини у приналежности до Божого царства. Тут тільки підчеркну, що у нас великий недостаток душевної простоти і простолінійности: та у нас невиразність, те ходження то вперед, то взад, то вправо, то вліво, се наша дідична аномалія, котра перепиняє, що ми під оглядом церковно-релігійним знаходимось немов в за-

с. 452

чарованім колі, раз в католицизмі, раз в шизмі і навпаки, а так само під оглядом національним і політичним, родимось і не можемо народитися в сконсолідований і зорганізований нарід. На нас справ-

джуються слова св. Духа: «Хто ходить кривими дорогами, на одній з них впаде» (Притч. XXVIII, 18).

Та духовна аномалія має своє головне жерело в жонатім стані клиру, бо жонатий стан клиру сам собою є подільний і половичний. Супружний стан клиру не має на собі черти душевної простоти і простолінності, і те відбивається на життю Церкви і народу. Супружа клиру много причинилося до зломання хребта клиру: «*Nicht am wenigsten trug die Priesterehe dazu bei, dem Klerus das Ruckgrat zu brechen*»²¹⁵, – так пише світський учений *Georg Grupp*²¹⁶ (*Kulturgeschichte des Mittelalters*, том 1, стор.348). І тут є розв'язка того пливкого стану, який пробивається в цілій нашій історії. Ми не видимо уємних наслідків жонатого стану клиру, ми так далеко схилили від простої дороги і зійшли на боки, що у нас вважається подружний стан клиру як конечний для добра народу, що той стан є конечною підпорою нашої Церкви. Лихий мусить бути стан нашої Церкви, коли аж жінки священників мусять її

с. 453

підпирати. Якраз тому лихий стан нашої Церкви, що у нас є жонатий стан клиру.

Жонатий стан клиру є концепцією візантійства, так як візантійство є концепцією міра. Вже в самому рішенні Трулянського Синоду²¹⁷ в справі жонатого клиру міститься половичність і нельогічність, бо той Синод рішив, що священник не може женитися, отже станув на засаді безженности клиру, але з другого боку позволив висвячувати жонатих священників, отже апробував жонатий стан клиру, значить половичність. Непослідовність знов є в тім, що коли вільно висвячувати жонатих на священників і жити їм в подружнім стані, то чому не дозволити другий раз женитися, як кому з них жінка умре?

Я далекий від осуджування жонатого клиру, не відмовляю йому доброї волі, трудів і змагань, які він виконав в часі століть, однак мимо того тверджу, що наш нарід з жонатим клиром не досягне ду-

²¹⁵ З нім.: «Шлюб священства чимало спричинився до ламання хребта духовному стану».

²¹⁶ **Групп Георг** (25.05.1861-21.08.1922) – німецький богослов, історик і письменник. Одна з визначних його праць, цитована єпископом Г. Хомишиним, – «Історія культури Середньовіччя» (1894/95) у 2-х томах.

²¹⁷ **Трулянський собор** 691-692 рр., який затвердив усю правно-канонічну спадщину ранньої Церкви.

шевної простоти і не скристалізується під оглядом церковно-релігійним, ані національним і політичним. Завсігди буде в пливкім стані, в роздробленню і подільности. Тому конечний у нас загальний целібат клиру і кождий

с. 454

Епископ повинен і є обов'язаний про те старатися і запровадити.

Всякі закиди проти целібату я вже відкинув в кількох місцях в Четвертій Часті. Тут тільки зазначу, що мір не зносить целібату, не може з ним погодитися і всякі упадки в безженнім клирі злорадно підхоплює, побільшує, але зате упадки в жонатім стані клиру тушує і промовчує, і в тім його лукавство, а що більше, упадки в безженнім клирі імпутує²¹⁸ католицькій Церкві. Не Церква винна, бо вона свята, непорочна, як про неї говорить Ап. Павло (*Ефес. V. 27*), але особи, котрі падають з власної вини. Також стан безженний клиру в католическій Церкві є святий, є окрасою і силою Церкви. Упадки осіб в тім стані не можуть його спровофувати, ані знести, подібно як упадки світських людей в супружій стані не можуть спровофувати і знести святости Тайни супружя. Хотяй трапляються упадки в безженнім стані клиру, однак той стан є конечний для добра Церкви, для її повної діяльности, для її організації і удержання належної дисци-

с. 455

ліни. На дереві знайдуться овочі червиві і зіпсуті, падають на землю і гниють, але вкінці таки можна зібрати споро гарних овочів.

У нас справа целібату є дуже тяжка і трудна з огляду на упереження, ворожу традицію і завзятий спротив. Рівнож з браку духовного вироблення в нашій народі трудно про ідейних кандидатів до духовного стану. Звичайний мотив тих кандидатів – то хліб і удержання, або як латинська пословиця каже: «*propter exum, non propter Jesum*»²¹⁹. Вкінці справа целібату є тяжка і трудна з огляду на несприятливі обставини, серед яких безженні священики мусять жити і працювати. Від жонатого клиру не мають або мало мають підтримки і заохоти, але зате виставлені на різні пониження, насмійшки і не-

²¹⁸ З лат.: **imputative** – приписування

²¹⁹ З лат.: «заради поживи – не заради Христа».

безпеки. Як тяжко жити священникови безженному, коли знайдеться жонатий священник, котрий заохочує його до плотяних** гріхів, як я про те спімнув в Четвертій Часті. Тому не вистарчить тільки запровадити целібат, але кождий Єпископ мусить над безженними священниками чувати,

.....
* *багато*

** *статевих*

с. 456

їх формально за руки вести і їх сильно зорганізувати. Без того ціла справа буде віддана на поталу.

Коли мова про душевну простоту і простолінійність, то її треба заховати загально в цілім церковно-релігійнім життю. Так Єпископ, як і клир мають заняти становиско чисто католицьке. Треба вже раз позбутися того половичного становиска між Сходом і Заходом. Треба вже раз позбутися того захоплювання орієнтальним пуританізмом обрядовим, котрий є примарою і фантасмагорією, що зводить на манівці. Маємо клясичний примір на Митрополиті Андрею Шептицькім, котрий захоплений орієнтальними фантазіями обрядовими, посвятив для них весь майже свій труд, працю і енергію, а занедбав найважнішу справу, а саме – духове оновлення в клирі і народі і придбання нашій Церкві належного їй достоїнства і авторитету. Він пішов крутими дорогами і тому застряг. І Росії не наверне,

с. 457

і нас готов звести в пропасть. Та синодальна реформа обрядова, котру він спричинив, або не удасться і не прийметься, або спричинить заколот, замішання і духову руїну, бо в половичности нема Божого благословення. Нам треба взоруватися на установах католическої Церкви і всякі прояви її діяльності і релігійного життя наслідувати і приймати, примінюючи до форм Східної Церкви.

В католическій Церкві є правдиве життя і тепло, котре маємо від неї брати. Як зачнемо себе сепарувати від католическої Церкви під притокою чистоти східного обряду, то можемо дійти до того, що очистимо себе і з віри, або як то кажуть, з купелею викинемо й дитину. Не

перед латинізацією нам боятися, але перед звідним візантійством, котре є впливом гордості, і ту черту якраз посідає орієнтальний пуританізм обрядовий. Він до того стремить, щоби всюди зазначити свою східну окремішність, він до того прямує, щоби не зблизитися до катол. Церкви з мнимої боязни перед латинізацією, а вкін-

с. 458

ци допроваджує до цілковитої окремішности, т. є. до розриву з катол. Церквою. Ось того нам треба передовсім боятися і вистерігатися. Жиймо з віри, будьмо вкорінені в любови Христовій, а справа обряду, як конечного впливу з правдивої і живої віри, дасться легко уформувати відповідно до нашої Церкви і релігійного культу.

Тому впроваджуймо і практикуймо католицькі набоженства, не біймося латинізації. Такі набоженства для наших вірних є практичними аргументами для відріжнення правдивої віри від фальшивої.

Митрополит, щоби висміяти наш обряд, навів в Архієп. Відомостях з 1942 р. ч. 6 много практик як латинських, котрі однак у нас не практикуються, прим. «Godzinki» до св. Онуфрія, котрі у нас не тільки не практикуються, але ніхто нічого про них не знає. Уживання подушки під Літургікон, каже Митрополит, не уживати, бо подушку дається також під коліна священика в часі коліноприклонних молитов. Тимчасом Східна Конгрегація пересила-

с. 459

ючи нам два обіжники в справі візантійського обряду з дня 10/9 1941. ч. 1219/28 приписує, щоби замість пульта уживати малої подушки. Після Митрополита руки належить складати в часі Богослуження на груди навхрест, але не перед собою так що пальці дотикають пальців. Чому однак той спосіб складання рук належить відкинути, не виджу рації, бо воно є зовсім природне. Раз я їхав автом, ялівка станула на дорозі перед автом, шофер стримав авто, а дівчина, котра гнала ялівку, з перестрахи інстинктивно зложила руки перед себе. Складання рук на грудях є також добре, але не практичне, бо брукуються ризи. Крім сего воно пригадує східних рабів зі зложеними

руками на грудях, зігнених майже до землі перед султаном чи іншим східним володітелем.

Олтар є символом Христа Спасителя, написав Митрополит, і тому не можна класти цвітів на олтари, але наоколо олтаря, бо то значило би класти цвіти на голову Христа. Але де наоколо олтаря і в який

с. 460

спосіб? Відтак, де поставити ліхтарі, кивот, євангеліє? Тимчасом олтар є символом Божества і на тім олтари сповняє Христос свою безкровну жертву через священика. Олтар можна украшувати цвітами і класти всі потрібні предмети до Богослужіння. Тільки на кивот не можна нічого класти крім хреста, ані фігур прим. адоруючих ангелів, ані цвітів, бо тут ходить про те, щоби кивот впадав безпосередньо в очи, а не на нім статуї чи цвіти.

Коли я ходив до гімназії в Тернополи, поступав я не раз до латинського костела, положеного близько гімназії – бо до нашої церкви було далеко – як ще гімназія перед годиною була замкнена. Там я зауважив, що перед великим святом убирано олтар новими цвітами і украшувано костел. Те на мене робило вражіння, я відчував, що зближаєсь велике свято в лат. обряді. Таке украшування святині робить вражіння і на прочих вірних і вони також відчувають, що те

с. 461

свято не є буднім днем і що воно нагадує дотичне таїнство віри. Навіть кожний селянин чи робітник в дни святочнім чи недільнім змінює звичайну одіж на святочну.

В маленькій дерев'яній церковці (тепер вже збудована мурована і обширна церква) в моїм родиннім селі²²⁰ я бачив вже в дитинних моїх літах в іконостасі над намісним образом чотири букети штучних цвітів, поставлених мене тому кількадесять літ, котрі були так грубо покриті порохом, що було трудно розпізнати чи то цвіти, чи купи темного пороху. Ніколи ніхто не звертав уваги, ніколи ніхто не змінював тих цвітів. Щось подібного можна побачити у многих наших церквах. Брудний консерватизм, котрий нагадує

²²⁰ с. Гадинківці Гусятинського р-ну Тернопільської обл.

гробівці з забальзованими муміями. Холодно і чужо, брак при-
тягаючої сили.

Митрополит між іншими «латинізмами» вичислив також Служ-
бу Божу до св. Антонія Падевського, котрої однак у нас нема. Коли
Митрополит

с. 462

затронув ту справу, то треба над нею ширше застановитися. До
розділу Східної Церкви від катол. Церкви многі святі були спільні
в обох Церквах. По шизмі Східна Церква не прийняла і не приймає
ніякого святого уканонізованого в катол. Церкві, подібно як не при-
знала і не признає всіх Синодів вселенських, оголошених в катол.
Церкві по відірванню від катол. Церкви. Се річ зрозуміла з боку шиз-
матицької Церкви, але чому ми, остаючи в катол. Церкві, признаємо
вправді всі Синоди катол. Церкви, але не приймаємо ніякого святого
з катол. Церкви, уканонізованих катол. Церквою по відірванню Схо-
ду від катол. Церкви – сего не можна зрозуміти, хіба ми так надихані
і так запоморочені духом шизми, що досі не може цілком очуняти
і до себе прийти.

Сего чейже домагається спільність святих (*communio sanctorum*),
котра нас учить, що між небом і землею є тісна зв'язь і лучність, що
ми на землі молимося до святих в небі, а вони в небі за нами

с. 463

вставляються і випрошують нам поміч у всяких наших потребах.
Їх протекція – то не абияка. Уложити отже службу після нашого об-
ряду святих Західної Церкви і умістити в місяцеслові, подібно як
у нас є служба св. Августина, Амврозія, Венедикта і інших (не кажу
обходити їх празник *in foro externo*²²¹ передовсім тих, котрі є велитня-
ми-святими, які своїми чеснотами і геройськими подвигами вправ-
ляють в подив цілий світ, се було би для нас не тільки запевненням
їх молитов і помочи, але також причинилось би до поглиблення у нас
католицьких почувань і до розбудження тим активнішого релігійного

²²¹ З лат.: «відкрито, за встановленими правилами».

життя. Коли у нас служба св. Августина, Амвросія²²², Венедикта²²³ і інших не є латинізацією нашого обряду, то чому мала би противитися нашому обрядови Служба інших Святих Західної Церкви, а між ними служба також св. Антонія з Падви²²⁴, котрий є великий Святий і дуже популярний в цілїм католицькїм свїті.

Але у нас та справа є дуже дразлива,

с. 464

бо ми, будучи ще в запамороченнї шизматицького чаду і задивлені в візантійську обрядовість, боїмося не наразитися на напасті, підозріння і закиди латинізації. Скажу просто: як Жид боїться хвороби, як злий дух боїться свяченої води, так ми дрожимо перед словом: «латинізація». Західна Церква уканонізувала нашого святого Йосафата і прийняла його Службу і не боїться грецизації чи якої іншої небезпеки, а тільки ми кожний крок зближення до тим сильнішої спільноти з католи. Церквою уважаємо для нас як небезпеку для нашого обряду і Церкви. Святому Єронімови²²⁵, перебуваючому у Вифлеємі, подобалося часте уживання в Богослуженнї Східних Доксологій²²⁶: «Слава Отцю і Сину і Святому Духу, нині і присно і во віки віков. Амінь.» і просив Папу Дамазія²²⁷, щоби те саме впровадив в Богослуженнї і в Західній Церкві. І Папа те учинив і нині в цілій Церкві Західній (воно) є всюди розповсюджене і практиковане.

²²² **св. Амвросій** (бл. 340—397) — християнський святий, єпископ Міланський (Медіолянський), видатний християнський богослов, проповідник. Реформатор церковних співів, який запровадив антифонний спів поперемінно на обох крилосах, що й досі прийнято в католицькій службі. Святий Амвросій був визначним борцем проти язичництва та аріянської єресі.

²²³ **св. Венедикт** (італ. *Benedetto da Norcia*, нар. 480 — пом. 21 березня 547) — засновник Чину Венедиктинців, а також, як вважається, взагалі усього західного чернецтва, головний покровитель Європи.

²²⁴ **св. Антоній з Падови** (15.08.1195-13.06.1231) – португальський католицький священик Чину св. Франциска, який прославився справами милосердя і чудами в італійському місті Падова.

²²⁵ **св. Єронім Софроній Євсевій** (342-420) – церковний письменник, аскет, перекладач книг св. Письма з арамейської, грецької мов на латину, упорядник Вульгати – канонічного латинського тексту Біблії. Один з Отців і Вчителів Церкви.

²²⁶ Молитва прослави Господа.

²²⁷ **св. Дамазій**, папа Римський (304-384) – непримиренний борець з аріанством, ініціатор Вселенського собору в Константинополі (381), благословив св. Єроніма здійснити переклад св. Письма на латину.

Через те Западна Церква не тільки нічо не стратила, але навпаки – зискала. Тільки ми боїмося що-будь прийняти з катол. Церкви, а з захопленням приймаємо все, що східне, не розбираючи, чи те «східне» є нам конечне і хосенне, чи навпаки шкідливе і небезпечне, не застановляємся, що в тім «східнім» як в цукорку може бути укрита отруя. Чи справді наш католицизм має бути парадоксом?!

До нас прийшли ОО. Редемптористи, прийняли наш обряд і працюють для наших вірних. Чому ж не уложити Службу їх Основателя і Отця св. Альфонса Лігурого²²⁸ і прийняти до місяцеслова Богослужень наших святих? До нас прийшли Сестри Милосердя²²⁹ і працюють з героїською майже посвятою в установах сиріт. Чому ж не уложити в нашім обряді Службу їх Основателя і Отця св. Вінкентія від Павла²³⁰? Будьмо щирі самі перед собою і будьмо бодай трохи простолінійні, а зобачимо, що се не є латинщення, се тільки обман темного духа міра, котрий під позором страху перед латинщенням надуживає

обрядовости до перепинення у нас оживлення віри і релігійности.

Наша богословська література дуже убога, таксамо релігійні і аскетичні видавництва, і тому користаєм з підручників авторів лат. обряду і не боїмося златинщення, але боїмося як огню католицьких набоженств з Западної Церкви. Справді ми подібні до того панка, що просив Жида до свого дому, саджав на канапі, коли ходило о здобуття грошей, але на вулиці удавав, що його не видить і не знає. Але нема чому дивуватися, бо навіть Митрополит Службу св. Антонія

²²⁸ **св. Альфонс Лігурі** (27.09.1696-01.08.1787) – католицький єпископ, богослов, засновник монашого Чину Найсв. Ізбавителя (ОО. Редемптористи). Канонізований 1831 р., проголошений учителем Церкви 1871 р. Католицька Церква вшановує пам'ять св. Альфонса 1 серпня.

²²⁹ **Чернече Згромадження Сестер Милосердя** засноване в Бельгії 1837 р. У 1927 р. митр. А. Шептицький благословив створення східної вітки Згромадження в Україні. На поч. 1930-х рр. Сестер Милосердя запросив на місійну працю до Станиславова єп. Г. Хомишин, де вони заснували дитячий притулок і монастир при вул. Голуховського, який проіснував до 1950 р.

²³⁰ **св. Вінкентій а Павльо** (1580-1660) – французький католицький священник, покровитель доброчинних організацій, засновник Згромадження Дочок Милосердя Любові.

з Падви, якої у нас навіть нема, уважає як златинщення і як небезпеку для нашого обряду.

Зробім ревізію наших церковних книг, наших Мінеїв і Часословів, кілька там найдемо сумнівних святих, а навіть неправдивих ще з часів шизми? І те нас не разить. Ми їх консервуємо немов насійники* для нової шизми. В наших церковних книгах є уміщена Служба на дни 4 вересня по старому стилю Йоанна Постника²³¹, котрий присвоїв собі

* розсаду

с. 467

титул Вселенського Патріярха і посіяв перші зерна шизми на Сході, і мимо протесту Папи Григорія Великого²³² він того титулу не зрікся, як також його наслідники, і устелили дорогу до великої шизми. І те все нас не разить, але до наших Богослужень прийняти Службу котрогось великого Святого чи Святої з Західної Церкви, се нам не до вподоби, се вважаємо за латинізацію нашого обряду.

Та наша провина є тим більша, що Синод 1891 р. постановив, щоби наша Церква, признала і прийняла також тих святих, котрі є уканонізовані і почитані особенним Богослуженням в римській Церкві.

Друга справа, з попередною споріднена, є впровадження у нас календаря нового стилю. Тут також ходить про зазначення нашої спільноти з Папою, Св. Отцем всіх християн і з всіми прочими вірними катол. Церкви через обходження наших релігійних торжеств по календару нового стилю. Рівно ж стаємось учасниками тих спільних молитов і Богослужень, які в даний час відбуваються в цілім католицькім світі.

²³¹ **св. Іван IV Постник** (VI ст.) – царгородський патріярх, який присвоїв собі титул «вселенського патріярха», що опротестував папа Римський Григорій I Великий (Двоєслов), який навпаки – прийняв титул «слуга слуг Божих».

²³² **св. Григорій I Двоєслов**, папа Римський (560-640) – християнський богослов, один з 4-х Великих Отців Церкви, мав найбільший вплив на Церкву раннього Середньовіччя.

А треба нам знати, що чим більша спільнота молитви, тим більша її сила перед Богом. Відкидаючи отже календар нового стилю в церковнім життю, тим самим ми стаємо осібняком від Папи як нашого спільного Отця і від прочих його дітей Католицької Церкви, а заразом позбавляємося великого хісна спільної молитви.

Та ідея католицької спільноти і могутчого впливу спільної молитви присвічувала якраз Отцям першого Нікейського Собору, на котрім ухвалено, щоби на Западі і на Сході всі разом обходили свято Пасхи. Дотичне рішення звучить: «І так сталося, як постановлено всіми зібраними на святім Синоді, за днів релігійного і великого Константина, котрий не тільки скликав разом висше сказаних Єпископів, даючи мир нашому племені, але також сам був присутний на зібранню і котрий по вислуханню гадок розважував про те, що відноситься до добра Церкви. Коли відтак нараджувалися, чи конечно однодушною згодою обходити Пасху в цілій

вселенській Церкві, і коли виявилось, що три часті світа годяться разом з Римлянами і Александрійцями, а тільки одна Східна часть ріжниться, постановлено по відкиненню якої-небудь квестії і спротиву, щоби браття Сходу так само поступали як Римляни і Александрійці і всі прочі, щоби всі в однім дні однодушно висилали до неба молитви в тім святім дні Пасхи. Підписали й ті, котрі були зі Сходу, а то тому, бо вони ріжнилися від прочих».

Рішення те міститься у виданню: «*Juris ecclesiastici graecorum monumenta I.B.P. Libra Cardinalis. Tomm I, pag. 435-436.* В латинським виданню так те рішення звучить:

«Ita autem actum est, ut visum est, omnibus in sacra synodo convenientibus, sub diebus religiosi atque magni Constantini, qui non coegit solum supra scriptos episcopos in unum, pacem genti nostrae facient, sed etiam adfuit conventui, collatisque consiliis, expendit quae in Catholicae Ecclesiae bonum spectabant. Postquam igitur

id deliberatum diligenter fuit, utsum necesse esset cunctu unanimi peragi Pascha, et inventum est, tres totius orbis partes in unum consentire cum Romanis et Alexandrinis, unam vero orientalem plagam esse dissonam, visum es, qualibet sublata questione et contradictione, eodem modo agendum esse fratribus Orientis, quomodo agunt Romani et Alexandrini atque caeteri ones, ut cuncti in uno die, unanimi mentes uorum emitant preces in illa sancta die Pashalis. Et subscripserunt qui ab Oriente erant, eo quod a caeteris erant dissentientes.»

Церква Східна закинула той декрет, а пізніша шизма ще більше перепинила виконання того рішення. За Сходом пішла і наша Церква. Те випомінав Русинам вже Мелетій Смотрицький²³³ (*Napomnienia do Narodu Ruskiego. Kraków, 1629 р. стор. 49*):

«Wiemy, że wschodni widząc, iż kalendarz z chluby swei daleko wystąpił, poprawić go pożąдали kilka set lat przedtem, niż go poprawił Papież. O czym historyk Nicephony

*Gregoras lib. 8. hist. eccles. cap. 8. wyraźnymi słowy wiedzieć daje, który iskazy jego ukazał i sposób poprawy opisał i mówi, że to dobre przedsięwzięcie skutku swego nie odniosło przez niepokoje domowe wojenne. Wiemy, iż i Paschy swei już od dawnego czasu według uchwały Soboru Niceńskiego nie obchodzimy».*²³⁴

Коли зважимо, що в часах Собору Нікейського не було майже інших свят, крім деяких свят Господних, котрі йшли по численню Пасхи, то видно, що вже той Собор запровадив спільний календар в цілій католическій Церкві. А ми однак, не зважаючи на рішення Нікейського Собору і на всі інші висші мотиви, у своїй короткозорості чи

²³³ **Смотрицький Мелетій** (1577-27.12.1633) – церковний письменник і мовознавець, завзятий полеміст проти Берестейської унії, з 1620 р. – православний єпископ Полоцький, поборник св. свмч. Йосафата Кунцевича. 1627 р. на вернувся до католицької віри і Церкви.

²³⁴ *Перекл. з польської*: «Знаємо, що Східні, бачучи, що календар з їх власної гордості далеко відступив, поправити його ждали ще кількасот літ перед тим, як його поправив Папа. Про що нікейський історик Григорій (кн. 8 істор. Церк., розд. 8), який вказав його похибки і описав спосіб виправлення, дає зрозуміти виразними словами і мовить, що в цій добрій справі так і не було досягнуто успіху через внутрішній військовий неспокій. Знаємо, що і Пасхи святої вже від давнього часу згідно постанови Нікейського Собору не обходимо».

радше нерозумнім упорі, видумуємо всякі нісенітниці, щоби тільки триматися старого ложного календаря, хочай він не годиться з кругом землі і місяця. Хіба тоді буде у нас запроваджений новий календар, коли вже нас не стане. Ми справді: «пізні Івани». Не можна однак нам дивуватися, бо й Митрополит був противний тому календареві.

с. 472

Ми боїмося нового календаря з огляду на небезпеку латинізації і польонізації. Тимчасом навпаки – старий календар причинився і причиняється у нас до латинізації і польонізації. У нас є багато мішаних супруж і звичайно латинська сторона – чоловік чи жінка – перетягає нашу сторону – чоловіка чи жінку – на свій бік. До того дуже причиняється також старий календар, бо коли є латинське свято по новому календару, то часть латинська, згідно польська, тягне нашу сторону до костела і так з часом наша сторона покидає свій обряд, а переходить на латинський і польонізується. Те діється передовсім по містах і місточках, де є фабрики, де багато є робітників, слуг і служниць, котрі мусять працювати в наші свята. Се можна зауважити в тім часі, коли Великодні свята припадають разом.

Тоді всі обходять разом свята і мішані супружа просять наших священиків, щоби посвятили їм пасху, а коли Великодні свята не разом, то мішані супружа обходять свята разом з латинниками, таксамо ті, котрі працюють по фабриках і варста-

с. 473

тах. Якщо був би у нас календар нового стилю, то по містах захова-
валися би були наші родини при своїй Церкві, а по селах, де не було латинських священиків, там всі латинського обряду опинилися би були в наших церквах. Коли я був запровадив календар нового стилю в мой Дієцезії, то між польським клиром у Львові було занепокоєння, а в Перемишлі прийнято з неохотою, бо польський клир відчув перепону до латинізації і польонізації в новім календарі, а радше боявся дезерції²³⁵ своїх вірних.

Запроваджений остав у нас звичай вже більше як пятьдесят літ відмовлявати молитви по читаній Службі Божій, а саме: з *Богороди-*

²³⁵ З лат.: дезерція – «втеча».

це, молитва до Матери Божої: *Радуйся, Царице, Мати милосердія*, молитва за Церкву і до св. Архангела Михаїла як вождя ангельських сил проти демонів темних сил. В останніх часах по наших Дієцезіях, крім Станиславівської, ті молитви остали знесені, бо то «латинське». Чому? Хіба тому,

с. 474

що ті молитви взяті з Західної Церкви, взяті з католическої Церкви, і то взяті не як латинські, але як католицькі, однак не по нашому обрядови. А чи в небі в триумфуючій Церкві обряд має також таке значіння, що святі «східні» відкидають молитви хвали святих «західних», бо вони не по «східному» обрядови?

Застановімся, яка для нас страта через понехання тих колінопріклонних молитов. Положимо, що 1000 священиків правило читану Службу Божу і відмовлено з *Богородице*, разом отже 3000 *Богородице*, а за цілий рік 1095000, беремо кругло один мільйон *Богородице, Діво*. Що за великанський капітал перед Богом! Чи мнимо збереження нашого обряду дорівняє тому капіталови? Молитва знов: *Радуйся, Царице, Мати милосердія* є так гарна, так повна змісту, так відповідна нам, вигнанцям на сій землі, на сій долині сліз і так повна дитинної надії і довіря до Матери Божої, що, думаю, нема кращої молитви до Матери Божої. Коли 1000 рази відмовлено в одні дні, то на рік вихо-

с. 475

дить 365000, беремо кругло 350000. Се велике заскарблення* ласкавого заступництва Пр. Д. Марії у Христа Спасителя, а відкинення з мнимої причини, що то не є по нашому обрядови, буде тільки душевним затуманенням. Таксамо молитва за Церкву, той одіичений звичай вже від перших християн 1000 рази на день має велику вагу і вплив на долю Церкви. Вкінці молитва о поміч і опіку до св. Арх. Михаїла на день 1000 рази, а на рік 365000, кругло 350000 рази много важить в Божім Провидінню, котре послугується ангельськими силами у виконувannya своїх плянів і постанов щодо поодиноких людей, народів, як також цілого людства взагалі. А ми, задивлені у звідний міраж обрядовий, думаємо, що ми зберігаємо дорогоцінні жемчуги, коли тимчасом – то тільки безвартісні блискучі бляшки.

Нам не тільки не треба боятися латинщення, але навпаки, нам треба взоруватися на розвою духового і релігійного життя Західної Церкви. Св. Йоан Золотоустий²³⁶ зовсім не боявся латинства, коли запроваджуючи празник Різдва Христового, котре

* *запорука*

с. 476

не було празноване на Сході в перших віках, крім Богоявлення, покликувався на Рим, де те торжество вже обходжено. Перші святі Отці на Сході укладали обряд після конечности духовних потреб і тогдашнього релігійного розвою. Вони перше дбали про оживлення і розріст духового і релігійного життя, а відтак після того формували обряд. Коли прийшла шизма, духове життя завмерло, а також обряд станув на мертвій точці. За шизми прибудовано різні добудівки, які не є продовженням первісного стилю. Вони не є взяті з потреби і життя релігійного культу. І ми тими добудівками дорожимо і їх консервуємо, замість розбудовувати обрядову будівлю після теперішних потреб і конечности життя з віри.

Коли була єдність, Схід брав з Заходу те, що було хосенне і конечне, і навпаки – Запад приймав з Сходу те, що йому відповідало і причинялося до його добра. Те все було цілком самозрозуміле і не було ніякого суперництва. Коли однак

с. 477

гордість відорвала Схід від катол. Церкви, тоді взаїмна духовна виміна устала між Сходом і Заходом. Відколи з гордості прийшов розрив, відтоді також гордість зачала надуживати для себе обряду, щоби тим більше і тим дальше відсепарувати себе від катол. Церкви. Тут головну ролю грає не обряд, але візантійська гордість, котра надуживає для себе обряд як притоку.

²³⁶

св. Іван Золотоустий (347-407) – Учитель Церкви, письменник, філософ, літургіст, архієпископ Константинограда, невомний захисник єдності Христової Церкви під проводом наступників св. Верх. Апостола Петра – єпископів Риму.

Я не кажу, щоби сирово і по-малп'ячому брати практики з западної Церкви, але те, що беремо, треба брати ідеово, треба брати зміст, а відтак влучно примінити до духа і стилю нашого обряду. Замість по-фарисейськи гіршитися, належить здобутки Западної Церкви відповідно для себе вихіснювати і примінити.

Ми взяли вправді з Западної Церкви празник Пресв. Евхаристії, але не примінили ідеї того празника. У нас на Літургії і часі обходу читаються Євангелія з Живного Четверга про устанавлення Найсв. Евхаристії, котрі відповідають хвилі того дня, а саме на пам'ятку Тайної

с. 478

Вечери, мук і смерті Ісуса Христа. Тимчасом ідея Празника Пресв. Евхаристії є радість і тріумф Церкви, що між нами маємо воплощеного Сина Божого, в Найсв. Евхаристії утаєного. Таїнство отже празника Найсв. Евхаристії відповідає радше Таїнству воплощення Сина Божого, котре обходиться в часі Празника Різдва Христового, а не Страстного Четверга. В Страшний Четвер є немов посіяне зерно таїнства Пресв. Евхаристії, а в сам празник Евхаристії є вже розвятий цвіт Евхаристії (*Meschler*²³⁷). І тому в той празник повинно читатися Євангеліє про воплощеного Сина Божого з людського роду (початки чотирох євангелістів).

У нас дуже скуте зрозуміння і практикування спільноти Святих. Ще зв'язь з душами померших практикуємо, бодай з природних спонук, бо ті душі колись між нами жили, то були наші свояки або з нами споріднені. Але зате не така наша лучність з святими в небі. Та справа в латинській Церкві є практично переведена через те, що

с. 479

торжество всіх святих обходиться зовсім для себе осібнo і через те мимоволі пригадується зв'язь і лучність між живими на землі і святими в небі. Рівнож на той день є відповідне євангеліє, а саме – про вісім блаженств на горній проповіді Христа Спасителя (Мат. гл. V). Се «*magna charta*»²³⁸ Святих, котрі у своїм життю ті блаженства

²³⁷ **Мешлер Моріц** (1830-1912) – популярний духовний письменник, вчений-богослов, ієромонах Чину Товариства Ісусового (Єзуїтів).

²³⁸ З лат.: «хартія вольностей».

реалізували. А у нас свято всіх Святих обходиться завжди в неділю і тому воно переходить незаметно і без свого впливу. Рівнож євангеліє на той день не є таке, яке відповідало би вповні тому торжеству. Та у нас нема навіть видання життя Святих, котрі своїми примірами і чеснотами так сильно заохочують до праведного життя.

Життя святих дуже много причиняються до розросту духового життя. Хотяй їх деякі геройські чесноти є не до наслідування, але радше до подивлювання, однак много причиняються до нашого засоромлення і упокорення і спонукують, щоби старатися вилізти з нашого земного намулу і зобачити вищий і кращий Божий світ.

Спільність святих є дуже практично переведена в Западній Церкві. Свято всіх Святих, осібно обходжене, спонукує до лучности і зв'язи Церкви воюючої на землі з Церквою триумфуючою святих в небі. Сейчас на другий день по святі всіх Святих призначений є день пам'яті усопших, щоби нести поміч і ратунок душам усопшим в чистилищі. І в той спосіб є зазначена спільнота Церкви триумфуючої в небі, Церкви воюючої на землі і Церкви страждучої в чистилищі.

Возьмім другий примір. В день П'ятьдесятниці, Зіслання св. Духа або Зелених Свят в Євангелію споминається на самім початку про ріки живої води, котрі плывуть з нутра чоловіка, а в скопках сказано, що те відноситься до св. Духа. Прочий зміст євангелія на той день зовсім не відноситься до таїнства того дня. Висказ про живу воду з нутра чоловіка, думаю, тяжко зрозуміти священикам, а тим більше

с. 480

вірним, а саме, що ті ріки, плывучі з нутра чоловіка, є наслідками ділання Духа св. в діяльності праведної душі. Рівнож перед П'ятдесятницею беруться євангелія, де приходить значіння води (Неділя розслабленого при овечій купілі, неділя Самарянки при студні* Якова). І тому у нас в практиці часті водосвяття при кожній нагоді. Можна сказати, що у нас практикується культ свяченої води, але культ св. Духа занедбаний.

Возьмім ще іншу справу, а саме – Службу Божу за усопших. Панахида і парастас, треба признати, гарно уложені, хотяй ніколи точно не відправляються (прим. парастас, в котрім много опускається). Але зате Служба Божа не має повного значіння як Служба за усопших, вона є немов причепа до звичайної Літургії. Се наслідок шизми, ко-

тра не вірить в осібне чистилище для усопших душ, там призначених для відбуття дочасних кар. Щоби більше зазначити характер Служби за усопших, треба Мирну ектенію опустити, а натомість умістити повну ектенію за усопших. Таксамо замість сугубої ектенії умістити виключно за усопших. Рівнож належить

* криниці

с. 481

антіфони уложити відповідно до Служби Божої за усопших.

Вкінці порушу ще одну справу. У нас є обов'язок для священика під тяжким гріхом відмовляти часослов, котрий на кождий день той самий повторється аж до збуденілости.

Як однак та справа є практично і хосенно унормована в лат. Церкві! Там на кождий день і свята крім сталої сталої часті Богослуження є подана дотично перікосія²³⁹ св.Письма, гомілії святих Отців і життя Святих. Латинський отже священик, відмовляючи свій часослов, перечитує тим самим св. Письмо, письма Святих Отців і життя святих. Його молитвослов є для него заразом немов підручником теології і аскези. А у нас величезні і грубі томи Минеї²⁴⁰, Трефольогіони²⁴¹, Октоїхи²⁴² і інші, а священик щодня все те саме відмовляє і звичайно навіть не звертає уваги на те, що відмовляє, бо сповседніло. Чи не лучше було би, замість накидати нам візантійсько-московську обрядовість, наші церковні Богослуження практично скоротити, а для священиків уложити молитвослов, в котрім було би подане св. Письмо, розложене частями на цілий рік, гомілії святих Отців і життя святих. Так зреформований ерейський часослов був би епохальним ділом в розвою церковного життя. А що нам дасть візантійсько-синодальний обряд?

²³⁹ З лат.: «уринок, фрагмент».

²⁴⁰ **Мінея** (з гр.: одномісячний, який триває місяць) – загальна назва кількох церковнослужбових книг, які містять служби святим на кожен день року, поділяючись на 12 томів за кількістю місяців у році.

²⁴¹ **Трефологійон** – вибрана мінея на цілий рік.

²⁴² **Октоїх** (з гр.: восьмигласник) – книга, яка містить тексти богослужінь добового кола.

с. 482

Я навів тих кілька примірів, щоби доказати, як наші Богослуження мають великі браки, не є практичні і не є вистарчаючі до віддання ідей Таїнств, для котрих вони призначені. Ми застрягли в обряд, запуталися немов в сіти, не можемо з них вимотатися, бо гордість нам перешкоджає. З гордого упору ми готові радше змарніти і згинуті, ніж жити і духово рости, і розвиватися, бо як каже пословиця, на упір нема лікарства. Ми обряд, котрий має бути середником в релігійнім культі, поставили як ціль. Ми вивернули порядок, ми зійшли з простої дороги і щораз більше йдемо на манівці і у всіх інших справах. І тому нам конче треба навернутися на праву дорогу.

с. 483

* * *

Дотепер я старався представити перші дві умовини Божого царства, у нас легковажені, котрі домагаються свого реалізованя, якщо маємо направити наші минувші блуди і занедбаня. Перше, маємо духово обновитися, реалізувати Боже царство в наших душах, а відтак придержуватися душевної простоти у всій нашій діяльності. Щоби ті дві умовини зреалізувати, на те треба самозаперечення, треба жертви і се є третя умовина Божого царства.

Двигнутися з низини землі на вижину духову, з матеріалізму до ідеалізму, з повзаня по землі до лету в духову сферу, не є так легко. На те треба праці і боротьби з собою. Ми так зжилися з нашим вузьким і низьким світоглядом і тільки вложили і вкладаємо енергії і праці, що звернути наш душевний зір на висший горизонт, то нас те разить, подібно як хто сидівби довгий час в темній комнаті, а відтак як озарило би його ясне світло сонця, то він не

с. 484

міг би дивитися, він мусів би прислонити очі.

Возьмім на увагу наш патріотизм і націоналізм, то ми ним так цілком запрятані* і в него вдивлені, що навіть не думаємо про Божий патріотизм і про небесний націоналізм і про небесну вітчину. Коли раз патріот учув на проповіді, що в небі наша Україна, там наша правди-

ва і вічна вітчизна, про котру маємо головню дбати, то так згіршився, що майже двадцять літ не йшов до сповіди, загнівався на Пана Бога, котрий обіщує небо, ще більшу вітчизну, з котрою навіть не може рівнятися земна, (не) вічна. Бідака не хотів зрозуміти, що хто пам'ятає і добре дбає про небесну Україну, буде мати також земну Україну, бо хто дбає про Боже царство, дбає також про свою державу, а хто не дбає про небесну державу, той ніколи не буде правдивим патріотом. Се тяжко зрозуміти, а ще тяжше виконувати.

Возьмім наше звичайне життя, наші старання, наші забіги, то ми в них так застрягли, як той хробак в хріні, і не думаємо, і не стараємося про єдине наше призначення т. є. Богу служити, Бога прославляти і душу спасти. Надпри-

.....
* перейняті, зваблені

с. 485

родні правди сталися для нас немов простою формальністю і не дбаємо до них примінити наше життя. Знаємо, що нас чекає смерть, віруємо в Божий суд повної і строгої справедливости, віруємо в небо і пекло, але не беремо ясно і на серію до серця; то справи, думаємо, котрі ще далеко, справи, котрі нас немовби не торкали. І так, зариті в землю, не видимо виразно тих справ в надприроднім світлі. А прецінь послідні справи: смерть, суд, пекло і небо є так правдиві, як сонце на небі, і так конечні і так конечно сповняться, як Бог є Богом, як Бог є сама правда, святість і справедливість. Не ходить тут, щоби тільки страшити людей, але щоби ті справи були зрозумлені і відчуті в цілій нашій діяльності на кождім полі. Ходить про те, щоби ті справи брати в світлі абсолюту Божої справедливости і святости, що Бог не дозволить нам з себе кпити.

Гріх на світі є так злітнілий*, що мало хто собі з него що робить. А прецінь гріх – то торпеда, в котрій міститься кара пекла. Нехай мені ніхто не каже, що се знані справи, про котрі

.....
* звичний, закоренілий, давній

не треба пригадувати. Так, знані в теорії, але легковажені і забуті в практиці. Вони промовчували загально на світі, подібно як замовчується про діавола, котрий радо дозволяє себе легковажити, бути забутим, щоби люде його не боялися і могли тим лекше забувати про кончину свого життя і про послідні справи, котрі чекають всіх нас по смерті. Обов'язком клиру є неустанно про ті справи голосити і влучно представити, щоби вірні перенялися боязною, котра є початком мудрости (*Притч. I. 7*).

Від того залежить цінення і дбання про заховування освячаючої благодати, за котру боротися треба нераз аж до крови. Від того залежить розуміння і виконування покори в упокореннях і терпеливості в терпіннях. Ми часто чванимося нашими історичними подвигами і геройствами, але не хочемо собі признати наших поповнених блудів і занедбань. Не зашкодить нам, а навіть є конечне розважувати нашу убогу історичну минувшість, докладно розгорнути наші боляки і рани, бо тільки в той спосіб зможемо думати і старатися

про наше лікування і ратунок. Ніколи не гніваймося, коли має хто відвагу нам говорити про наші блуди і занедбання. І тому так в справах прилюдних, як і в справах особистого життя, зносім все в душі покори і терпеливості. Покорою і терпеливістю мусимо вооружитися у всіх противностях і нещастях. Не спускаймося на чужий хліб і на чужу поміч, але власним трудом і терпінням маємо здобувати свою лучшу будучність. Не фантазованням і мріями, не наріканнями, але трудом добрі діла осягаються. Хто сіє зі слезами, буде збирати жниво з радістю. «Хто сіє зі слезами, той збере з піснями. Йде з плачем, несе сіяти сім'я, вертає домів веселий, несучи снопи свої» (Псал. СХХVI. 5-6). Найбільше наше зловіще лихо – то брак виконування послуху та нехтовання авторитету, той дідичний наш нимродизм. Се відбивається зловіщо на нашій історії, а головно на нашій Церкві. Патріоти диктують Єпископам, вірні диктують священикам, в

справах, в котрих вони не компетентні, ані на них не розуміються. Всі хочуть, щоби Єпископи і священики були у них на «фості».

Авторитет єпископський у нас обезцінений, злегковажений, а навіть обдертий з чести, а найсумніше те, що до того причиняються навіть самі многі священники. Я лишив в актах цілу збірку тих «патріотичних комплементів», котрі я отримав за час мого єпископства. Один тільки я знищив, бо містив в собі лячне брутальне богохульство. Для кращого представлення наведу один з тих анонімів, котрий я отримав з Америки разом з напасливим вирізком дописи в амер. «Свободі» ч. 24 з бер. 1929 р. Письмо те звучить: «Ваше Преосвященство Чорте! З рогами чортом тебе назву, – а чортом безрогим в владичих ризах, – бо й як тебе, сучий сину, можна інакше назвати. В залученні пересилаю тобі дещо цікавого і тобі, чорте, добре звісного з твоїх подвигів за весь час твого собачого життя, а з окрема під сучасну пору. За чортівську собачу роботу здохнеш поганою собачою смертю, а поки

с. 489

це прийде, – то хай тебе ясний шляг потрапить в саме серце, якщо воно в тебе є! А щобись знав, сучий сину, на кого кинути свою клятву зі своєї смердючої чортівської паші, – то я зараз під тими стрічками дам тобі змогу довідатися про моє правдиве ім'я з тим, – однак, що мусиш зрозуміти, що сучасні люди несконечно вірять в чорторизників клятву, а давніші часи мабуть вже не вернуть ніколи. Михайло Архангел з нового світу». Те письмо походить з Америки з 31 січня 1929 р., писане інтелігентним патріотом. Я сему не дивуюся, коли пригадаю слова, якими потрактував мене священник з Львівської Архієпархії перед моїм священником, називаючи мене хамом, мудьом*, зрадником і т. і., як я те подав в Четвертій Часті. Мають такі «гарні письма» і деякі добрі священники. А всі вони, так проти Єпископів, як і священників, є впливом прилюдного обезцінення духовного стану в пресі. Коли часопис назве Єпископа «шубравцем», то у нас нема ніякого обурення або відруху.

* неотесою, невігласом, мужланом

с. 490

Тут є подвійне хамство, бо містить в собі не тільки зневагу дотичних осіб, але головню зневагу і знехтовання Христового Єпископства

і священства. В Старім Завіті прокляв Бог Хама, а на нас за наше подвійне хамство паде подвійний Божий проклін.

А ось Митрополит – скаже дехто, є у нас так поважний і хвалений, видко, що Єпископи самі дають до того причину. Не перечу, що Єпископи не є святі, мають свої уємні сторони, а хто ж їх не має – але чи нема іншого способу звернути їм увагу, як тільки їх прилюдно плюгавити і обкидувати грязею? А Митрополит хвалений, то не як Митрополит, але за те, що йшов по лінії найменшого опору звихнення і шкідливій діяльності наших патріотів. Якраз Митрополит причинився у нас до тим більшого пониження авторитету нашого Єпископату, бо патріоти, маючи за взір поведення Митрополита, тим більше на него покликувалися, тим більше лізли під його омофор, щоби тим більше побивати Єпископів. У нас прецінь знана духовна безхребетність.

Все те, дотепер сказане, домагається направлення і реституції. У нас саламаха, всякого рода мішанина, те все

с. 491

киснуло і витворився їдкий і трійливий квас. Все те направити є тяжше, ніж нове зачинати. Лекше є на чистій площі будувати, ніж дряхлий дім наново ремонтувати, або усувати перше з площі румовиско і відтак будувати.

Ми йшли крутими дорогами, як я попередно на своїм місці зазначив, ми не тільки помішали духовні справи з земними, але навіть святі справи з грішними. Клер сам в собі обезцінив Христове священство, а тим самим і в очах нашої суспільности. Треба звернути тепер з тих крутих доріг. Кождий Єпископ має зайняти становиско, від Христа йому призначене. З занятого становиска не сміє зійти ані під терором, ані не дати звестися принадами і підхлібствами. Так-само клер має привернути в собі честь і достоїнство Христового священства. Не хилитися до Христа і до світа. Половичність сталася ціхою нашого клиру.

Ми йшли крутими дорогами, а Митрополит ще більше нас утвердив. Він своєю половичністю нас спрямував до російської Церкви і російського моря. Москалі, Поляки, Єзуїти вмовили

Курію Римську (а Митрополит, котрий грав у нас ролю великого патріота українського, припечатав), що ми не є особним народом від російського, а тільки племенем російського народу, а наша мова є тільки діалектом російської мови, як те сказав Кардинал-Секретар Східної Конгрегації о. Архимандритові ОО. Василян Діонізію Ткачукові²⁴³ в часі авдієнції, на що мав отримати відважну і рішучу відповідь: так можуть говорити ігноранти*, або фальшиво поінформовані, бо навіть петербурська Академія признала український нарід як особний від російського. А Митрополит, котрий грав ролю у нас великого українського патріота, той русофільський курс в Римі ще затвердив і припечатав.

Накинений нам синодально-російський обряд є знищенням нашого дорібку за більше як двіста літ на церковнім і релігійнім полі, грозить убійством нашої Церкви. (Не латинізація є для нас небезпечною, але російсько-синодальний обряд грозить нам шизмою). Рівнож той накинений нам обряд є рівнозначний з негацією** нашого народу. Якраз розріст і розцвіт нашого церковного і релігійного життя через мнимі «латинізації», нам закидувані, є найсильнішим заборолом перед шизмою і русифікацією на Великій Україні, а у нас

* невігласи

** запереченням

ще й перед польонізацією.

Се є справа нашого Єпископату в найближшій майбутности – разом зібратися і оголосити та рішучо зазначити перед Апостольською Столицею, що наш нарід не є байструком, ані безіменним знайдою чи бурлаком, але має свою історичну минувшість і має в собі великі засоби до культурного розвою. Відтак просити і домагатися, щоби Апостольська Столиця нас відповідно трактувала.

Деякі Східні Церкви, зєднані з катол. Церквою, хотять малі числом, кожда з них майже так чисельна як наш один деканат, а має свого

²⁴³ **Ткачук о. Діонісій ЧСВВ** (9.11.1867-24.12.1944) – з 1939 р. – архимандрит Василянського чину з осідком у Римі.

Патріярха, а в кождім разі Митрополита і кількох Єпископів, а ми числом більше як п'ять мільйонів з'єднаних з Римом, є трактовані як причепа до них. Ми не маємо навіть нашого представника у Східній Конгрегації, бо о. Кирил Королевський, Москаль, чейже не повинен мати голосу в справі нашої Церкви. Ми не можемо і не сміємо повнити на собі духового самогубства.

с. 494

* * *

Відколи перший чоловік підніс бунт проти Бога непослухом Його приказови в раю, відтоді настала конечність самозаперечення і терпіння. Се послідовна конечна кара за ображену необмежену святість і справедливість Божу. За кару всьо сприсяглося* проти чоловіка. В нім самім зробилася немов менажерія²⁴⁴ диких інстинктів, похотей і пристрастей, вся природа вооружилася проти него, а діаволови остала дана власть і сила прослідувати чоловіка, зводити, кусити і спричинювати його вічну смерть і загибель. Народи, розмножені з перших родичів, пішли блудними дорогами на взір блудного сина. Ціла земля, замешкана народами, остала перетворена в один воєнний табір ненависти і нищення себе взаємно. З першого гріха в раю зродилися дальші гріхи, які заляли, немов повинь, людські душі. З тої землі, немов з всесвітної тюрми, далися чути голоси нарікання і розпуки. Воздух наповнився голосами плачу і столами благальними о поміч і ратунок.

.....
* *постало, згуртувалося*

с. 495

Однак ніяка сотворена сила ані на небі, ані на землі не могла подати ратунок упавшому людству. На те треба було Божої сили, котра могла би принести рівномірне задоситьучинення* Божій святості і справедливості. І те сталося. Божий Син, Бог правдивий з чистої

²⁴⁴ З фр. **menagerie** – звіринець, вольєр для тварин чи птахів.

любови і милосердя воплотився, став чоловіком і всьо доконав, щоби принести ратунок для цілого людства разом і для кожного чоловіка зосібна. Ісус Христос, воплощений Син Божий, попровадив своє ціле життя на землі серед найтяжших обставин, котрі вимагали найбільшого самозаперечення, покори, послуху і терпеливості в терпінню. А до того ще вибрав жидівський нарід, з котрого народився і між котрим жив, якраз той нарід, котрий був найтяжший до зрозуміння і прийняття Його науки. Справді: до своїх прийшов і свої Його не прийняли (Йоан. I. 11). Нарід жидівський, можна сказати, може найгірший з поміж інших поганських народів, хотяй був вибраним

.....
* перепрошення, відшкодування

с. 496

від Бога народом, хотяй отримав від Бога великі даровання і дізнав спеціальної опіки і надзвичайних добродійств. Можна припустити, що кождий інший нарід був би інакше обійшов(ся) з Ісусом Христом і був би жичливіше Його прийняв. Жидівський нарід був неустанно невдоволений, був зарозумілий, несталий, бунтівливий і зматеріялізований. Вже Мойсей, хотяй був лагідної вдачі, гостро дорікав тому народови: «О безрозумний і безглуздий народе! Так то відвдячуєш ти Господеви?» (V. Мойс. XXXII. 6)²⁴⁵.

Христос прийшов в той час, коли в жидівськiм народі зверхні ритуальні приписи взяли верх понад правдиву віру, секти взяли провід, а горячка національного шовінізму пожирала душевне нутро народу. Такі отже обставини вибрав Ісус Христос, щоби дати тим більше наглядний взір самозаперечення, упокорення і терпеливості в терпінню.

Христос не оглядався за згляди і опінію людську, не зважав на терор і напасти від ворогів, не входив з ніким в ніякі компроміси, голосив Боже царство, йшов дорогою простою,

²⁴⁵ Цитата з Книги Второзаконня, 32, 6.

дав свідоцтво правді, осудив строго всяке хитрення, фарисейство і круті дороги. І за те Він стався «во знаменіє прерікаемо»* (Лук. II. 34). І дійшло до того, що найнесправедливіше, підступом і терором засуджений на смерть, повис на хресті і серед найбільшого поганьблення і невисказаних мук витривав на хресті і коли сказав: *совершилося*, віддав духа в руки Отця небесного. Се другий Адам, котрий з послуху Отцю небесному прийняв хресну смерть (Филип. II. 8), щоби направити непослух першого Адама в раю.

Ось Христос – взір абсолютного совершенства, взір до наслідування для всіх, а передовсім для тих, котрі є покликувані до продовження діла відкуплення і ратования людства. В той взір має нестanno вдивлятися кожний Єпископ і, перенятий любовію до Христа Спасителя, має його наслідувати в самовідреченню, упокоренню і в терпеливості в усяких терпіннях. Він в цілій своїй діяльності має статися «в знам'я спротиву від диявола й міра». Таксамо кожний священник про священничий стан не має мріяти як про стан вигідний, в котрім

.....
*«знаком протиріччя»

може мати милу і гарну жінку з багатим посагом, як стан з добрими приносами і доходами для удержання родини, для виховання і забезпечення матеріального своїх дітей і рідні, але має розуміти і трактувати священничий стан як стан самозаперечення, трудів, терпінь і убожества, як стан, котрий має дбати про духовну родину і для неї посвятитися. Словом, так кожний Єпископ, як і клир має серед самовідречення голосити і реалізувати Боже царство, до тої цілі єдино стреміти, не оглядаючися на кличі, засади, домагання, погрози, напасти, прослідування, а навіть на смерть, пам'ятаючи на слова Христові: «Блаженні ви, коли вас будуть зневажати, гонити та наговорювати всяке лихо на вас, обмовляючи Мене ради» (Мат. V, 11).

Воплочений Син Божий, жиючи на землі, закликав до всіх: Я є дорога, правда і життя (Йоан. XIV. 6). А та дорога – то самозречення: «Хто хоче за Мною йти, нехай заперечить себе, возьме хрест свій і йде вслід на за Мною» (Мат. XVI. 24)

Самовідречення – се є та третя черта Божого царства, про котру бесіда в Другій Часті, є конечна умовина приналежности до Божого царства. Самовідречення є конечна умовина, щоби ми обновилися духом, щоби ми реалізували Боже царство, щоби ми звернули на просту дорогу, словом, що би ми сповнили реституцію за наші провини і занедбання.

8. Моє оправдання

Я є свідомий моєї рогатої і канчастої* душі, я свідомий моїх гріхів і блудів, про котрі не хочу споминати, щоби не дати згіршення. Я те моє оскарження подав так, як воно є в дійсности, а не в значінню рогатої покори, котра ганить себе, щоби отримати похвалу. Я рівнож свідомий відповідальности, коли я відважився піддати критиці діяльність Митрополита Андрея Шептицького і прочі справи, зв'язані з його широкою діяльністю. Однак мимо того я відважився піддати аналізу його діяльність і випровадити висновки. Бо кожному отже і мені вільно здавати собі справу з діяльности того, хто поставлений на високім становиску, бо його діяльність є прилюдна, кожному мимоволі впадає в очи і мимоволі викликає рефлексії. Митрополит Андрей Шептицький займав у нас найвисше становisko, його діяльність була широка і ріжнородна, котра обхопила уми нашого

* *гострокутної*

народу, вона сягала і за границю. Вільно отже здавати собі справу з тої діяльности, її розважувати і видавати свій осуд. Зрештою, історія колись осудить об'єктивно ту цілу діяльність, а моєю критикою хотів піддати будучому історикови вказівки до розслідування тої діяльности, передовсім історикови, котрий буде трактувати ту справу з становиска Церкви, а відтак і історикови, котрий буде трактувати з світської точки, щоби не дався заманити і щоби не представив діяльність Митрополита в забарвленім світлі.

Відтак я тому відважився ту справу трактувати, щоби роз'яснити і ухилити всяке баламутство, яке охопило людські уми і яке може спричинити довготривалі наслідки зі шкодою для Церкви і народу. Тут не ходить про якусь особисту подію, котра до особи прив'язана і з тою особою минається, тут не ходить про якусь подію, котра з часом сама устає*, тут не ходить про справу льокальну, але загальну, котра обнімає широкий горизонт, тут ходить про систему, котра може

.....
* забувається

с. 502

вкорінитися на цілі століття і обняти цілу нашу Церкву і нарід, а то тим більше, що Митрополит подбав про те, щоби його ідея не пішла марно. Він висвятив о. Сліпого на Єпископа як свого наслідника, котрий має далі підтримувати і пропагувати його ідею. Тою ідеєю переняті Апостольські Адміністратори на Лемківщині²⁴⁶ і в Берліні²⁴⁷. В дальшій ряді – Чин Студитів, котрого одним з головних завдань є пропагування російського візантійства, як те попередно на своїм місці представлено. Крім Студитів також деякі доми СС. Василіян тим духом переняті. Тут треба взяти також Чин ОО. Редemptористів, котрий, здається, звербований Митрополитом, прийшов до нас властиво в тій цілі, щоби наворотити Схід. Є отже чисельний фронт, котрий буде будьто свідомо, будьто підсвідомо, а навіть не-свідомо підтримувати і поширювати систему Митрополита.

Рівнож я взяв на увагу ту обставину, що шкідливі і небезпечні послідовності якоїсь акції залежуть від

²⁴⁶ **Апостольська Адміністрація Лемківщини** утворена на поч. 1934 р. як наслідок конвенції між Ватиканом і Польщею, якій підпорядковувалися частина деканатів Перемиської єпархії. Цей акт став чинником колонізації і регіоналізації Лемківщини, її відокремлення від УГКЦ і укр. національного руху. Адміністратором був призначений москвофіл **о. Василь Масцюх**, а після його смерті його одномумці – **оо. Йоан Полянський, Яків Медвецький та Олександр Малиновський**. Адміністрація проіснувала до 1947 р.

²⁴⁷ **Апостольська Адміністрація в Берліні** починає свою історію в 1927 р., коли митр. А.Шептицький створив душпастирський деканат для українців-католиків, яким опікувався **о. Петро Вергун** – Блаж. Свмч. УГКЦ. 1940 р. Ватикан підтвердив його повноваження. Після ув'язнення о. П. Вергуна більшовиками його наступником з жовтня 1945 р. став **о. Миколай Вояковський**, пізніше **єпископ Іван Бучко** і делегований ним **о. Петро Голинський**. В квітні 1959 утворено Апостольський Екзархат, який очолював **єпископ Плятон Корниляк**.

того, чи та акція вийшла від особи приватної і potwierджена урядовим авторитетом. Були у нас русофіли, котрі провадили русофільську обрядовщину, але вони були приватними особами, їх акція не мала урядового авторитету і тому ціла їх агітація проминула, не знайшла вкорінення, бо була зрештою і реакція з нашої сторони. Але тут взявся до тої справи Митрополит, з уряду маючи до того ще за собою довір'я і опінію нашої суспільности. Тут та акція покрита митрополичим омофором. Що більше, Апостольська Столиця, ним поінформована і заохочена, не тільки potwierдила акцію Митрополита, але сама силою свого найвисшого авторитету нам накинула ту обрядову реформу.

Треба подивляти, можна сказати, геніяльний сприт Митрополита. До виконання своїх плянів потрафив використати Москалів, Єзуїтів і Поляків за границею, а тут в краю наших українців. Горячий Українець о. Костельник з своїми одномишленниками тут в пресі, а завзятий Москаль о. Кирил Королевський в Римі запряжені разом в однім ярмі працювали для його обрядової акції і гребали нашу Церкву. Вкінці Св. Східна Конгрегація витиснула свою печать і potwierдила своїм авторитетом ту обрядову реформу. Шкода, що Митрополит не віддався світській дипломатії, був би незрівняним дипломатом.

Я довго розважував і застановлявся, чи належить мені ту справу, так важну, так тяжку, в своїх послідовностях так далекосяглу, а заразом шкідливу і небезпечну, трактувати і піддати критиці, чи зовсім залишити і понехати. Однак, пам'ятаючи на те, що хто знає і є свідомий про грозу

якогось лиха і небезпеки, а не остереже і не зреагує, той є співучасником того лиха і небезпеки і є перед Богом в совісті відповідальним: «Горе мені, бо я мовчав» (Іс. VI, 5 після Vulgat-и). Тому, в совісті занепокоєний, я відважився зреагувати в той спосіб, єдино для мене можливий, проти цілої обрядової реформи, нам накиненої. Іншого способу я не мав. Апелювати до Митрополита – се без успіху, бо Митрополит був би сказав, що то не він, але Апостольська Столиця, хотів він властиво спричинив, що нам накинено ту обрядову реформу. Тим більше на ніщо не придалася би була апеляція

до Риму. Коли перед тим Апостольська Столиця не узгодила моїх представлень, ані священників Товариства св. Йосафата, то тим більше по виданню свого рішення, бо Ап. Столиця з засади не відкликає своїх рішень, може тільки пасивно заховуватися в разі невиконання і позволити, щоби рішення спочивало. Подібно сталося, коли Рим видав був свого часу розпорядок для нашої Церкви в Сполучених Державах в Америці в справі уділювання св. Тайни Миропомазання для дорослих і інших

с. 505

постанов, тяжких до виконання. Тодішній Єпископ Ортинський²⁴⁸ не оголосив тих розпорядків, вони спочили і не були виконані, а Ап. Столиця була, як я чув, вдоволена, що так сталося.

Зрештою, вже по виданню обрядової реформи, я таки відважився вислати представлення впрост до св. Отця в справі тої реформи обрядової. Однак чи буде з успіхом, не можна знати. Рівнож два Єпископи з поза Галичини також звернулися до Східної Конгрегації, але наперед можна сказати, що даремний їх труд. Може ще деякі Єпископи звернуться до св. Отця і можливий буде такий наслідок, що Столиця Апостольська займе пасивне становище і не буде ургувати наразі і справа може статися неактуальна, однак обрядовщина буде «товчися як Марко по пеклі» і запаморочить многих уми. Крім сего та обрядова реформа – то вицвіт майже цілої діяльності Митрополита. І тому треба було піддати аналізу ту його діяльність, котра спричинила невідрадну ситуацію під оглядом церковно-релігійним, суспільним, національним і політичним.

Щоб ухилити всяке підозріння або посудження, що я немовби з заздрости і упередження або з анімозії до Митрополита піддав негативній критиці його діяльність, то заявляю і тверджу, що я руководився тільки добром нашої Церкви і нашого народу. Заздрости я не мав, бо не було чого заздростити. Рівнож я не руководився анімозією. Треба розрізнити особу і її діяльність. До особи не можна мати ані гніву, ані анімозії, але діяльність можна, а навіть треба осудити, коли того справа вимагає. Особи Митрополита я не осуджую, ані не

²⁴⁸ **Ортинський Сотер** (Стефан де Лябетц) 29.01.1866-24.03.1916 – священник-василіанин, перший єпископ УГКЦ в США.

закидаю йому свідомої і злої волі, щоби шкодити нашій Церкві. Признаю, а навіть тверджу, що він був найлучшого переконання, що він не знати яке добро робить для нашої Церкви. Чому вийшло інакше, то я те представив в цілім тім моїм письмі. Підхід його діяльності до обрядової справи був невластивий, а середники невідповідні. Справу взяв залегко і поверховно. Мурашка мусить борикатися

с. 506

з ріжними перепонами по дорозі, але мотиль легко буяє у воздуху. Пан від малих літ не знає життєвих турбот. Він не журиться обувом, одінням ані харчом, йому всьо легко і безжурно приходить.

Таксамо Митрополит думав, що справа навернення Сходу не є так дуже тяжка. Як вже буде реформа обряду, подібна до російського, то все проче піде легко і легким коштом стане (він) Апостолом Сходу, або бодай дасть почин до навернення Росії і ім'я його буде записане золотими буквами в історії Церкви.

Тимчасом, чим більша Божя справа, тим більше вимагає приготування, зусиль і жертви. І тому і Росії не навернув, і нам зашкодив паче явного найбільшого ворога. І се тяжкий допуст Божий на кару і за наші провини, як попередно я представив.

Я колись дивився в Митрополита як в образ, але коли я зрозумів і набрав переконання, що його діяльність не веде до добра, тоді не було мені з ним по дорозі. Я чув тільки жаль в душі, що Митрополит міг так багато прислужитися для добра нашої Церкви і нашого народу, а того не тільки не зділав, але ще й тяжко зашкодив. З всього його розмаху і розголосу його діяльності зродилась тільки мертва зовнішня східна російсько-синодальна обрядовість. Тут можна до певної міри примінити ла-

с. 507

тинську сатиру, о скільки вона не була би для нас трагічна, а саме: *«Parturiunt montes, et nascitur ridiculus mus»*²⁴⁹.

Я мав намір мою працю про «Два царства», написану ще перед другою світовою війною, закінчити на Четвертій Частині. Коли однак в часі другої світової війни накинено нам обрядову реформу, для нас

²⁴⁹ Латинська цитата з тв. Горація «De arte poetica» (139) означає: «Гора народила мишу».

[illegible]

шкідливу і небезпечну, я був спонуканий написати П'яту Часть про Митрополита Андрея Шептицького, котрого діяльність уважав як діяльність під впливом міра навіть без його свідомости, рівнож як доказ, що можна бути під впливом міра, а при тім вірити, що приноситься службу Господеві. Рівнож я набрав переконання, що діяльність Митрополита спричинить остаточно як не руїну нашої Церкви, то в кождім разі викличе хаос, замішання і дісорієнтацію, тому я не міг мовчати і відважився піддати аналізі діяльність Митрополита, щоби вказати на жерело і обставини, серед яких та обрядова реформа зродилася, щоби люде доброї волі могли зорієнтуватися, щоби не ходили на потемки і щоби могли зайняти свідоме і ясне відповідне становиско. При тім зазначую, що я не є непомильний. Я міг в тім моім письмі помилитися в представленню деяких осіб, Чинів, обставин і поодиноких фактів і тому наперед вже відкликую, о скільки я помилився. Рівнож не хочу нікому накидувати свого суду: нехай кождий, хто буде читати, сам виробить собі свій власний осуд.

Вкінці зазначую, що я написав те письмо на прославлення імені Божого,

с. 508

на поширення царства Божого Серця Христового, на возвеличення Пр. Д. Марії, Непорочно Зачатої, в честь Йосифа Обручника, всіх Архангелів і ангелів, в честь Святих в небі, за душі в чистилищи, на відвернення від нашого народу шизми і всякого сектантства, а натомість – утвердження в нім католицької віри і католицької Церкви.

Григорій Хомишин,

Єпископ Станиславівський

Історія «дипломатичних» взаємин митрополита Андрея Шептицького з російським царем Миколаєм II, справді заслуговує на увагу. Вже в перші дні війни, на початку серпня 1914 р., Шептицький звертається до вірних з посланням: «Дорогі мої, в дуже важний час ведеться війна між нашим цісарем і московським царем, війна справедлива з нашого боку... Будьте вірні цісареві до послідної каплі крови... (ЦДІА у Львові, ф. 146, оп. 8, д. 82, л. 2-3). Але ще перед тим він спрямовує російському цареві таємний лист, в якому запевнює імператора у своїй вірності і називає його «об'єднувачем слов'янства» (ЦДІА у Львові, ф. 201, оп. 46, д. 1807, л. 18). Водночас вкінці липня 1914 р. Митрополит як сенатор бере участь у таємній нараді у Відні, де його просять підготувати рекомендації стосовно політики австро-німецького командування у випадку окупації України. Граф Шептицький виконав це доручення уряду і створив грандіозний проект, який в однаковій мірі враховував запити Австро-Угорської монархії, а також особисті амбіції Митрополита. Ось текст цього документа (зі скороченнями):

«Як тільки переможна австрійська армія перетне кордон України, перед нами постане потрійне завдання: військової, соціальної і церковної організації країни...

Військова традиція має бути побудована на традиціях запорозьких козаків... Найвидатніший воєначальник міг би після великої перемоги бути проголошений нашим кайзером – «гетьманом України»...

Церковна організація повинна досягнути подібну мету – Церкву в Україні по можливості треба відділити від Російської... Я як Митрополит міг би це зробити, оскільки у відповідності з канонічними правилами Східної Церкви і традиціями моїх попередників маю право, potwierdжене Римом, послуговуватися даною владою у усіх сферах...» (Haus-Hof und Staatsarchiv. Politische Abteilung. Wien, Oesterreich).

Однак цим планам не було суджено сповнитися. Вже з вересня 1914 р. царські війська окупувати Львів, а Митрополит Андрей був вивезений в Росію. Проїздом через Київ Шептицький знову направляє вірнопідданого листа імператору Миколаю II з приводу «успіхів російської армії у возз'єднанні Галичини з Росією, за що тримільйонне населення Галичини з радістю вітає російських солдат як своїх братів». І продовжує:

«Православно-католицький митрополит Галицький і Львівський, від багатьох років бажаючий і готовий щоденно жертвувати своє життя за благо і спасення Святої Русі і Вашої Імператорської Величності, складає до стіп Вашої Імператорської Величності найсердечніші благі побажання і радісне привітання з нагоди об'єднання решти частин Руської Землі». (Газета «Новое время», Петроград, серпень 1917 р.)

Зміни, які відбулися за такий короткий час в «дипломатичних» настроях Митрополита, були настільки вражаючими, що цар Миколай II на полях листа власноручно написав лаконічну відповідь: «Гаспид». При цьому російський імператор ще не підозрював про існування вищенаведеного таємного проекту, що його Шептицький запропонував австрійській владі реалізувати після перемоги над Росією. Чернетка цього плану була виявлена царською «охранкою» у потаємному сховку в свято-юрських палатах у Львові у лютому 1915 р. 27 липня 1916 р. міністр внутрішніх справ Російської імперії Штумберг скерував Миколаю II донесення з приводу знайденого документа. У зв'язку з цим з'явилася ще одна резолюція російського царя на адресу Митрополита Шептицького: «Какой мерзавец!» (ЦГАОР, Москва, ф. 102, д. 131, л.А лист 106).

НАУКОВІ РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. Чеслав Партач

Кошалінська Політехніка, член Міжнародної Асоціації Україністів

Проф. Мечислав Рибка

Люблінський Католицький Університет Івана Павла II

Голова Люблінського Клубу Католицької Інтелігенції

РОЗШИФРУВАННЯ ТЕКСТУ, ЛІТЕРАТУРНЕ РЕДАГУВАННЯ, КОРЕКТУРА, ВИНОСКИ ТА ПОСИЛАННЯ НА ДЖЕРЕЛА

о. Ігор Пелехатий

ГЛОВНА РЕДАКЦІЯ ПОЛЬСЬКИХ ТЕКСТІВ

Агнешка Зайдель

В книжці використані ілюстрації з зібрання о. Ігоря Пелехатого

Wydawca Petit SK na zlecenie UCRAINICUM

ISBN 978-83-65133-09-0